

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN HASBÎ'NİN “UMDETÜ'S-SÂLİHİN Fİ
TERCEMETİ GUNYETİ'T TÂLİBİN” ADLI ESERİNİN
SON BÖLÜMÜ(METİN-İNCELEME)

MERYEM YAYLACI

OCAK- 2024

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÜLEYMAN HASBÎ’NİN “UMDETÜ’S-SÂLİHİN Fİ
TERCEMETİ GUNYETİ’T TÂLİBİN” ADLI ESERİNİN
SON BÖLÜMÜ(METİN-İNCELEME)**

Meryem YAYLACI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Yeliz YASAK PERAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Meryem YAYLACI

19/01/2024

ÖZ

SÜLEYMAN HASBÎ'NİN “UMDETÜ'S-SALİHÎN FÎ TERCEMETİ GUNYETİ'T TÂLİBÎN” ADLI ESERİNİN SON BÖLÜMÜ (METİN-İNCELEME)

YAYLACI, Meryem

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Yeliz YASAK PERAN

Ocak 2024

Klâsik Türk Edebiyatı geleneği içerisinde 19 yy'da yapılan çeviri eserler vesilesiyle edebiyatımıza binlerce eser kazandırılmıştır. Bu noktada Yıldız Sarayı Kütüphanesi ayrı bir öneme sahiptir. II. Abdülhamid'in teşvikiyle edebiyatımıza kazandırılan bu eserlerin çoğu Geylanî, Gazzalî gibi ilmi, dini ve tasavvufî konuları en derinden işleyen ve onlarca esere sahip fikir büyüklerine aittir. Çalışmamızın konusu olan eser de Geylanî'nin “Gunyeti't-Tâlibîn” adlı eserinin Süleyman Hasbî tarafından yapılan tercümesidir.

Bu çalışmada 19. yy'da yaşayan ve edebiyatımıza birçok eseri çeviri yoluyla kazandıran Süleyman Hasbî Efendi'nin Umdetü's-Sâlihîn fî Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn adlı eserinin 2. cildinin son bölümünde yer alan “Kitâb-ı Adâbü'l Mürîdîn” adlı kısım incelenmiştir. Eserin bu bölümü 32 varaktan oluşmakta, her sayfada 33 satır yer almaktadır. Mensur olan bu eserde geleneğimizde ayrı bir alan haline gelmiş olan “müridlerin adabı” didaktik bir üslupla işlenmiştir. Bir müridin; hayatının her alanında, karşılaşma ihtimali olası olan her durumda nasıl bir tavır göstermesi gerektiği eserde derinlemesine işlenmiştir. Eserin en temel kaynakları sırasıyla Kur'ân-ı Kerim, hadis ve tasavvuf büyüklerinin sözleri olarak ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Hasbî, Geylanî, Tasavvuf, Müridlerin Adabı, 19. yüzyıl.

ABSTRACT

THE LAST CHAPTER OF SULEYMAN HASBÎ'S "UMDETÜ'S-SALİHÎN FÎ TERCEMETİ GUNYETİ'TÂLİBÎN" (TEXT-ANALYSIS)

YAYLACI, Meryem

MA, Turkish Language and Literature

Thesis Director: Dr. Lecturer. Member Yeliz YASAK PERAN

January 2024

Within the tradition of Classical Turkish Literature, thousands of works have been added to our literature through translation works in the 19th century. At this point, Yıldız Palace Library has a special importance. Most of these works, which were brought to our literature with the encouragement of Abdülhamid II, belong to intellectuals such as Geylanî and Gazzalî, who have dozens of works that deal with scientific, religious and mystical issues in the most profound way. The work that is the subject of our study is the translation of Geylanî's "Gunyeti't-Tâlibîn" by Süleyman Hasbî.

In this study, the section titled "Kitâb-ı Adâbü'l Mürîdîn" in the last part of the second volume of Umdetü's-Sâlihîn fî Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn by Süleyman Hasbî Efendi, who lived in the 19th century and brought many works to our literature through translation, is analyzed. This part of the work is composed of 32 pages with 33 lines on each page. In this prose work, the "manners of the disciples", which has become a separate field in our tradition, is treated in a didactic style. How a disciple should behave in every aspect of his life, in every situation that he is likely to encounter, is covered in depth in the work. The main sources of the work can be expressed as the Holy Qur'an, hadith and the words of Sufi greats respectively.

Keywords: Süleyman Hasbî, Geylanî, Sufism, Manners of Disciples, 19th century.

ÖN SÖZ

19. yüzyılda yaşamış olan Süleyman Hasbî Efendi, tasavvuf geleneği içerisinde kaleme alınmış olan birçok eseri Türk diline kazandırmıştır. 19. yy, dönemin sultanı olan II. Abdülhamid'in büyük çabaları sonucu çeviri eser yönünden önemli bir dönem olarak kabul edilmiştir. Geylanî'nin "Gunyeti't-Tâlibîn" adlı eseri de bu dönemde tercüme edilmiştir. Eserin ilk dört bölümü tefsir, hadis, kelâm ve fıkıh konuları üzerine inşa edilmiştir. Bizim çalışmamızın konusu olan son bölümü ise tasavvuf ilminin büyük bir bölümünü oluşturan *Müridlerin adabı* hakkında detaylı bilgi vermektedir.

Süleyman Hasbî, Umdetü's-Sâlihîn fi Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn adlı eserini kaleme alırken Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin kitapçısı olarak görev yapmaktaydı. II. Abdülhamid tarafından "ayaklı kütüphane" olarak isimlendirilen Hasbî Efendi ile alakalı yapılan detaylı bir çalışma yoktur. Hasbî Efendi ve eserleri ile ilgili bölümü oluştururken Kasım Hızlı'nın "*Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde Çeyrek Asır: Kitapçısı Süleyman Hasbî Efendi (1827-1909)*" isimli makalesinden yararlanılmıştır.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü; "*Süleyman Hasbî'nin Hayatı*", "*Süleyman Hasbî'nin Eserleri*" adlı başlıklardan oluşmaktadır. İkinci bölümde "*Metinde Tanımı Yapılan Tasavvufî Terimler*" başlığı altında terimler sıralanmıştır. Tanımı yapıldığı tespit edilen 11 terim vardır. Bu terimler metinden örneklerle aktarılmış ve dipnot olarak aynı terimlerin *Süleyman Uludağ'ın "Tasavvufî Terimler Sözlüğü"* ndeki tanımlarına yer verilmiştir. İkinci bölümün devamında ise "*Metinde Adı Geçen Mutasavvıflar*" başlığı yer almaktadır. Metinde adı geçtiği tespit edilen 37 mutasavvıfa tek tek değinilerek hangi başlık içerisinde ne yönüyle ele alındığına detaylıca yer verilmiştir. İkinci bölümün son kısmında ise incelenen metnin dil ve üslup özelliklerine yer verilmiştir.

Metnin dil ve üslup özelliklerinin hemen ardından metin kurulurken izlenen yoldan bahsedilmiştir. Bu bölümde; metinde geçen ayet ve hadislerin italik karakterle gösterildiğinden, özel isimlerin büyük harfle başlatıldığından, Arapça ön ve son eklerin "-“ işareti ile ayrıldığından, tespit edilen "-ub/-üb" zarf fiil ekinin "-up/-üp" şekliyle kullanıldığından bahsedilmiştir. Bunların yanında okunamayıp tamamlanan kısımların "[]" ile gösterildiğinden ve hiç

okunamayan kısımların “?” ile belirtildiğinden, içerisinde elif-i maksure bulunan kelimelerin “-i” değil “-a” şeklinde okunduğundan, Arapçadaki harf-i tariflerin bulunduğu kelimelerin ’ ile ifade edildiğinden ve kullanılan diğer yöntemlerden ayrıntılı bir biçimde bahsedilmiştir. “Metin Kurulurken İzlenen Yol” bölümünde çalışılan metin transkripsiyon alfabesine aktarılırken hangi yöntemle aktarılmıştır, hangi kurallar esas alınmıştır gibi konular örnekleriyle izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde; çeviri yapılan metnin transkripsiyonlu şekli yer almaktadır.

Sonuç kısmında eser hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuçta hemen sonra çalışmada kullanılan ve faydalanılan eserler “Kaynakça” başlığı altında alfabetik olarak sıralanmıştır.

Çalışmada kullanılan kısaltmalar “Kısaltmalar” başlığı altında ön sözden sonraki sayfaya eklenmiştir. Kısaltmalar alfabetik olarak sıralanmıştır.

Çalışmada kullanılan transkripsiyon alfabesinin tablosu “Transkripsiyon Tablosu” bölümünde verildi ve ardından çalışılan metnin transkripsiyonlu hali çalışmada yerini almıştır.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında her şartta ve vakitte sorularımı cevaplayan, süreçte beni akademik anlamda geniş alanlara yönlendiren ve çalışmanın çerçevesini çizmemde büyük emeği olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yeliz YASAK PERAN’a, konu seçiminde yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bilal YAMAK’a, bana olan desteğini ihtiyaç duyduğum her anda hissettiren kıymetli aileme, maddi manevi her zaman varlığını hissettiren ve çalışma düzeniyle en büyük örneğim olan sevgili eşim Yavuz Selim Yaylacı’ya ve en zor anımda gülüşüyle içimi ısıtan kızım Şifa Betül’e teşekkürü borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
C	: Cilt
ev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
K.S.	: Kuddise Sırruh
No.	: Numara
.	: lm
te.	: Ötekiler
s.	: sayfa
S	: sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vs.	: vesaire
yy.	: yüzyıl
YK	: Yüksek ğrenim Kurumu

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SÜLEYMAN HASBÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	3
1.1.Süleyman Hasbî'nin Hayatı	3
1.2.Süleyman Hasbî'nin Eserleri	4
1.2.1. Tafsîl li-Tavzîhi'l-Kavâidi'l-Fıkhiye ve'l-Usûliye fî Evveli'l- Mecelleti'l-Ahkâmî'l-Adliye	4
1.2.2. Kitâb-ı Mirkât-ı Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-ı Abdülkâdir-i Geylânî	4
1.2.3. Şerh ve Terceme-i Delâil-i Abdülkâdir Geylânî.....	5
1.2.4. Umdetü's-Sâlihîn fî Terceme-i Gunyetü't-Tâlibîn	5
1.2.5. Ta'tîrû'l-Enâm fî Ta'bîri'l-Menâm	6
1.2.6. Terceme-i Kitâb-ı Tehâfütü'l-Felâsife li'l-İmami'l-Gazâlî	6
İKİNCİ BÖLÜM: ESERİN MUHTEVASI VE DİL VE ÜSLUP BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	7
2.1. Metinde Tanımı Yapılan Tasavvufi Terimler	7
2.1.1. İrâde	7
2.1.2. Mürid	7
2.1.3. Murad	8
2.1.4. Mutasavvıf	9
2.1.5. Sûfi	10
2.1.6. Mücahede.....	11
2.1.7. Tevekkül.....	12
2.1.8. Şükür.....	12
2.1.9. Sabr	13
2.1.10. Rıza.....	14
2.1.11. Sıdk.....	15
2.2. Metinde Adı Geçen Mutasavvıflar	15

2.2.1. Cüneyd-i Bağdâdî.....	16
2.2.2. Utbetü'l Gulâm	17
2.2.3. Sırr-ı Sekâtî.....	17
2.2.4. Üveys-i Karnî.....	17
2.2.5. Ebu Ali Dekkak.....	18
2.2.6. Osman-ı Mağribî	18
2.2.7. Ebû Yezid	18
2.2.8. Hasan-ı Kazzaz	19
2.2.9. Ebû Amr bin Necîd / Ebu Ömer b. Nüceyd	19
2.2.10. Ebû Ali Rudbâri.....	20
2.2.11. Zinnûn-i Mısrî.....	20
2.2.12. İbrahim-i Havâs.....	21
2.2.13. Muhammed bin Fadi	22
2.2.14. Nasr İyâdî.....	22
2.2.15. Ebu Hasan-ı Varrak.....	22
2.2.16. Ebu Hafas.....	23
2.2.17. Sehl bin Abdullah.....	23
2.2.18. Hamdûn	23
2.2.19. Hatem-i Esam'e	24
2.2.20. Bâyezid-i Bistâmî	24
2.2.21. Yahyâ bin Muaz	24
2.2.22. Ebû Tûrâb-i Nahşî.....	25
2.2.23. Ebû Harrâz	25
2.2.24. İbrahim bin Edhem	25
2.2.25. Malik bin Dinâr	26
2.2.26. Lokman-ı Hakîm	26
2.2.27. Ebûbekr-i Varrak.....	27
2.2.28. Ebû Osman	27
2.2.29. Şiblî.....	27
2.2.30. Yahyâ bin Muaz-ı Râzî	28
2.2.31. Râbia-ı Advîyye.....	28
2.2.32. Ebû Süleyman-ı Dârânî	28
2.2.33. Fudayl bin İyâd.....	29
2.2.34. Feth-i Musûlî.....	29
2.2.35. Hâris-i Muhâsebî	29

2.2.36. Ahnef b. Kays.....	30
2.2.37. Yahyâ b. Kesir	30
2.3.Eserin Dil ve Üslubu	30
METİN KURULURKEN İZLENEN YOL	35
TRANSKRİPSİYON TABLOSU	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: “UMDETÜ’S-SÂLİHİN Fİ TERCEMETİ GUNYETİ’T TÂLİBİN’İN SON BÖLÜMÜNÜN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	37
3.1. İrade ve mürid ve murad beyanında	37
3.2.Sufi ve mutasavvıfın ne olduğu beyanında	41
3.3.Müridin şeyhle adabı beyanında.....	51
3.4.Müridin şeyhle edebi beyanında	59
3.5.Müridi te’dib ve terbiyede şeyh üzerine vacip olan nesneleri beyanında	60
3.6.Ecanib ile sohbet beyanında.....	63
3.7.Agniya ile sohbet beyanında	64
3.8.Fukara ile sohbet beyanında	65
3.9.Fakir ve dervişin hal-i fakrındaki adabı beyanında.....	70
3.10.Fakir ve dervişin cer ve suali beyanında	72
3.11.Fakir ve dervişin hüsn-i muaşeretinin adabı beyanında	74
3.12.İnde’l ekl fukara ve dervişanının adabı beyanında.....	76
3.13.Fukara ve dervişanın meyânelerindeki adabı beyanında	77
3.14.Fukara ve dervişanın ehl ve ittibâ’ı ve velediyle adabı beyanında	79
3.15.Fukara ve dervişanın hâl-i seferde adabı beyanında	81
3.16.Fukara ve dervişanın semâda adabı beyanında	84
3.17.Mücahede beyanında.....	88
3.18.Mücahededede asl ve esas olan nesneler beyanında.....	92
3.19.Mücahadenin ancak murakabe ile tamam olması beyanında....	92
3.20.Ehli mücahede ve muhasebe ve uli’l azmin nefslerinde tecrübe eyledikleri on hısal beyanında	99
3.21.Tevekkül beyanında.....	102
3.22.Hüsn-i hulk beyanında	108
3.23.Hakk ile hüs-ü hulk beyanında	109
3.24.Şükrün asl ve esası beyanında.....	110
3.25.Sabrın asl ve esası beyanında	115

3.26.Rızanın asl ve esası beyanında	118
3.27.Sıdkın asl ve esası beyanında	125
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	133
İSİM VE AYET DİZİNİ	139
EK: METNİN ORJİNALİ	141

GİRİŞ

19. yy'ın ikinci yarısına denk gelen dönemde II. Abdülhamid'in ilgisiyle tercüme eser sayısında büyük bir artış görüldü. Bu dönemde özellikle Doğu kültürünün temellerini oluşturan Arapça ve Farsça eserlerin Osmanlı Türkçesine tercüme edilmesi sonucu kültürel bir etkileşimin en büyük yansıması olarak ele alınabilir. Yapılan bu çevirilerin büyük çoğunluğu ya direk II. Abdülhamid'in isteği üzerine yapılmış ya da desteği ile yapılmıştır. Geleneğimiz içerisinde tasavvuf alanında birçok eser kaleme alınmış ve sayısız şahsiyet ön plana çıkmıştır. Bu süreçler içerisinde tasavvufun ana kaynağı olan Doğu kültürü hem tasavvuf alanında hem de diğer birçok alanda edebiyatımızı etkilemiştir. Dilimizde birçok Arapça ve Farsça kelimenin yer alıyor olması bu etkileşimin en büyük ispatıdır. Bu sayede dilimiz büyük bir ifade zenginliği kazanmıştır.

19. yy'da çevrilen eserlerin ana merkezi Yıldız Sarayı Kütüphanesi olarak ifade edilebilir. II.Abdülhamid'in kişisel ilgisi sonucu Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde çalışan ve sultanın himayesi altında olan birçok kişi tercüme faaliyetleri içerisinde yer almıştır. Padişahın himayesi altında olan bu kütüphane ve çalışanları çeviri çalışmalarının en önemli merkezi olma görevinin yanında Osmanlı entelektüellerinin yeni bilgi ve eserlerle tanışmasına vesile olmuştur. Yapılan bilgi transferleri sonucu eserler içerisinde taşınan yeni bilgiler Osmanlı kültürünün içerisine işlenmek üzere süzgece alınmıştır. Kültürümüze ters düşmeyen bilgiler zamanla kültürümüzün bir parçası haline gelmiştir. Bu sayede dilimiz ve kültürümüz yeni zenginliklerle genişlemiştir.

Tasavvuf, Osmanlı toplumunda önemli bir yer tuttuğu için Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde çevrilen eserler, toplumsal düzen ve değerleri genişleterek korumak amacıyla dilimize kazandırılmıştır. Bu çeviriler aracılığıyla tasavvufun öğretileri ve değerlerinin geniş bir kitleye ulaşması hedeflenmiş olabilir. Tasavvuf eserlerinin Türkçeye çevrilmesi, dilin zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Özellikle tasavvuf terimlerinin ifade edilmesi, Osmanlı Türkçesinin bu alandaki kelime dağarcığını güçlendirmiştir.

Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde gerçekleşen tasavvuf eserlerinin çevirileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve dinî mirasının devamlılığını sürdürme çabalarını yansıtan önemli bir entelektüel faaliyet olarak değerlendirilebilir.

19. yy'ın önemli mütercimlerinden biri olan Süleyman Hasbî Efendi, Türk diline çevirdiği eserlerle edebiyatımıza büyük katkıda bulunmuştur. Yıldız Sarayı Kütüphanesi kitapçbaşı olarak görev yapan Hasbî Efendi, özellikle tasavvuf alanında kaleme alınan önemli eserleri dilimize kazandırmıştır.

Abdülkadir Geylanî, Abdülgani Nablusî, Gazzalî gibi tasavvuf alanının en önemli isimlerinin eserlerini çeviren Hasbî Efendi, Geylanî'nin eserlerine ayrı bir önem vermiştir. Kadirî olduğu ve Geylanî'nin Bağdat'taki türbesine hizmet ettiği bilinen Süleyman Hasbî'nin çevirdiği bilinen 6 eserin üçü Geylanî'ye aittir.

BİRİNCİ BÖLÜM: SÜLEYMAN HASBÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.Süleyman Hasbî'nin Hayatı

Süleyman Hasbî Efendi, 1827 yılında Selanik'e bağlı olan Pravişte'de dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Hâfız Efendidir. İyi bir eğitim gören Hasbî Efendi, Arabî ilimlerde eğitimini tamamladıktan sonra icazetname almıştır. Mekteb-i Mülkiye'den birinci derecede diploma alarak mezun olan Hasbî Efendi, Türkçe, Arapça ve Farsça dillerine okuyup yazabilecek derecede hakimdir.

Eğitim hayatını tamamlayan Hasbî Efendi birçok görevde bulunmuştur. İlk olarak 1865 yılında Ahyolu kazası kaymakamlığında bulunmuştur. Daha sonra ise sırasıyla Cisir-i Ergene, Zağra-yı Atik, Kırkkilise, Dimetoka ve Leskofça kaymakamlıklarında görev almış, Pravişte Müftülüğü yapmıştır.

11 yıl süren kaymakamlık görevlerinin ardından 1876 yılında Gülhane Askerî Rüşdiyesi Türkçe gramer muallimliği, Darulmuallimîn Türkçe muallimliği ve Fatih Rüşdiyesi Coğrafya muallimliği yapmıştır.

1878- 1881 yılları arasında Ayıntab kazası kaymakamlığı yapmış, ardından 22 Aralık 1881'de kitabî-i hazret-i şehriyârîliğe atanmıştır. On yıl bu görevde bulunan Hasbî Efendi, 3 Ocak 1891'de serkitabîliğe yükselmiştir. Kitapçıbaşı Süleyman Hasbî Efendi Şubat 1909 tarihine kadar bu görevine devam etmiştir. Hastalanmasının ardından görevine devam etmekte güçlük yaşayan Hasbî Efendi II. Meşrutiyet sonrası emekliye sevk edilmiştir.

28 Şubat 1909 yılında Cumartesi günü Nişantaşı'ndaki konağında vefat etmiştir. Cenaze namazı Fatih Camii'nde kılınmış, Edirnekapı civarındaki aile mezarlığına defnedilmiştir. 1971 yılında Haliç ve çevresinde yapılan yol çalışmaları sebebiyle mezarının bulunduğu parsel tamamen yok olmuştur. Bu sebeple Hasbî Efendi'nin mezarının yeri günümüzde bilinmemektedir.

1827 yılında doğup 1909 yılında vefat eden Hasbî Efendi, 82 yıllık ömrüne birçok vazife sığdırmıştır. Kaymakamlıktan müftülüğe, muallimlikten kütüphaneciliğe sayısız görevde yer almasının yanında edebiyatımız için çok

kıymetli sayılan bazı eserleri Arapça ve Farsçadan çevirerek dilimize kazandırmıştır.

Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde yerine getirdiği görevleri sırasında gerek kendi keşfettiği gerek padişah tarafında çevrilmesi istenilen eserleri Türkçeye çevirerek büyük hizmetlerde bulunmuştur.

1.2.Süleyman Hasbî'nin Eserleri

Süleyman Hasbî Efendi, Osmanlının son dönemlerinde edebiyatımıza önemli metinler kazandırmış mütercimlerimizdendir.

1.2.1. Tafsîl li-Tavzîhi'l-Kavâidi'l-Fıkhiye ve'l-Usûliye fî Evveli'l-Mecelleti'l-Ahkâmî'l-Adliye

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin birinci kitabındaki fıkıh meselelerinin temeli durumundaki kavâid-i fıkhiye ve usûliyeyi açıklamıştır.

Matbaa-i Osmaniye'de 1881 yılında basılan bu eser klasik usule uygun olarak besmele, hamdele ve salvele ile başlamıştır. Hasbî Efendi eserin bu bölümlerinde oldukça ağır ve ağıdalı bir üslup kullanmıştır. Eserin sebep-i telif kısmında, dostlarının isteği üzerine eseri kaleme aldığını dile getirir. Eser, 13 Aralık 1881'de II. Abdülhamid'in "nâm-ı hümayûnlarına" olarak basılmıştır. Süleyman Hasbî Efendi'nin bu eseri basıldıktan iki hafta sonra kitabî-i hazret-i şehriyârîliğe tayin edilmesi ve Yıldız Sarayı'ndaki kütüphanecilik yolculuğunun başlaması noktasında önemli bir yere sahiptir.

1.2.2. Kitâb-ı Mirkât-ı Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-ı Abdülkâdir-i Geylânî

Abdülkadir Geylanî'nin menkıbe ve vasıflarına yer verilen bu eser II. Abdülhamid adına 23 Mart 1883 tarihinde basılmıştır.

Sebeb-i telif kısmında "evliyanın serdarı" olarak nitelediği Abdülkadir Geylanî hakkındaki eser Arapça olduğu için insanların okuyup anlamakta zorluk çektiğini, kitabın faydasını artırmak için "zebân-ı azbû'l-beyân-ı Türkî'ye/ Tatlı ve akıcı Türk diline" tercüme ettiğini ifade eder.

Abdülkadir Geylanî'nin doğumu, nesebi, ahvali, sıfatları, kerametleri, mücâhadesi, ilim ve fazileti, meşâyih ve müridânı ile vefatına yer verilmiştir.

Ayrıca bazı meşâyihin biyografileri ile onların Abdülkadir Geylanî hakkındaki ifadeleri sıralanmıştır.¹

1.2.3. Şerh ve Terceme-i Delâil-i Abdülkâdir Geylânî

Şirket-i Mürettebiye Matbaası'nda 1889 senesinde basılan eser, Geylanî'nin *Evrâd-ı Şerîfe*'si ile *Salevât-ı Kübrâ* isimli *Delâilü'l-Hayrâtı*'nın şerh ve tercümesidir.

Süleyman Hasbî Efendi sebep-i telif kısmında, “*Ol nebî-yi zî-kerem sallallâhü aleyhi ve sellem benim üzerime salât ettiğinizde salâtınızı güzel ediniz yani huzûr-ı kalb ve cemiyet-i hâtır ile tasliye ve teslîm ediniz. Zira sizler benim üzerime kendi esmânız ile ve âbâ ve peder ve ecdadınızın ve aşâir-i kavm ü kabilenizin esâmi ve nâmlarıyla arz olunursunuz*” mealindeki hadis-i şerifi nakletmiştir. Hasbî Efendi, salevât getirirken huzûr-ı kalbin, edilen salât ve selamın manasının bilinmesine bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. *Delâilü'l-Hayrât*'ı Kadirî mürid-leri ve diğer Müslümanlar okurken mana ve meziyetlerini düşünerek okumalarının huzûr-ı kalbe vesile olacağı düşüncesiyle eseri “tatlı ve akıcı Türk diline” şerh ve tercüme ettiğini ifade etmiştir.²

Eserin günümüz Türkçesi Ahmet Coşkun tarafından Abdülkadir Geylanî, *Delâil-i Abdülkadir Geylanî Salavât-ı Kübrâ Tercüme ve Şerhi* adıyla 2012 yılında Çelik Yayınevi'de basılmıştır.

1.2.4. Umdetü's-Sâlihîn fî Terceme-i Gunyetü't-Tâlibîn

Hasbî Efendi tarafından 1886 yılında II. Abdülhamid adına Osmanlı matbaasında basılan eser Abdülkadir Geylanî'nin *Gunyetü't-Tâlibîn* adlı eserinin tercüme ve şerhidir.

Besmele, hamdele ve salvele ile başlayan eser iki cilttir. Beş bölümden oluşan eser İslam dininin farz, sünnet ve âdâbını öğretmek; âyet ve hadislerle müminleri ibadetlere teşvik ve günahlardan sakındırmak, salihlerin hallerini anlatmak için kaleme alınmıştır. Eserin orijinali Hanbelî mezhebine mensup bir toplumda kaleme alınmıştır. Eserin tercüme ve şerhi ise Hanefî mezhebi mensuplarının bulunduğu bir

¹ Kasım Hızlı, “Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde Çeyrek Asır: Kitapçıbaşı Süleyman Hasbî Efendi (1827-1909), *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, S. 73 (2022), s. 3.

² Kasım Hızlı, a.g.m., s. 3.

topluma sunulmuştur. Bu sebeple Süleyman Hasbî eser içerisinde Hanefî mezhebine aykırı gibi görünen kısımları metinden çıkarmıştır.

Eserin son bölümü “Kitab-ı Edebü'l Müridîn” şeklinde başlıklandırılmıştır. Çalışmamızın konusu olan bu bölüm müridlerin hayatlarının her noktasında uyması gereken edepleri ayrı alt başlıklar içerisinde açıklamıştır. Geleneğimiz içerisinde müridlerin edeplerinden bahseden birçok müstakil eser mevcuttur. Geylanî (K.S.) bu konuyu eserin son bölümünde ele almayı tercih etmiştir. Bazı araştırmacılar eserin bu son bölümünü müstakil bir eser olarak değerlendirmeyi uygun görmüştür. Ancak metnin orijinali incelendiğinde bahsedilen kısmı eserin bir bölümü olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

1.2.5. Ta'türü'l-Enâm fî Ta'bîri'l-Menâm

1889 yılında Hilal Matbaasında basılan eser, Abdülgani Nablusî'nin rüya tabirlerini konu edinen eserin tercümesidir. Eserde, rüyanın özelliklerinden ve nasıl bir öneme sahip olduğundan uzunca bahsedilmiştir. Daha sonra rüya tabirleri alfabetik sıraya göre verilmiştir. 819 sayfa olarak basılan eserin orijinali 410 sayfadır. Hasbî Efendi'nin eseri taş baskıdır ve eserin sayfaları tek sayılarla belirtilmiştir.

1.2.6. Terceme-i Kitâb-ı Tehâfütü'l-Felâsife li'l-İmami'l-Gazâlî

Türkiye'de İmam Gazalî' *Tehâfütü'l-Felâsife*'sinin tam tercümesi ilk olarak II. Abdülhamid'in isteği üzerine Süleyman Hasbî Efendi tarafından yapılmıştır.

İslam filozoflarının eleştirildiği eserde, Süleyman Hasbî Efendi tercümenin önsözünde, filozofların peygamberlerin getirdiği şariate muhalif fâsid sözlerini reddetmek ve İslam akaidini beyan etmek için İslam uleması tarafından birçok kitap ve risale yazıldığına dikkat çeker. Bunlar arasında özellikle Hüccetü'l-İslam İmam Gazzalî'nin filozofların usûl-i dine aykırı sözlerini çürütmek maksadıyla yazdığı *Tehafutu'l-Felasife*, anlaşılması güç birçok noktayı aydınlattığı için II. Abdülhamid'in isteği ile “tatlı ve akıcı Osmanlı Türkçesi'ne” tercüme ettiğini ifade eder.³ Eser II. Abdülhamid'e takdim edilmiş ancak basılmamıştır.

³ Kasım Hızlı, a.g.m., s.4.

İKİNCİ BÖLÜM: ESERİN MUHTEVASI VE DİL VE ÜSLUP BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Metinde Tanımı Yapılan Tasavvufi Terimler

Gunyetü't Talibin adlı eserin son bölümü olan “Kitab-ı Adabü'l Müridîn”de birçok tasavvufi terimin tanımı yapılmıştır. Eser içerisinde tanımı yapıldığı tespit edilen terimlere tek tek tanımlarıyla beraber aşağıda ifade edilmiştir.

2.1.1. İrâde⁴

Geylanî'ye göre irâde “kulun âdet olarak yaptıklarını terketmesi” olarak tanımlanmıştır. Yani irade Hakk'ın zatından başka her şeyi bırakmaktır. Eserde irade her işin başı olarak görülmüş, hakikate girecek olan her salık için bir başlangıç kabul edilmiştir. Allah yolunda ilerlemek isteyen her kimsenin geçmesi gereken ilk derece “irade” olarak adlandırılmıştır. İrade teriminin tanımı, metinde 220 numaralı varağın 23-33 satırları içerisinde yapılmıştır. Hasbî Efendi, irâde terimini tanımlarken daha çok Allah'ın dışında kalan her türlü şeyi bırakmak olarak ele alınmış ve Allah yoluna girmek için aşılması gereken ilk derece olarak belirtilmiştir. Süleyman Uludağ ise kelimeyi ilk olarak “Hakikatin çağrısına olumlu cevap vermeyi gerektiren kalpteki sevgi ateşi” şeklinde tanımlamıştır. Daha sonra ise kulun kendi iradesini ortadan kaldırıp merkeze Hakk'ın iradesini koyması olarak ele almıştır. Her iki tanımın ortak noktası “kişinin kendi iradesini ortadan kaldırıp Allah'ın iradesine teslim olması” olarak ifade edilebilir.

2.1.2. Mürid⁵

⁴ **İrade** i. Ar. 1.İstek, arzu, talep. 2. tas. **a.** Hakikatin çağrısına olumlu cevap vermeyi gerektiren kalpteki sevgi ateşi. **b.** Nefsi, onun arzularından çevirip Hakk'ın rızasına yönleltmek. **c.** Nefsin isteğini değil, Hakk'ın emrini yerine getirmek. Bu anlamda tasavvufta irade, iradesizliktir; yani sâlik kendi iradesini ortadan kaldırıp yerine Hakk'ın iradesini koyar ve “Allah'ım sen ne istiyorsan, ben de onu istiyorum, isteğinden başka isteğim yoktur” der. **d.** Müritlik etmek. Şeyhe irade getirmek, onaa çıkart mürit olmak ve bağlanmak. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 189.)

⁵ **Mürit** i. ar. 1.İrade ve talep eden, ehl-i irade, isteyen, arzu eden. 2.tas. **a.** İradesi olmayan, iradesinden soyutlanan, iradesini kullanmayan. **b.** Kendisine semanın kapısı açılan ve isimle Hakk'a erenler arasına katılıp ona eren. **c.** Tarikata giren ve şeyhe bağlanan, derviş, bende; efendisi olan şeyhin kulu. Cenaze, onu yıkayan kişinin önünde nasıl iradesiz ise mürit de şeyhinin önünde o şekilde iradesizdir. Bir kör kendisini yeden kişiyi uçurumun kenarında nasıl takip ederse mürit de her hususta şeyhini öyle takip eder. Mürit kendi şahsi iradesini şeyhinin iradesinde yok etmiştir(fena fi ş-şeyh). Onun için iradesizdir. **d.** Mürit şeyhinin emir ve iradesini yerine getiren bir âlettir. **e.** Kendisi için Hakk'ın irade ettiğinden başka bir şey

Metin içerisinde mürid, yukarıda irade için yapılan tanımları kendisinde bulunduran kişi olarak tanımlanmıştır. Anlatılan tüm sıfatları özüne işlemiş, tamamen Allah’a yönelmiş kişidir.

Gerçek bir mürid, Kur’an-ı Kerim’de ve Resûlullah’ın sünnetinde olanın dışına çıkmaz, ona göre hareket eder. Bunların dışında kalanı kulağı işitmez olur. Müride bakan biri onda ancak Allah’ın fiilini görür, mürid de aynı zamanda baktığı her mahlukatta Allah’ın fiili dışında bir şey görmez. Mürid terimi 221 numaralı varağın 13. satırından başlayarak 221’in 33. satırına kadar tanımlanmış ve açıklanmıştır.

Hasbî Efendi metni kurarken ve terimleri tanımlarken diğer terimlerle bağlantı kurmuş ve bazılarını birbirinin parçası olarak ele almıştır. Mürid terimi bu noktada böyle bir terim olarak kabul edilebilir. Çünkü mürid tanımlanırken kişinin önce irâde kısmında bahsedilenleri kendinde taşımış olması gerektiğini ancak o şekilde müridliğe yaklaşabileceğini ifade etmiştir. Mürid olan kişi “irâdede anlatılan tüm sıfatları özüne işlemiş olan ve tamamen Allah’a yönelmiş olan” olarak tanımlanmıştır. Süleyman Uludağ’ın sözlüğünde ise terimin temelini yine irâde oluşturmuştur. Bununla birlikte “tarıkata giren ve şeyhe bağlanan, derviş, bende; efendisi olan şeyhin kulu” noktalarına da vurgu yapılmıştır.

2.1.3. Murad⁶

İrade ve mürid içerisinde anlatılanları tam olarak yapan, uygulayan kişi ise “murad” olarak tanımlanmıştır. “Murad” olan kişi Yüce Allah’ın rahmet, şefkat ve lütuf suyu ile yıkanmıştır. Bu hâle ulaşmış olan kimse, Allah’ın hikmetinden konuşur. Söylediği her şey aslında Allah’tan bir haberdur. Murad

irade etmeyen, Hakk’ın iradesi karşısında kendi iradesini hiçe sayan. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 263.)

⁶ **Murat** i. ar. **1.** Maksat, dilek, sevgili. **2.** tas. **a.** Gerekli olan her şey kendisine bahsedildikten sonra iradesi alınarak zahmetsizce bütün engelleri (formalitelere) ve makamları aşarak Hakk’a eren. **b.** Her mürit aynı zamanda murattır; çünkü Allah onun mürit olmasını irade etmeseydi o mürit olamazdı. Hakk’ın muradı mürit, müridin muradı Hak’tır. Sûfilere göre mürit mübtedî, murat müntehidir. Mürit çile çekme halindedir. Murat nispeten daha rahat ve ferah içindedir. Cüneyd’e göre mürit şeriat ilmine göre hareket eder. Murat ise Hakk’ın gözetiminde hareket eder. Mürit yürür; murat uçar. Burada mürit sülûka yeni başlamış, murat çilesini tamamlamış sâlik anlamındadır. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 256.)

olan kimsenin işitmesi, görmesi, yemesi, içmesi, uyuması aslında her eylemi Allah'tandır. Murad teriminin tanımı 222'nin son satırı olan 33. satırda başlamış ve devamında mürid ve murad arasındaki farklara geçilmiştir.

Metin içerisinde verilen bir örnekte mürid ve murad arasındaki fark ifade edilirken birçok örnek verilmiştir. Onlardan birkaçı şöyledir:

“Mürid, bu yolda öğrenmeye yeni başlayanıdır. Murad ise, bu yolda öğrenme işini tamamlayandır.”

“Mürid, ilim iradesi altına girmiş olandır. Murad, onun iradesini Yüce Allah üzerine almıştır. Zira mürid yürür, murad ise uçar. Yürüyen uçana nasıl kavuşsun?”

“Mürid, Yüce Allah'ın nuru ile bakar ama murad Yüce Allah'ın bizzat fiili ile işini görür.”

“Mürid korunmuştur. Murad ise müridin onunla korunduğu zattır.”

“Mürid yaklaşmaya çalışır ama murad kendi arzusu dışında yakınlığı bulmuştur.”

Hasbî Efendi'ye göre “bu hâle ulaşmış olan kimse, Allah'ın hikmetinden konuşur. Söylediği her şey aslında Allah'tan bir haberdur. Murad olan kimsenin işitmesi, görmesi, yemesi, içmesi, uyuması aslında her eylemi Allah'tandır”. Bu kişi irâde ve mürid içerisinde söylenen her hali kendisinde taşıyandır. Süleyman Uludağ'ın tanımında ise temelde benzer söylemler vardır ancak mana daha yüzeysel verilmiştir. Uludağ'a göre murad; iradesinden sıyrılmış, bütün engel ve makamları zahmetsizce aşarak Hakk'a eren kişi olarak ifade edilmiştir.

2.1.4. Mutasavvıf

Sûfî olmak ve o mertebeye ulaşmak için tüm gücüyle çabalayan, uğraşan kimsedir. Karşısına çıkan tüm sıkıntılara katlanır. “Bir kimse kendisini zorlar ve evliya yoluna girmeye çalışır. Bu yolu tutar ise kendisine mutasavvıf denir.”⁷ Mutasavvıf teriminin tanımına 223. sayfanın 8. satırı ile 225. sayfanın 10. satırına kadar genişçe ele alınmıştır.

⁷ Abdülkadir Akçiçek, *Gunyetü't Tâlibin (Hakkı Arayanların Kitabı)*, İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2018, s. 965.

Hasbî Efendiye göre bir kimse mutasavvıf, sûfi olmak için çabalayan kişidir. Evliya yolunu benimser ve o yolda ilerler. Mutasavvıf olan kişi dünya hayatının geçiciliğini idrak eder ve asıl mutluluğun Allah'a yakın yaşanabileceğini anlamıştır. Süleyman Uludağ'ın sözlüğünde ise mutasavvıf teriminin tanımına yer verilmemiştir. Kelime ayrı olarak ele alınmamıştır.

2.1.5. Sûfi⁸

Sûfi, Yüce Allah tarafından tertemiz edilmiş kişidir. “Sûfi o kimsedir ki kendisi nefsin afetlerinden yana temizdir. Onun kötülüklerinden arınmıştır. Kendisini yolların en güzeline adamıştır. Kendisini hakikatlerin kapısına bağlamıştır. Kalben ise kullardan hiçbirinin bağılısı değildir.”⁹

Sûfi, nefsin tüm tuzaklarından ve kötülüklerinden uzak, tüm kalbini adeta hakikate yapıştırmış olan kişidir.

Sûfi olan kimse Allah'a karşı dosdoğru olur, halk ile yani çevresi ile de güzel geçinir. Sufi teriminin tanımına 223.sayfanın 25. satırında başlanmış 223.sayfanın 8. satırında son verilmiştir.

Metin içerisinde mutasavvıf ve sûfinin tanımlarının yapılmasının ardından bu kelimeler arasındaki farklardan bahsedilmiştir. O farkların bazıları şu şekildedir:

“Mutasavvıf işin başlangıcındadır; sûfi işin sonuna varmıştır.”

“Mutasavvıf, vuslat yoluna girmiş gider; sûfi yolu tamamlayan ve yolun, vuslatın kendisinde bittiği zata ulaşan kimsedir.”

“Mutasavvıf, aldığı yükü taşıyıp götürmektedir; sûfi bir başka manada alınıp götürülmektedir.”

Hasbî Efendi'ye göre sûfilik mertebesine ulaşmış olan kimse Allah tarafından tertemiz edilmiş, dünyaya ait olan her sınırlılıktan sıyrılmıştır. Allah o kişiyi nefsinden ve onun getireceği her türlü kötülükten uzaklaştırmıştır. Kalben de

⁸ **Sûfi** i. ar. **1.** Sûf ve aba giyen. **2.** tas. **a.** Eren, ermiş. Gönlü saf (saf derûn) kişi. **b.** Mâlik ve memlûk olmayan. **c.** Nefsinden fâni, Hak ile baki. **d.** Zahirde halk ile bâtında Hak ile olan. **e.** f. Sükût ettiği halde muhatabın sırrını okuyan. Nefsinde ölen, Hak ile diri kalan. **g.** İbn vakt. Sûfi Hakk'a ermiştir., sahib-i vusûl'dur. Mutasavvıf Hakka ermek için çabalamakta, bunun şartlarını yerine getirmeye çalışmaktadır, sahib-i usûl'dur. Mustasvife, sırf çıkarı için kendini onlara benzetmektedir, sahtekârdır. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 321.)

⁹ Abdülkadir Akçipek, a.g.e., s.965.

sadece Allah’a bağılıdır ve çevresi ile olan ilişkisi de Allah içindir. Süleyman Uludağ’ın sözlüğünde ise kelimeye genel olarak aynı mana verilmiştir. Uludağ’a göre sūfî; nefsinde ölen, Hak ile diri kalan kişidir, nefsinde fâni Hak ile baki olandır.

2.1.6. Mücahede¹⁰

Geylanî’ye göre bir kimse tarikata girerken ilk olarak mücahede yolunu benimsemezse; içerisine girdiği tarikat yolculuğundan hiçbir koku alamaz. Burada koku üzerinden ifade edilen durum; tarikatın bir yolculuk olduğunu ve bu yolculuğun temel taşlarından birinin mücahede olduğunu, aksi durumda değil tarikata girmenin; onun kokusunu bile almanın mümkün olmadığından bahsedilmektedir. Ona göre mücahedenin tamam olması gereken bazı hususlar vardır ve bunların başında murakabe¹¹ gelir. Mücahede esasa olan nefsin arzularından tamamen sıyrılıp nefse muhalefet etmektir. Nefsin, durmadan kulları şehvet kötü alışkanlıklara yönlendirmek gibi bir amacı olduğunu unutmamak ve tüm bunların önünü kesmek. Mücahede faslı metinde en geniş yer alan başlıklardan biri olarak ifade edilebilir. Bu mesele ilk olarak 256. sayfanın 5. satırında karşımıza çıkıyor ve 266. sayfanın 5. satırına kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınıyor.

Tarikat, çıkılan bu yolculuğun en temel çatısı. Mücahede ise girilen ilk yol olarak ele alınmıştır. Öyle ki çıkılan yolculukta mücahedeyle benimsemeyen kişi çıktığı bu yolculuktan ne bir koku ne de bir tat alabilir. Hasbî Efendi mücahede terimini tanımlarken bu örnekten yola çıkmış ve kelimenin kapsamını genişletmiştir. Süleyman Uludağ ise kelimenin daha kavramsal boyutu üzerinden yola çıkarak mücahedeyle “nefse karşı açılan savaş cihad-ı

¹⁰ **Mücahede** i. ar. **1.** Savaşmak, mücadele etmek. **2.** tas. **a.** Şeriatça istenen fakat nefse zor gelen şeyleri nefsi-i emareye yükleyerek onunla savaşmak. Nefse karşı açılan savaş cihad-ı ekber’dir **b.** Nefsi ezmek, etkisiz hale getirmek, hatta ölmeden evvel öldürmek. **c.** Çile çekmek. Mücahedenin üç gayesi vardır. İlki, takva sahibi olmaktır. Bu mücahede şeriatın emirlerine tam olarak riayet etmek ve kalbi temiz tutmak için nefsi disiplin altına alma, esasına dayanır. Buna verâ adı da verilir. İkincisi, istikamet üzere olmak ve itidal yolunda yürümektir. Fatiha’daki “sırat-ı müstakime iletti bizi,” ifadesi bu hususu ifade eder. Üçüncüsü keşf ve ilham sahibi olmaktır. İslam bu maksatla nefsi mücahede yapmaya teşvik etmez. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 259.)

¹¹ Kulun, sürekli biçimde Allah Teâlâ’nın gözetimi altında bulunduğunun şuur ve idrakinde olması anlamında tasavvuf terimi. Murakabe, TDV İslam Ansiklopedisi, Süleyman Uludağ, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murakabe> (14.12.2023).

ekber” olarak ele almıştır. Ona göre mücahedenin üç gayesi vardır ve bunlar şöyledir: takva, itidal ve keşf ve ilham.

2.1.7. Tevekkül¹²

Metinde tevekkül bölümü Talak suresi 3.ayet ve Maide Suresi 23.ayet üzerine temellendirilmiştir. Tevekkülün gerçek manasının ise İbrahim (a.s)’da kemalini bulduğunu, ateşe atıldığında Cebrail’e “Sana ihtiyacım yoktur”, diyerek nefsinin tamamen yok ettiğini ve Allah’a tevekkülü en güzel şekilde yaşadığını ifade etmiştir.

Metinde tevekkülün; tevekkül, teslim ve tefviz olarak üç derecesinin olduğu ifade edilmiştir. Tevekkül sahibi olan kişi Rabb’inin vaadini gözetir. Teslim sahibi olan kişi kendisini Rabb’inin bilmesiyle yetinir. Tefviz sahibi ise; Rabb’inin hükmüne razı olan olarak nitelendirilmiştir. Bazılarına göre; tevekkül müminin sıfatı, teslim evliyanın sıfatı, tefviz de muvahhidin sıfatı olarak konumlandırılmıştır. Tevekkül terimi 266. numaralı varağın 6. satırında başlanarak 270. sayfanın 11. satırına kadar ele alınmıştır.

İncelenen metinde her konu; ayet, hadis ve tasavvuf büyüklerinin sözleriyle desteklenmiştir. Ancak tevekkül terimi direk olarak ayet ve peygamber kıssası üzerinden anlatılmış ve tanımlanmıştır. Devamında ise tevekkülün kapsamından ve derecelerinden bahsedilmiştir. Süleyman Uludağ’ın sözlüğünde ise kelimenin bilinen ve aşina olunan noktalarına değinilmiştir. Kalbin her türlü vesvese, endişe ve rızık kaygısı gibi hallerden tamamen uzak olması, Mevla’ya sonsuz güvenilmesi olarak ifade edilmiştir.

2.1.8. Şükür¹³

¹² **Tevekkül** i. ar. 1. Güvenme, bel bağlama, vekil tayin etme, havale etme. 2. tas. a. Allah’ın katında olana güvenip halkın elinde ve avucunda olan şeye göz dikmemek. b. Vaat edilene güvenme. c. Her halükârda yalnızca Allah’a sığınma. d. Kalbin Hakk’a itimadı. e. Vesvese, endişe ve rızık kaygısı halini yok edip, insanı huzura ve rahata kavuşturan Mevlâ’ya güven hali. f. Hakk’ın inâyet ve vaadini yeterli görüp nefsin tedbiri terk etmesi. Terk-i tedbir, terk-i ihtiyâr. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 357.)

¹³ **Şükür/Şükr** i. ar. 1. Teşekkür, nimeti dile getirme. 2. tas. a. Yapılan iyiliğin makbule geçtiğini dile getirme, iyiliği yapanı övme. Kul, Allah’ın lütuf ve nimetlerini dile getirir ve onu överse şükretmiş olur. b. Nankör olmamak, nimetin kıymetini bilmek. Şükürde üç esas vardır: İlim, hal, amel. Nimeti bilme, nail olunan nimetten ötürü sevinme, nimete karşılık olarak yapılması gerekeni dil, beden ve kalple yerine getirme. Allah’ın nimetini dile getirme, bu nimeti ibadette ve sevap kazandıran işlerde kullanma, iyiliğe ve hayra niyetlenme gibi. Bir organın şükürü onunla günah değil, sevap işlemektir. Şükür, nimetten ev onu vereni görmektir, nimet içinde, nimeti vereni düşünmektir. Şükür sızlanmamaktır. Şükür, sevap,

Metinde şükür 3 kısma ayrılmıştır: Dille şükür, bedenle şükür ve kalben yapılacak şükür.

Şükür üzerine birçok tanım yapılmıştır ancak kulun Allahu Teâlâ için yaptığı şükür; Allah'ın kendisine olan ihsanını hatırlayıp Allah'ı senâ etmesi olarak tanımlanmıştır. Şükür terimi sayfa 271'in 33. satırından 274'ün 30. satırına kadar tanımlanmış ve açıklanıp örneklendirilmiştir.

Metinde şükür birçok yönden ele alınmıştır ancak hepsi kişinin "Allah'ın kendisine olan ihsanını hatırlayıp Allah'ı senâ etmesi" bahsine bağlanmıştır. Diğer terimlerde olduğu gibi şükür terimi de ayetlerle desteklenmiş, pekiştirilmiştir. Sözlükte ise "Allah'ın nimetini dile getirme, bu nimeti ibadette ve sevap kazandıran işlerde kullanma, iyiliğe ve hayra niyetlenme" gibi noktalar üzerinden ifade edilmiştir.

2.1.9. Sabır¹⁴

Sabır terimi metinde çeşitleriyle ele alınmıştır ve bu çeşitlendirme üzerinden örneklendirilmiştir. 274 numaralı varâğın 30. satırından başlanıp 276. sayfanın 17. satırına kadar işlenen sabır terimi müridin en önemli ve belirgin hallerinden biri olarak ifade edilmiştir.

Sabır üç çeşittir:

1. Allah için sabretmektir yani sabrün lillah. Bu durumda kişi Allah'ın emirlerini yerine getirir, yasaklarından uzak durur.
2. Allah ile sabretmektir yani sabrün maallah. Böyle kullarda Allah'ın fiilleri kişide tecelli eder ve çeşitli bela imtihanlarına kul sabırla karşı koyar.

şekvâ(yakınmak) günahdır. Şükredene şâkir, şükürden aciz olduğunu idrak edene şekûr denir. Şükür, nimetin artmasına vesile olur. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 338.)

¹⁴ **Sabr** i. ar. 1. Dayanma, dayanıklılık. 2. tas. başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikayetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak. Kul, karşılaştığı sıkıntı ve belaların verdiği üzüntüyü yalnızca Allah'a arz eder ve onun inayetini ister. Şekvâ, şikayeti Allah'a sunma, kazaya rıza gösterme haline de aykırı düşmez. Fakirin sabırlı, zengin şükür ehli olması lazımdır. Sabr, musibetle karşılaşılan ilk anda bahis konusu olur. Sabr, haramlardan uzak kalmada ve dini emirlere uymada bahis konusu olur. Sabrın sonu selamettir. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s. 302.)

3. Allah üzerine sabretmektir yani sabr n alellah. Bu sabır  e sidi de kula vaat edilen her türlü rızık, kurtuluş ve yardımın ahirette karşılığına inanarak sabretmektir.

Metinde sabr terimi sabr n lillah, sabr n maallah ve sabr n alellah olarak    çeşit üzerinden ifade edilmiştir. Sabrın  e  itlerinin açıklamaları yapılmış ve örneklendirilmiştir. Sözlükte ise “başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikayetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak” olarak tanımlandırılmıştır.

2.1.10. Rıza¹⁵

Her kim kendisi için verilen hükme razı olur ise rahatı bulmuştur. Allah tarafından bize gönderilen ve dünya hayatını iyi veya kötü etkileyen her duruma sadece ve sadece “Allah’tan geldi” gözüyle bakmak ve buna razı olmaktır. Allah’a ulaşmak isteyen kişinin Allah’ın yaptığı her şeye razı olması gerektiği ve gerçek var olu un ancak bu şekilde mümkün olacağı ifade edilmiştir.

Rızanın en hakiki mertebesi kulun Allah tarafından gelecek olan her şeye razı olması olarak ele alınmış ve bu durum ayet, hadis ve çeşitli tasavvuf büyüklerinin sözleriyle desteklendirilmi tir. Rıza meselesi 143. sayfanın 18. satırında işlenmeye ba lanmış 146. sayfanın 16. satırında neticelendirilmiştir. Allah yolunda ilerleyen bir kişi başına gelen her şeye razıdır. Bu dünyada başımıza gelen olaylar bu dünyadaki yaşantımızı belirler ancak olaylara verilen tepkiler ahiret yaşantımızı etkiler. Bu sebeple kişi her şeye “Allah’tan geldi” gözüyle bakmalı ve tepkilerini ona göre belirlemelidir. Metinde terim genel olarak bu çerçevede tanımlanmıştır. Sözlükte ise terimin mutasavvıflar

¹⁵ **Rıza** i. ar. **1.** Sızlanmama, yakınmama; hoşnut ve memnun olma hali. **2.** tas. Cüneyd’e göre, iradeyi ortadan kaldırmak; el- Kann d’a göre, kaderin acı tecellileri karşısında kalbin huzur ve sükun halinde olması; İbn At ’ya göre, Hakk’ın ezeli tercihini gören s likin onun kendisi hakkındaki tercihinin kendisi için yaptığı tercihten daha iyi olduğunu kavrayarak kızmayı ve şikayeti bırakmasıdır. Irak s fileri rızayı hal saydıkları halde Horasan mutasavvıfları onu makam olarak görmüşlerdir. Rıza iki türlüdür: Allah’ın kulundan razı olması ve kulların Allah’tan razı olmaları. Bu iki rıza halini gerçekleştiren nefse nefs-i marziye ve nefs-i raziye denir. En yüce makam rıdvannullah’tır. Müslümanlar birbirine: “Allah senden razı olsun” diye dua ederken en yüce mutluluk için dua ederler. Rıza halindeki veya makamındaki kul, “kahrın da hoş lütfun da hoş” der ve Hakk’ın hiçbir tecellisinden şikayetçi olmaz. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s.295.)

gözünden yapılan tanımlarına yer verilmiştir. Cüneyd-i Bağdâdi, el- Kannâd, İbn Atâ, Irak sûfileri ve Horasan mutasavvıflarının terime bakışlarına değinilmiştir.

2.1.11. Sıdk¹⁶

Doğruluk teriminin Arapça karşılığı “sadakât”tır. Özde ve sözde doğru manasına gelmektedir. Sıdk kelimesi sadakatte en ileri olmanın karşılığı olan bir kelime olarak tanımlanmıştır. Yani o kişi doğruluk derecesinde o kadar ileri bir aşamaya geçmiştir ki her halinde doğrudur. Doğruluk artık o kişinin bir adeti haline gelmiştir.

Metin içerisinde yukarıda yer verildiği gibi birçok yönüyle ele alınan doğruluk yani sıdk bölümü yer verilen ayet, hadis ve mutasavvıf sözleriyle daha da güçlü hale getirilmiştir. İncelenen metnin son başlığı olan sıdk terimi 281. sayfanın 17. satırından 283. sayfanın 25. satırına kadar işlenmiş ve böylece metin sonlandırılmıştır.

Metinde sıdk olma özde ve sözde doğru olma ve bu hal sonucu en önde yer alma olarak eve alınmıştır. Sıdk olan kimse doğru olma halini hayatının her noktasına öyle bir işlemiştir ki doğruluk bu kişinin bir parçası olmuştur. Sözlükte ise sıdk terimi “kişinin özünün ve sözünün bir olması, davranışlarında kusur olmaması ve itikadından şüphe edilmemesi” gibi genel ifadelerle açıklanmıştır.

2.2. Metinde Adı Geçen Mutasavvıflar

Tasavvuf tarihimiz boyunca oluşturulan eserlerde eseri kaleme alan yazar, anlatılarını daha güçlü hale getirebilmek başta olmak üzere birçok sebepten dolayı eserinde ayet, hadis ve kendinden önceki tasavvuf büyüklerinin sözlerine yer vermiştir. Abdülkadir Geylânî de Gunyet’üt Tâlibin adlı eserinde bu yönleme çok sık başvurmuştur. Metin içerisinde tespit edilen ayet ve hadisler çalışmamızın metin bölümünde dipnot olarak verilmiştir. Bu sebeple ayet ve hadisler için ayrı bir başlık oluşturulmamıştır. Çalışmamızın

¹⁶ **Sıdk** i. ar. **1.** Doğruluk. Verilen hükmün olguya uygun bulunması. **2.tas. a.** Mahvolmanın söz konusu olduğu yerlerde bile hak olanı söylemek. **b.** Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde dahi doğruluktan ayrılmamak. **c.** Kişinin itikadında şüphe, halinde leke ve davranışlarında kusur olmaması. **d.** Özün söze uyması. (Süleyman Uludağ, Tasavvufi Terimler Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yay., 2016, s.316.)

bu bölümünde metin içerisinde geçen tasavvuf büyüklerinin hangi başlık içerisinde zikredildiğine ve sözlerine yer verilmiştir. Bu bölüm içerisinde tasavvuf büyüklerinin sözlerine yer verilirken Abdülkadir ALÇİÇEK tarafından hazırlanan “Gunyet’üt Tâlibin (Hakkı Arayanların Kitabı) adlı çalışmadan yararlanılmıştır.

2.2.1. Cüneyd-i Bağdâdî¹⁷

9. yüzyılın en büyük mutasavvıflarından olan ve kendinden sonra yaşayan birçok mutasavvıfı etkisi altına alan Cüneyd-i Bağdâdî, eserde 6 kere zikredilmiştir.

Geylânî, Cüneyd-i Bağdâdî’den ilk olarak “müridin şeyhine karşı edebî” başlığı altında bahsetmiştir. Burada şeyh ile mürid arasındaki ilişkiyi öğretici ve talebe olarak adlandırmış, Sırr-ı Sekâtî ile Cüneyd-i Bağdâdî’nin ilişkisini buna örnek olarak göstermiştir. İlerleyen bölümlerde Cüneyd-i Bağdâdî’nin Sırr-ı Sekâtî’den aktardığı anlatılara da yer vermiştir.

Tevekkül faslı:

“Tevekkül bir bütün olarak Allah’a yönelmendir, onun dışında kalan her şeyden dönmendir.”

Sabır konusu tasavvufta çok büyük bir yere sahiptir. Geylânî’de eserinde bu konuyu işlerken ayrıntılı bir şekilde ele almış ve birçok tasavvuf büyüğünün konuyla alakalı sözlerine yer vermiştir. Cüneyd-i Bağdâdî, kendisine sabır sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

“Yüzü ekşitmeden acıyı kadeh kadeh içmektir.”

Rıza faslı:

Şiblî ve Cüneyd-i Bağdâdî arasında geçen bir diyalog aktarılmıştır. Bu diyalogda Şiblî bir ortamda iken “Lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh” yani güç ve kuvvet ancak Allah’ındır diyor. Bunun üzerine Cüneyd “Bu, gönül

¹⁷ Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909): Künyesi Ebü’l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî’dir. İlk devir sufiliğinin en güçlü temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Cüneyd-i Bağdâdî tasavvuf tarihimize önemli bir yere sahiptir. “tâvûsü’l-ulemâ” ve “seyyidü’t-tâife” gibi unvanlarla anılan Cüneyd-i Bağdâdî, sonraki nesiller tarafından üstad kabul edilmiştir. Abdulkâdir Geylânî de eserinde onun sözlerinden örnekler vererek söylemlerini kuvvetlendirmiştir. Süleyman Ateş, “Cüneyd-i Bağdâdî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cuneyd-i-bagdadi>, (23.11.2023).

darlığından söylenir. Gönül darlığı ise, Allah'tan gelen hüküm ve kazaya razı olmayışın bir sonucudur” der.

Doğruluk faslı:

Cüneyd'in şu sözlerine yer verilmiştir: “Doğru olan bir kimse, günde kırk kere değişir. Ama riyâkar, olduğu halde kırk yıl sabit kalır.”

2.2.2. Utbetü'l Gulâm¹⁸

Müridin şeyhine karşı edebinden bahsedilen bölümde öğretici ve talebe ilişkisinde bahsederken Hasan-ı Basrî ve Utbe b. Gulam ilişkisi örnek verilmiştir.

2.2.3. Sırr-ı Sekâtî¹⁹

Mücadele faslı:

Sırr-ı Sekâtî'nin bir genç topluluğa hitabından şu kısım aktarılmıştır: “Ey gençler topluluğu, benim yaşıma gelmeden evvel ciddi bir çalışmaya giriniz. Sonra zayıflar; bir şey yapamaz hale gelirsiniz. Tıpkı; Benim bir şey yapamadan kaldığım gibi. İşte o zaman, gençlikte yapılan ibadetler artık yapılamaz.”

2.2.4. Üveys-i Karnî²⁰

Mücadele faslında Allah'ın veli kullarına örnek olarak gösterilmiştir.

¹⁸Utbetü'l Gulâm (Utbe b. Ebân b. Sam'a) O, Allahü teâlâdan başkasiyle meşgûl olmaz, devamlı Allahü teâlâyı anar ve hatırlar, O'ndan bir an bile gâfil olmazdı. Ba'zan öyle dalardı ki, gideceği yeri geçer, farkında olmazdı. <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/UTBET-UL-GULAM-Utbe-bin-Eban-bin-Sama/1095>

¹⁹ Seri es-Sekâtî (ö.251/865): Künyesi Ebü'l-Hasen Serî b. el-Mugallis es-Sakatî'dir. Bağdatlı ilk sûfilerden kabul edilen Sekâtî'nin tasavvuf yolculuğu Ma'rûf-i Kerhî ve Habîb er-Râî'nin etkisi ile başlamıştır. Serî es-Sakatî, Cüneyd-i Bağdâdî'nin dayısı ve üstadıdır. Menkıbeleri, sözleri ve fikirleri genellikle Cüneyd tarafından nakledilmiştir. Süleyman Uludağ, “Seri es-Sekati”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seri-es-sakati> (23.11.2023).

²⁰ Veysel Karanî (ö. 37/657): Künyesi Ebû Amr Üveys b. Âmir b. Cez' b. Mâlik el-Karanî'dir. Tâbiîn neslinden Yemenli bir zâhid olan Veysel Karanî'nin hayatı hakkında edinilen bilgilerin çoğu Ferîdüddin Attâr'ın kaleme aldığı *Tezkiretü'l-evliyâ*'da ve hakkında yazılan müstakil menâkıbnâmelerde yer almaktadır. Zâhidâne hayatı dolayısıyla Veysel Karanî tasavvuf ehli tarafından örnek bir şahsiyet kabul edilmiş, Hz. Peygamber'i zâhiren görmemekle birlikte mânen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple ileriki asırlarda Resûl-i Ekrem'i, Veysel Karanî'yi veya herhangi bir şeyhi görmeden rüya gibi mânevî bir yolla onlardan eğitim alan kişilere Üveysî denmiş, bu şekilde eğitim almaya Üveysilik adı verilmiştir. Necdet Tosun, “Veysel Karanî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/veysel-karani> (23.11.2023).

2.2.5. Ebu Ali Dekkak²¹

Mücahede faslı:

“Bir kimse, dışını mücahede ile bezer ise Allah onun iç âlemini müşahede nurları ile süsler, güzelleştirir. Çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurdu: Uğrumuzda mücadele edenlere gelince elbette hidayet yollarımızı onlara gösteririz.”

“Bir kimse, bu tarikat girişinde ayakta kalmayı ve yorulmayı bilmez ise sonunda oturup dinlenmeyi bulamaz.”

Rıza faslı:

“Rıza belâyı duymamak değildir. Asıl rıza hükme ve kazaya razı olmaktır.”

2.2.6. Osman-ı Mağribî²²

Mücahede faslı:

“Mücahede yoluna girmediği halde bir kimse bu tarikatta kendisine bir gönül açıklığı geleceğini ve o yoldan kendisine bir mana kapısı açılacağını sanıyorsa o kimse yanılma içindedir.”

2.2.7. Ebû Yezid²³

Mücahede faslı:

²¹ Ebû Ali Dekkâk (ö.405/1015): Künyesi Ebû Ali Hasen b. Ali b. Muhammed'dir. Nişâbur sufilerindendir. Çok tesirli bir hatip olan Dekkâk, Uzun süren vâizlik döneminden sonra münzevi bir hayat yaşamaya başlamıştır. Her sene bir bölgeye gittiği rivayet edilirse de seyahatleri hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Recep Uslu, “Ebû Ali Dekkâk”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dekkak-ebu-ali> (23.11.2023).

²² Ebû Osman el- Mağribî (ö. 373/983): Künyesi Ebû Osmân Saîd b. Sellâm el-Mağribî'dir. İlk dönem sufilerindendir. 130 yıl yaşayan sufi, gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki dönemlerde birçok kişiyi etkilemiştir. Sülemî, Ebû Osman'ı zühd ve tasavvufun önderi, hali yüce ve ferâseti isabetli bir sûfî olarak tanıtır ve, “Onun gibisi görülmemiştir” der. Attâr da kendisini parlak ifadelerle över. Hadis âlimi Ebû Süleyman el-Hattâbî onu ilham sahibi bir şahıs olarak görür. Mustafa Bilgin, “Ebû Osman el-Mağribî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-osman-el-magribi> (23.11.2023).

²³ Yezîd b. Ebu Süfyân (ö. 18/639): Künyesi Ebû Hâlid Yezîd b. Ebî Süfyân b. Harb b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî'dir. Sahabî olan Ebu Yezid, halkın eğitim ve öğretimine büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri arasında gösterilen Yezid b. Ebû Süfyân, Resûl-i Ekrem'den ve Hz. Ebû Bekir'den hadis rivayet etmiş, kendisinden de Cünâde b. Ebû Ümeyye el-Ezdî, Ebû Abdullah el-Eş'arî ve İyâz el-Eş'arî rivayette bulunmuştur. İrfan Aycan, “Yezid b. Ebû Süfyân”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yezid-b-ebu-sufyan> (23.11.2023).

“Ben on iki sene nefsimin ıslahı için çalıştım. Nefsimi riyâzet körüğünde, mücâhede ateşiyle kızdırdım. Mezemmet örsünde, melâmet çekici ile dövdüm. Böyle uğraşa uğraşa kendi benliğimden bir ayna yapıp beş sene kendimin aynası oldum. Yapabildiğim ibâdet ve tâatlarla bu aynayı cilalayıp parlattım. Bir sene ibret nazarı ile bu aynaya baktım. Neticede bu aynada gördüm ki; belimde, gurur, riya, ibâdete güvenip amelini beğenmek gibi kalb hastalıklarından meydana gelen bir zünnar bulunuyor. Bu zünnarı kesip atabilmek için beş sene daha uğraştım. Yeniden müslüman oldum.”

2.2.8. Hasan-ı Kazzaz²⁴

Mücahede faslı:

“Mana yolunda yapılacak iş, üç esas üzerine kurulmuştur. Şöyle ki:

- Ancak, yemek yemeye ihtiyaç duyduğu zaman yemek yememelidir.
- Uyku ağır bastırdığı zaman uyumamalıdır.
- Zaruri bir durum meydana gelmeden konuşmamalıdır.

2.2.9. Ebû Amr bin Necîd / Ebu Ömer b. Nüceyd²⁵

Mücahede faslı:

“Bir kimseye nefsi keremli görünür ise onun yanında dini küçük kalır.”

²⁴ Kazzâz (ö.412/1021): Künyesi Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca‘fer b. Ahmed el-Kazzâz el-Kayrevânî et-Temîmî en-Nahvî’dir. Edip ve şair olan Kazzâz, Kazzâz el-Kayrevânî ve Kazzâz en-Nahvî diye tanınır. Yetiştirdiği öğrenciler ve yazdığı eserlerle Kazzâz, Zîriler dönemindeki Kayrevan edebî ekolünde yönlendirici bir rol oynamıştır. Çoğu Arap edebiyatında tanınmış olan İbn Reşîk el-Kayrevânî, İbn Şeref el-Kayrevânî, İbnü’r-Rebîb diye bilinen Hasan b. Muhammed et-Temîmî, Mekki b. Ebû Tâlib, Abdurrahman b. Abdullah el-Mutarriz, İbnü’l-Ber, İbrâhim b. Sadaka el-Gırnâfî ve Ebû Amr et-Teyyârî onun öğrencileri arasında yer alır. Mustafa Kılıçlı, “Kazzâz”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kazzaz> (23.11.2023).

²⁵ İbn Nüceyd (ö.366/976): Künyesi Ebû Amr İsmâil b. Nüceyd b. Ahmed es-Sülemî en-Nîsâbü’rî’dir. İbn Nüceyd, Ebû Osman el-Hîrî’nin yanı sıra Cüneyd-i Bağdâdî, İbnü’l-Cellâ gibi tanınmış şeyhlerle de görüşüp kendilerinden istifade etti. Cüneyd-i Bağdâdî’nin kaynaklarda yer alan bazı sözleri onun tarafından nakledilmiştir. İbn Nüceyd şer‘î ilimlere de son derece önem vermiş, dinî bilgiye dayanmayan her mânevî halin zararının faydasından daha çok olduğunu ifade etmiştir. Dinî emirlere aldırış etmemeyi emir sahibi (Allah) hakkındaki bilginin yetersizliğine bağlamış, bu anlayışla tasavvufu, “Dinin emir ve yasakları altında yaşamaya sabretmektir” şeklinde tanımlamıştır. Erhan Yetik, “İbn Nüceyd”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-nuceyd> (23.11.2023).

2.2.10. Ebû Ali Rudbârî²⁶

Mücahede faslı:

“Üç yoldan afet bölümüne girdim. Şöyle ki:

- a. Tabiatın bozukluğundan
- b. Âdetlere tutunmaktan
- c. Bozuk arkadaşlıktan

Tabiatın bozukluğu nasıl olur sorusuna “Haram yemekle olur”, âdetlere tutunmak nasıl olur sorusuna “harama bakmak, haramla ve gıybetle geçinmeye girmektir”, Bozuk arkadaşlık nedir sorusuna ise “her ne zaman nefsin bir şehvet duygusu ile parlarsa onu yerine getirmektir” cevaplarını vermiştir.

Tevekkül faslı:

“Tevekkül haline üç derecede erişilmektedir:

- a. Kendisine bir şey verildiği zaman şükretmeli; verilmediği zaman da sabırlı olmalıdır.
- b. Kulun yanında bir şeyin verilmesi ile verilmemesi aynı olmalıdır.
- c. Hatta verilmemesi, bir kimseye daha sevimli gelmelidir. Bilhassa şunu bildiği için; Yüce Allah kendisi için böyle tercih etmiştir.

2.2.11. Zinnûn-i Mısırî²⁷

Mücahede faslı:

“Allah-u Teâlâ bir kulunu, ona nefsinin zilletini göstermekten daha değerli bir şeyle zelil etmemiştir.”

Mücahede faslı:

²⁶ Ebu Ali Rudbari (Rûzbârî) (ö.322/934): Künyesi Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Kâsım er-Rûzbârî’dir. Tasavvuf tarihinde önemli bir yeri olan ve Cüneyd mektebinin önde gelen temsilcilerinden sayılan Rûzbârî, tasavvufu “uzakta olmanın acısını tattıktan sonra yakınlaşmanın lezzetine ermek ve safiyet bulmak”, “sâlikin bulanıklıktan sonra duruluğa ulaşması”, “kovsa dahi sevgilinin kapısı önünde diz çökmek ve oradan ayrılmamak” şeklinde tarif eder. Abdurrezzak Tek, “Rûzbârî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ruzbari> (16.12.2023).

²⁷ Zünnûn el- Mısırî (ö.245/859): Künyesi Zünnûn Ebü’l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısırî el-İhmîmî’dir. Tasavvuf yolunda faydalandığı kişiler arasında Kayrevanlı Şakırân (Şukrân) b. Ali el-Âbid (ö. 186/802) ve Ahmed b. Hadraveyh el-Belhî’nin hanımı Fâtıma en-Nîşâbüri (ö. 223/838) en meşhurlarıdır. Mısır’da tasavvufa ve hikmete dair sohbetler yapmıştır. Necdet Tosun, “Zünnûn-ı Mısırî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zunnun-el-misri> (23.11.2023).

“Halka gelen fesat, sayılacak altı şeyden dolayı geldi:

- a. Ahiret işleri üzerine niyetin zayıflaması
- b. Bedenlerini şehvet ehline rehin bırakmaları
- c. Ecelleri yakın olduğu halde bir ömre sığmayan işler düşünmeleri
- d. Yaratanın rızasının yerine yaratılmışların rızasını almaya bakmak
- e. Resûlullah(s.a.v) efendimizin sünnetini bir yana atıp nefsanî arzuların peşine koşmak
- f. Geçmişte yaşayan büyük zatların küçük yanlışlarını kendilerine bir mazeret saymak. Onların büyük menkıbelerini, üstün hallerini de kapatıp görmemek.”

Tevekkül faslı:

“Tevekkül, nefsin kendine göre olan yöntemini bırakmasıdır. Güçten ve kuvvetten de soyunup çıkmaktır.”

Sabır faslı:

“Sabır aykırı hareketlerden uzak durmaktır. Belâ dertlerini yudum yudum içerken, sakın durmaktır. Geçim işine fakirlik karışınca zengin görünmektir.”

Rıza faslı:

“Sayılacak üç şey rızanın alametlerindendir:

- a. Hüküm ve kaza gelmeden bir seçim yapmayı terk etmektir.
- b. Hüküm ve kaza geldiği zaman da onun acılığını duymamaktır.
- c. Belâ içinde, sevgi heyecanı duymaktır.”

Sıdk faslı:

“Doğruluk Allah’ın kılıcıdır. Her neyin üzerine konsa keser.”

2.2.12. İbrahim-i Havvâs²⁸

Mücahede faslı:

“Her ne şey beni dehşete düşürüp korkuttuysa, ona üstün geldim.”

Tevekkül faslı:

²⁸ İbrâhim el-Havvâs (ö.291/904): Künyesi Ebû İshâk İbrâhîm b. Ahmed el-Havvâs’tır. İlk dönem sufilerinden olan Havvâs özellikle riyazet ve tevekkül konuları üzerinde durmuş ve bu yönüyle tanınmıştır. Balıkçılık yaparak geçimini sağlayan İbrâhim el-Havvâs’ın, “Onlar bizi zikrediyorlar, geçimini temin edecek başka meslek bulamadın mı?” diye bir ses duyunca bu işi bıraktığı ve hurma yaprağından zenbil örüp satarak geçindiği, bundan dolayı da “Havvâs” lakabını aldığı rivayet edilir. Mustafa Bahadıroğlu, “İbrâhim el-Havvâs”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-el-havvas> (23.11.2023).

“Tevekkülün hakikati odur ki; Yüce Allah’tan başka kimseden ne korkulmalı ne de bir şey beklenmelidir.”

Sabır faslı:

“Kur’an ve hadis hükümleri ne ise Yüce Allah ile ona göre sebat edip kalmaktır.”

2.2.13. Muhammed bin Fadi²⁹

Mücadele faslı:

“Asıl rahat, nefsin boş temennilerinden kurtuluştadır.”

2.2.14. Nasr İyâdî³⁰

Mücadele faslı:

“Senin kapandığın zindanın nefsidir. Ne zaman oradan çıkıp kurtulur isen, sonsuz rahata erersin.”

2.2.15. Ebu Hasan-ı Varrak³¹

Mücadele faslı:

“İlk zamanlarımızda, Ebu Osman’ın mescidinde kalırdık. Orada bizim için en güzel iş, bize ne gelir ise onu tercih edip almak idi. Belli bir şey üzerine

²⁹ Muhammed b. Fazl el-Belhî (ö.319/931): Künyesi Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Fazl b. el-Abbâs el-Belhî’dir. Melâmetiyye akımının ilk temsilcileri arasında sayılan Muhammed b. Fazl birçok sûfîyi etkilemiştir. Sülemî, Herevî’nin “insan sarrafı” diye bahsettiği Muhammed b. Fazl’ın Horasan’ın en büyük şeyhlerinden biri olduğunu, Hücvîrî de Horasan ve Irak sûfîlerinin ona değer verdiğini söyler. Mehmet Demirci, “Muhammed b. Fazl el-Belhî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-fazl-el-belhi> (23.11.2023).

³⁰ Ebu Nasr İyâzî (ö. III./IX. yüzyılın son çeyreği [?]): Künyesi Ebû Nasr Ahmed b. el-Abbâs b. el-Hüseyn es-Semerkandî’dir. Kaynaklar, İyâzî’nin Mâtürîdî ile birlikte Ebû Bekir el-Cûzcânî’den ders aldığını kaydeder; İyâzî, ancak o devrin diğer âlimlerinden temel İslâmî ilimleri tahsil etmiş olmalıdır. Henüz yirmi yaşlarında iken ders vermeye başlamış, kelâm ve fıkıh sahasında hepsi de Mâtürîdî’nin akranı olan kırk kadar öğrenci yetiştirmiştir. Bunun yanında bölgede İslâm’ın yerleşmesi için büyük çabalar gösteren İyâzî bu amaçla sık sık savaşlara katılmış ve bunların birinde şehit olmuştur. İlyas Üzümlü, “Ebu Nasr İyâzî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iyazi-ebu-nasr> (24.11.2023).

³¹ Ebû’l-Hüseyn Verrâk (ö.320/932’den önce): Künyesi Ebû’l-Hüseyn (Ebû’l-Hasen) Muhammed b. Sa’d el-Verrâk’dır. Ebû’l-Hüseyn el-Verrâk tasavvufun yanı sıra zâhir ilimlerini de tahsil etmiştir. Ona göre en yüce ilim Allah’ı, Allah’ın sıfatlarını ve isimlerini, en faydalı bilgi de Allah’ın emir ve yasaklarını, vaadini ve azabını bilmektir. Allah bir kul için hayır murat ederse onu kendisine yaklaştırır ve zikriyle meşgul eder. Kalbin mânen canlı kalması ebedî olan Allah’ı zikretmekle mümkündür. Salih Çift, “Ebû’l-Hüseyn Verrâk”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/verrak-ebul-huseyn> (24.11.2023).

gecelemezdik. Karşımıza bir kötülük çıktığı zaman da nefsimiz için onda intikam almazdık. Hatta ondan özür diler, ona karşı tevazu gösterirdik. Bir kimseyi küçümseme durumu kalbimize geldiği zaman hemen onun hizmetini görmeye kalkardık. Hâsılı kelâm; Avam halkının mücadelesi, bol bol amel işlemektir. Havas kullarının mücadelesi ise hallerini temize çıkarmaktır. Açlığa, susuzluğa, uykusuzluğa katlanmak oldukça kolaydır. Asıl zor ve çetin olan iş; Kötü huyları düzeltmek ve iyi huy sahibi olmaktır.”

2.2.16. Ebu Hafas³²

Nefsin tehlikeli afetleri faslı:

“İnsanların en tez helake gideni ayıbını bilmeyendir. Zira isyanlar küfrün postacısıdır.”

2.2.17. Sehl bin Abdullah³³

Tevekkül faslı:

“Tevekkülde ilk makam odur ki; kul, yıkayıcı elindeki ölü gibi olmalıdır. Yıkayıcı onu istediği yana çevirir. Kendisinin, bu sırada ne bir hareketi vardır; ne de kendisini yönetecek durumu.”

2.2.18. Hamdûn³⁴

Tevekkül faslı:

³² Ebû Hafs el-Kebîr (ö.217/832): Künyesi Ebû Hafs Ahmed b. Hafs b. ez-Zibrikân el-İclî el-Buhârî'dir. Ebû Hafs, hocası Şeybânî vasıtasıyla tevarüs ettiği Ebû Hanîfe ve çevresine ait ilmî birikimi Buhara'ya taşıyan ve Buhara'da o miras üzerinden inşa edilen Hanefî yaklaşımın kurucusu/başlatıcısıdır. Murteza Bedir, “Ebû Hafs el-Kebîr”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-hafs-el-kebir> (24.11.2023).

³³ Selh et-Tüsterî (283/896): Künyesi Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. İsâ b. Abdillâh b. Refî' et-Tüsterî'dir. Sehl et-Tüsterî kelâm ve tefsir gibi ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte daha çok sûfî kimliğiyle şöhret bulmuştur. Menkıbelerinden anlaşıldığına göre uzun yıllar çetin bir riyâzet ve zühd hayatı yaşamış, “sûfilerin şeyhi” unvanıyla anılmasının yanında vera' ve takvâ sahibi bir şahsiyet olarak nitelendirilmiş, çevresindeki insanlara şefkat ve merhametle yaklaşmayı ilke edindiği, konuşmaktan çok düşünmeyi sevdiği belirtilmiştir. Mustafa Öztürk, “Sehl et-Tüsterî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehl-et-tusteri> (24.11.2023).

³⁴ İbn Hamdun (ö.562/1167): Künyesi Ebû'l-Meâlî Bahâüddîn Kâfî'l-küfât Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Alî b. Hamdûn el-Bağdâdî'dir. Abbâsî Halifesi Muktefi-Liemrillâh'ın zamanında (1136-1160) sâhibü dîvânı arz olarak görev yaptı, nedimi olduğu Müstencid-Billâh devrinde de (1160-1170) sâhibü dîvânî'z-zimâm olarak hizmet etti. Bu görevi sırasında halife tarafından kendisine “Kâfî'l-küfât” lakabı verildi ve *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye* adlı eserini yazmıştır. İnci Koçak, “İbn Hamdûn”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-hamdun> (24.11.2023).

Tevekkül için Hamdun “Yüce Allah’a candan gönülden sımsıkı sarılmaktır.”

2.2.19. Hatem-i Esam’e³⁵

Tevekkül faslı:

Tasavvufun tevekkül üzerine nasıl kurulduğu sorusuna Hatem Esam şu şekilde cevap vermiştir:

“Dört şey üzerine kurulmuştur:

- a. Bildim ki, rızkımı benden başkası yiyemez; artık onunla meşgul olmadım.
- b. Bildim ki, benim işimi başkası yapamaz, şimdi işimle meşgulüm.
- c. Bildim ki, ölüm aniden gelecektir, onun için hemen hazırım.
- d. Bildim ki, her halimde Allah-u Teâlâ beni görmektedir, ondan utanmaya başladım.”

2.2.20. Bâyezîd-i Bistâmî³⁶

Tevekkül faslı:

“Yaratılmışlardan gelen fayda fayda sayılmaz”

2.2.21. Yahyâ bin Muaz³⁷

³⁵ Hâtîm el-Esam (ö.237/851): Künyesi Ebû Abdîrrahmân Hâtîm b. Unvân el-Esamm el-Belhî el-Horasânî’dir. İlk dönem Horasan sufilerindendir. Zühed, riyâzet, sabır, havf, hüzn, vera‘, takvâ, mârifet, edeb, taat, ihlâs, sıdk, infak, tevekkül gibi devrindeki tasavvuf düşüncesinin temel konuları üzerinde duran Hâtîm, zühed ve tevekküle dayanan sade bir tasavvuf anlayışına sahiptir. Mustafa Bilgin, “Hâtîm el-Esam”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatim-el-esam> (24.11.2023).

³⁶ Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?]): Künyesi Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân’dır. Bâyezîd tasavvuf tarihinde sekr, fenâ, melâmet, tevhid, mârifet, muhabbet, mi‘rac ve îsâr gibi konulardaki sözleri ve şatihleriyle tanınır. O sâlikin kendinden geçip (sekr) benliğini yok ederek (fenâ) Hakk’a ermesi gerektiği düşüncesindedir. Sâlik bu dereceye ancak sürekli riyâzet, çetin nefis mücadelesiyle birlikte derin tefekkür ve dikkatli murakabe ile erişebilir. Bâyezîd coşkulu davranışları, taşkın sözleri ve samimi hali ile çevresindekiler üzerinde derin tesirler bırakmış ve seçkin bir zümrenin kendi görüşleri etrafında toplanmasını sağlamıştır. Kendisini takip edenlere Tayfûrî, tuttuğu yola da Tayfûriyye veya Bistâmîyye adı verilmiştir. Ancak Tayfûriyye bilinen mânada bir tarikat olmayıp bir tasavvuf cereyanıdır. Hallâc, Şiblî, Harakânî, Ebû Saîd-i Ebû’l-Hayr, Nifferî, Senâî, Attâr, Câmî, İbnü’l-Arabî, İbnü’l-Fârız ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıflar hep bu cereyana bağlı kalmışlardır. Şettâriyye ve Aşkîyye tarikatları da onu kendilerine pîr edinmişlerdir. Süleyman Uludağ, “Bâyezîd-i Bistâmî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i-bistami> (24.11.2023).

³⁷ Yahyâ b. Muâz (ö.258/872): Künyesi Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Muâz b. Ca‘fer er-Râzî’dir. Seyrüsülûk makamlarından bahseden ilk sûfilerdendir. Yahyâ b. Muâz’ın kaynaklarda zikredilen sözlerinde zühed döneminden tasavvuf dönemine geçişin izleri görülür. Bunlar bir taraftan zühed anlayışını yansıtırken diğer taraftan tasavvuf döneminin unsurlarını ihtiva etmektedir. Onun kalbin mânevî seviyeleriyle tasavvufî makamlara yönelik tasnifleri, muhabbetle ilgili yorumları, semâ ve raksın yüceltilmesine dair görüşleri, fakr anlayışı yerine gnâyı, havf yerine recâyı tercih etmesi bunlara örnek olarak gösterilebilir. Seyrüsülûk makamlarından sistemli şekilde bahseden ilk sûfilerden olan Yahyâ b. Muâz’ın makamlarla

“Yahyâ b. Muaz’a şöyle soruldu:

Tevekkül faslı:

İnsan ne zaman tevekkül etmiş olabilir? Şöyle dedi:

-Yüce Allah’ı kendine vekil kabul ettiği zaman.”

2.2.22. Ebû Tûrâb-i Nahşî³⁸

Tevekkül faslı:

“Tevekkül’ü şöyle anlattı:

-Bedeni, kulluğa ataktır. Kalbi de Rabbin emrine bağlamaktır. Yeteri kadarı ile de yetinip kalmaktır.”

2.2.23. Ebû Harrâz³⁹

Huy güzelliği faslı:

“Büyük huy sahibi odur ki; Yüce Allah’tan başka bir isteği bulunmamalıdır.”

2.2.24. İbrahim bin Edhem⁴⁰

Mücadele faslı:

ilgili yaptığı yedili tasnif daha sonraki mutasavvıflar tarafından benimsenmiştir. Salih Çift, “Yahyâ b. Muâz”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Yahyâ-b-muaz> (24.11.2023).

³⁸ Ebû Tûrâb-i Nahşî (ö.245/859): Künyesi Ebû Tûrâb Asker b. Husayn en-Nahşebî’dir. Horasanlı ilk sûfilerdendir. Diğer Horasan zâhidleri gibi tevekkül ve kaderi tasavvufun temeli sayan Nahşebî’ye göre sûfiyi hiçbir şey bulandırmaz, aksine her şey onunla duru hale gelir. Mehmet Demirci, “Ebû Tûrâb en-Nahşebî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-turab-en-nahsebi> (24.11.2023).

³⁹ Ebû Harrâz (ö. 277/890 [?]): Künyesi Ebû Saîd Ahmed b. İsmâ el-Harrâz’dır. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Harrâz’ı, “Sûfilerin önderi ve en fazla saygı görenidir” diye tanıtır. Tasavvufun bütün meseleleri hakkında sağlam bilgilere ve derin tecrübelerle sahip olan Harrâz, kaynaklara göre “fenâ ve bekâ ilmi” hakkında ilk konuşan sûfidir. Bu noktaya işaret eden Hücvîrî, Harrâz’a bağlanıp onun yolundan giden ve bu sebeple Harrâziyân (Harrâziyye) adını alan bir sûfi zümresinin varlığından bahseder. Mehmet Demirci, “Ebû Saîd el-Harrâz”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-said-el-harraz> (24.11.2023).

⁴⁰ İbrâhîm b. Edhem (ö. 161/778 [?]): Künyesi Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr’dur. Kaynaklarda İbrâhîm b. Edhem’in zühd yoluna girmesine sebep olan menkıbevî bazı olaylardan söz edilmekte olup bunların en meşhuru, hizmetçisi İbrâhîm b. Beşşâr’ın bizzat kendisinden dinleyip naklettiği hadisedir. Buna göre İbrâhîm b. Edhem gençlik çağında avlanırken iki defa, “Sen bunun için mi yaratıldın, bunu yapmakla mı emrolundun?” şeklinde gâipten bir ses duymuş, aynı sesi üçüncü defa atının sırtındaki eyerin kaşından da işitmesi üzerine bütün malını mülkünü terkedip zühd yoluna girmeye karar vermiş, Abdullah b. Mübârek’in de aralarında bulunduğu altmış kadar ilim yolcusu gençle birlikte Mekke’ye doğru yola koyulmuştur. Reşat Öngören, “İbrahim b. Edhem”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-b-edhem#1> (27.11.2023).

“Bir kimse sayılacak altı tepeyi aşmadıkça, Salihler derecesine eremez. Şöyle ki;

- a. Nimet kapısını kapatıp şiddet kapısını açmamalıdır.
- b. Nefsanî kabarma kapısını kapatıp, nefsinin boynunu eğme kapısını açmalıdır.
- c. Rahatlık kapısını kapatıp, çalışıp çabalama kapısını açmalıdır.
- d. Uyku kapısını kapatıp, uyanıklık kapısını açmalıdır.
- e. Yüce Hakka karşı varlık kapısını kapatıp ona ihtiyaç kapısını açmalıdır.
- f. Yersiz ümitler kapısını kapatıp, ölüme hazırlık kapısını açmalıdır.”

Allah’a karşı güzel huy faslı:

İbrahim b. Ethem’e şöyle soruldu:

-Dünyada hiç ferahlık duydun mu?

-Evet, Dedikten sonra şöyle devam etti;

Bu iş iki kere oldu. Şöyle ki; Bir keresinde bir yerde oturuyordum, bir köpek geldi ve üzerine dışkısını yaptı. Bir keresinde yine oturuyordum; biri geldi, beni sille tokat dövdü.”

2.2.25. Malik bin Dinâr⁴¹

Allah’a karşı güzel huy faslı:

“Malik b. Dinar’a bir kadın şöyle dedi:

-Ey riyakâr! Bunun üzerine Malik b. Dinar şöyle dedi:

-Ey kadın! Sen öyle bir ismimi buldun ki, Basra halkı bunu yitirmişti.”

2.2.26. Lokman-ı Hakîm⁴²

Allah’a karşı güzel huy faslı:

Lokman Hekim oğluna şöyle dedi

⁴¹ Mâlik b. Dînâr (ö. 131/748’den önce): Künyesi Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî’dir. İlk zâhidlerdendir. Tasavvufun oluşmasına katkıda bulunan zâhidlerden biri olan Mâlik b. Dînâr esas itibariyle Hasan-ı Basrî’yi takip etmiş, hüznün, sadâkat, zikir, zühd, mârifet gibi konular üzerinde durmuştur. Mehmet Demirci, “Mâlik b. Dînâr”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/malik-b-dinar> (27.11.2023).

⁴² Lokman-ı Hakîm: Kur’an’da kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğü olarak kabul edilmektedir. Lokmân b. Âd hikmetli sözler söylemesiyle meşhur olduğundan Lokmânü’l-hakîm diye de mâruftur. Ömer Faruk Harman, “Lokman”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman#1> (27.11.2023).

-Yavrucuğum! Üç kimse üç yerde belli olur:

a. Hilim sahibi öfke sırasında

b. Kahraman savaşta

c. Kardeş bir işin düştüğü zaman.”

2.2.27. Ebûbekr-i Varrak⁴³

Şükür faslı:

“Nimetin şükürü odur ki; bunun ağırlığı görülmeli, gönderene saygısı da eksik edilmemelidir.”

2.2.28. Ebû Osman⁴⁴

Şükür faslı:

“Şükür odur ki; şükürden yana acizlik bilinsin.”

“Avam halkın şükürü şunlardır: Yemeğe, içmeye, giymeye. Hasın hası kulların şükürü ise, kalplerine gelen manalar üzerinedir.”

2.2.29. Şiblî⁴⁵

⁴³ Ebû Bekir Verrâk (ö.280/893): Künyesi Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Fazl el-Verrâk el-Hakîm et-Tirmizî'dir. “Müeddibü'l-evliyâ” olarak anılmıştır. Hakîm et-Tirmizî'ye dair hemen bütün menkıbeler ondan nakledilmiştir. Verrâk halkı âlimler, fakirler (sûfiler) ve emîrler şeklinde üç gruba ayırır. Bunlardan her birinin kendi sorumluluk alanlarına göre davranmasını toplumun sağlıklı biçimde varlığını sürdürmesinin temel şartı kabul eder. Ona göre âlimlerin sorumluluğu ibadetle, sûfilerinki ahlâkla, idarecilerinki geçimle alâkalıdır. Salih Çift, “Ebû Bekir Verrâk”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/verrak-ebu-bekir> (27.11.2023).

⁴⁴ Osman (ö.35/656): Künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî'dir. Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsüdür. Cennetle müjdelenen on sahâbiden biri olan Hz. Osman, Tebük ordusunu donatmadaki öncülüğü ve Rûme Kuyusu dolayısıyla ayrıca cenneti hak etmiştir. Süyûtî onun fazileti hakkındaki kırk hadisi *Tuhfetü'l-'aclân fî fezâ'ilü 'Osmân* adlı eserinde toplamıştır. İbn Habîb es-Sülemî *Menâkıbü 'Osmân b. 'Affân*, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel *Fezâ'ilü 'Osmân b. 'Affân*, Radiyyüddin Ahmed b. İsmâil et-Tâlekânî *Kurbetü'd-dâreyn fî menâkıbi Zinnûreyn* adıyla birer eser yazmışlardır. Ayrıca *Maktelü 'Osmân* ismiyle çeşitli eserler kaleme alınmıştır. İsmail Yiğit, “Osman”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman> (27.11.2023).

⁴⁵ Şiblî: Tasavvuf tarihinde karşılaştığımız örnek şahsiyetlerden biri birçok tarikatın silsilelerindeki imamlardan biri olan Seyyidu't-Tâife Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî'nin yetiştirdiği halifelerinden Türk-İslam mutasavvıfı Ebû Bekr Şiblî'dir. Tasavvufun tarikat devrinden önce yaşamış olan Şeyh Şiblî, tasavvuf tarihi kaynaklarında görüş ve düşünceleriyle yerini bulmuş olmasına rağmen, onun nesebi ve etnik kökeni hakkında, şimdiye kadar, tanımamızı sağlayacak bir çalışma yapılmamıştır. O, Abbâsî saraylarında yetişmiş, iyi eğitim almış, yöneticilik yapmış ve sonunda bunların hepsini terk etmiş zühd ehli mutasavvıfların imamlarından biridir. Rifat Okudan, “Ebu Bekr Şiblî: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri”, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, 2007, S. 19, s. 211-214. [https://eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20\(992\).pdf](https://eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20(992).pdf)

Şükür faslı:

“Şükür nimeti değil; nimeti vereni görmektir.”

2.2.30. Yahyâ bin Muaz-ı Râzî⁴⁶

Sabır faslı:

“Seven muhabbet ehlinin sabrı, zahitlerin sabırlarından daha zordur. Şaşarım nasıl sabrederler? Diyerek şu beyitleri okumuştur:

Sabır yüklenir hemen her yere;

Ancak sana yük olmaz bir kere.”

2.2.31. Râbia-ı Advîyye⁴⁷

Rıza faslı:

Rabia-i Advîyye’ye “Kul ne zaman Yüce Hakkın hüküm ve kazasına razı olabilir?” sorusu sorulduğunda şu cevabı vermiştir;

“Gelen iyiliğe ve nimete sevindiği gibi musibete karşı da sevinip sürur duyduğu zaman.”

2.2.32. Ebû Süleyman-ı Dârânî⁴⁸

Rıza faslı:

“Rıza odur ki; Allah’tan cennet istememeli, cehennemden de ona sığınmamalıdır.”

⁴⁶ Yahyâ b. Muâz (ö. 258/872): Künyesi Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Muâz b. Ca‘fer er-Râzî’dir. Yahyâ b. Muâz’ın kaynaklarda zikredilen sözlerinde zühd döneminden tasavvuf dönemine geçişin izleri görülür. Bunlar bir taraftan zühd anlayışını yansıtırken diğer taraftan tasavvuf döneminin unsurlarını ihtiva etmektedir. Seyrüsülûk makamlarından sistemli şekilde bahseden ilk sûfilerden olan Yahyâ b. Muâz’ın makamlarla ilgili yaptığı yedili tasnif daha sonraki mutasavvıflar tarafından benimsenmiştir. Salih Çift, “Yahyâ b. Muâz”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Yahya-b-muaz> (27.11.2023).

⁴⁷ Râbia el-Adevîyye (ö. 185/801 [?]): Basralı kadın sûfidir. Ferîdüddin Attâr Râbia’yı “Hz. Meryem’in nâibi” şeklinde tanıtmış ve hakkındaki en ayrıntılı bilgileri aktarmıştır. Hülya Küçük, Semih Ceyhan, “Râbia el-Adevîyye”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rabia-el-adeviyye> (27.11.2023).

⁴⁸ Ebû Süleyman-ı Dârânî (ö.215/830): Künyesi Ebû Süleymân Abdurrahmân b. Ahmed b. Atıyye ed-Dârânî’dir. Dârânî havf-recâ halleri ve bunların birlikte yaşanması gerektiği üzerinde özellikle duran sûfilerden biridir. Dârânî bazı âyetlere tasavvufi yorumlar getirmesi sebebiyle işârî tefsir hareketinin ilk temsilcilerinden sayılır. Mustafa Kara, “Dârânî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darani> (27.11.2023).

2.2.33. Fudayl bin İyâd⁴⁹

Rıza faslı:

“Razı olmak, dünyada zühdden daha faziletlidir. Zira razı olan onun üstünde bir derece temenni etmez.”

2.2.34. Feth-i Musûlî⁵⁰

Sıdk faslı:

Feth-i Musûlî’ye doğruluktan sorulduğunda elini demircinin yanan ocağına soktu ve oradan demiri eli ile çıkardı. Demir ateşli idi ve soğuyuncaya kadar elinden bırakmadı ve sonra oradakilere dönerek “İşte doğruluk budur” dedi.

2.2.35. Hâris-i Muhâsebi⁵¹

Huy güzelliği faslı:

“Biz üç Şeyi yitirdik;

- a. Kötülükten korunmuş güzel yüzü
- b. Kendisine güvenilen güzel sözü
- c. Vefalı güzel kardeşliği”

Sıdk faslı:

Hâris-i Muhâsebi’ye doğruluğun alameti sorulduğunda şöyle demiştir;

“Doğru olan o kimsedir ki; kendi içi temiz olduğu halde, tüm insanların kalbinden kendisini takdir etmelerinin çıkmasına aldırış etmez. Yaptığı işlerin

⁴⁹ Fudayi b. İyâd (ö.187/803): Künyesi Ebû Alî el-Fudayl b. İyâz b. Mes’ûd et-Temîmî el-Yerbûî’dir. Horasan’ın ilk büyük sûfilerindendir. Zühdü kanaat, kanaati zenginlik olarak gören Fudayl mümini “az konuşan, çok çalışan, sözünde hikmet, sükûtunda düşünce, bakışında ibret, işinde iyilik bulunan kişi” diye tarif eder. Osman Türer, “Fudayl b. İyâz”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fudayl-b-iyaz> (27.11.2023).

⁵⁰ Feth-i Musûlî (ö.220/835): Künyesi Ebû Nasr Feth b. Saîd el-Kârî el-Mevsîlî es-Sagîr’dir. İlk dönem zahid ve sûfilerindendir. Feth’in ibadetle başlayan, zühd, takvâ, nefis mücâhadesiyle devam eden tasavvuf anlayışı sonuçta mârifet ve muhabbet noktasına ulaşmakta, bir an önce kurban olup Hakk’a erme özlemi şeklinde tezahür etmektedir. Mustafa Bilgin, “Feth el-Mevsîlî es-Sagîr”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/feth-el-mevsili-es-sagir> (27.11.2023).

⁵¹ Hâris-i Muhâsebi (ö.243/857): Künyesi Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî’dir. İlk sûfilerden olan Muhâsibî aynı zamanda hadis, kelam ve tefsir alimidir. Ahmed Emîn onun tasavvufu felsefeye yaklaştıran ilk sûfi olduğunu söyler. Tasavvufta hal kavramı üzerinde duran, kanaat, zühd, üns, yakîn, havf, muhabbet, hayâ, sıdk ve ihlâs gibi kavramları hal diye ortaya koyan, hallerin kontrol altında tutulması ve Kitap ve Sünnet’e dayandırılması gerektiğini söyleyen ilk sûfilerden biri de Muhâsibî’dir. Zafer Erginli, “Muhâsibî”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhasibi> (27.11.2023).

zerresini de halkın bilmesini istemez. Yaptığı kötü işleri, halkın görmesini kötü saymaz. Zira böyle bir kötü görüş, onların yanında üstünlük istemekten ileri gelir. Böyle bir şey de sıdık zatların huyları arasında değildir.”

2.2.36. Ahnef b. Kays⁵²

Allah’a karşı güzel huy faslı:

Ahnef b. Kays’e biri sövüp duruyordu. Hem de peşinden giderek. Semtine yaklaştığı zaman, Ahnef o kimseye dönüp şöyle dedi:

-Ey genç, kalbinde bana söyleyecek daha bir şey kaldıysa, semte girmeden onu da söyle. Sonra, orada bilmeyenler çıkar da sana karşılık verirler.

2.2.37. Yahyâ b. Kesir⁵³

Rıza faslı:

“Yahyâ b. Kesir’in şöyle dediği anlatıldı:

-Tevrat’ı okudum; Yüce Allah’ın arada şöyle buyurduğunu gördüm;

-Kendi gibi bir mahlûka güvenen kimse melundur.”

2.3.Eserin Dil ve Üslubu

Çalışmamızın konusu olan Süleyman Hasbî Efendi’nin Umdetü’s-Sâlihîn fî Tercemeti Gunyeti’t-Tâlibîn adlı eserinin 2. cildinin son bölümünde yer alan “Kitâb-ı Adâbü’l Mürîdîn” adlı kısım 19. yy’a ait olan bir çeviri örneğidir. Eserin orijinali Abdülkadir Geylanî tarafından Arapça olarak kaleme alınmıştır. Klasik Türk Edebiyatı’nda mensur eserlerin ilk ön plana çıkışı 15. yy olarak kabul edilmiştir. Ancak mensur eserlerin büyük ilgi gördüğü hatta manzum edebiyatın önüne geçtiği dönem 19. yy’dır. Özellikle 19. yy’ın ikinci yarısı nesir türü daha ön plana çıkmıştır. Bu dönemde çeviri yoluyla birçok

⁵² Ahnef b. Kays (ö.67/686-87): Künyesi Ebû Bahr Sahr b. Kays b. Muâviye el-Ahnef es-Sa’dî et-Temîmî’dir. Fetihleri, cesareti ve zekâsı ile tanınan tâbiî neslindendir. Ahnef, darbimesel haline gelecek derecede yumuşak huylu, zeki, cesur, iyilik sever ve âlim bir kimse idi. Ahmet Önkâl, “Ahnef b. Kays”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahnef-b-kays> (27.11.2023).

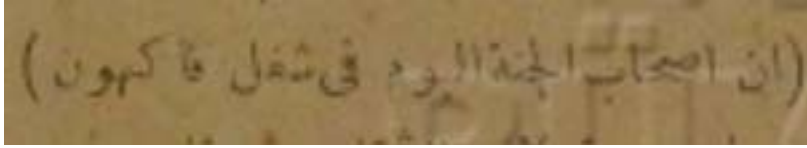
⁵³ Yahyâ b. Kesir (ö.129/747): Künyesi Ebû Nasr Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih et-Tâî el-Yemâmî’dir. Yahyâ b. Ebû Kesîr’in sünnetin Kur’an’ı açıkladığını anlatmak üzere söylediği, “Sünnetin kitaba olan ihtiyacından daha çok kitabın sünnete ihtiyacı vardır” şeklindeki sözü meşhurdur. Selçuk Camcı, “Yahyâb. Ebû Kesîr”, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Yahyâ-b-ebu-kesir> (27.11.2023).

eser edebiyatımıza kazandırılmıştır. İncelediğimiz eser de Süleyman Hasbî Efendi'nin tercümesi yoluyla dilimize geçmiştir. Hasbî Efendi, eserin orijinaline büyük oranda sadık kalmıştır. Ancak eserin orijinalinin sahibi olan Geylanî'nin Hanbeli Mezhebi'ne mensup olması sebebiyle Hanefi mezhebine aykırı olan kısımlar çeviri metnine eklenmemiştir. Bu husus eserin özellikle diğer kısımlarında belirginken incelememizin konusu olan bölümde tespit edilememiştir.

Eserin orijinali Arapça'dır ve dini içeriğe sahiptir. Bu sebeptendir ki eser Türkçeye çevrilmiş ancak yine ağırlıklı olarak Arapça kökenli kelimelerle ifade edilmiştir. Yani eserin büyük çoğunluğu Arapça kelimelerden oluşmaktadır. Eseri anlayabilmek için okurun edebî ve dini bilgilerinin belli bir seviyede olması gerektiği açıkça ifade edilebilir çünkü Arapça ibare ve terkiplere fazlaca yer verilmiştir.

Ayet ve hadisler Arapça olarak aktarılmıştır:

a. Ayet örneği:

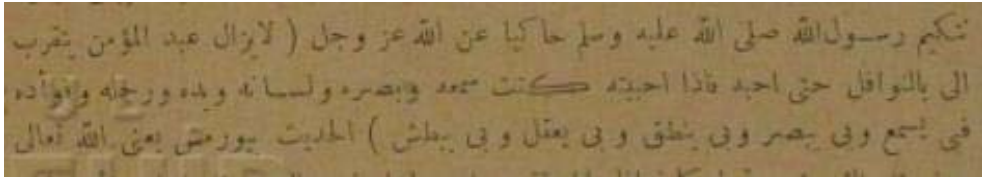

[s.241]

(inne aşhābü 'l cenneti 'l yevm fî şuğulin fākihūn)

Ayetin Türkçe meali: Şüphesiz cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. (Yasin Suresi 55.ayet)

b. Hadis örneği:

[s.222]

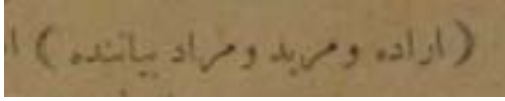
(lā yezālū 'l abdū 'l mü 'mine yetekarrebū ilā binnevāfili hattā ühibbehū fe izā aḥbebtühū küntü sem 'ahü ve basarahū lisānehū veyedehu riclehü ve fevāidi febi yesme 'u ve bî başarahu ve bî yunṭuḳa ve bî yu 'aḳḳil ve bî yübṭaş)

Hadisin Türkçe meali: Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaştırmaya devam eder. Sonunda onu severim. İşte o zaman onun işiten kulağı, gören gözü,

sımsıkı tutan eli yürüten ayağı mesabesinde olurum. Ve kulum artık bununla(benimle) işitir bununla görür, konuşur ve akleder bu da onun her işe güç yetirmesine vesile olur.

Eser içerisinde konunun desteklenmesi ve örneklendirilmesi için kullanılan ayet ve hadisler Arapça aktarılmış devamında açıklanmış ve hangi yönüyle ele alındığı vurgulanmıştır.

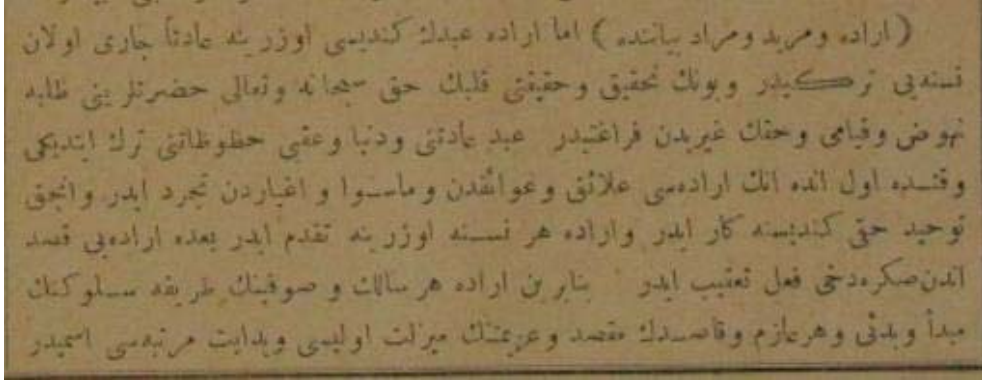
Eserde 27 alt başlık tespit edilmiştir ve bu başlıklar parantez içerisinde alınarak belirgin hale getirilmiştir:

[s.220]

(*İrāde ve mürîd ve murād beyānında*)

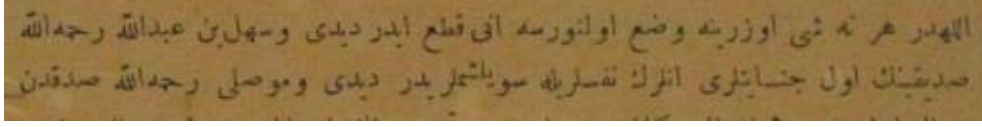
Eserin amacı okuyucuya bir şeyler öğretmektir. Bir öğreti kitabı olması sebebiyle ağırlıklı olarak tanım cümlelerine yer verilmiş, ifade edilen kavramlar, tanımlarının ardından örnekler verilerek pekiştirilmiştir:

[s.220]

“(İrāde ve mürîd ve murād beyānında) amma irāde ‘abdiñ kendisi üzerine ‘ādeten cārî olan nesneyi terkidir. Ve bunuñ taḥkîk ve ḥaḳîḳatı ḳalbiñ Ḥaḳḳ Subḥānehu ve Te‘āla Ḥazretlerini talebe nühûz ve ḳıyāmı ve ḥaḳḳıñ ḡayrıdan ferāḡatidir. ‘Abd ‘ādetini ve dūnya ve ‘uḳbā ḥuzūzātını terk itdiḡi vāḳitte ol anda anıñ irādesi ‘alāik ve ‘avāikden ve māsiva ve aḡyārdan tecerrüd ider. Ve ancak tevḥîd-i ḥaḳḳı kendisine kār ider. Ve irāde her nesne üzerine tekaddüm ider. Ba‘dehu irādeyi ḳasd andan sonra dahî fi‘l taḳîb ider. Bināberin irāde her sālîk ve şūfiniñ ṭarîḳe sülūkunuñ mebd’ ve bed’i ve her ‘āzm ve ḳāşıdın maḳşad ve ‘azîmetiniñ menzilet-i evvelîsi ve bidāyet-i mertebesi ismidir.”

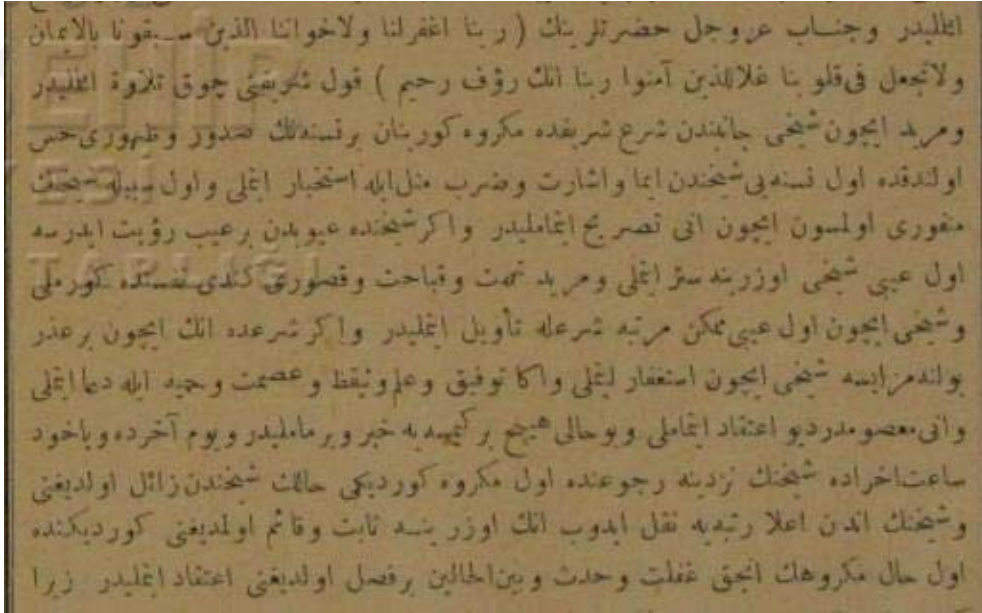
Eserde yazar, kendinden önceki tasavvuf büyüklerini saygıyla anmış ve anlatılarını daha güçlü hale getirmek amacıyla örnekler aktarmıştır:

[s.282]

(Ve Süheyl bin ‘Abdullah raḥimehullah şadîkîniñ ol cinâyetleri anlaruñnefisleriyle söyleşmeleridir didi.)

Metinde kurulan cümleler uzundur ve bu uzun cümleler birbirlerine “ve” ile bağlanmıştır:

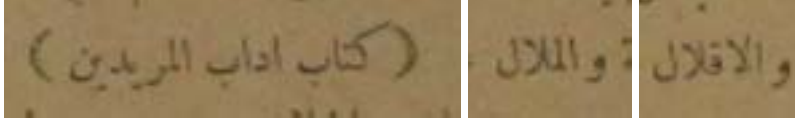

[s.230]

(*Rabbena ġfir lena ve li ihvāniña llezine sebekūna bi l-imani vela tec al fī kulūbina ġilellillezine āmenu rabbena inneke raūfu r rahim*) kavlı-i şerîfini çok tilâvet eylemelidir ve mürid için şeyhi canîbinden şuru’-i şerîfde mekrûh görünen bir nesneniñ şudûr ve zühûru his olundukda ol nesneyi şeyhinden îmâ ve işâret ve ğarb-ı meşel ile isticâr itmeli ve ol sebeble şeyhin menfûru olmasun için anıtaşrîh itmemelidir ve eğer şeyhinde ‘uyûbdan bir ‘ayb rû’ yet iderse ol ‘aybu şeyhi üzerine setr itmeli ve mürid töhmet ve kuşuru kendi nefsinde görmeli ve şeyhi için ol ‘aybı mümkün mertebe şer’le te’vîl itmeli ve eğer şer’de anıñ için bir ‘özür bulunamaz ise şeyhi için istiğfar itmeli ve anatevfîk ve ‘ilm ve teyakkuş ve ‘işmet ve ḥamiyye ile du‘a itmeli ve anıma‘şumdur diyüi’tikâd itmemeli ve bu hâli hiçbir kimseye ḥaber

virmemelidir ve yevm-i āḥarda ve yāḥud sa‘āt-i uḥrāda şeyhiniñ nezdine rüçü‘ uñda ol mekrūh gördüğü ḥālin şeyhiniñ zāil olduğunu ve şeyhiniñ andan a‘lā rütbeye naql idüb anıñ üzerine s̄abit ve k̄ā‘im olmadığını gördüğünde ol ḥāl-i mekrūhun ancak ġaflet ve ḥadeş beyne‘l ḥāleyn bir faşl olduğunu i‘tikād itmelidir.

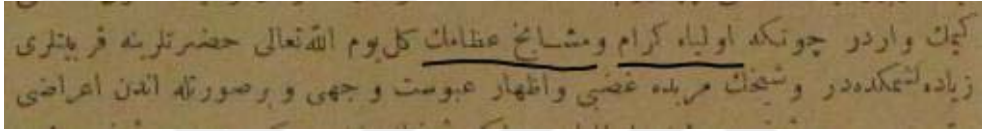
Metinde kurulan tamlamaların büyük çoğunluğu Arapça’dır:

[s.220]

(ādābü‘l mürīdīn, ve‘l-melāl, ve‘l-eḳlāl).

Metin içerisinde Farsça tamlamalara da yer verilmiştir:

[s.231]

(Çünkü evliya-i kiram ve meşāyih-i ‘izāmıñ küll-i yevm Allah Te‘ālā Ḥazretleri’ne ḳurbiyyetleri ziyādeleşmekdedir.)

Özetleyecek olursak;

Süleyman Hasbî Efendi büyük oranda eserin orijinaline sadık kalmıştır. Eser içerisinde ayet ve hadisler Arapça olarak aktarılmış ve açıklanmıştır. Ancak ayetlerin isim ve numaralarına yer verilmemiştir. Eser ağır bir dile sahiptir. Bunun en büyük sebeplerinden biri olarak eserin muhtevası gösterilebilir.

METİN KURULURKEN İZLENEN YOL

- 1) Metin kurulurken eserdeki sıralamaya uyulmuştur. Metin üzerinde yapılan incelemelerde verilen örneklerde yine metindeki sıralama esas alınmıştır.
- 2) Metin latinize edilirken faydalanan transkripsiyon alfabesi TRANSKRİPSİYON TABLOSU başlığı altında sunulmuştur.
- 3) Ayet ve hadis iktibasları italik karakterle gösterilerek anlamları dipnotta açıklanmıştır.
- 4) Özel isimler büyük harfle başlamış, özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır.
- 5) Arapça ön ve son ekler kısa çizgiyle “-” ayrılarak yazılmıştır.
- 6) İzafet kesresi kullanılması gereken tamlamalar için “-” işareti kullanılmıştır.
- 7) Metinde -ub/-üb olarak geçen zarf fiil ekleri -up/üp şeklinde okunmuştur.
- 8) Metinde eksik olan veya okunamayan unsurlar tamamlanmış ve tamamlanan kısımlar köşeli parantez “[]” içerisinde verilmiştir. Okunamayan kısımlar ise “?” ile gösterilmiştir.
- 9) İçerisinde “Allah” kelimesi geçen “Resûlullah, ğayrullah, kazâullah, aḥbâbullah” gibi kelimeler bitişik yazılmıştır. Bunun yanında “Allah” kelimesinde uzatma kullanılmamıştır.
- 10) İçerisinde elif-i maksure bulunan “ukbî/ukbâ, şekvî/şekvâ, Yahyî/Yahyâ gibi kelimeler ukbâ, şekvâ, Yahyâ hâlleriyle metinde kullanılmıştır.
- 11) Metinde harf-i tarif bulunan Arapça tamlamalar çoğunlukla örneklerde verildiği şekliyle okunmuştur: âdâbü’l mürîdîn, ve’l-melâl, ve’l-eḳlâl.
- 12) Metinde geçen Türkçe kelimeler eserin hurûf-ı imlâsına göre aktarılmıştır. Etmek/itmek kelimesi “itmek” şekliyle okunmuştur.

TRANSKRİPSİYON TABLOSU

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ķ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: “UMDETÜ’S-SÂLİHİN Fİ TERCEMETİ GUNYETİ’T TÂLİBİN’İN SON BÖLÜMÜNÜN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

[s.220]

Kitāb-ı ādābü’l mürīdīn

(*Kitāb-ı ādābü’l mürīdīn*) bu kitāb ehviye-i müzile ve arzū-yı shehevāniyeden şafī ve hālīş kılınan ve ahlāk-ı reddiye ve seciye-i dünyādan imsāk idilen ve abdālīn ve ehl-i velāyet zümresine idhāl ve ilhāk olunup ‘aynīyetle muttaşif buluna[n] fuḳarā’ ve şādīkīnden ṭarīḳ-i şūfīyeniñ mürīd ve sālīkleriniñ ḥaşıyeti’l-sā’ imeti ve’l-melāl ‘alel-vechi el-iḥtişār ve’l-eḳlāl-i uşul ve ādābını mübeyyendir.

3.1. İrade ve mürīd ve murād beyanında⁵⁴

(*İrade ve mürīd ve murād beyānında*) Ammā irāde ‘abdiñ kendisi üzerine ‘ādeten cārī olan nesneyi terkidir ve bunuñ taḥḳīḳ ve ḥaḳīḳati ḳalbiñ Ḥaḳḳ Subḥānehu ve Te‘ālā Ḥazretlerini talebe nühūz ve kıyāmı ve ḥaḳḳıñ ḡayrıdan ferāḡatidir. ‘Abd ‘ādetini ve dünyā ve ‘uḳbā ḥuzūzātını terk itdiḡi vāḳitte ol anda anıñ irādesi ‘alā’iḳ ve ‘avā’iḳden ve māsiva ve aḡyārdan tecerrüd ider ve ancak tevḥīd-i Ḥaḳḳı kendisine kār ider ve irāde her nesne üzerine teḳaddüm ider. Ba‘dehū irādeyi ḳasd andan soñra daḡī fi’il ta’ḳīb ider. Bināberin irāde her sālīk ve şūfīniñ ṭarīḳe sülūkunuñ mebdē’ ve bed’i ve her ‘āzm ve ḳāşdıñ maḳşad ve ‘azīmetiniñ menzilet-i evvelīsi ve bidāyet-i mertebesi ismidir [s.221] ve Allah Te‘ālā Ḥazretleri ((*Ve lā tatrudillezine yed’üne rabbehum bi’l ḡadāti ve’l ‘aşıyyi yurīdūne veccheh*)⁵⁵ buyurmuş ya’ni mürīdü’l-vechullah şabāḥ aḡşām Rabbīleriniñ zıkrine muvāzıb ve müdāvim bulunan fuḳarā’ ve mesākini meclis-i nebevīlerinden ṭard ve ib‘āddan ḥabībini nehy itmiş ve bu āyet-i celīleniñ sebep-i nüzūlu ve tafşīlāt-ı ḥuşūşıyyesi kütüb-i tefāsirde zıkr olunmuşdur ve āyet-i uḡrāda daḡī (*Vaşbır nefseke me’allezīne yed’üne rabbehum bi’l ḡadāti ve’l ‘aşıyyi yurīdūne*

⁵⁴ Metin içerisinde yer alan alt başlıklar parantez işareti ile belirtilmiştir. Çalışmamızda bu başlıklar sıralı bir şekilde numaralandırılmıştır. Bunun en temel amacı metin içerisinde yer alan alt başlıklara erişimi kolaylaştırmak ve metni daha tertipli hale getirmektir. Bu sebeple metinde yer alan 27 alt başlık 1’den başlanarak numaralandırılmıştır.

⁵⁵ Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam O’na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun. (*En’am Suresi 52. Ayet*)

vechehu)⁵⁶ vârid olmuş ya'ni Allah Te'âlâ Hazretleri şabâh ve ahşam kendi rızasını irâde ve taleb ile Rabbîlerine tâ'at ve du'â iden fuķarâ' ve mesâķin ile nefsiñi şebât ve şabrda ve anların şöhet ve mülâzemetlerinde dâ'im ile diyü nebîsine emr eylemiş ve ol zümre-i fuķarâ' ve mesâķini (yürîdüne vecheh) ile vaşf idüp Ba'dehü ((ve lâ ta'du 'aynake 'anhum, turîdu zînete'l hayati'd dünya)⁵⁷ buyurmuş ya'ni naẓarını fuķarâ' ve mesâķinden şarf idüp hayâtî'd dünyâ zînetine mâ'il-i aġniyâ ve eşrâf-ı mecâlisini irâde itme diyü nebîsine tenbîh eylemiş olmasıyla bundan haķıķaten irâdeniñ maħzâ vechi'llâhi ve zât-ı bâriyi irâde olduġu zâhir ve müstebân olmuş ve vechi'llâhi irâde ise dünyâ ve âhiretce 'abd-i sâlikin zînetine kâfî bulunmuşdur ve sâlik için andan öz ki zînet yoktur.

(Amma mürîd ile murâd) mürîd bâlâda irâde bahşinde zıkr olunan hâlât kendisine mevcûd ve beyân kılınan şıfatla muttaşîf bulunan kimsedir ki ol kimse dâ'imâ Allah Te'âlâ Hazretleri cihetine ve Haķķ'ın tâ'atine muķabbel ve müteveccih olup ve Haķķ'ın ġayrı cihete teveccühden ve anıñ ġayrı tâ'atden mu'rîzdır ve ol kimse Haķ'dan ġayrıdan aşam ve şâġir olup kelâmı ancak Rabbîsinden sâmi' olur ve kitâb ve sünnetde olan nesne ile 'âmil olur ve ol kimse Allah Te'âlâ Hazretleriniñ nûruyla görüp kendi fi'lini ve gerek hâlâ'ıķın ef'âlini Allah Te'âlâ Hazretlerinde ve fâ'il-i haķıķı ancak odur bilir ve kendisüyçün Haķķ'ın ġayrıdan 'ama hâsıl olur. Bu hâlde 'ale'l-haķıķa-i Haķ'dan ġayrı fâ'il görmez. Belki ġayrı âlet ve sebeb ve muħarrik ve müdebbir-i musahħar görür. Nitekim Resûlullah 'Aleyhi Vesellem (hubbike's-şey'i yu'mi ve yuşim)⁵⁸ buyurmuş ya'ni seniñ maħbûbuna muħabbetiñ seni maħbûbunuñ ġayrıdan a'mâ ve aşam kılar. Zîrâ seniñ iştiġâlin maħbûbuna münhaşırdır. Ġayra müsâ'id deġildir dimişdir. Binâ'en 'alâ zâlik irâdesiz muħabbet zuhûr itmez ve tecerrüd bulunmayınca irâde hâşıl olmaz ve tâ ki mürîdiñ ġalbiñe cemre-i haşyet ilķâ olunup anda olan ta'likâtı ve 'alâ'ıķ-i mâsivâyı ihrâķ itmeyince anuñ irâdesi tecerrüd itmez. Nitekim Allah Te'âlâ Hazretleri (innel mulûke izâ deħalû ġaryeten efsedühâ ve ce'alû

⁵⁶ Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme. (Kehf Suresi 28.ayet)

⁵⁷ Kehf Suresi 28. Ayet devamı.

⁵⁸ "Bir şeyi çok sevmen seni kör ve sağır eder." (bk. Müsned, 36/24, h. no: 21694; Keşfu'l-Hafa, 1/395)

*e'izzete ehlihā ezilleh(ezilleten)*⁵⁹ buyurmuş ve sultān 'aşk ve muhabbetiñ heybet ve iclāl ile nevāhi-i kalbe ikbāl ve duhūlünde andaki 'alā'ık ve 'avā'ık- i māsivāyı ve ğıll ü ğış ü sâ'ireyi ihrāk eylediğine ve andan aġyārı sürüp çıkardığına ve tahtgāh-ı kalbde Ġayrullah için maḥal bıraktığına işāret eylemiştir. Nitekim muhabbet ḥatarnāk ve derdnāk öyle bir ḥavf u hirāsdır ki alām ve kederi ve ğumūm ü hūmūm-i sâ'ireyi sehl ve āsān kılar ve anlarıñ cümlesine ğalebe çalar dinmiştir ve mürīdiñ nevmi ğalebe ve ekli fāka ve kelāmı żarūret olur ve mürīd dā'imā nefsi-i emmāresiniñ nāşihıdır ve anıñ maḥbūb ve lezzātına ve eylediği da'vetine icābeti yokdur ve mürīd 'ibādullāha naşihat ve ḥalvetinde Ḥaḳḳ ile ünsiyet ve Ḥaḳḳ'a ma'şiyetden şabr ile ictināb ider ve ḳazāullaha rāzı ve Ḥaḳḳ'ıñ emr ü fermānınıñ [s.222] muṭi' ve fermānberī olur ve mürīd Ḥaḳḳ'ıñ nazarından ḥayā ider ve kendisini Ḥaḳḳ'a sevdirmek için cehd ve ḳudretini bezl ider. Dā'ima kendisini Ḥaḳḳ'a işāl idecek esbāb ve vesā' ile temessūk ve teşebbūşider ve ḥumūl ve ihtifā ve ıstifāde inzivā ile ḳanā'at ider ve ḥalkın ḥamd ü şenāsını ihtiyār itmez ve muḥlişan ve ḥālīşen Allah Te'ālā keşret-i nevāfil ile kendisini Ḥaḳḳ'a sevdirmeye sa'y ider ve bu ḥāl ile tā ki Ḥaḳḳa vāşıl ve aḥbāb-ı İlāhi zümresine dāḥil ve maḳşad ve murādına nā'il olur ve ol anda kendisine murād tesmiye olunup tarīḳ-i ilahīniñ sālikleri eşkal ve aḥmālī ve bargıranı kendisinden ḥaṭ ve tenzīl olunur ve Ḥaḳḳ'ıñ mā-i raḥmet ve re'fet ve lūṭfuyla ğasl olunur ve kendisiyçün civār-ı İlāhide beyt binā olunur ve kendisine enva'i ḥil'atler giydirilir ki anlar da Ḥaḳḳı ma'rifet ve Ḥaḳḳ ile ünsiyet ve sūkūn ve ṭumānıñetdir ve o anda ol mürīd izn-i şarīḥden sonra belki Ḥaḳḳ'dan ḥaber ile Ḥaḳḳ'ıñ esrār ve ḥikmetini nāṭık olur ve beyn-i aḥbābullah temeyyüz ider. Elḳābla taḳlīb olunarak ḥavvāş-ı İlāhi zümresine lāḥıḳ olur ve ancak anıñ 'ilmi Allah Te'ālā Ḥazretlerine maḥşūs bir taḳım esmā ile tesmiye olunur ve 'ıñd-i İlāhīniñ ğayrıda vāzıḥ ve āşikār olmayup Ḥaḳḳa maḥşūs olan esrāra muṭṭali' olur. Bu ḥālde ol mürīd Allah'dan işidir ve Allah ile görür ve Allah ile nuṭḳ ider ve ḳuvvet-i İlāhiyye ile ṭutar ve ṭā'atullah sa'y ider ve Allah ile ḳarār ider ve ḥırz ve ḥıfz-ı İlāhide zikrullah ve ṭā'atullah ile uyur ve Ḥaḳḳ'ıñ

⁵⁹ (Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: “Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkın ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.” (Neml Suresi 34. Ayet)

ümenā ve şühedāsından ve Hakk'ın 'ibādına ve bilādına ve ahibba' ve ahillāsına necāt virici ve anları selāmete çıkarıcı olur. Nitekim Resūlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem hākiyā 'anillāhi 'Azze ve Celle (*lā yezālū'l abdū'l mü'mine yetekarrebū ilā binnevāfil hattā ühibbehū fe izā aḥbebtühū küntü sem'ahū ve basarahū lisānehū veyedehū riclehū ve fevāidi febi yesme'u ve bî başarahu ve bî yunṭuḳa ve bî yu'aḳḳil ve bî yübṭaş*))⁶⁰ el-ḥādīs buyurmuş ya'ni Allah Te'ālā Ḥazretleriniñ mü'min kulum bana nevāfil ile tekarrüb ider olduğu hâlde zā'il olmaz. Dā'im olur tā ki ben aña muḥabbet idince ve ben ise aña muḥabbet itdiğimde ben anın sem' ve başarı ve lisān ve yed ve recülü ve fu'ādı olurum. Bu hâlde ol kimse benimle işidir ve benimle görür ve benimle söyler ve benimle te'aḳḳul ider ve benimle diyü buyurduğunu haber virmişdir ve ol mürīd bir 'abddir ki anın 'aḳlı 'aḳl-ı ekberi ve kuvve-i kudsiyye-i sāmiyyeyi ḥāmil olur ve anın ḥarekāt-ı şehvāniyyesi ḳabza-i Hakk'da sākıt ve sākin olup bu hâlde anın ḳalbi Hakk celle ve 'alā Ḥazretleriniñ ḥizānesi olur. Yā 'Abdullah sen anı bilmemekliği murād ider isen işte murād tesmiye olunan murādullah budur. Ḥālbuki 'ibādullahdan selefde geçenlerin ba'zısı mürīd ve murād ikisi de birdir. Zīrā Allah Te'ālā Ḥazretleriniñ ol murādı irāde itmemeği sebebiyle murād olmamış olsa idi Allah Te'ālā 'nın mürīd olmaması lāzım gelürdü. Hakk ise fe'alün limā yüriddir ve ancak anın irāde itdiği nesne olur. Zīrā Allah Te'ālā Ḥazretleri bir şey'i ḥuṣūsiyetle murād itdiği vaḳitte ol şey'i irādeye muvāfiḳ ve muṭābıḳ ḳılar didiler ve aḥar bir ṭāḳide mürīd-i mübtedi ve murād ise münteḥid ve mürīd 'ayn-ı ta'b ve meṣaḳḳate naṣb olunup muḳāsāt ve ṣedā'ide ilḳā olundu ve murād ise min ḡayri meṣaḳḳat emre mülāḳi oldu ve mürīd müte'abdir murād ise müreffehdir. İmdi [s.223] seyr-i İlāhi ḳāşid-ı mübtediler ḥaḳḳında 'ādāt-ı İlāhiyyede aḡleb olan mücāhidāt için tevfiḳ-i İlāhīniñ temāmen cārī ve vārid olmaklığıdır. Ba'dehū ol ḳāşidını Hakk'a īṣāl ile ānlardan eskāliñ ve nevāfil-i 'ibādāt ve terk-i şehvātın tenzīl ve taḥfīfi ve cemi' 'ibādātın mücerred ferā'iz ve sünen üzerine ḳıyām ile iḳtiṣār ve ḥudūd maḳāmı

⁶⁰Hadisin Türkçe meali: Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşımaya devam eder. Sonunda onu severim. İşte o zaman onun işiten kulağı, gören gözü, sınıksız tutan eli yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Ve kulum artık bununla(benimle) işitir bununla görür, konuşur ve akleder bu da onun her işe güç yetirmesine vesile olur. (Buhari, Rikak, 38)

muḥāfaẓa ve ḳulüb ile māsivāyı Ḥaḳḳ’dan inḳıṭa’dır. Bu ḥālde anlarıñ zāhiri ḥaḳḳullah ile bātınları daḥī Allah ‘Azze ve Celle Ḥaẓretleriyle ve anlarıñ lisānları ḥükmüllah ile ḳalbleri ise ‘ilmullah ile ve anlarıñ aḥvālī zāhireleri Allah Te‘ālā Ḥaẓretlerinin ‘ibādına nuṣṣ ü pend ile ve esrār ve zāmā’iri daḥī ve dāyi’-i İlāhiyyeyi ḥıfẓledir. ‘Arz ve semā’ dā’im olduḡu ve ‘ibād Ḥaḳḳ’ın ṭā’atiyle ve ḥıfẓ ḥudūduyla ḳā’im bulunduḡu müddetçe Allah Te‘ālā Ḥaẓretlerinin selām ve taḥiyyātı ve berekāt ve raḥmeti anlarıñ üzerine olsun ve Cüneyd Raḥimehullah mürīd ve murāddan su’āl olunduḡda mürīdiñ i’tināsı siyaset-i ‘ilme ve murādın ihtimāmı ise ri‘āyet-i Ḥaḳḳa’dır. Zīrā mürīd seyr ḥālinde murād ise ṭayerān ḥālindedir. Sā’ir olan ṭayerānda bulunana ḳande lāḥıḳ olur diyü cevāb virmişdir ve bu beyānımız Musa ile Peygamberimiz Muḥammed Sallallāhu ‘Aleyhi Vesellemin aḥvālīyle münkeşif ve vāzıḳ olur ki Mūsā ‘Aleyhisselām mürīd ve nebimiz Muḥammed Sallallāhu ‘Aleyhi Vesellem ise murād idi. Bināberin Mūsā ‘Aleyhisselām’ın nihāyet seyri cebel-i ṭūr-ı Sināya oldu ve ḥaẓreti Muḥammed Sallallāhu ‘Aleyhi Vesellemin ṭayeranı‘arş-ı a‘lā ve levḥ-i maḥfūza müntehā oldu ve mürīd ṭalīb ve murād ise maṭlūbdur ve mürīdiñ ‘ibādeti ise mücāhede ve murādın ‘ibādeti ise mevhibedir ve mürīd ‘ivaż içün ‘amel ider ve murād ise ‘ameli görmez belki tevḫīḳ ve minneti rü’yet ider ve mürīd nūrullah ile nazar ider ve murād maḥza Allah ile nazar ider ve mürīd emr-i İlāhi ile ḳā’imdir. Murād ise fi‘lullah ile ḳā’imdir. Mürīd henüz hevāsına muḥālefet ider. Murād ise irādāt ve menāsından teberrī ider ve mürīd külfetle teḳarrüb ider. Murād ise bilā-külfete ḳurbiyet ḥāşıl ider ve mürīd perḥīz ve ḥamiyyededir. Murād ise nāz ve teḡazẓi ile tena‘umdedir ve mürīd maḥfuzdur. Murād ise mürīdi ḥāfızdır ve mürīd teraḳḳīdedir. Murād ise nihāyete irişmiş ve Rabbīsine ulaşmış olmasıyla anıñ ‘iñdinde her nefis ve laṭīf ? ve enva’ı ne‘am-ı seniyyeye nā’il olarak gürūh-i ṭā’i’in ve ve ‘ābidini ve ḳāfile-i müteḳarribin ve müteḳayyini tecāvüz itmiştir.

3.2.Sufi ve mutasavvıfın ne olduḡu beyanında

(*Şūfī ve mutaşavvıfın ne olduḡu beyānında*) amma mutaşavvıf şūfī olmak ve ol merātib-i ‘ulyāya irişmek içün külfet ve miḥnet çekan ve tā şūfī oluncaya değin ṭāḳatiniñ fevḳinde sa’y ve verziş gösteren kimsedir. Ol kimse meşāḳḳ ve şiddete taḥammül ider. Şūfilerin meslek ve ṭarīḳlerine dāḥil ve anda ḳabül

kıldığında ana mutaşavvıf dinür. Nitekim bir kimse kāmīşi lābis olduğunda takammuş filan ve dūrā'a ve zırhı giydiğinde de tederrü' filan dindiği gibi filan müteḳammis ve mütederri' daḥī dinür ve kezā zühd ve vera'a dāḥil olan kimseye mütezehhid dinür ve ol kimse zühdünde kemāl ve nihāyete irişüp eşyānıñ kendisine buğzu ve kendisiniñ daḥī eşyādan fānī olması cihetle her ikisiniñ birbirini terk eylediklerinde ana zāhid dinür. Ba'dehū eşyā ana meyl ve teveccüh gösterir ise de kendisi eşyāyı arzu itmeyüp ve buğzunda göstermeyüp belki ol bābda Allah Te'ālā Ḥazretleriniñ emrine mümteşil ve eşyā ḥaḳḳında [s.224] Fi'llullaha muntazır bulunmasına mebnī kendisine mutaşavvıf dinür ve temāmıyla şu ma'na ile muttaşif olduğunda ana şūfī dinür. Zīrā şūfī fi'l'aşl meşāfatdan me'hūzdur ki Allah Te'ālā Ḥazretleriniñ pāk ve pākize kıldığı 'abd şūfī ve ḥālīş ma'nāsındır. Anıñ içün şūfī (*Eş'sūfi men kāne şūfiyyen men ifāte'n nefsi ḥāliyen min mezmumātiha*) diyü ta'rīf idilmiş ya'ni şūfī ifātü'n-nefsden pāk ve şāfī ve nefsin maḳdūḥāt ve mezmūmātından ḥālī ve 'ārī olan ve mezāhibin memdūḥ ve maḥmūdunuñ sāliki ve ḳalbiñden ḥālāyıkdan bir nesneya ḳaṭ'an meyl ve teveccühü olmadığı ḥālde ḥaḳāyıkın mülāzım ve müvāzı bulunan kimsedir dinmişdir ve ba'zılarıda taşavvuf Ḥaḳḳ ile şıdk ve ḥalk ile ḥüsn-i ḥulḳdur didiler ve amma mutaşavvıf ile şūfī beyniñde fark şu vecihledir ki mutaşavvıf mübtedī ve şūfī ise müntehīdir ve mutaşavvıf tarīḳ ve şıla şāri' şūfī ise tarīḳi ḳaṭ' itmiş ve vuşlat kendisine müntehī olan zāt tecelli-i a'lāya vāşıl olmuştur ve mutaşavvıf muteḥammil şūfī ise maḥmūldür ve mutaşavvıf her şekīl ve ḥafīfi ḥāmil ve o yolda anıñ nefsi eriyüp hevāsı zā'il ve irāde ve emniyyesi muẓmaḥil ve mütelāşī olup şāfī olduğunda kendisine şūfī tesmiye olunur ve bu ḥālde kendisi top ve çevgān ḳudret-i İlähiyyeniñ kürre-i meşinde ḳaderin maḥmūlü ve ḳudsün perverdesi ve 'ulüm ve ḥikemin menba'ı ve emn ü fevz ve felāḥın beyti ve evliyā' ve abdālīniñ melāz ve kehfī ve mev'il ve merci'ī ve müteneffis ve müsterāḥ ve meserretleri olur. Zīrā bu ḥālde şūfī şunuf ve sımt-ı le'ālī-i evliyāda 'aynı kılāde-i a'yān ve dūrre-i tāc-ı 'irfān ve manzar-ı Rabb-i mennāndır. Ve mürīd ve mutaşavvıf nefsi ve hevā ve şeyṭanı ve Rabbīsiniñ ḥalkı ve dünyā ve uḥrāsı içün meşakḳat çeker ve Rabbīsī 'Azze ve Celle içün cihāt-ı setden ? ve eşyādan müfāreḳatle eşyā içün 'amel ve muvāfaḳati ve anı ḳabūlü terk iderek ve eşyāya meyliden ve anıñla iştigalden

bâtınıñı taşıye iderek şâfî meşreble Hakkâ 'ibâdet ider ve şeytânıña muhâlefet ider. Ve dünyâsını terk ider ve uhrâsını taleb için Rabbîsiniñ hükmüyle ikrânından ve sâ'ir halkdan 'uzlet ve müfârekat ider. Ba'dehü emr-i İlâhî ile nefis ve hevâsı için mücâhede ider ve maḥza mevlâsına rağbetine mebnî uhrâsından ve Allah Te'âlâ Hazretleriniñ dâr-ı âhîretde velîleri için imâde ve tehiyye eylediği nesnelere müfârekat ider ve bu hâlde ekvandan çıkup ve ihdâsdan şâfî olup rabbü'l-enâm için hâliş olarak 'alâ'ik ve esbâb ve ehl ve evlâd andan munḳatı' olur ve andan cihât-ı sitte-i zâhire mesned olup anıñ vechine cihetü'l-cihât ve bâbü'l-ebvâb açılır. Ki anlar da rabbü'l-enâm ve rabbü'l-erbâbın kazâsına rızâdır ve bu hâlde anıñ hakkıñda kân ve mâ yekünü 'âlem ve serâ'ir ve hafıyyâta ve cevâriḥ ve a'zânıñ kendisiyle hareket eylediği âlet ve edevât ve eczâya ve kulûb ve nebâtda muzmir olan nesnelere vâkıf olan Allah Te'âlâ Hazretleriniñ fi'l ve şan'ı işlenür. Şonra zıkr olunan mertebeniñ karşusunda bir kapu açılır ki ana bâb-ı kurbîyyet dinür ve andan melek-i deyyâne yakîn olunur. Ba'dehü ol kimse andan mecâlis-i inse ref olunup anda kürsi-i tevḥîd üzere oturdular. Ba'dehü andan hicâb-ı ref olunup dâr-ı ferdâniyete dâhil olur ve anda kendisine 'azamet ve celâl keşf olunur. Bu hâlde ol kimseniñ başarı celâl ve 'azamete irişdikde nefis ve şîfâtından ve havl ve kuvvetinden ve hareket ve irâde ve menâsından ve dünyâ ve 'uḳbâsından fânî olarak varlığı [s.225] ve hey'eti zâ'il olur ve bu hâlde kendisi mâi şâfî ile memlû şol billur şurâḥi mânendi olur ki anıñ derûnuñdaki eşbâḥ ve şuver-i zâhirinden mütebeyyin ve vâzıḥ olur ve bu hâlde anıñ üzerine kaderden ğayrı ḥâkim olmaz ve kendisi emrin ve hükm-i kaderin ğayrını işlemez ve ol kimse kendisinden ve huḫûzât-ı külliyesinden fânî olup mevlâsı ve mevlâsınıñ emriyçün mevcûddur ve ḥalveti tâlib değıldir. Zîrâ ḥalvet mevcûd içündür ve ol kimse (ve nuḳallibehüm zâtü'l yemîni ve zâtü's-şimâl)⁶¹ âyet-i celîlesi müfâdıncâ umûru mürebbisine müfevvez yedirilmeyince yemiyân ve giydirilmeyince giymayan nâ tüvân bir tıfıl ve şağır gibidir. Ancak ol kimseniñ halk arasında kâ'in ve beyn ve ef'âl ve a'mâl ve serâ'ir ve zevâhir ve zamâ'ir ve niyât cihetiyle halkdan mefârik ve bâyin

⁶¹ Uykuda oldukları hâlde, sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı. (Kehf Suresi 28.âyet)

bulunmasına mebnî ḥalā'îk ve büryât ile tekeddürden şāfî ve ḥālîş oldu ma'nāsına ana şūfî tesmiye olunur ve eğer sen ister isen aña a'yandan bir 'ayn ve abdālinden bir abdal tesmiye idersek şūfî-i müşārun ileyh kendi nefsiñi ve emvâtı ihyâ idici ve velilerini zulmet-i nüfûs ve ṭabāyi'den ve ehviyye ve ḍalâletden saḥa-i zikre ve ma'ārif ve 'ulûm ve esrâra ve nûr kırbete. Ba'dehû kendi nuruna iḥrâc idici Rabbîsini 'ārif olur. Nitekim Allah Te'ālā Ḥāzretleri (*Allahu nurü's semāvāti ve'l 'Arzi meselu nûrihi ke mişkatin*)⁶² buyurmuş (*Allahu veliyyüllezine āmenû yuḥricehüm mine'z zulumāti ile'n nûr*)⁶³ müfād-ı celîliyle evliyāsını zulmetden nura iḥrâca veli olduğunu beyân eylemiştir ve Allah Te'ālā Ḥāzretleri ol velilerini kûlub-i 'ibāddeki mazarrât ve niyâta muṭṭalî' kılmıştır zîrâ Te'ālā vetekaddes Ḥāzretleri añları kûlubün cevāsisi ve serā'ir ve ḥafîyyâtınıñ ümenâsi kıldı ve añları ḥalvât ve cîlvâtında a'dādan maḥfûz tutdu ki anlar için şeyṭân muẓill ve anları zellâta meyl itdirecek hevâda yoktur. Nitekim Allah Te'ālā Ḥāzretleri (*inne 'ibādi leyse leke 'aleyhim sulṭān*)⁶⁴ buyurmuştur ve anları lezzât-ı dünyâ ya da 'vet idecek ve şehvât-ı galebeye ve derekâta düşürecek ve ehl-i sünnet ve'l cemā'atden iḥrâc idecek nefis-i emmâre-i bi's sūide yoktur. Nitekim Allah Te'ālā Ḥāzretleri (*kezālike li naşrife 'anhu's sū'e vel faḥşa', innehu min 'ibādine'l muḥleşin*)⁶⁵ buyurmuştur ve anları Rabbim hıfz itdi ve anları sulṭân-ı ceberut ile nefislerinin ru'ünet ve ḍarâvetinden ve 'ādât ve ṭabāyi'înden ḳal' vâḳi' eyledi ve anları maḥall-i inḳitâ' ve ıztırârlarında şabr ve seyrlerinde şiddıḳla vefâya muvaffâḳ olmaḳlık şartından sonra mertebelerinde sebât ile vefaya muvaffâḳ kıldı ve anlarıferâizi edâ ve evāmîr ve ḥudûdu muḥāfaẓa ile merâtibe mülâzemet itdiler ve ḥatta anıñ üzerine sâbit ve ḳā'im olup şāfî kııldılar ve tehẓîb ve te'dîb ve taḥḥîr ve taṭyîb ve tevsî' ve teşcî' ve hıfz ve tezkiye olundular. Bu ḥâlde anlar için velâyeti Allah

⁶² Allah, göklerin ve yerin nurudur. (*Nur Suresi 35.ayet*)

⁶³ Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâḡüttür. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar. (*Bakara Suresi 257.ayet*)

⁶⁴ “Şüphesiz, (gerçek) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır. Vekil olarak Rabbin yeter!” (*İsra Suresi 65.ayet*)

⁶⁵ And olsun ki kadın Yusuf'a karşı istekli idi; Rabbin'den bir işaret görmeseydi Yusuf da onu isteyecekti. İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik. Doğrusu o bizim çok samimi kullarımızdandır. (*Yusuf Suresi 24.ayet*)

temām oldu ve (*Allahu veliyyülleżine āmenū*)⁶⁶ ve (*yetevelle's şālihīn*)⁶⁷ müfād-ı celīlerince Allah Te'ālā Hāzretleri kendilerine velāyet baħş itdi. Ba'dehū bunlar bulundukları mertebelerinden mālīkū'l mülk mertebesine nakl olunup anlar için beyne yedeyi'llāhi ol mertebenīn terettübünde anlarıñ necvāları ve ser sözleri kifāh olup bu anda kulūb ve serleriyle Hāķķ ile söyleşürler ve ol vecihle münācāt iderler ve anıñla māsivādan i'rāz iderler ve 'alā'ık ve 'avā'ık ve māsivāyı nefislerinden ve her şeyden nehy ve nefy iderler. Zīrā her şey'in Rabbīsi ve mevlāsı mālīkū'l mülkdür ve bu hālde mālīkū'l mülk [s.226] anları kendi kabzasında kılar ve 'aķıllarıyla anları muķayyed idüp anları kendisiniñ ümenāsı kılar da anlar mālīkū'l mülkün kabza ve hırāsetinde rūh ve nesīm-i kurbī şem iderler ve füşat-ı tevḥīd ve rahmetde 'ıyş ve şafāda olurlar ve anlar başka bir şey'le meşgūl olmayup ancak anlara işlemesiyle izin verilen a'māl ile meşgūl olurlar ve anlarıñ kulūble değil ancak ebdānla 'amelleri vakti geldiğinde anlara şeyātın ve nefisleri ve ehviyyeleri zarar virmesün ve 'amelleri ḥazḗ-ı şeyātından ve riyā ve nifāk ve 'aceb mişüllü hālātdan ve taleb-i a'vāzdan ve eşyādan bir şey'le şirkden ve ḥavl ve kuvvetden sālīm olsun ve belki de nā'il oldukları hālātı Allah Te'ālā Hāzretlerinin maḥza fazl ve kereminden ve Allah'ın ḥalkııyla kesbe anlar için muvaffāķiyet iḥsān eylesinden görüp 'aķīde-i sünen hevādan çıkmasunlar ve i'tikādlarına ḥalel getürmesünler için ol a'mālī hırs ve ḥıfz-ı İlāhiyle işlerler. Ba'dehū anlar ol evāmiri edā ve a'mālden fārię oldukdan sonra mülāzim ve muvāzıbı bulundukları merātibe red olunup anda meķş iderler ve anı kulūb ve zamā'ir ile ḥıfz iderler ve ba'zanda anlar Hāķķ'ın ümenāsı kılındıklarından sonra diğer hālete nakl olunurlar ve anlardan her birisi (*inneke'l yevme ledeynā meķīnuñ emīn*)⁶⁸ müfādınca hāletinde infirād ile ḥitāb olunurlar ve sen bizim 'iñdimizde menzilet ve muķadderatla eminimizsin denilürler. Ve anlar ol hāletde izne muḥtāc olmazlar. Zīrā anlarıñ nemr ve şānlarıñ kendilerine tefvīz idilmiş gibi olmasıyla anlar emrlerinde bir şeyde her nereye gitseler ve kağı mekana varsalar yine kabza-i

⁶⁶ Allah, iman edenlerin dostudur. (*Bakara Suresi 257.ayet*)

⁶⁷ O, bütün salihlere velilik eder. (*A'raf Suresi 196.ayet*)

⁶⁸ Kral, "Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım", dedi. Onunla konuşunca dedi ki: "Şüphesiz bugün sen yanımda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin." (*Yusuf Suresi 54.ayet*)

haḳdadırlar ve bu beyānımızı Resūlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellemin Cibrīl ‘Aleyhisselām’dan anıñ daḥī Allah ‘Azze ve Celle Ḥazretlerinden ḥikāyeten şādır olan ḳavli taḥḳīḳ ve te’yīd ider ki Allah Te‘ālā Ḥazretleri (*mā teḳarreb ileyye ‘abdi bi misli edāi ferā’ izi ve innehü li yeteḳarreb ileyye bi’n-nevāfil ḥatta eḥibbehu feizā aḥbebtahu küntü sem’ahu ve baṣarahu ve lisānehu ve yedehu ve riclehu ve fevā’ide febi yesme’u ve bī yubşır ve bī yanḥıka ve bī yef‘al ve bī yübṭişü*)⁶⁹ buyurmuşdur ve şu ḥaberi bizler bu kitabımızda mevāzi’-i ‘adīdede zıkr ve beyān eylemişizdir. Zīrā şu maḳamda aşıl ve esāsdir ve şu ḥalde ol ‘abdiñ ḳalbi Rabbisi ‘Azze ve Celle Ḥazretlerinin ḥubb ve muḥabbetiyle ve nūr-i ‘ilm ve ma‘rifetle ṭolup anıñ ḳalbinde ḥüdā’nıñ ḥubbu ve ‘ilm ve nūr-i ma‘rifetinden ḡayrı içün maḥall ḳalmaz. Sen Resūlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellemin ḳavl-i şerīfine nazar itmez misin ki (*men eḥabbe in yanşur ilā recülün yuḥibbellahu’llāhi bi külli ḳalbehu fe’l yenşur ilā sālīm mevlā ebī ḥuzeyfe raḍıyallahu Te‘ālā ‘anh fezāhirahu müteḥarrike mutaşarrıfu bi fi’li’llāhi ve bāṭınehu memlue billahi ‘azze ve celle*)⁷⁰ buyurmuşdur. Ya‘ni bir kimse bütün ḳalbiyle Allah Te‘ālā Ḥazretlerine muḥabbet iden bir recüle nazar itmeḡi arzu ider ise ol kimse Ebī Ḥuzeyfe Raḍıyallāhu ‘anh’iñ āzadlısı Sālīme nazar itsün ki anıñ zāhiri fi‘lullah ile müteḥarrik ve mutaşarrıf ve bāṭını ise Ḥaḳḳ ile memlūdur diyü ḥaber virmişdir ve Mūsā ‘Aleyhisselām’ın (*Ya Rab eyne abḡik*) ya‘ni Yā Rabbi seni ḳaḡı mekanda ṭaleb ideyim diyü eylediḡi münācātına ṭaraf-ı bāri-i müte‘ālden Yā Mūsā hangi beyt bana vāsi’ olur ve ḳaḡı mekān beni ḥāmil olur eḡer sen benim nerede olduḡumu bilmek ister isen ben seniñ māsivayı tārik ve ekvandan müfāriḳ-i ‘afīf ḳalbindeyim cevābı virildi ve tārik şol kimsedir ki sa‘y ve cehd ile māsivāyı terk ider ve ḥālbuki anda māsivādan baḳıyye-i eşer vardır. Ba‘dehū ol kimse üzerine Allah Te‘ālā Ḥazretleri men

⁶⁹ “Her kim bir dostuma düşmanlık ederse, ben ona karşı harb ilân ederim. Kulum, kendisine emrettiğim farzlardan, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık sağlayamaz. Kulum bana (farzlara ilâveten işlediği) nâfile ibadetlerle durmadan yaklaşır; nihâyet ben onu severim. Kulumu sevince de (âdeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden ne isterse, onu mutlaka veririm, bana sığınırsa, onu korurum.” (*Buhârî, Rikak 38*)

⁷⁰ “Bir kimse, bütün kalbi ile Allah’ı seven birini görmek istiyorsa, Ebu Huzeyfe’nin azatlı kölesi Salim’e baksın.” (Hadis-i Şerif)

ve ihsân ider de ol kimse [s.227] (*Mûtû kable en-temûtû*)⁷¹ müfâd-ı ‘âlisince mevt ma‘nevi ile mâsivâdan vedâ‘ ider ve Ba‘dehû ‘iffet ider ve mevlâsından ma‘âda hiçbir şey’e iltifât eylemez ve eğer Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ ol kimse üzerine eylediği minneti ve min ihsanın içündür dinülürse biz diriz ki Allah Te‘âlâ Hazretleri ol ‘abdi ana mülâzim ve muvâzıb bulunmak ve anda lâzım gelen ‘ameli îfâ ve ikâme eylemek şartıyla mertebesine ikâme eyledi. Vaktâ ki ‘abd ol şartı yerine getürüp andan gayrı ‘amel ve hareket taleb itmedi ve anı hıfz idüp andan ilerüye tecâvüz itmediyse Allah Te‘âlâ Hazretleri ‘abd-i mezkûru ol mertebeden melek-i ceberute nakl itdi. ‘Abd daḥî anda nefsine cebr itdi. Ba‘dehû Sulṭan-ı ceberut ile nefsine kahr idüp nefsi hâşî ve zelîl oldu. Ba‘dehû Allah Te‘âlâ Hazretleri anı nefsinde biz ta‘bîr olunan şehvâtın uşul ve esâsı bulunan ğidâları tehzîb ve izâbesiçün mülk-i ceberütdan mülk-i sulṭana nakl ider. Ba‘dehû andan daḥî mülk-i celâle nakl idüp te‘dîb ider. Ba‘dehû andan daḥî mülk-i cemâle nakl idüp andan daḥî anıpâk ve nazîf kılar. Ba‘dehû ānadan daḥî anımülk-i ‘azamete nakl idüp anda daḥî anıtaḥîr ider. Ba‘dehû andan daḥî mülk-i bahaya nakl idüp anda daḥî tatyîb ider. Ba‘dehû mülk-i behcete nakl idüp anda ana vüs‘at baḥş ider. Ba‘dehû mülk-i heybete nakl idüp anda anı terbiye ider. Andan daḥî mülk-i rahmete nakl idüp anda daḥî anı tertîb ve ana kuvvet-baḥş idüp teşci‘ ider. Andan daḥî mülk-i ferdiyete nakl idüp anda anı ferd kılar. Bu hâlde Ḥaḳḳ’ıñ lütfu anı besler ve re’fet ve şefkati anı cem‘ ve ihâta ider ve muḥabbeti kavî ve şevki daḥî anı qarîb kılar ve meşî’yeti anı kendisine iriştirir. Vücûd ve ‘azîz anı taklîb idüp kendisi ana yakın olur. Ba‘dehû anı kendisine yakın kılar. Sonra emhâl ider. sonra anı te‘dîb ider. Sonra ana sırrını ‘ayân eyler. Ba‘dehû men ve ihsânıyla anı münbasit yine munḳabız kılar. Bu hâlde ol kimse her nereye giderse ve her ḳanğı mekanda ve herḳanğı hâlde bulunursa Rabbîsine qarîbdır ve Rabbîsiniñ ḳabzasındadır ve esrârı ve Rabbîsi cihetinden ḥalka tebliğ ideceği nesnelerde Ḥaḳḳ’ıñ ümenâsından ber emîndir. ‘Abd şu maḳâma vâşıl olduğunda anıñ şıfât ve kelâm ve ‘ibârâtı munḳatı‘ olur ve şu maḳâm-ı ‘uḳûl ve ḳulübün müntehası ve ḥâlât-ı evliyâ’ullahıñ bâliğ ve râci‘ olacağı menâzil ve merâtibin ğâyesidir ve bunuñ verâsında olan merâtib ve menâzil-i enbiyâ’

⁷¹ “Ölmeden evvel ölünüz.” (Hadis-i Şerif, *el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ*, 2:29)

ve Resûl ‘Aleyhisselâm’a muhtaşdır. Zîrâ veliniñ merâtibi nihâyeti enbiya’ şalavâtullahi ve taḥiyyâtahu ve re’fetu ve rahmetehu ‘aleyhim ecma’in ḥazerâtınıñ merâtibiniñ bidâyetidir. Amma nübüvvet ile velâyet beyniñde fark şu vecihledir ki nübüvvet Allah Te‘âlâ Ḥazretlerinden munfaşıl olan kelâm ve cânib-i İlahiden mülk vâsıtasıyla tebliğ kılınan vahydir ki Allah Te‘âlâ Ḥazretleri mülk vâsıtasıyla mâyuḥâyı ḥükm ider ve ol melek ile ol vaḥyin qabûlünü Peygambere emr ider ve Peygamber daḥî anı qabûl ider ve bu kelâm ve vaḥyin taşdıķı lazımdır ve anı inkâr iden kāfirdir. Zîrâ Allah Te‘âlâ Ḥazretleriniñ kelâmını red ve inkâr itmiş olur. Amma velayet Allah Te‘âlâ Ḥazretleri ḥadîs ve ḥaberine kendisini veli kıldığı ve ‘alâ ṭarîķu’l ilham ḥadîşini ana îşâl eylediği kimse içündür ki o ḥadîs ve ḥaber verilidir. Ancak kendisinde sekînet olan ol ḥaber lisan-ı Ḥaḳḳ ve şıdḳ üzere Allah Te‘âlâ Ḥazretlerinden munfaşıl olur ve ol [s.228] ḥaberi meczûbun qalbiñdeki sekînet telâḳḳı ider ve qalb meczûb ol ḥaberi qabûl ider ve ḥaber-i mezkûr anıñ qalbiñde sâkin ve ṣâbit olup meczûb cânib-i Ḥaḳḳa müteveccih olur. Velḥâşıl kelâm enbiya ve ḥadîs evliya içündür. Kelâmı red iden kāfir olur. Zîrâ kelâm ve vaḥyi Allah Te‘âlâ Ḥazretleri üzerine red ile qabûl itmemiş olur ve bir kimse ḥadîsi red itse kāfir olmaz. Belki ḥâ’ib ve ḥâsir olur ve kendisi üzerine vebâl olur ve ol kimseniñ qalbi mebhût olur. Zîrâ ol kimse Allah Te‘âlâ Ḥazretleriniñ nefsinde bilüp ḥaḳ ve şıdḳı kendisine îdâ’ ve qalbiñe ilķâ eylediği muḥibleriniñ ḥaber virdiği nesneyi ḥaḳ üzerine red itmiş olur. Çünkü ḥadîs vaḳt-i meşîyyetinde ‘ilmullahdan bâriz ve zâhir olan nesnedir ki sır gibi nefsinde bir ḥadîs olur ve bu ḥadîs ise ol ‘abd içün ancak Allah Te‘âlâ dan muḥabbetle vâķi’ olur ve ḥaḳ ve şıdḳ ile anıñ qalbiñe imzâ olunup ol anda qalb daḥî anı sekînetle qabûl itmekde olur.

(Bu bâb ṭarîķat-ı ‘aliyyede evvela mübtedî üzerine vâcib olan ve ṣâniyen şeyḥin ḥidmet ve ma’iyyetinde bulunduğu ḥâlde edeb cihetiyle mübtedî üzerine vâcib olan ve mürîdi terbiye ve te’ dîbde şeyḥ üzerine vâcib olan ḥâlâtı mebnîdir.) Ṭarîķat-ı ‘aliyyede evvelâ mübtedî üzerine vâcib olan i’tikâd saḥîḥdir. Ya’ni i’tikâdın dürüst olmaḳlığıdır. Zîrâ i’tikâd-ı saḥîḥ-i aşl ve esâs ve mebnâ ‘aleyhdır ve ol i’tikâd saḥîḥ eşnâ-yı kitabda şerḥ ve beyan-ı sebķat itdiği vecihle mübtediniñ i’tikâdınıñ ehli’s sünne ve’l cemâ’at selef-i şâliḥiniñ ‘aķîdesine ya’ni enbiya’ ve mürseliniñ ve şaḥâbe tabi’in ve evliyâ’

ve şiddîkîniñ sünnet ve sîret ve tarîkat ve i'tikâdına muvâfık ve mu'tâbık bulunmasıdır ve mübtedî üzerine kitâb ve sünnete i'tişâm ve temessük itmek ve emr ve nehy ve ahl ve fîru' cihetiyle anlarıñ ahkâmıyla 'amel eylemek vâcibdir ki mübtedî seyr ve sülûkunda ve Allah Te'âlâ Hazretlerine muşîl tarîkde kitâb ve sünneti kendisine iki kanad kılmalıdır ve tarîkinde seyrân ve tayeranı ve her dürlü hâlâtı kitâb ve sünnetin temâmıyla ahkâmına muvâfık ve mu'tâbık olmalıdır. Ba'dehû mübtedî tâ ki kendisini hidâyet ve irşâd idecek ve tarîkinde kâ'id ve rehber ve delîli olacak ve seyri fi't tarîkde teşbî ve tevaqqûfa ve 'îñâd ve huysuzluğa mecbûl nefis ve hevâ-i mu'dillîniñ ve şehvât ve lezzâtınıñ severân ve gâleyan-ı hengâmında kendisine yorgunluk ve turgunluk 'arîz olduğunda mürecca' ve melâz ittihâz ideceği ve kendisiyle üns ve ünsiyet huşûlüyle me'nûs ve müsterih olacağı ve müşkilini hâll için herbâr huzuruna varacağı bir şeyh ve mürşide vâsıl oluncaya değin tarîkinde şıdk ve te'bât ile mücâhede ve ictihâd üzere bulunmalıdır. Nitekim Allah Te'âlâ Hazretleri (*Vellezîne câhedû fînâ lenehdiyennehum subulenâ*)⁷² buyurmuş ve inkıtâ' ve infişâl ile ağıyardan nazarını kat' iderek zât-ı ecl-i a'lâsiyçün ictihâd ve mücâhede üzre bulunanları kendisine muşîl olan sebl ve tûruka hidâyet ve delâlet buyuracağını haber vermiştir ve hâkim (*min ced ve ced*) demiştir. Ya'ni ced ve sa'y ve mücâhedede bulunan kimseniñ nâ'il-i matlâb olacağını beyân eylemiştir ve meşâyih-i kiram dahî (*el mücâhidâtı teverresû'l müşâhidât*) diyü mücâhedâtın müşâhedâtı îrâs eylediğini beyân eylemişlerdir. Binâberin mübtedîniñ hâkîkate 'ilminiñ i'tikâd-ı şahîha ve hâkîkate sülûkunuñ tahkîk ve tevaqqûnu ise mücâhede ve ictihada vâbeste bulunmuştur. Ba'dehû mübtedî üzerine [s.229] vâcib olan Allah Te'âlâ Hazretleriyle şol bir 'ahd-i hâliş üzre bulunmalıdır ki tarîkinde Allah Te'âlâ Hazretlerine vâsıl olmadıkça kademiniñ vaz' ve ref'i ancak ismullahı yâd ve tezkar ile olmalıdır ve mübtedî (*velâ yehâfûne levmete lâ'im*)⁷³ müfâd-ı celîlesince lâ'im in levmiyle kaşdından ve seyr ve sülûkundan rücu'

⁷² Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir. (*Ankebut Suresi 69.ayet*)

⁷³ Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. (*Maide Suresi 54.ayet*)

itmemelidir. Zîrâ şâdık için rücu‘ yokdur ve mübtedi kendisinde zühûr idecek kerâmetle de yolundan kalmamalıdır ve Allah Te‘âlâ Hâzretleri cânibinden ‘ivâz olarak kendisine bahş olunan kerâmete râzı ve kâni‘ olmamalıdır. Zîrâ Allah Te‘âlâ Hâzretlerine vâşıl olmadıkça mübtedide zühûr iden kerâmet aña Rabbîsinden hicâbdır. Amma vüşûlun huşûlünde aña kerâmetin zararı yokdur. Zîrâ ol hâldeki kerâmet bâb-ı kudretten ve kudretin semerât ve ‘alâmâtındandır ve anıñ Hâkık Celle ve ‘Âla Hâzretlerine vüşûlü ise mahza kudretten olmasıyla nefsinde bir şey anı nakz itmez ve ana hicâb olmaz. Çünkü bu hâlde yeryüzünde anıñ için kudret ve hark ‘âdete vukû‘ bulur ve anıñ kelâmı cehl ve ‘acmeden ve bilâdet ve belâhet ve kuşurdan sonra hikmet-i bâliğa olur ve anıñ harekât ve sükunât ve teşârifî mu‘teber ve müte‘az için mahza ‘ibret olur ve ef‘âlullah anda cârî olur ve anıñ üzerine ‘uqule ‘acv ve hayret virecek nesneler vukû‘ bulur ve bundan sonra da ol kimse ba‘zı kere kerâmeti taleb ile emr olunur ve anıñ üzerine cebr olunur ve anıñ ‘îndinde kendisinin demâr ve helâkı terk taleb-i kerâmetde ve şu emre muhâlefetde olduğu ve anıñ sebât ve bekâsı ve ‘ibâdet ve kurbeti ve Rabbîsiniñ rızasına ve ziyâde muhabbetiñe nâ‘iliyeti kerâmeti talebinde ve ol bâbdaki emre imtisâlde bulunduğu taahhuk ider. Bu takdirce kerâmet ana teveccühle zarâr îrâş ider. Şu kadar var ki bu hâl anıñla Rabbîsi beyniñde olup zühûrun galebe eylemesi ve cezbe ve istiğrâk ‘âleminde bulunması hâli müsteşnâ olduğu hâlde ol hâli ‘avâmdan hiçbir kimseye izhâr itmemişdir. Zîrâ kitmân-ı kerâmât şart-ı velâyetdendir ve izhâr-ı mu‘cizâtın şart-ı nübüvvetden olması nevbetle velâyet beyniñde farkın huşûl ve vukû‘uña mebnîdir ve anıñ için evtân-ı tekâşıra ‘urûc itmek ve kıl ü kâl ehli mukaşşırîn ve ba‘âlîn ile muhâlafe ve muşâhabet eylemek lâıyk değildir. Zîrâ anlar a‘mâl ve tekâlifin a‘dâsı ve İslâm ve İmânıñ müdde‘ileridirler ki anlarıñ hakkında Allah Te‘âlâ Hâzretleri (*yâ eyyühellezîne âmenû lem tekülüne mâ lâ tef‘âlüne kebura makten ‘îndellâhi en tekülü mâ lâ tef‘âlün*)⁷⁴ diyü buyurmuş ve anlarıñ sözleriniñ mücerred iddi‘âdan ‘ibâret olduğunu beyân eylemiştir ve diğer âyetde dahî (*Ete‘murüne’n nâse bi’l birri ve tensevne enfuseküm ve entum*

⁷⁴ Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? (Saff Suresi 2.ayet)

tetlūne 'l kitābe efelā ta 'kilūn)⁷⁵ buyurmuşdur ve ol kimse iftār ve sahur için anıñ misline nā' il olmaz havfiyle meysūr ve mevcūd t̄ā'amı bezl ve şarfda lāyık olan buhl itmemelidir ve ol kimse Allah Te'ālā Hazretleriniñ geçmiş zamanlarda meysūrī ve nevāle-i mevcūdeyi bezl ve şarfa bahīl bir veli halk itmediğini nefsinde ve kalbinde kat'ıyyen bilmelidir ve ol kimse için lāyık olan zül ve cū' dā'ima ve hārmān-ı naşibe ve humūl ve kemnamlığa ve nām ve şanı ve şöreti batmağa ve nāsın anı zemme ve akrān ve emsālını ikrām-ı 'atāda ve şuyūh 'inde ve 'ulemā meclislerinde [s.230] anıñ üzerine takdīmlerine ve kendisi aç olup cemā'atin tok olmasına ve herkes hakkıñda 'izzet ve hürmet gösterildiği hālde kendisi naşibiniñ zül ve hevān ve miskinnet olmasına rāzı olmalı ve anı kendisine bi'l ihtiyar hazz ve naşib kılmalıdır ve şu beyān olunan hāle rāzı olmayan ve nefsiñi anıñ üzerine s̄abit ve k̄a'im kılmayan kimse üzerine fetḥ-i bāb olmaz ve andan feyz zuhūr itmez. Bināberin felāh ve necāh-ı küllī bizim zikr ittiğimiz hālātda ve anıñ üzerine s̄abit ve k̄a'im olmağdadır ve ol kimse için lāyık olan geçmiş zünubunu mağfiretten ve gelecek zamanlarda 'işmetden ve t̄ā'atden Hakk'ıñ muhabbet eylediği Hakkā iṣāl idici olan nesneye tevfiḳden Ba'dehū harekāt ve sekenātda kendisinden rāzı olmağdan ve evliya' ve abdālinden şüyūha teḥabbübden başka bir maṭlūba Allah Te'ālā Hazretlerinden muntazır olmamalıdır. Zīrā rabbū'l-erbāb cānibinden kendilerine 'aql-ı kāmīl bahş olunmuş ve 'abrū āyāte ittıla'ları ve kulüb ve zamā'ir ve niyetlerinde şafvete hāşıl olmuş olan zümre-i aḥbāb zevi'l 'uḳūl ve'l bābe duḥūle sebeb-i beyān eylediğimiz hālātdır. Ve bizim şu zikr ittiğimiz hālāt mürīdīñ sıfatıdır. Amma kalbiñi cemī' meṭālib ve me'rebden mücerred kılmayan ve havāyic ve meṭālibden zikr ittiğimiz aḥvāl ve evṣāfın gayrını kalbinde sürüp çıkarmayan kimse 'alā vechi'l istihkāk mürīd olmaz.

3.3.Müridin şeyhle adabı beyanında

(*Mürīdīñ şeyhle ādābı beyānında*) mürīd üzerine zāhirde şeyhe muḥālefeti ve bātında daḥī şeyhi üzerine i'tirāzı terk eylemesi vācibdir. Zīrā zāhiriyle 'işyān eyleyen mürīd edebini tarik ve sır ve bātınla i'tirāzda bulunan daḥī kendi helākına sāi'dir. Belki nefisini zecr ve men' eylemelidir ve cenāb-ı 'Azze ve

⁷⁵ Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hālde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığınızın çirkinliğini) anlamıyor musunuz? (*Bakara Suresi 44.ayet*)

şaf anıñ eṭrāfına ṭurdurup (*enbiūni bi esmāi hā'ulai in kuntum şādikīn*)⁷⁸ mūcibince melekler ol esmānıñ su'ālını 'arz idüp melekler (*subḥāneke lā 'ilme lenā illa mā 'allemtenā*)⁷⁹ mantūḳ-i münīfince 'aczleri ve esmā'ı mevcūdātı 'adem-i 'ilmleri taḥaḳḳuḳ ve zuhūrandan sonra Allah Te'ālā Ḥazretleri Ādem [s.232] 'Aleyhisselām'a (*Yā Ademü enbi'hum bi esmā'ihim*) ya'ni Ya Ādem esmā'ı mevcūdātı melekler haber vir dimesiyle ol anda Ādem 'Aleyhisselām 'alā mā şehide bihi'l Kur'an esmā'ı mevcūdāt ve maḥlūḳātı melekler haber virmesiyle melā'ik Ādem 'Aleyhisselām'ın tilāmize ve şākirdanıoldular ve Ādem 'Aleyhisselām daḥī anlarıñ şeyḥi olup melā'ik üzerine faḫl ve meziyyeti zāhir ve bāhir olmağın 'iñdi'llah ve 'iñdi'l melā'ik meleklerin efḫal ve eşrefi ve anlarıñmetbu'ları oldu ve melekler daḥī Ādem 'Aleyhisselām'ın tabi' ve müteḳaddileri oldular. Şalavātullahi 'aleyhim ecma'in. Ba'dehū Ādem 'Aleyhisselām'ın şecere-i menhiyyeden ekli ve cennetden ḥurūcu ve bilmediği ve aşla ḥatır ve ḥayāline gelmediği ḥālet ve menzilet-i uḥrāya intik āli ve serendibe nüzülü vuḳu' buldu ve menziline vuşūlüyle rū-yi zemīn üzre duran ve cevalānıñda kendisine ḳorḳu ve ürküntü geldi ve andan muḳaddem görmediği nesneleri gördü ve bu ḥalde kendisi üzerine andan muḳaddem kendisinde aşla his itmediği açlık ve şusuzluḳ ve ḥurḳat ve ḥarāret ilkā olunmağla kendisi bir mu'allim ve mürşide ve üstāz ve delīle ve mü'eddeb ve münebbiḥe muḥtāc olmasıyla o ḥalde Allah Te'ālā Ḥazretleri Cibrīl 'Aleyhisselām'ı gönderdi ve Cibrīl 'Aleyhisselām anaenīs oldu ve anıñ üzerine emr-i menzilden müşkil olan nesneyi ta'rīf itdi ve ana ḥıñta virüp anıekmesiyle emr eyledi ve Adem 'Aleyhisselām daḥī anı yere şaçdı. Ba'dehū Cibrīl 'Aleyhisselām anı biçmesiyle emr idüp ol daḥī biçdi. Ba'dehū döv dimesiyle ol daḥī dövdü. Ba'dehū öğütmesiyle emr idüp ol daḥī öğüdüp un itdi ve emr-i Cibrīl ile esbābını tehiyye itdi. Ba'dehū ekmek yapmasıyla emr idüp ol daḥī ekmek yaptı. Ba'dehū ekl ve tenāvülüyle emr idüp ol daḥī ekl eyledi. Ba'dehū ta'āmin mi'deden ḥurūcu ṭalebinde ve

⁷⁸ Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler. (*Bakara Suresi 32.ayet*)

⁷⁹ Allah, şöyle dedi: "Ey Ādem! Onlara bunların isimlerini söyle." Ādem, melekler onları isimlerini bildirince Allah, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi. (*Bakara Suresi 33.ayet*)

tekāzayı def'i lāzım geldiğinde Ādem 'Aleyhisselām teḥayyüre varup ne ideceğini bilemediği cihetle yine mu'allime muḥtāc olduğundan Cibrīl 'Aleyhisselām anateḡavvütün ve andan teṭahhürün keyfiyetini ve menzilinde Allah Te'ālā Ḥāzretlerine ne vecihle 'ibādet ideceğini ta'līm itdi ve Ādem 'Aleyhisselām'ın beyāz ve eşraḡdan sevād ve zulmete müteḥavvil levniñin ne şuretle beyāz olacağını kendisine bildirdi ve ana eyām-ı beyzda ya'ni ayın on üçüncü ve on dördüncü ve on beşinci günlerinde şıyām ile emr eyledi ve Ādem 'Aleyhisselām daḡī eyyām-ı mezkūreyi şā'im olduğunda levni beyaḡa 'avdet ve rücū' itdi ve Cibrīl 'Aleyhisselām bunların ḡayrı 'ulūm ve ādābı Ādem 'Aleyhisselām'a ta'līm eylemesiyle Ādem 'Aleyhisselām Cibrīl'in tilmiz ve şākirdi ve Cibrīl 'Aleyhisselām daḡī üstāz ve şeyḡi oldu. Bu ḡāl ise Ādem 'Aleyhisselām'ın evvela Cibril 'Aleyhisselām'ın ve cümle meleklerin şeyḡi ve metbu' ve a'lemi olduğdan sonra idi ve bunların küllisi Ādem 'Aleyhisselām'ın ḡāliniñ teḡayyürüne ve bir menzilden diḡer menzile intikāl ve iltihākına mübteni idi ve hilm ceza bundan sonra daḡī Şit bin Ādem babası Ādem'den ba'dehū Şit'in evlādı daḡī Şit'den te'allūm itdi ve kezā Nuh 'Aleyhisselām evlādına ta'līm itdi ve İbrāhim 'Aleyhisselām daḡī evlādına ta'līm itdi. Nitekim nazm-ı celīl-i ilahīde (*Ve vaṣṣa biḡā ibraḡimu benihi ve ya ḡub*)⁸⁰ vārid oldu. Ve bu āyet-i celīle ey emrihim ve 'ilmihim diyü tefsīr edildi ve kezā Mūsā ve Hārūn 'aleyhimü's selām evlādına ve Benī İsrā'ile tā'līm eylediler ve 'İsā 'Aleyhisselām daḡī ḡavāriyyuna ta'līm eyledi. Ba'dehū Cibrīl 'Aleyhisselām nebimiz Muḡammed Sallallahu [s.233] 'Aleyhi vesellem'e vuḡu' ve şalātı ta'līm eyledi ve ana misvak ile vaşıyyet eyledi. Nitekim bālāda mufaşşalan zikri sebḡat itdiḡi vecihle Resūlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem Cibrīl bana misvak ile vaşıyyet eyledi ve ḡatta farz ḡılmaḡa ḡarīb oldu ve Cibrīl 'Aleyhisselām 'iñde'l beyt bana iki kere namaz ḡıldırdı diyü buyurdu. Ba'dehū şaḡābe Raḡıyallahu 'anhum Sallallahu 'Aleyhi Vesellem'den te'allūm itdi. Ba'dehū tabi'in daḡī şaḡābeden Ba'dehū teb'i tabi'in daḡī tabi'in den te'allūm itdi. Ba'dehū ḡarnen ba'de ḡarniñ ve 'aşran ba'de 'aşr bu minval üzere te'allūm vuḡū' buldu. Her nebī için anıñ

⁸⁰ Bakara 32. āyet

eşerine iktifā ve mezhebine iktidā idici ba‘dehū anı mekânıña halīfe ve maḳāmına ikāme eyleyici bir şāhib ve meşāhibi vardır.

Müşā bin ‘Ūmrān ve anıñ ğulāmı ve ibni uḥti Yuşa‘ bin Nuñ Aleyhimü’s selam ve ‘İsā ‘Aleyhisselām ile havāriyyun ve Resūlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellem ile Ebu Bekir ve ‘Ömer Raḍıyallahu‘anhum’a ve kezā Oşman ve ‘Ali ve sâ’ir şāḥabe-i ğüzīn Raḍıyallahu‘anhum gibi ve evliyā’ ve şiddīkūn ve abdālinden Ḥasan Başrī ve anıñ Tilmizi ‘Utbetü’l Ğulām ve Sırrı el Sekāti ve anıñ ğulāmı ve İbni uḥti Ebi’l Kāsım el-Cüneyd ve şerḥ ve tafşīli tatvīl-i kelāmı mūcib olacağı vecihle bunların ğayrıları gibiler de dā’ima üstāzıyet ve tilmīzıyet beyniñde bulunmuşlar ve anlar şāhib ve muşāhibden ḥālī bulunmamışlardır ve meşāyiḥ-i ‘izām ancak Allah Te‘ālā Ḥazretlerine mūşil ve ana delālet ider. Tarīḳ-i Ḥaḳḳa vuşul için kendisinden dāḥil olunur bābdırlar. Bināberin beyān eylediğimiz vecihle Allah Te‘ālā Ḥazretlerini murād iden her kimse için bir şeyḥden elbetde lāzımdır. Ancak nadir ve şāz olarak İbrāhim nebī ve peygamberimiz Muḥammed şalavātullah ve selama ‘aleyhima ve evliyadan Üveys el-Ḳarani ve bunların ğayrı Raḥimellah gibi Allah Te‘ālā Ḥazretlerinin ‘ibādından bir ‘abdiñi ıştıfā ve ihtiyār ile terbiyesini ve şeyṭandan ve nefis ve hevā ğalebesinden ḥıfz ve ḥırāsetini tevlīsī cā’iz ve ğayr-ı mūnkirdir. Ancak bizim beyānımız aḡleb ve ekşer ve eslem ve aḡsene mūbtenidir ve mūrīdiñ Rabbīsine vuşul ile şeyḥinden müstaḡni olmayınca şeyḥinden inḳitā’ı lāyık deḡildir. Zīrā anıñ Rabbīsine vuşulünde anıñ terbiye ve tehzibi ḥuşūşuna bizzāt Allah Te‘ālā Ḥazretleri nazar ider ve anı şeyḥi üzerine ḥafī olan me‘āniye vāḳıf kılar ve anı a‘mālden eylediği nesnede istiḥdām eyler. Ana emr ider ve ādı nehy ider ve adı mūnbasiṭ ve feraḥnāk ider ve anı mūnḳabız ve ḡamnāk kılar ve anı muḡni kılar ve faḳīr ider ve ana telḳīn ider ve anı aḳsāmına ve nihāyet emri neye mūneccer olacağına muṭṭali’ kılar. Bu ḥālde ol kimse Rabbīsıyle ğayrıdan müstaḡnī olup anıñ için edebe mūrā’ātla Rabbīsiniñ ḥidmet ve ḥürmet ve tevḳīrini muḥāfazadan başḳa bir nesneye mesāḡ ve cevāz yokdur ve bu taḳdīrce şeyḥden ḳat’iyyen mūnḳaṭi’ olur ve ba‘zan da anıñ üzerine şeyḥle buluşmak ve ğörüşmek ḥarām olur. Ancak bu ḥālin şarīḥ ve ḥabir beyniñden ve ittifākı şeyḥin ana gelmesinden ve yāḥud ḳaşden olmayup muḳadderātın olarak tarīḳ veya cāmi’de anamülākāt eylemesinden nāşī olması müstesnadır

ve bunların küllîsi zillete düşerek ve hâlimden müfâraḳat iderek ‘uḳûbete dūḳār olmak ḥavfıyla mürîdîñ vâşıl olduğu hâl ve maḳâmını muḥâfazasına Rabbîsiyle müstaḡni olmasına ve hâliniñ mülâzim ve muvâzıbı bulunması lüzûmuna mübtenîdir. Çünkü ḥükm şeyḥle mürîd beyniñi cem’ ider. Ahvâl ise anları tefrîḳ ider. Zîrâ ahvâl ḳaderdir ve ḳader ise Allah Te‘âlâ Ḥazretleriniñ maḥzâ fi’l ve sun’ı [s.234] olup anda kimseniñ medḥali yoḳdur ki (*küllü yevmin hüve fî şe’n*)⁸¹ müfâd-ı ‘âlîsınca Allah Te‘âlâ Ḥazretleri her anda meşîyyeti mucibince şan’ı ve ḳudretini icrâda ve taḳdîm ve te’ḥîr ve tebdîl ve teḡayyür ve velayet ve ‘azl ve aḡnâ ve efḳâr ve i’zâ ve izlâl ile muḳadderâtı muvâḳıyyetine sevk itmekdedir. Anıñ şan’ı ve kâr ve tedbirini hiçbir kimseniñ ‘ilm ve fehmi müdrîk deḡildir. Ancak anı zât-ı ecl ve a’lâsınıñ ve Resûl-i enbiyasından ve ḥavvâş ve evliyasından aña muṭṭali’ ḳıldığı kimesnelerin ‘ilm ve fehmi muḥîṭdir ve ḳader ve fi’l Rabb olan ahvâle evliya’ullah’dan iki kimesne dâḥîl olduğdan sonra anlar bir ṭarîḳde müttefîḳ ve müctemi’ olmazlar ve ṭarîḳleri muḥtelif olduğu hâlde mürîd şeyḥle ne idebilir şeyḥin seyri bir cihete ve mürîdîñ sülûku ise cihet-i uhṛaya olduğundan anlarıñ zuḥûr ve vücûhu beyniñde muḥâlefet ḥâşıl olur ve bu hâlde şoḥbet ve içtimâ’ ve cihet-i ittifâḳ cidden ba’îd olur ve şâz ve nâdir olarak ittifâḳ ve içtimâ’ vâḳi’ olsa bile aña iltifât ve i’timâd yoḳdur. Zîrâ aḡleb nazâr-ı münkeşif ve zâhir ve beyn olanadır. Şâz ve nadire deḡildir. Allah’ın şalât ve rahmeti şeyḥ üzerine şeyḥi bir hâlete vâşıl olup anda Rabbîsiyle şeyḥden müstaḡni olan mürîd üzerine olsun ve hâl-i zarûretin ḡayrıda mürîdîñ şeyḥin nezdinde söz söylememesi ve şeyḥiniñ ‘îñdinde kendi menâḳıbından bir nesneyi izḥâr itmemesi mürîdîñ adabındandır ve mürîd için edâ-yı şalâtın ḡayrıda seccâdesini şeyḥin seccâdesi yanına başt itmesi lâyıḳ deḡildir ve mürîd namazından fâriḡ olduğunda fi’l-hâl seccâdesini toplayup şeyḥiniñ ḥidmetine müteheyyi’ bulunmalıdır ve şol kimse ki post-nişîn seccâde-i irşâd ve mustavṭinen ve müsteriḥen başt -ı mebsûṭu üzere ḳâiddir. Anıñ üzerine ḡayr için külfet çekmek ve ḡayrın ḥidmetinde bulunmaḳ yoḳdur ve mürîd rütbe ve maḳâmda kendisiniñ fevḳinde kimseniñ seccâdesiniñ üst ṭarafına seccâdesini başt itmekden ve ol kimseniñ emri olmaḳsızın seccâdesini anıñ seccâdesine

⁸¹ Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır. (*Rahman Suresi 29.ayet*)

yağın döşemekden ihtirâz ve içtinâba cehd ve gayret itmelidir. Zîrâ bu hâl ehl-i tarîk 'îndinde su'î edebdir ve mürîd şeyhîniñ 'îndinde bir mes'ele câri olduğunda her ne kadar anı faşla ve i'tâ-i cevâba muhtedir ise de lâayık olan sükût itmelidir ve belki de şeyh'in lisânı üzere Allah Te'âlâ Hazretleriniñ feth ideceği nesneyi ganimet bilerek anı kabûl itmeli ve anıñla 'amel eylemelidir ve eğer şeyhîniñ cevabında nokşan ve kusûr görür ise anı şeyhi üzerine red itmemeli belki de Allah Te'âlâ Hazretleriniñ fazl ve 'ilm ve nurundan kendisine bahş eylediği nesne için şükür itmeli ve bunların cem'isini nefsinde mahfî tutmalı ve meydana atılmamalıdır ve şeyh mes'elede haşa itdi dimemeli ve şeyh'in kelâmına munâkıẓ söz söylememelidir. Ancak galebe-i hâl ile kelâma ibtidâr eylemiş bulunması bundan müstesnâdır ve ol hâlde daḥî kendisini toplayup sükût ve tevbe mübâderet ve esnâ-yı kitâbda zikri sebkat itdiği vecihle Allah Te'âlâ Hazretlerine 'işyân ve ma'siyetden eylediği tevbe mişüllü şeyhine muhâlefete mu'âvedeti terke 'azm ve cezm itmelidir. Mürîdiñ haqqıñda hayrın küllîsi tarîkınce olan nesnede anıñ sükûtu ve şeyhine 'adem-i muhâlefetidir ve beyne yediyü'l- şeyh hâl-i semâ'da mürîd için lâayık olan şeyhi cânibinden izin ve icâzet ve işâret vukû' bulmadıkça mevki'inden kıymıdanmamalıdır ve kendisini fark [s.235] ve temyîz ve ihtiyârdan alıkoacak vecd mişüllü galebe-i hâlin vürüd vukû'u zamanı müstesnâ olduğu hâlde kendi nefsinden bir hâli kâ'il olmamalıdır. Bilâ ihtiyâr zararı ve mecbûrî olarak zuhûra gelen hâlin feverân ve galeyânı sâkin olduğunda evvelki hâl-i sükûtuna ve edeb ve vaqarına 'avdet itmeli Allah Te'âlâ Hazretleriniñ esrâr-ı İlâhiyyeden kendisine bahş itdiği hâli mektûm tutmalıdır. Biz he ne kadar semâ' ve nağmâtı ve kaşab ve rakşî tecvîz itmez isek de bu maḳâmda semâ'ı zikr itdik ve esnâ-yı kitâbda zikri sebkat eylediği vecihle kerahetini beyân eyledik. Bizim semâ'ı bu bâbda zikrimiz ancak zamanımız halkıniñ ribât ve mecmu'larında icrâ-yı semâ'a arzukeş ve harîş bulunmalarına mebnîdir ve semâ'ı icrâ eyleyen kimseniñ şâdık olduğu efkâr olunmaz ve anıñ hîn-i semâ'da istimâ' eylediği nesneniñ me'anıve mezâyâsı anın â'ire-i şıdkında tehyîc ve tahrîk ider ve anıñ ateş-i şıdk ve şevketini müşte'il kılar ve bu hâlde ol kimse nâ'ire-i şıdkı içre kendisinden geçerde beyne'l-kavm anıñ a'zâ' ve cevârihi hareket ider. Hâlbuki ol mürîd-ı şâdık o hâlde kavmin bulunduğ u lezzet-i tıba' ve ehviyyeden 'ârî ve berîdir. Ve kavminden her birerleriniñ

gerek hay ve gā'ib olandan ve gerek vefat itmiş ve 'ahd ve zamanı uzamış bulunandan ma'suku olan kimseye kurbü tezekkür ile şevki müştedd olur. mürîd-i şâdık ise nâ'ire-i şevki sâkin olmamış ve ateş-i 'aşkı sönmemiş ve maḥbûb ve enîside kendisinden gā'ib ve mütevaḥḥiş bulunmamış olmasıyla kendisi dâ'imen ve ebeden izdiyād denu kurbde ve lezzet-i na'îmde olup anı bulunduğu ḥāletinden cenābı Allah'ın kelām ve ḥaberiniñ gayrı tehyîc ve taḥrîk itmez bināberin mürîd-i şâdık 'îndinde iş'âr ve nağmât ve eşvâta ḥācet yoktur. Nefs ve ṭabî'atleri kendileriniñ rākib ve süvârı olmuş ve kendileri de hevâlarınıñ rûkbanı bulunmuş şüreka-i şeyâtîn müdde'ileri ya'ni kâziben mürîdlik iddi'asında bulunup âh ve enîn ile şayḥa iden kimselerin şırâḥ ve şayḥaları nâ'ik ve zâ'ika ve elḥân-ı tıyûra mülḥâkdır ve mürîd için lâıyık olan ḥāl-i semâ'înda cinanave ḥurî'îne ve dâr-ı âḥiretde Allah Te'âlâ Ḥāzretlerini rû' yete teşvîk idici ve dünyânıñ lezzât ve shevâtından ve ebnâ' i nısvânından ve her dürlü âfât ve maḥn ve belâyâsından ve ebnâ' -i âḥiretde üdebe ve a'râzdan ihtirâz meyl ve iqbâle ve zühd ve perhizi îsâr ve ihtiyâra rağbet ve ḥāhiş bahş idici ve ebnâ' -i âḥiret üzerine meyl ve iqbâline kendisini şeci' ve cesur kılıcı zühdiyâne müteda'ir iş'âr ve kaşâ'id okuyan kimseye mütekâzi ve mezâḥim bir ḥâlde bulunmamalıdır ve bunların küllîsini şeyḥ-i ḥāzıra tefvîz ve ihâle itmelidir. Zîrâ kavm şeyḥin velâyetindedir. Ancak müstemi'in müsteḥakḳından olması müsteşnâdır ki bu ḥâlde müstemi'-i zâhirde edebi hıfz ider ve bâtında daḥî bu şüretle tekellüfünü inkâr ider.

3.4.Mürîdin şeyhle edebi beyanında

(Mürîdîñ şeyhle edebi beyânında) şeyhle te'eddübü murād iden için lâıyık olan şeyḥe inanup taşdîk itmelidir ve ol diyârda şâyân-ı irşâd andan evlâ bir kimesne olmadığını i'tikâd itmelidir ki meram ve maqşûdu olan nesnede anıñla inkıta' itsün ve Allah Te'âlâ Ḥāzretleri ol mürîdi qabûl idüp anıñ zât-ı ecl ve a'lâsına olan ḥidmetle berâber şeyḥine olan ḥidmetinde sırrını hıfz itsün ve ḥatta mürîd ḥaḳqında evlâ ve aḥsen olan kelimâtdan gayrı nesne şeyḥin lisânından [s.236] cārî olmasun ve mürîd şeyḥine muḥālefetden kat'an ḥāzer üzere bulunmalıdır. Zîrâ şüyûḥa muḥālefet öyle bir resm-i kâtıldır ki anda 'âmme için maḥarrat vardır ve şeyḥine ne taşrîḥ ve ne de te'vîl ile muḥālefetde bulunmamalıdır ve aḥvâl ve esrârından bir şey'i şeyḥinden ketm itmemeğe cehd itmelidir ve şeyḥiniñ kendisine emr itdîği

nesneyi şeyhinden ma'āda bir kimseyi muṭṭali' kılmamalıdır. Ve mürīd için 'azīmetle 'āmil olduğu bir nesneyi ruḥṣatla 'āmil olmak için şeyhden izin ve icāzet taleb etmek ve yāḥud Allah için terk ve teberrü' itdiği nesneye rücu' etmek lāyık değildir. Zīrā bu hāl ehl-i ṭarīkat 'īninde kebāir ve irādeyi fesihden ma'düddur. Nitekim Resūlullah Sallallahi 'Aleyhi Vesellem (*el'ā'idü fī hibetihī kel'l kelbi yaḳi'u ṣūmme ye'ūdu 'aleyh*)⁸² buyurmuş ya'ni hibesinden rücu' iden kimseniñ kuşub da Ba'dehū kuşduğunu beyān-ı kelbiyye müṣābih bulunduğunu haber virmiştir. Ve mürīdiñ su'-i edebiniñ mukteżası üzere şeyhiniñ te'dibiyle emr eylediği nesneyi iltizām için mürīd üzerine inḳıyād ve itā'at lāzımdır. Ve eğer şeyhin kendisine īmā ve işāret eylediği nesne ile kıyāmda ve anı temāmıyla yerine getirmekde mürīdiñ takṣīri vuḳū' bulursa şeyhi andaki re'yini kendisine bildirmesün ve anıñ ḥaḳḳında tevfiḳ ve teysir ve felāḥ ve necāḥla du'a itsün için mürīd üzerine ol takṣīri şeyhine ta'rīf ve beyān vācibdir.

3.5.Müridi te'dīb ve terbiyede şeyh üzerine vacip olan nesneleri beyanında

(*Mürīdi te'dīb ve terbiyede şeyh üzerine vācib olan nesneleri beyānında*)
Mürīdi te'dīb ve terbiyede şeyh üzerine vācib olan şeyh mürīdi nefsi için değil ancak Allah için qabūl itmelidir ve bi ḥükmü'n-naṣīḥā mürīd ile mu'āṣeret itmelidir ve mürīdiñ riyāzeti taḥammülde 'aczi 'īninde şeyh mürīdi 'aynı şefḳatle mülāḥaza itmeli ve ana rıfḳla mülāyemet göstermeli ve şeyh mürīdi vālidesiniñ vālidini ve ve eb-i şefīḳ ve ḥakīm-i lebībın maḥdūm ve ḡulāmını terbiyesi gibi terbiye itmelidir ve şeyh mürīdiñ terbiyesine evvela eshel bir ṭarīkle şürū' itmeli ve anıñ ḳudret ve ṭāḳati irişmeyeceği nesneyi vehleten ana taḥmīl itmemelidir. Ba'dehū tedricle andan daha eşeddine geçmelidir ve şeyh mürīdiñe evvela cem'i umrunda ṭab'a mütābi'ati terkle ve ruḥaṣ-ı şer'iyyeye ittibā'la emr itmelidir. Tā ki ol sebeble mürīd ḳayd-ı ṭabī'atdan çıkup ve şer'le teḳayyüd ḥāṣıl olsun Ba'dehū şeyh mürīdi şey'en ba'de şey' ruḥṣatdan 'azīmete naḳl idüd ruḥṣatdan bir nesneyi maḥv idüp maḳāmına 'azīmetden bir nesneyi ṣābit ve ḳā'im kılmalıdır ve eğer şeyh Allah

⁸² "Atiyye veya hibesinden dönen, kusmuğuna dönen köpek gibidir" denmiştir. (Ebu Davud, Büyü 83, (3539); Tirmizi, Büyü 52, (1299); Nesai, Hibe 2, (6, 265); İbnu Mace, Hibe 2, (2377))

Te‘ālā Hazretlerinin ‘ibād-ı mü’minīnden evliyā’ ve aḥibbāsı ve ümena’ ve ‘ulemāsı ḥaḳḳında sünnet-i İlāhiyyenin cārī olduğu vecihle Allah Te‘ālā Hazretlerinin nuru ve min ḳabli’llāh mevhūb ve iḥsān buyurulan mükāşefe ve ‘ilm sebebiyle mürīdde ibtida’ emrinde mücāhede ve ‘azīmeti ḥis ve teferrūs ider ise bu ḥâlde mürīd ḥaḳḳında mücāhededden lâzım gelen hiçbir şeyde müsāmaḥa itmemeli belki mürīdin kuvvet ve irādesini şarfdā ḳuşūr itmeyeceğini riyāzātın eşeddiyle anın terbiyesine şürū’ itmelidir. Zīrā şeyḥin ‘īndinde mürīdin ol riyāzātın eşeddī için ḥalk olunduğu ve ana lâyıḳ bulunduḡu ṡābit olmuştur. Bu ḥâlde bu mişüllü mürīd üzerine ehven ve eslehini taḥmīl ile anın ḥaḳḳında ḥıyānet itmiş olmamalıdır ve şeyḥ için mürīdin gerek malıyla ve gerek ḥidmetiyle intifa’ gibi mürīdden ḥācet-i ṡaleb itmek ve mürīdi terbiye ve te’dībinde Allah Te‘ālā [s.237] Hazretler’inden ‘ivāz ve mükāfat ümīd eylemek lâyıḳ değildir. Belki anı Allah Te‘ālā Hazretlerinin emr ve ḥükmüne muvāfaḳat ve maḥza Ḥaḳḳ’ın hediyesini ḳabūl için anite’dīb ve terbiye itmelidir. Zīrā mürīd şeyḥ cānibinden iḥtiyār ve isticlāb vuḳū’ bulmaḳsızın gelmiştir. Belki anın gelmesi ḳadar maḥzadır ki Allah Te‘ālā Hazretlerinin mürīdi irşād ve hidāyeti ve anı şeyḥ cānibine i’zām ve sevḳiyle vuḳū’ bulmuştur ve bu ḥâlde ol mürīd Allah Te‘ālā Hazretleri cānibinden bir hediye-i cemīle olmasıyla şeyḥ üzerine ḳabūl ve ḥüsn-i te’dīb ve terbiye anaiḥşān lâzımdır. Bina’en ‘alā zālīk mürīdin ḥidmetiyle ve mālıyla da inḳıta’ olunmaz. Ancaḳ Allah Te‘ālā Hazretlerinden emr ile ve anı istiḥdām ve isti’mālde ḥaber ile ve Allah Te‘ālā Hazretlerinin mürīdin ṡalāḥ ve necātını anın sebebiyle ḳıldığı ve anda şeyḥ için ḥişşe ayırdığı malından getüreceḡi nesneyi ḳabūl ile inḳıta’ olunur. Bu şüretde andan a’rāza ve ādı redde mesaḡ yokdur ve şeyḥ mürīdlerden kendisüyçün lâzım olan nesneyi iḥtiyārdan cidden ḥazer idüp bu bābda Ḥaḳḳ’ın fi’i ve ḡaderine munṡazır olmalıdır ve şeyḥ kendisinde heva olan nesnede bulunmaḡdan ḥazer itmelidir ki hevā mürīd ḥaḳḳında ḥıfz ve tevḑīḳi zāyi’ ḳılar ve şeyḥ üzerine mürīdi himmetle terbiye itmek ve mürīdde bir ḥalel ve ḳuşūr ve yāḥud bir şüretle fütūr gördüḡü ḥâlde sırrından mürīd cihetinden nā’ib-i menāb bulunmaḡ lazımdır ve şeyḥ üzerine mürīdlerin sırrını ḥıfz itmek ve mevāhib-i İlāhiyyeden ya ‘ilm-i ledünnī sebebiyle diḳḳat-i nazarla ḥāşıl olan ve yāḥud mürīdin ana ifşā ve iḥbārıyla bilinen nesneye ḡayrı muṡṡali’ ḳılmamaḡ ve anın

sırrını şaklamak lâzımdır. Ve şeyh mürīdiñ sırrını ğayrıya fâş ve izhâr eylemek lâyıķ deĝildir. Zīrā mürīdiñ sırrı şeyhin ‘iñdinde emānetdir. Nitekim (*şudūru’l ahrār kubūru’l esrār*)⁸³ dinmiş ve ahrārın şudūru kubūr-i esrār idiĝü beyān edilmişdir. Ve şeyh içün mürīdiniñ müsterāhı ve hazīne-i esrārı ve melce’ ve melāzı ve kehf-i emanıolmak ve anlarışeci’ ve kavī ve tarīķlerinde şābit kılmak ve anlara mu‘ayyen olmak ve anları tarīķden korkudup ürkütmemek ve anlara muşāhabet itmek lâyıķdır. Ve şeyh mürīdden uşul ve yāhud fūrū’da nazar-ı şer‘ide mekrūh olan bir nesneyi rü’yet itdiĝinde sırran ana va‘z ve naşīhat itmeli ve anı te’dīb itmeli ve anı bir daha o mākūle nesneye mu‘āvenetden nehy itmelidir ve yāhud şeyh mürīdden kendisinde bulunmayan bir hālını iddi‘asını ve yāhud kendi ‘ameliyle ‘acebini ve ‘ilmini rü’yetini gördüĝünde anı maḥall-i ‘acebden hıfz itmeli ve mūcib-i helākı olmasun içün aḥvālını anıñ nazarına şaĝīr ve ḥaķīr ve bıkadr göstermelidir. Zīrā ‘acb-i ‘abdi nazar-ı ilahīden ıskāt ider ve eĝer şeyh naşīhatiniñ ‘umūmen cemā‘ate şümülünü arzu ider ise cemā‘ati cem‘ idüb söylemelidir ve bana şu vecihle bālīĝ ve vāşıl oldu ki sizin içinizde şu vecihle iddi‘ā iden ve şu mākūle söz söyleyen ve şu mişüllü hālātı irtikāb ve ihtiyār iden kimse var imiş demeli ve buna ta‘alluķ ider mefāsīd ve muşāliḥi zıkr itmeli ve anlarıtezkiye taḥzīr eylemelidir ve zıkr olunan hālī ānlardan birisi üzerine ta‘yīn ve taḥşīş itmemelidir. Zīrā anı bu vecihle ta‘yīn ve taḥşīşde tenfīr vardır ve eĝer şeyh anlar ḥaķķıñda ḥalk ve kavlini ḥaşīn ve ĝalīz kılarısa ve anlarıñesrārını ifşā ve anları‘ayblar ve kabāhatlerini zıkr ider ise anlarıñkulübünde şeyhi ve muşāhabetini kaşddan nefret ḥāşıl olur. bu ise ehl-i tarīķat ‘iñdinde [s.238] ve kalblerinde ḥubb-i evliyāullah ĝarsi olunan kimesneler nezdinde töhmet olur. Bināberin şeyh bu mişüllü nesnelerden cidden ḥazer itmelidir ve eĝer bu hāl şeyh üzerine ĝalebe ider ve ḥālbuki anıñ içün anı tedārikde mümkün olmazsa bu hālde şeyh kendisini manşīb-ı velāyetden ‘azl iderek mürīdlerden münferid ve hālī kalup nefsinıñ riyāzāt ve mücāhadesiyle ve kendisini te’dīb ve aḥlākını tehzīb idecek ve hālını düzeldecek bir şeyhin talebiyle meşĝul olmalıdır. Zīrā şu devāhi ile anıñ şeyh olmakla şalāḥiyeti olmadığından mürīdlerin Allah Te‘ālā Ḥazretlerine tarīķ-i

⁸³ Hürriyete sahip olmak istiyorsan sırlarını kabre sakla (Anonim söz)

vuşüllerini kat‘dan artık fâriğ olmalıdır. (Bu bāb ihvān ve ecānible şoḥbetin ve aḡniya ve fuḡarā‘ ile muṣāḥabetin ne vecihle olacağını mebnīdir.) amma ihvān ve yārān ile muṣāḥabet işār-ı fütüvvet ve şafḥ-ı cemīl iledir. Ya‘ni anları kendi nefsi üzerine terciḥ ve ihtiyār itmek ve anların ḥaḡḡında semāḥat ve kerem ve mürüvvet göstermek ve anlardan zuhūr idecek kuşūr ve ḡabāḥati ‘afv itmek ve bişarī‘l ḥademe anlar ile bulunmak ya‘ni anlardan hiçbirisi üzerinde nefsi için ḥaḡḡ-ı ḥidmet görmemek ve anlardan birisini ḥaḡḡ-ı ḥidmet ile muṭāla‘a itmemek ve her birisi için kendi üzerinde ḥaḡḡ-ı ḥidmet vardır ve kendisini anlara ḥidmet itmeḡe borçludur. Görmek ve anların ḥaḡḡını īfāya kıyāmda kuşūr itmemek iledir. Ve her sözlerinde veya işlerinde ihvāna muvāfaḡat göstermek ve anlar ile bulunduḡunda şuna buna ḡarışmayup dā‘ima kendi ḥāliyle meşḡul olarak anlara ma‘zeret beyān itmek ve anlara muḡālefet ve münāferātı ve anlar ile mücādele ve mu‘ārızayı terk itmek ve anların ‘uyūb ve kuşurundan te‘āmi ve aḡmāz ‘ayn itmek ve ihvānından birisi bir şeyde ana muḡālefet ider ise ve işde anın ‘īninde muḡālif bulunan kimsenin söylediḡinin ḥilāfına ise de zāhirde anın sözünü teslīm itmek ihvān ile muṣāḥabetin adabındandır ve ol kimse için dā‘ima ihvānın ḡulūbünü ḥıfz itmek ve ne kadar anların ṣalāḡiyeti anların geriye görüp ḡoşlanmadıkları nesnede görür ise de anların fenā gördükleri nesneyi işlemekten ictināb itmek lāyıḡdır ve ol kimsenin ihvānından birisi için derūnunda kin ve ‘adāvet tutması lāyıḡ deḡildir ve eḡer ihvānından biri ana gücense tā ki anın gücenikliḡi zā‘il oluncaya deḡin anın aḡlāḡıyla teḡalluḡ itmeli ve anın meşrebince gitmelidir ve eḡer bu şūretle de zā‘il olmazsa ta anın ḡāṭır mānendeliḡinin zevāl ve indifa‘ına deḡin iḡṣān ve temellūḡı ziyāde eylemelidir ve eḡer ihvānından birisi tarafından edilen ta‘yīb ve ḡıybet veya ḡayrı bir nesne sebebiyle ḡalbinde bir ezīyet ve elem ve kuduret ḡisitse anı izḡār itmemeli ve nefsiḡi ta‘yīb olunduḡu nesnenin ḡilāfında görmelidir.

3.6.Ecanib ile sohbet beyanında

(Ecānib ile şoḥbet beyānında) Ecānible şoḥbet ve muṣāḥabetin ādābı sırrını ecānibden ḡıfz itmeli ve ecānibe ‘aynı şefḡat ve merḡametle nazar itmeli ve mallarını anlara teslīm itmeli ve ecānib üzerine aḡḡām ṭarīḡati setr itmeli ve anların su‘i aḡlāḡına ṣabr itmeli ve mümkün mertebe anlar ile mu‘āṣereti terk itmeli ve kendisinde anlar üzerine faṣīlet ve meziyyet i‘tikād itmeyüp anla

rehl-i selāmetdendir. Anlaruñ kuşūrılarını Allah Te‘ālā Hazretleri ‘afv ider demeli ve nefsi için daḥī sen ehl-i muḏāyıkadansın [s.239] sen naḫīr ve kıtmīr ve ḥaḫīr ile muṭālebe olunursun ve saḡā’ir ve kebā’ir seyyi’ātın üzerine ḥesāba çekilmek mes’ul ve mü‘atib tutulursun ve Allah Te‘ālā Hazretleri ‘ālemden şādır olup ‘afv itmediği zūnūb ve seyyi’ātın mişlini cāhilden ‘afv ider ve ‘avāmın seyyi’ātıyçün mübālātı ve ḡamm ve ḡuşşası yokdur ve ḥavvās ile ḥavf ve ḥaṭr üzeredir ve müşerref helākdır dimelidir.

3.7.Ağniya ile sohbet beyanında

(Ağniya ile sohbet beyānıñdadır) Ağniyā ile sohbet ve muṣāḥabet ve ülfetde ādāb-ı ağniyā üzerine kendisine ‘izzet be kudret göstermek ve anlardan ṭam’ı terk etmek ve anlaruñ yedlerinde bulunan nesneniñ emel ve emniyeyi kesmek ve anlaruñ cem‘īsini ḡalbiñden çıkarmak ve anlaruñ ‘aṭa ve iḥsānları için ḥor ve ḥaḫīr olmakdan ve anlara temellükden dīniñi ḥıfzledir. Nitekim ḥadīs-i şerīfde (men teḏa ‘za li ḡaniyyin li ecli mā fī yedeyhi zehebe sūlūsānı dīni)⁸⁴ vārid olmuş ya’ni Resūlullah Sallallahi ‘Aleyhi Vesellem bir kimse ḡanīniñ yedinde bulunan nesne için ana temellük itse anıñ dīniñi sūlūsānı gider diyū buyurmuşdur ve biz kendisiyle dīne noḡşan gelecek fi‘l ve şan‘dan ve kendileriyle dīne inşilām ve raḡne ve ḥalel ṭarī olacak ve dīniñ ilmeği çözülecek ve şu‘ā emvali nur-i īmanımanṭufi kılacak aḡvāmın sohbet ve ülfetlerinden Allah Te‘ālā Hazretlerine sığınırız ve ḥadīs-i şerīfde (ḡayrı inneke izā übtileyet bi sohbetihim fī seyrān ve fī sefere ev mescid ev ribāt ev mücemmi‘ fe ḡasene’l ḡālḡ evlā mā yūsta‘mel) vārid olmuş ya’ni Resūlullah Sallallahi ‘Aleyhi Vesellem şu kadar var ki sen seyr ve seferde veya mescid ve ribāṭda veyāḡud mücemmi‘ nāsda anlaruñ sohbetine mübtelā olduğunda isti‘māl olunmaḡa ḡüsn-i ḡālḡ-ı evladır diyū buyurmuşdur ve ḡükm-i ḡadīsın ağniyā ve fuḡarā’ ile sohbeti şümülū vardır ve seniñ için ağniyā üzerine nefsinde faḡīlet ve meziyyet i‘tikād itmemekliğim lāyık deḡildir. Belki nefsinin kibir ve ḡurūrdan taḡallüşü için cemi‘ ḡālḡı kendinden ḡayırılı i‘tikād itmelisin ve sen nesfin için faḡīlet-i faḡrı taleb itmemelisin ve seniñ için dūnyāda ve āḡiretde ḡadr ve menzilet vardır i‘tikādında bulunmamalısın kendinde ḡadr ve kıymet ve vezn ve rezānet-i dā‘iyyesinde bulunan kimse

⁸⁴ “Kim zengin bir adama zenginliği için tevazu gösterirse, dininin üçte biri gider.” (Hadis-i Şerif, İbn Arrak, Tenzihü’ş-şeria, 2/287; Suyuti, el-Leali, 2/323; Keşfu’l-hafa, 2/286-287)

içün kâdr ve kıymet ve vezn ve rezānet yokdur dinmişdir ve ġanīniñ edebi faķīre iħsān iledir ve ol iħsān ġanīniñ kīse-i ħamiyyet ve mürüvvetinden mālī çıkarın faķīre virmesi ve faķīri istiħlāf ile mālından fāriğ olmasıdır ve faķīrin edebi ġanīyi ġalbiñden çıkarup ġalbiniñ ġaniden ve mālından belki de dünyā ve āhiretin cemi'sinden āzāde ve fāriğ olmasıdır ve faķīr eşyādan bir şey içün ġalbiñde mavtın ve medħal kılmamalı belki ġalbi anlaruñkülli'sinden şāfī ve ħāliş olmalıdır. Ba'dehū ġalbiniñ Rabbīsi 'Azze ve Celle ile memlū olmasına müterakķib ve muntazır bulunmalıdır ve andan ġayriçün vücūd ve ħavl ve kuvvet kıalmamalıdır. Bu ħālde ana faẓl-ı İlāhi gelür ve min ġayr ta'ab velāhüm ġına ħāşıl olur.

3.8.Fukara ile sohbet beyanında

(*Fuķarā' ile şöħbet beyānıñdadır*) fuķarā' ile şöħbet ve ülfet me'kül ve meşrüb ve meblūs ve melzuz ve mecālisde ve her şey' nefisde anları kendi nefsin üzerine īsār ve taķdīm ile nefsiñi anlaruñ madunuñda görüp nefsin içün hiçbir şeyde anlar üzerine kať'an faẓl ve meziyyet görmemek iledir. Ebu Sa'd bin Aħmed bin 'İsā'dan şu vecihle naķl olundu ki mūmāileyh ben otuz sene fuķarā' ile bir yerde bulundum ve ħālbuki bu müddetde benimle anlaruñ beyniñde mūte'ezzi olacaķları bir kelām aşla cārī olmadı ve andan tevāħħuş idecekleri bir mūnāferetde vuķū' bulmadı didiğinde andan bu ħāl -i keyfiyetle [s.240] olmuşdur diyü idilen istiẓāħa zīrā ben anlar ile bulunduğumda kendi ħālimle meşğul oldum ve anlaruñ yanına vardığımda anlaruñ üzerine sürür ve meserret ve rıfķ ve lūtf ve mūlayemet ilkā eyledim ve anla rile ħalk-ı ħüsni ve taḅ'-ı cemili isti'māl itdim ve her şüretle ādāb-ı şöħbet ve ülfete ri'āyet eyledim diyü cevāb virmişdir. Bināberin sen nefsinde fuķarā' üzerine faẓl ve meziyyete görmeyüp anlaruñ seniñ ħidmetini ħabūllerini kendine minnet ve ni'met bilmelisin ve ħidmetinle anlara imtinandan ħazer itmelisin belki Allah Te'ālā Ĥazretleriniñ maħza tevfiķinden sana lāyık gördüğü nesneyi teysīr ve teshiline ve seni kendi ehl ve ħavvasıñıñ ve sevdiğı zevātın ħidmetine ehl ve müsteħaķ kıldığına şükr itmelisin. Zīrā fuķarā' -i şāliħīn ancak ehlullah ve ħāşşeten Allah derler. Nitekim ħadīs-i şerīfde (*ehlü'l ħur' anühüm ve ehlullahi ve ħāşşetehu*)⁸⁵ diyü vārid olmuş. Ya'ni Resūlullah Sallallahi 'Aleyhi

⁸⁵ Rasūlullah aleyhissalatü vesselam, "Şüphesiz insanlardan Allah'a yakın olanlar vardır!" buyurmuştu.

Vesellem ehl-i Kur'an'ın ehlullah ve hâşşeten Allah olduğunu haber vermiştir ve ehl-i Kur'an Kur'anla 'āmil olandır ve bilā 'amel Kur'an'ı okuyan kimse Hakk'ın ehlinden değildir. Nitekim Resûlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem (*mā āmene bi'l kur'an men istehale mehārimehu*) buyurmuş ya'ni Kur'an-ı Kerim'in nāṭık olduğu mehārimi hālāl i'tikād iden kimse kur'ana īmān itmemiş bulunduğunu haber vermiştir ve minnet senden 'atıyye ve ihsanıkabül iden kimse içündür. Seniñ için değildir. Ve fuḳarā'ya senden su'ale hācet bırakmamak fuḳarā' ile muşāḥabetin ādābındandır. Ve eğer ittifāk ve teşādūf kabīlinden olarak faḳīr senden bir nesne istikrāz ider ise sen zāhirde ol nesneyi anaiḳrāz itmelisin Ba'dehū bātında anıñ zimmetini andan biri kılmalısın ve andan berā'etini qarīben anaḥaberde virmelisin ve seniñ minnetdārın olarak utanup hacīl olmasun için 'alā vechi's şıla 'atananaizhār itmemelisin ve yine tūl-i intizār ile canı sıkılup vakt ve hālī mükedder ve muzdarib olmamak üzere hācet ve murādını ta'accül ile faḳīrin ḳalbiñe mūrā'at fuḳarā' ile muşāḥabetin ādābındandır. Zīrā faḳīr vakt-ı hāzıriniñ veledidir. Nitekim Ādem oğlu bulunduğu günün veled ve ferzendidir. Müstaḳbel ve ferdāya teraḳḳüb ve intizara anıñ vakti yokdur dinmiştir ve yine sen faḳīri zi'iyāl ve şāḥib-i şıbyān olduğunu bildiğinde anı taleb-i hācetinde yalnız başına tutmayup ana lüzüm görüldüğü ve ḳalbiñi meşgul kıldığı miḳdār nesne ile seniñ teḥallükün ve ol vecihle fedākārlığın ile muşāḥabetin ādābındandır ve yine faḳīrin hālinden bahs itdiği nesneye şabr itmek ve seniñle muḥātıba ve muḥāveresi zamanında ana beşāset ve güler yüz göstermek ve ana 'ubüset ve çirkin bir şüretle bakmamak ve vahşet ve nüfuru müstelzim kelām söylememek daḥī fuḳarā' ile muşāḥabetin adabındandır ve faḳīr senden ol vakte hāzır ve mevcūd olmayan bir nesneyi istediğinde imkān müsā'id oluncaya değin vech-i cemīl ve ḳavl-i ma'rūf ile anı döndürmeğe sa'y ile ve seniñ 'iñinde hācet ve maḳşadına nā'il olamadığından ve sana sırrını da ifşā ve izhār eylemiş bulunduğundan nāşi ḥasreten ve nedāmet ve ḥaşmetle 'avdet ve rücu'u vuḳū' bulmasun için anı ḳat'an cevāb-ı ye's ve hırmān ile ḳorḳudup ürkütme zīrā ba'zan olur ki anıñ üzerine ṭab'ı ḡālib ve

Ashab-ı kiram: "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar kimlerdir?" diye sorunca Efendimiz (asm): "Onlar Kur'an ehli, Allah ehli ve Allah'ın has kullarıdır!" cevabını verdi. (Hadis-i Şerif, *İbn-i Mâce, Mukaddime, 16*)

nefside müstevli olur da hâli cehl ile ve sana olan ğayz ve ğazabıyla Hakk'ın takşimine ve halka nisbetle kendi hisşesine fakr-ı vifâkanın işâbet edişine i'tirâzı vukû' bulur da ma'âzallah anın kalbi görünür. [s.241] İmanımuntafî olur ve sen de bunların küllisiyle mu'âhaze olunursun. Zîrâ seniñ ol fakîri redde terk -i edebin ve uşûlüne 'adem-i ri'âyetin şu hâlin anın kalbiñden severân ve galeyânına sebep olmuştur ve ba'zan de ol fakîr sevâb ve ma'ârif ve 'ulûmdan ve anın halkdan su'alindeki meşâlih -i medfûnuña ve mestüreden maḥbûb ve a'mâ olur. Şöyle ki eğer ol mübtelâsı bulunduğu hâle şabr itse ve edebini güzel itse meşâlih -i medfûnuña ve mesture-i mezḳûr zuhûr ider ve yed ve kalb ve beytinde ğınânın huşûlüyle halkdan su'al ve ihtiyâcı gider ve Allah Te'âlâ Hazretlerinin 'asâkir fazl-ı vâlâi ve na'mı ve re'fet ve Rahmeti ana meyl idüp Cenâbı Hakk'ın (ve hüve yetevelle's şâlihîn)⁸⁶ kavlı-i şerîfinin sırrı kendisinde taḥaḳḳûk ider ve bu hâlde eşyâ ana iḳbâl ve teveccüh gösterir ol ise hâlıkıyla meşgul olup eşyâdan mugannidir ve eşyâ kendisini ana 'arâz ider ol ise ana râġıb değildir. Züvvâr anı ziyâretiyle envâr ve sırrından müstefîz ve anın revâyiḥ-i ḳudsiyyesiyle muṭîb olurlar. Ol ise anlardan ğâ'ib ve bî haber olarak mevlâsıyla meşguldür. Zîrâ anı câzibi kendisine cezb itmiş ve anı halkla muḥâlâta zulmetinden ve nefis ve hevâyâ muvâfaḳat ve mütâbi'atden ve dünyâ ve 'uḳbâca eşyâyı irâde ile teḳayyüdden inḳâz ve ḥalâş itmiştir. Cenâbı Hakk'ın (*innallaheştera mine'l mu'minîne enfusehum ve emvâlehum bi enne lehumu'l cenneh*)⁸⁷ âyet-i celîlesi müfâd-ı 'âlisince ehl-i cennetin cennet muḳâbelesinde dünyâda nefislerini ve mâllarını Allah Te'âlâ Hazretlerine bey' eylemeleri ve dünyâda iflâs üzerine şabr ve taḥammül idüp enfes ve emvâl ve evlâdda taḣadduḳu Rabbîlerine red ile evâmir ve nevâhîden mâ'ada her nesneyi Allah Te'âlâ Hazretlerine tefvîz itmeleri ve evâmire imtisâl ve nevâhîden ictinâbla kendülerini her vecihle muḳadderât-ı İlâhiyyeye teslîmleri ve irâde ve emânı ve himemden tecerrüdleri cihetiyle Allah Te'âlâ Hazretleri anları cennete idḥâl ider ve

⁸⁶ Çünkü benim velim, Kitab'ı (Kur'an'ı) indiren Allah'tır. O, bütün salihlere velilik eder. (*A'raf Suresi 196.ayet*)

⁸⁷ Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak va'detmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır. (*Tevbe Suresi III.ayet*)

(*inne aşhābū'l cenneti'l yevm fī şugulin fākihūn*)⁸⁸ āyet-i celīlesi mantūk-i münifince anları cennetde göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere huşur itmemiş enva'ı ne'am ve fevākih ve enmār ile mütelezziz ve mütena'im kılar. Hākezā 'abd fakīr dahī (*yürīdune vecheh*) āyet-i celīlesi müzāya-yı 'ālisince vech-i bārī'i müte'ālī kaşd ve irāde ile bālāda beyān olunan hālātı dünyāda işlediklerinde ve hükmi-zāhir-i Qur'an ve şehadet-i furkân ile anıñ için cennet huşulü taḥakkuk itdiğinde cenneti Rabbisine bey' ider ve Rābi'a-i 'Adeviyye Raḥimehullah'ın (*e'l cār ḳable'd dār*)⁸⁹ kelimāt-ı kerāmet encāmı mü'edāsınca ḳable'dār cār taleb ider ve yine Allah Te'ālā Ḥazretleri ba'zı kütüb-i sālifede benim en ziyāde sevdiğim bana 'ibādeti benden na'im-i cinānı taleb ve duzaḥ ve sa'irden ḥavf ve ḥazer için olmayup ancak maḥza Ḥaḳḳ-ı rubūbiyet ve 'ubūdiyeti i'tā ve ifā için 'ibādet iden kimsedir diyü buyurmuşdur. Nitekim ḥadīs-i nebevīde (*lev lem yaḥlukallahi'l cennete ve'n nāri mā kāne eḥade yū'abdihi*) vārid olmuş ya'ni Resūlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem Allah Te'ālā Ḥazretleri eğer cenneti ve nārı ḥalk itmiş olmasaydı bir aḥad ana'ibādet ider değil idi diyü buyurmuşdur ve 'Ali Raḍıyallāhu 'anh dahī (*lev lem yaḥlukallāhi'l cennete velen nāri mā kāne ehlen in yū'abbid*) diyü buyurmuşdur ve Allah Te'ālā Ḥazretleri (*hüve ehlü't taḳva ve ehlü'l maḡfire*)⁹⁰ kelām-ı subḥānisiyle kendüsüne muḥālefetden ittikāya ve maḡfirete şāyān ve sezāvar bulunanları beyān eylemiştir ve 'abd-i fakīr zikr olunan evşāf ile muttaşif olup māsivādan ve mevlāsından [**s.242**] ma'ādadan iflāsı taḥakkuk itdiğinde ve kalbiñi eşyāya rabṭ ve ta'alluḳdan āzāde ve sālīm kılarak eşyādan fānī (*ve yürīdune vecheh*) āyet-i celīlesiyle mā-şadaḳınca Cenābı Ḥaḳḳı ve zāt ecl ve a'lāyı kaşd ve irāde ile māsiva' ve ma'ādadan fāriḡ ve ḡā'ib olduğunda Allah Te'ālā Ḥazretleriniñ kerem ve faẓl ve 'ināyeti üzerine anı kendüsüne velī ve ḳarīb itmek ve ḥīn-i liḳāsına değin mütena'im kılmak Ba'dehū anıñ üzerine ziyāde eylemek ve (*Fe lā ta'lemu nefsun mā uhfiye lehum min ḳurrati a'yun(a'yuniñ), cezā'en bimā kānū ya'melūn*)⁹¹ āyet-i celīlesi nāṭık olduğu üzere evliyā ve aḥibbāsı için

⁸⁸ Şüphesiz cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. (*Yasin Suresi 55.ayet*)

⁸⁹ Komşu evden önce gelir. (*Anonim söz*)

⁹⁰ O takva sahibidir ve maḡfiredir. (*Müddessir Suresi 56. Ayet*)

⁹¹ Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez. (*Secde Suresi 17.ayet*)

h azırlanup haber virdiği enva' ni'am cin nave hay t-ı tayyibe-i c vid niye ve nezdin ve  urbe n 'il kılmak ha k k ve l y ktır. Nitekim Res lullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem Allah Te' l  H zretlerini  (a'd det li 'ib di's    li hine m l  'aynı re'te ve l          semi'te vel  ha ara 'al   albi beşere)⁹² buyurduğunu haber virmişdir. Ba'deh  Ebu Hüreyre Ra ıyall hu 'anh 'ib di's    li hin ha k  nda erz n ve   y n buyurulacak va'di  l hi ve l tf ve '   yet-i  ub  n yi bilmek ister iseniz Cen b  H   ' n (Fel  ta'lemu nefsun m  u fiye lehum min  urrati a'yuni  cez 'en bim  k n  ya'mel n)⁹³  yet-i cel lesini okuyunuz ve anı andan fehm ve   ' n ve derk ve    n idiniz diyü buyurmuşdur. Ey y di ' gani ve  albi fa  r ve nefsi ni ve menşe'i ve m nteh s n  bilmeyen b  idrak ve n d n mağrur kimse Allah Te' l  H zretleri (vece'alna ba' uk m liba'zin fitnete etub ir n)⁹⁴ buyurmuş ya'ni Allah Te' l  H zretleri  ullarının derec t-ı şabr ve ta amm lleri bilins n i  n ba' s n  bazısına beliyye ve tecr be ve imti  n kıldığını ve bunda nice nice h  m-i haf yyeleri bulunduğunu haber virmişdir. M btel s  bulunduğu bargir n-ı fa r ve fa  sından n  i mevl s n n emrine m temessilen 'iy l ve evl d  veya nefsi i  n sana h l-i dar 'at i tim lini 'arz ve bey n iden ve yüz  uyunu dökerek senden su' li terk itmeyen 'abd-i fa  rin zar ret-i h li anda öyle bir h letdir ki d 'im olmaz. Belki ol 'abd-i fa  rin  ar ben mevl s na  urb  ve H   ' n ana i't  ve i s n  sebebiyle an  h li kendüsünün  ismet ve na  bi olan   n ya ve 'izz-i d 'im ve ebede na l ider. Bin berin eğer sen  u h lde yedi fa  r ve  albi  an  olan 'abdi nezdinden red ve  ard idüp mes' l n  is' f itmez isek Allah Te' l  H zretleri senden   n y  iz le ve selble ve seni  fa  r 'l- alb bulunduğun gibi d 'ima e y  ya har s ve z  i tiy c olduğun ve d 'ire-i  ismetinde me s mun olmadığı h lde an  ta   li ve ir desi  a dıyla seni mu'azzebe ve b  h z r  ılmağla sana '   b ider. Meğer ki Allah Te' l  H zretleri rahmetiyle seni yarlığayup ve z n b ve

⁹² "Allah Te  l , 'Ben s lih kullarım için hiçbir g z n görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatır ve hayal edemediği nimetler hazırladım' buyurdu." (Hadis-i  erif)

⁹³ Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez. (Secde Suresi 17.ayet)

⁹⁴ (Res l m!) Senden önce gönderdiğimiz bütün peyg mberler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşılarda dolaşırlardı. (Ey insanlar!) Sizin bir kısmınızı diğer bir kısmınıza imti an (vesilesi) kıldık; (bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir. (Furkan Suresi 20. Ayet)

kuşurun için teyakkuş ve mütenebbih kılup da sen ol bâbdaki seyyi'at ve cürmünü nâdimen maḳarr ve mu'terif olarak tâ'ib ve müstaḡfir olur isen bu hâlde seniñ tevbeni ḳabûl idüp zünübunu 'afv ider. Binâberin seniñ şu hâlden hemân Allah Te'âlâ Ḥazretlerine tevbe ve rücu' uñ lâzımdır. Zîrâ Allah Te'âlâ Ḥazretleri “Ġâfuru'r râḥîm ve erḥamu'r râḥimîn” didi.

3.9.Fakir ve dervişin hal-i fakrındaki adabı beyanında

(*Fâḳir ve dervîşin ḥâl-i fakrındaki âdâbı beyânında*) faḳîr ve dervîşin faḳrı üzerine şefḳatiniñ ġaniñin ġınâsı üzerine şefḳati gibi olması lâyıḳdır. Ya'ni ġaniñin ġınâsınıñ 'adem-i zevalî için her vecihle sa'y ve ictihâdda cehd ve ġayretde bulunduġu gibi faḳîrin daḥî fakrınıñ 'adem-i zevâliyçün her vecihle sa'y ve ġayretde bulunması lâyıḳdır ve faḳîr Allah Te'âlâ Ḥazretlerinden fakrınıñ zevalî ve ġınâya taḥavvülünü istememelidir [s.243] ve faḳîr istiġnânıñ huşûlü ve mâlınıñ tekessür için me'âyiş ve iktisâb ve esbâba ḳaşd ve ta'arruż-i dâ'iyyesinde bulunmalıdır. Ancak 'îndü'l-müzâyıḳa faḳîrin 'iffet-i nefis ve 'iyâliyçün me'âyiş ve iktisâb ve esbâba ta'arrużu müstesnadır ve kifâyeti miḳdâr ile ḳanâ'at eylemesi ve andan ziyâde almaması faḳîrin şartındandır ve faḳîrin miḳdâr-ı kifâyeyi alması Cenâb-ı Ḥaḳḳ'ın (*velâ taḳtulû enfüseḳüm inne'llâhe kâne biküm raḥîma*)⁹⁵ ḳavl-i şerîfi müfâd-ı 'âlisinde ḳatl-i nefsi seyyi'esine dūḳâr olmak ḥavfıyla emr-i İlâhiye imtisaline mebnîdir. Zîrâ anıñ nefsinin ḥaḳḳını men'i ḥaramdır ve ta'âm ve şarâb ve kisveden beden-i insânıñ ḳâ'im ve ḡâbit olacaġı ve edâ'i evâmirden ve şalâtı şerâ'it ve vâcibât ve erkânıyla ityandan 'âciz ve za'îf olmayacaġı miḳdâr nesne ise nefsin ḥaḳḳıdır ve ḥazḳ-ı nefsiyçün olan nesneyi terk itmelidir ve eġer ol nesne anıñ ḳismet-i ise anıñ sa'y ve şan'ı olmaḳsızın fi'lullah ile kendisine sevk olunur. Binâberin ḥazḳ-ı nefsiyçün olma nesneye ta'arruż itmemelidir. Ancak merîż olur da kendisine ḥużâzâtdan bir nesne vaşf olunur ise anı 'alâ vechi'l-tedâvi tenâvül ider. Bu taḳdîrce ḥâl-i marâzında ol nesne anıñ ḥâl-ı şıḥḥatindeki kuvvet ve ġidâsı gibi olur ve faḳîrin faḳr ile istilzâzı ġaniñin ġınâsınıñ vücûduyla istilzâz ve telezzüzünden ekşer ve vâfir olması lâyıḳdır ve faḳîrin zûll ve ḥumûlü ve kemnâmlıġı ve nâsın maḳbûl ve

⁹⁵ Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir. (Nisa Suresi 29.ayet)

mergûbu olmamasını ve nâsın anıñ cihetine teveccüh ve ikbâlleriniñ ‘adem-i kabûlünü ihtiyâr eylemesi lâıyıkdır ve fakîrin yedinde māl bulunmadığından şafâ’i kalbiniñ aqvâ olması fakîrin şartındandır ki fütûhât ve zuhûrâtı azaldığında kalbiniñ tayyib ve kuvvet ve nûru ve şî‘âr-ı şâlihîn ile ferağ ve serveri ziyâde olmalıdır. Amma fakîr kalbini mazlum kılup kendisini korkudup Rabbîsi üzerine gâzablandırdığında ol fakîr kendisini meftündür, hâl ve fakrında büyük bir günâh işlemişdir bilmelidir ve bu hâlde kendisini teftiş ve tenkîre ve nefsiñi levm ve ta‘na kıyâm itmelidir ve fakîr için Hakk ve lâıyık olan ‘ıyâli çok olmadıkça rızk hâkkında kalbiniñ itmi’ nân ve sükûneti ve Rabbîsine ve şevk ve i‘timâdı ziyâde olmalı ve evlâd ve ‘ıyâliyiçün kesb-i zâhiride Hakk’ın emrine imtişâl eylemeli ve bātında dağî Hüdâniñ va‘dine mu‘tma’in olup anlar için rızk meksûm olduğunu ve ol rızkı Allah Te‘âlâ’nıñ va‘d ve takdîrini ve rızk-ı mev‘ûd ve maqdûr mezkuru fakîrin kendi veya gayrisiniñ yediyle anıñ ‘ıyâline Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ sâ’ik idüğünü ka‘ıyyen bilmelidir ve bu bâbda hâric ez vazıfe fuzûli şüretle halk ile hâlikleri beyniñe girmeyüp belki anlar hâkkında mahzâ emre imtişâl idüp anlaruñ velileri ve mürebbi-i hâkîkîleri olan Te‘âlâ ve te‘addes hazretlerine hâl-i i‘tirâz ve sahtda bulunmamalıdır ve Hakk’ın va‘dinde şekk itmeyüp ferd-i âferideye şevkâ itmemeli belki anıñ şevkâsı ve ‘‘Arz-ı hâceti ‘Azze ve Celle Hazretlerine olmasıdır ve anıñ ‘ıyâli hâkkında şabra ve edâ-i emre ve ‘ıyâlini anaizâfetle mi’netleriniñ? kendisine ilzâm ve ta‘hammülü cihetle anlar üzerine cārî olan hüküm ve kazâya rāzı olmaklık için tevfiķi ve rezzaqlarınıñ teshîl ve teysîrini Hakk’dan istemelidir. Zîrâ Hakk Celle ve ‘Alâ Hazretleri karîb ve muhîbdir ki ‘abdiñi beliyye ile mübtelâ kılması ‘abdınıñ kendisine tazarru’ ve niyâz ile inâbe ve rücu‘u içündür. Çünkü Allah Te‘âlâ Hazretleri su‘âlinde ve ‘‘Arz-ı hâcetinde ilhâh üzere bulunanları sever zîrâ su‘âl sebebiyle Rabb [s.244] merbûbden ve seyyid ‘abdden ve ganî fakîrden temeyyüz ider ve ‘abd kibr ve istinkâf ve ta‘azzum ve te‘avvûden tevâzu’ zilllet ve iftikâra hüruc ider ve bu beyân olunan ahvâl ‘abdde ta‘aqquk itdiğinde ‘ukbâda kendisiyiçün tehiyye ve imâde kılınan şevâb ile berâber serî‘an ve ‘âcilen icâbetde ta‘aqquk ider ve vâkt-i müstakbel için gâmlanmayup bulunduğu hâl ve vâktiniñ hükmü üzere bulunmak ve hâliniñ a‘lâ ve ednâsından tesâmuğ ve ağmâz-ı ‘aynla hâlini ve malınıñ hudûd ve

şerā' it ve ādābını hıfz itmek ve ğayrın hāline hırş ve tam'ada bulunmamak faķīrin hāl-i faķrındaki ādābındandır ve ba'zanda ğayrın hāline tam'a faķīrin helākını mücibdir. Hālbuki ol hāl ehliyiçün selāmet ve ni'metdir. Şol ağziyye ve eţ'ime gibi ki birisiyiçün 'āfiyeti ve āhar içün daĥī seķam ve belāyı ziyāde ider. Bināberin merīzin tabīb-i hāzikiñ emri olmaķsızın bir şey'i ekl ve tenāvülü lāyık deĝildir ve kezā faķīr içün kendüsünüñ kaşd ve irādesi bulunmaķsızın mücerred mevlāsının irāde ve taķdīriyle irišeceĝi hālāt ve maķāmāta dāhil oluncaya deĝin kendülüĝünden hiçbir hālını ihtiyār itmemek ve muĥyī ve mümit ve mu'izz ve muzill ve māni' ve mu'ti ve 'abdının hāl ve şānını bir hālden diĝer hāle naķl ve taĥvīl idici Rabb-ı müte'ālin emr ve fi'liniñ zuhūr ve vuķū'una müterakīb ve muntazır bulunmaķ lāyıķdır. Zīrā bu hāl ol faķīr içün elyaķ ve Rabbīsine vuşulünde akrebdir ve ehl-i tarīķatden ğüzerān iden aşhāb-ı 'ulūm ve nehy eslāf-ı kirāmın seyr ve sülūk ve revīşleri bu minvāl üzere vuķū' bulmuşdur. Bu bābda anlara ittiba' ve iķtidā lāzımdır ve faķīrin faķr-ı hāline ve kendüsüne ĥulūl iden ezaya 'avn ve nuşret olsun içün her sa'ātte mevtin vürūduna müste'id ve müteheyyi' ve muntazır bulunması faķrının ādābındandır. Zīrā bu hāl ile emel ve emniyye kışalır ve nefsin hevāsı münkesir ve şehevāt-ı dünyā şu'lesi zāil olur. Nitekim ĥadiş-i şerīfde (*ekserū min zikrihā zemmū'l lezzāt*)⁹⁶ vārid olmuş ya'ni Resūlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem lezzātı sür'ātle ķat' idici olan mevti çok zıkr idiniz diyü buyurmuşdur ve hāl-i muzāyaķada ve ilk tarlĝı zamanda zühd ve vera'da ihtiyātı terk itmemek ve faķrına mebnī şer'de ĥelāl olmayan nesneye çıkmamaķ faķīrin ādābındandır. Zīrā dīn vera' ile sābit ve ķā'imdir ve tenāvül-i şübehāt ise dīniñ helāk ve fesādına sebebdır. Nitekim ba'zı şāliĥin hāl-i faķrında vera'ı istişvāb itmeyen kimse ĥarāmın ĥarām olduĝunu bilmeyerek ekl ider dimişlerdir. Bināberin faķīr üzerine ĥālet-i faķrında te'vīlāta meyl itmeyüp belki eşķ ve aĥvaţı ihtiyār ve iltizām lazımdır ve eşķ ve aĥvaţ olan ise 'azīmetdir.

3.10.Fakir ve dervişin cer ve suali beyanında

(*Faķīr ve dervīşin cer ve su'āli beyānında*) kendi 'm̄inde kifāyet miķdārı nesne bulunduĝu hālde ĥalkdan cer ve su'āli terk faķīrin adabındandır ve eĝer

⁹⁶ "Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız." (*Hadis-i Şerif, Hâkim, 4/357*)

kendüsünü zarûret -i vâkı‘ası ve hâcet-i gâlebesi muẓtar ve nâçâr kılar ise ol zaman anıñ içün hâcet miqdârı nesne istemek vardır ve faķır içün mümkün olur ise kendi nefsiyçün istemeyüp belki zıkrı sebķat itdiğı vecihle ‘ıyâliyçün istemek lâyıkdır ve eğer kendüsünde rub‘ dirhem miqdârı olur ise ve hâlbuki kendüsü de bir dirheme muhtâc bulunur ise ol rub‘ dirhemi şarf ile cidden meblağ-ı ma‘lûmdan hâlî olmadıkça anıñ içün cer ve su‘âli şahîh ve sâlim olmaz. Nitekim (*lā yezherü minel gaybi şey’ in* [s.245] *madāme fi’l ceybi şey’in*) dinmiş ya‘ni ceyb ve cebde bir şey bulunduğı müddetçe ‘âleme-i ğaybden bir nesneniñ zâhir ve vârid olmayacağı söylenmiştir ve faķırın hulkdan hîn-i su‘âlinde hulkı görmeyüp belki işārâtın Allah Te‘âlâ Hazretlerine olması ve hulkı kendülerinde taşarruf olunur vükela’ ve ümena’ gibi görmesi ve anlarıñ Allah Te‘âlâ’dan ma‘âda erbâb-ı ittiḥâz itmemesi ve faķırın hulkdan su‘âliniñ ma‘nâsı kendüsünüñ ve ‘ıyâliniñ hâlini aḥbardan ‘ibâret olup Rabbisinde şekvâ olmaması faķırın su‘âliniñ şartındandır. Bu hâlde anıñ su‘âli maḥza istiḥbârdan ‘ibâret bulunacağından faķır kendüsünden bir nesne isteyeceğı kimseye (*hel vaķ’a lenā ileyke şey’ ün hel uḥîli ‘aleyke hel ezine leke yā vekîl ya ḥâzin ya emîn ya memlûk ya faķır ya men vehiue seva’ ün fîmā yedüna, fî’ mâlik lehu ğayrına küllenā fî’ ‘ıyâlihi*) dinilmelidir. Ya‘ni ey vekîl ve ey ḥâzin ve ey emîn ve ey memlûk ve ey faķır ve ey sen ve ben yedimizde bulunan nesnede müsâvî bulunduğumuz kimse anıñ ḥaķîqate mâlik bizim ğayrımızdır. Bizim cümlemiz mâlik-i ḥaķîķiniñ ‘ıyâl ve ‘ibâdıyız. Bizim içün sana bir şey verildi mi ve seniñ üzerine ḥavâle kılındı mı ve sana izin virildi mi diyü söylemelidir ve bu vecihle istediğinde anıñ içün su‘âl cā’izdir ve eğer bu şûretle olmaz ise cā’iz değildir ve ehl-i ṭarîkatden ḥâric müdde‘i ve kezzâb ve münâfık ve zındık ‘âbid-i eşnâm ve her müşrik deccâl mürâ‘i içün kerâmet yokdur. Ba‘dehû ol kimse virir ise şükr ider ve eğer virmez ise şabr ider ve faķır-i şâdıkın sıfatı bu vecihle olmalıdır ve red iden kimseye gücenüp kızmamalı ve ğayz ve ğazab itmemelî ve anı ta‘an ve zemm itmemelidir. Zîrâ bu hâlde red iden kimseye zulm itmiş olur. Çünkü ol kimse me‘mûr vekîlidir. Vekîl ise yedinde bulunan nesneye âmir ve müvekkiliniñ izin ve emriyle taşarruf iden kimsedir. Müvekkil ve mu‘tî ise Allah ‘Azze ve Celle Hazretleridir. Belki ol faķır Allah Te‘âlâ Hazretlerine rücu‘ idüp kulübü ana musahḥar kılsun ve güç nesneyi ana kolay itsün ve

erzāk ve aḳsāmı ana sevk itsün ve andan cū‘ ve ‘azābı ve maḥlūkāta ibtizālī def itsün içün teysir ve teshiline muvaffākıyeti istemelidir. Şāyed ki Allah Te‘ālā Ḥazretleri anı kendisine rücu‘ itsün ve bab-ı İlāhīniñ mülāzım ve muvāzıbı bulunsun ve anıñ du‘a ve tazarru‘yla andan ḥicābı ref eylesün içün ḥalkın yedini ana ‘atā ve iḥsāndan ḳabz itmiştir. Ve mu‘ti-i ḥaḳḳı ancaḳ Allah Te‘ālā dır, ‘ibādı değildir.

3.11.Fakir ve dervişin hüsn-i muaşeretinin adabı beyanında

(*Faḳir ve dervişin hüsn-i mu‘āşeretiniñ ādābı beyānında*) Faḳir içün lāyık olan iḥvān ve yārānıyla mu‘āşereti güzel itmelidir ve faḳir ekşi çehreli olmayup veḥhi munbasıt ve ferāhlı bulunmalıdır ve kendüsünde ḥürmet-i şer‘i ḥark idecek ve işm ve zünubu irtikāb itdirecek bir ḥālet olmadığı ḥalde şer‘iñ mübāḥ kıldığı ve Ḥaḳḳ’ıñ izin virdiği şeylerden iḥvānıñ andan murād eyledikleri nesnede iḥvānıña muḥālefet itmemeli ve lecüc ve ‘iñād olmamalıdır ve zıkr olunan şart üzerine dā’ima iḥvānıña müsā’id bir ḥalde bulunmalı ve iḥvānıñ ana muḥālefetlerine mutemaḥḥil olmalı ve iḥvānıñ ezā ve cefāsına şabūr olmalı ve iḥvānıñdan şādır olan mekr ve ḥile ve yaramazlık üzerine anlardan birisyçün derūnuñda kin ve ‘adāvet tutmamalı ve kendisinden ḡā’ib olan kimseyi fenālık ve yaramazlık ile yād ider olmamalıdır ve mümkün olduğça iḥvānıñ ‘uyubunu setr itmelidir ve eğer iḥvānıñdan birisi [s.246] meriz ve ḥaste olur ise anıñ ‘ıyādesine gitmelidir ve eğer anı anıñ ‘ıyādesine varmaḳdan bir nesne meşḡul kıldıysa anı ‘āfiyet ḥālinde tenbīh itmelidir ve eğer kendüsü ḥaste olup da ba’zı iḥvānı anıñ ‘ıyādesine gelmemiş olur ise anıñ i’tizārını ḳabul itmelidir ve ol iḥvānı daḥi ḥaste olduğunda ana mişliyle muḳābele de bulunmayup anıñ ‘ıyādesine varmalıdır ve kendüsünden kesilüp gelmeyene gitmeli ve kendisini maḥrūm idene vormeli ve kendüsüne zulm ideni ‘afv itmelidir ve kendüsü ḥaḳḳıñda iḥvānıñdan birisiniñ İsā’eti vukū‘ bulur ise anıñ ‘özüñü ḳabul idüp nefsiñi levh ve ta’n itmelidir ve kendüsü mülkünü iḥvānıñdan memnu‘ görmemeli ve iḥvānıñ mülkünde anlaruñ izni bulunmaḳsızın taḥakküm itmemelidir ve cemi‘ ḥarekāt ve sekenātında vera‘ ve ittikāyı unutmamalıdır ve anıñla berāber iḥvānıñdan birisi anıñ malında inbisāt ve feraḥ ve rāḥatla anıñla berāber taşarrufu arzu itse sür‘at ve sürür ve sevinçle ana cevāb vormeli ve andan ol ḥāl minnet ve iḥsān bilmelidir ki anı mübāseḫesine ve bilā teklif

görüşüp konuşmasına ehl görmüş ve hâcetini ana arz ve beyân itmiştir ve eğer mümkün olur ise bir kimseden ‘ariyet olarak bir nesne almamalı ve eğer bir gayrısı andan bir şey’i isti‘âre ider ise mümkün olduğu mertebe ol şey’i ol kimseden istirdād itmemelidir. Zîrâ ol kimse andan şey-i mezkûru ancak ihtiyâc ve hâcetine mebnî isti‘âre itmiştir ve i‘âre olunan nesneyi istirdād ise fütüvvetine lâayık değildir. Nitekim şer‘-i şerîf hediye ve hibeden rücû‘u hoş görmemiştir ve eğer buna da kâdir olmaz ise ol nesneyi yine ana i‘âreye sür‘at idüp her gün dahî olur ise de andan men‘ itmemelidir. Zîrâ anıñ malıyla nâsdan münferid olmağlığı lâayık değildir. Çünkü ol kimse emîndir eşyâdan bir şey anıñ rakḥ ve ‘ubûdiyyetinde değildir. Bu hâlde ol kimse bir şey’e mâlik olmaz. Zîrâ bir kimse bir şey’e mâlik olsa ol şey ana mâlik olur. Zîrâ kişi zamanı yedinde bulunan kimseniñ ol kul ve kölesidir. Belki yedinde olan eşyâyı Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ mülkü ve kendisini ve bakıyye-i nâsı Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ kulları ve küllisini Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ mülkünde mütesâvi görmelidir ve amma şol nesne ki gayrın yedindedir. İbâhiyye-i zenâdıka zümresine dâhil olmasun için anda hüküm-i şer‘i ve zühd ve vera‘ı ve hıfz-ı hudûdu isti‘mâl itmelidir ve ol kimseye bir miḥnet veya faqr ve fâkâ işâbet itdiğinde ihvân ve yârânınıñ kulübü anıñla meşgûl olup da kahrolmasunlar için hâlini ihvân ve yârânından setr eylemek lâayıktır ve kezâ ana bir ğamm ve ğuşsa ve hüzn ve keder işâbet eylese anı ihvânıña izhâr itmemeli ve anlar üzerine bulundukları hâl-i ferâḥ ve sürûr ve râhatı ve lezzet-i şafâ‘i ve ‘ıyşî müşevveş ve mükedder kılmamalıdır ve eğer ihvânıña ğamm ve ğuşsayı nâzildir ve hâlbuki anlarda ferâḥ ve sürûru izhâr itmekdedirler görse zâhirde anlara izhâr -ı neşât ve iştişâre müsâ‘ade itmeli ve anlarıñ giriftar olacakları istihâş ve hüzn ve hemi anlardan mektûm tutmalıdır ve anlara geriye gördükleri nesne ile muḳâbele itmemeli ve zıkr olunan ahvâlden bir şeyde anlara muḥâlif bulunmamalıdır ve ihvânıyla hüsn-i mu‘âşeretde bulunduğu hâlde ihvânından bir kimse cānibinden vuḳû‘ bulan bir şeyden tevahḥuş itdiğinde vahşeti zâ‘il olsun ve kalbi ol kimse cihetine

[s.247] meyl itsün için ana hüsn-i hulkla sevmeli ve ol vecihle mu‘âmelede bulunmalıdır. Ve ol kimse her şahış ile şol bir hayıyyetle mu‘âşeret itmelidir ki ol şahışın ana haddini mücâveze ile teklifi vuḳû‘ bulmadığı ve belki de anıñ bulunduğu hâlinde hürmet-i şer‘i ḥarḥ ider bir nesne bulunmadığı hâlde ana

tabi' olmalıdır. Ve Resûlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem (*mirna ma'âşer'l enbiyai en nuḥaddise'n nâsi 'alâ ḳadri 'uḳûlihîm*)⁹⁷ buyurmuş ya'ni biz ma'âşir-i enbiya nâsâ 'aḳıllarınıñ ireceği miḳdâr üzere söz söylemekle emr olunduḳ diyü ḥaber virmişdir. Binâberin ol kimse içün mādûnuñda bulunana şefḳatle ve mâ fevḳinde bulunana iclâl ile ve kendi emsâl ve aḳrânıña daḥî efdâl ve îşâr ve iḥsân ile mu'âşeret eylemek lâyıḳdır.

3.12.İnde'l ekl fukara ve dervişanının adabı beyanında

(*'İnde'l ekl fuḳarâ' ve dervîşânıñın âdâbı beyânıñda*) fuḳarâ' ve dervîşânıñın ta'âmı hırş ve tam'ayla yimemeleri ve ta'âmı ekinde ḡaflet üzere bulunmayup belki ḳalbleriyle Allah Te'âlâ Ḥazretlerini zıkr idüp unutmamaları 'inde'l ekl fuḳarâ' âdâbındandır. Ve inde't-ta'âm kendüsünüñ fevḳinde bulunan kimseden ol ta'âmı elini uzatmamak ve ḡayrılar içün yi dimemek ve önlerinde bulunan bir şey'i gerek ḥidmet ve gerek inbisât cihetiyle ḡayrılarınıñ önüne ḳomamak 'inde'l ekl fuḳarâ' nıñ âdâbındandır. Ancak şâhib-i ta'âm bu beyân olunan aḥvâlden müstesnâdır ki ta'âm anıñdır. Anıñ içün ol aḥvâlî işlemek vardır zîrâ şâhib-i ta'âmdan zıkr olunan aḥvâl bir nev'-i ḥidmetdir ve faḳîr şâhib-i ta'âma gel bizimle ekl eyle dimemelidir ve faḳîr bir mevzi'a oturulduḳda ḡayrı mevzi'i ihtiyâr itmeyüp emr olunduḳ mevzi'a oturmalıdır ve şâhibi utanup da imtina'a ḥaml eylesün içün kendisiyle beraber olunan ekl-i ta'âmda bulunduḳu ḥâlde elini ta'âmdan ḳaldırmamalıdır ve ekl ve tenâvüle devamda ve gözü ta'âmda bulunduḳu müddetçe ta'âmı fuḳarâ' nıñ önünden ḳaldırmak lâyıḳ deḡildir ve her ne ḳadar şehvet ve arzusu yoḡısa da tat'âmda muḥâlefet olmayacak miḳdâr ile aşḥâb ve yârâna müsâ'id bir ḥâlde bulunmalıdır ve mâ'ide üzere bir kimseye bir lokma vermek lâyıḳ deḡildir ve eḡer kendüsüne şu arz olunur ise sâḳîyı red itmeyüp bir ḳatre olsun içmelidir ve eḡer şâhib-i ta'âm ḥidmete ḳalkar ise ve yedine şu dökmeḡi murâd ider ise anı men' itmemelidir ve ta'âmı mea'l-aḡniyâ te'azzüz ile ve mea'l-fuḳarâ' îşâr ile mea'l-iḥvân inbisât ile ekl itmek lâyıḳdır ve ta'âm yimeyi göñlünden düşünüp ṭurmamalıdır. Ancak ḥâzır olduḳunda hemân yimelidir ve şehvetiniñ iştihâ eylediḡi nesnede nefesine müsâ'ade itmemelidir. Şâyed ol nesne anıñ meḳsûmu olmadığından ana

⁹⁷ "Biz Peygamberler zümresine emir gelmiştir ki; İnsanlara akıllarına göre konuşalım. (Hadis-i Şerif)

ebeden nâ'il olmaz da anıñla albiniñ meşuliyeti sebebiyle Allah Te'âlâ azretlerine ta'âtden ve murâabe hâlinde mahrûm olur ve nefesine müsâ'adeden a'râz idüp hâliyle meşul olduunda ol kimse selâmet bulur ve eğer ol iştihâ eyledii nesne anıñ rız-ı mesûm ve mev'ûdu olup da ba'dehû hâzır olur ise anı ekl ve tenâvül ider ve Allah Te'âlâ azretlerine şükr ider ve fuarâ'nıñ hem ve aşdı ve meyl-i albi ve sözü ekl-i ta'am üzerine olmamalıdır. Belki kendüsünü nefsiyle berâber meriz 'add itmelidir ve merizin marazından ber'u ve 'âfiyet huşûlüne dein ta'am ve şarâb ve şehvetden hamıyye eylemesi icâb-ı hâldedir. Ve bu bâbda anıñ marazı hevâ ve irâde ve âmâl [s.248] ve menâsıdır ve Allah Te'âlâ azretleri ise anıñ tabib ve müdavisidir. Memlûkü yediyle ana ta'am ve şarâb gönderdiinde anları tenâvül itmelidir ve bu hâlde anıñ devâ' ve 'âfiyeti ancak tabib ve müdâvisi yedinde olduunu bilüp hâl ve murâabesini hıfz itmeli ve eşyâdan bir şey'e meyli albiñden ıkarup cemi' harekât ve sekenâtında ve şevk ve i'timâdı ve rabt-ı albi ancak Allah Te'âlâ azretlerine munhaşır bulunmalıdır.

3.13.Fukara ve dervişanın meyânelerindeki adabı beyanında

(*Fuarâ' ve dervîşanıñ meyânelerindeki âdâbı beyânında*) Siyâb ve seccâde ve şu ibrii ve bunlar gibi kendülerinde bulunan nesnelerden bir şey'i aşhâb ve yârân ve ihvânıñdan men' itmemeleri zümre-i fuarâ'nıñ mâbeynlerinde olan âdâb cümlesindendir ve eğer ihvânıñdan birisi ayaıyla anıñ seccâdesine başma ana amlanup gücenmemelidir ve kendisi ayaını ayrın seccâdesi üzerine vaz itmemeli ve seccâdesini rûtbe ve merâtib cihetiyle kendüsünüñ fevkinde bulunan kimseniñ seccâdesi üzerine baş itmemelidir ve birisi yedini anıñ omuzuna uzatsa anı men' itmemeli ve kendisi ayrın omuzu üzerine elini uzatmamalıdır ve fuarâ'dan birisini kendi hizmetinde istihdâm itmemeli ve kendüsi binefsihi herkese hizmet itmeli ve fuarâ'nıñ ayaklarını şıkmalı ve birisi anı ayaını şıkmak murâd itse anı men' itmemelidir ve tâ'ife-i fuarâ' hamama şoyunduklarında kendülerini oup ouşdurmak için dellâke me'zuniyet virmek âdâb-ı fuarâ'dan deildir. Faa ba'zısını hamamda oup ouşdurmaı murâd itse ana müsâ'ade idüp men' itmemelidir ve bir fuarâ'nıñ hıra ve seccâde ve bunların ayrısından bir şey'ine nazar itse hemân ol şey'i fakir-i mezkûre virüp ol sebeble anı kendi üzerine işâr ve tercih

itmeli ve 'inde'l ekl fukarā'yı intizarda bırakmak ve birisiniñ kalbiñe eziyet virecek hālde bulunmak lâıık değildir. Ve bir fakıre ta'am taıdım itmek murād itdiğinde anı intizarda bırakmamak vācibdir zıırā çorba iın intizār zııll ve hevāndır ve ta'am çok olmadığı vaktde andan ekl itmeyüp ancak fukarā'dan arttıktan sonra yimelidir ve fukarā'ya ta'amı taıdımında mümkün mertebe ol ta'amın ziyāde nazıf ve anlarıñ ab'ına ufa olmasına ceıd ve ayret itmeli ve eğer kendisi bir avm ve cemā'at iinde bulunur ise bir şey almak ve yemek iın ānlardan ayrılması lâıık değildir ve eğer kendsyn bir vecihle bir fthāt zhr ider ise anı ihvān ve rfekāsi beyniñde ortaya atmak lâııktır ve eğer kendüsü bir avm ve cemā'at meyānesinde bulunduğu hālde merız ve haste olup da devā ile tahşıše muhtāc olsa bu hālde anıñ cemā'atden isti'zān eylemesi lâııktır ve amma kendisi bir tekiyye veya medreseye inp knse ve anda da şeyh veya hādim bulunsa ol kimseniñ ol şeyh veya hādimin hükmünde bulunması ve ādın re'yini istihsāl itmeksizin bir şey işlememesi lâııktır ve bir avmin nezdine vardığında ol avm ne hāl üzere bulunurlar ise anlara muvāfaat lâııktır ve beynel'-fukarā'' tesbıh ve kıırā'atle şavt ve şadāsını ref' itmek lâıık değildir. Belki tesbıh ve kıırā'atini ānlardan hafı ve mestr ttmalı ve yāhud andan tefekkre ve 'ibādet-i bātıniyyeye intikāl itmeli ve eğer kendüsü havvāş zevı'l-esrārdan olur ise bu bābda anıñ üzerine külfet yokdur. Zıırā anı Rabbisi tevelli ider ve bu huşsu ana emri der nehyı der ve cemā'atın ulbn

[s.249] ana musahhar kılar ve anıñ kalbiñi tāreten hubbuyla ve tāreten uhrā heybet ve ihtirāmıyla meml kılar ve kezā şavtını fukarā' beyniñde ğayrı kelām ile de ref' itmekde lâıık değildir ve kendüsi bir avm ve cemā'at beyniñde bulunduğunda anlarıñ inden birisiniñ ulağına sırran kelām söylemek lâıık değildir ve fukarā' beyniñde mümkün mertebe hubb-i dnyāya dā'ir ve me'klāt ve meşrbātda mtedā'ir söz söylememelidir ve anlarıñ yanında nevāfili çok işlememelidir ve cemā'at şā'im olduğlarında evde şıyāmda anlara muvāfaat itmeli ve iftār itdiklerinde dahı anlara teb'ıyyet itmeli ve şavm ile anlardan yalnız almamalıdır ve fukarā' uyanık bulunduğları hālde anlarıñ arasında uyumamalıdır. Ancak nevm ğalebe ider ise anlardan yalnız ve تنها alarak nevmin furet? ve şiddeti münkesir olacak mıkdārı yatup uyumamalıdır ve mümkün olduğu hālde bir

şey' meşî'yet ve ihtiyârda fuḳarâ üzerine tekaddüm lâıyık değıldir ve fakîr kendüsünden bir nesne taleb itdiğinde velev ki cüz'ı bir nesne ile olur ise de anı redd itmemelidir ve tûl-i intizâr ile anıñ ıalıbını üzmemelidir ve bir kimse kendüsiyle istişâre eylediğinde cevabında 'acele iderek ol kimseniñ kelâmını ıat' itmeyüp tâ ki ıalıbında olanıñ cem'isini söyleyinceye değın ana mühlet vormeli ve ana red ve inkâr ile cevâb vormemelidir ve ol kimseniñ re'y ve fikrini haııı ve şevâb görmese bile yine evvela aña muvâfaıatle muıâbele iderek bu da bir dürlü vech ve re'y ve fikirdir diyüp Ba'dehû anıñ 'ıñdinde andan eşvab olanı ğılzat ve vahşetden 'ârî ve mücerred olarak rıfı ve lûtûfla beyân itmelidir ve hâl-i eklde ta'âmın ne medhi ve ne de zemmi baııında daıı bulunmamaları fuḳarâ' nıñ âdâbındandır.

3.14.Fukara ve dervişanın ehl ve ittibâ'ı ve velediyle adabı beyanında

(*Fuḳarâ' ve dervîşanıñ ehl ve ittibâ'ı ve velediyle âdâbı beyanıñda*) hüsn-i haıı ve kendüsüne mümkün olduğı nesne ile ehl ve ittiba'ı ve veledi üzerine ma'rûf ve meşrû' vecihle ittifaı âdâb-ı mezkûre cümlesindendir ve içinde bulunduğı günüñde kendüsüne kifâyet idecek nesneye mâlik olduğunda ol hâlde kendüsünün zarûrî muııtâc olduğı mııdâr nesneden bir mııdârını yarın ki ğün için tevııf itmemelidir ve eğıer andan bir mııdâr şey fazla ıalur ise anı yarınki ğünde kendi nefsi için değıl belki 'ıyâli için idhâr idüp andan ancak 'ıyâline tabi' olarak yimeli belki de kendüsi 'ıyâli için vekîl ve hâdim ve seyyid ile berâher memlûı gibi olmalıdır ve 'ıyâliniñ hıdmet ve meşakıatını ihtiyârı ve anlaruñ umûr ve muşâlahına kıyâmı Allah Te'âlâ Hazretleriniñ emr ve ta'atını îfa ve edâ i'tikağ itmeli ve nefesine hıdmeti ortadan ıaldurup 'ıyâline hıdmeti kendi nefsi üzerine terciı ve taıdım itmelidir ve ta'âmı eklinde 'ıyâliniñ iştiha ve arzuları vecihle yimeli ve anlara kendi üzerine mûtâbi'at ve muvâfaıatini teklîf ve taımîl itmemelidir ve yedinde kıı mevsimine yarar bir nesne bulunsa ve hâlbuki kendisi de yaz içine olup da anıñ şemeniñe muııtâc bulunsa anı şemeniñi yaz vaıtinde hâcetine şarf itmelidir ve bir ğünlük kifâyet idecek mııdârı nesneyi eline geıürse ve hâlbuki ol ğünde yarınki ğün 'ıyâline kifâyet idecek mııdârı nesneyi kesb için fazla bir zaman olsa artık anı kesble meşğıl olmayup nefsi bulunduğu ğünüñ mııdâr ile kifâyesine ıanâ'at idüp anı üzerine tırmamalıdır. Zîrâ

kifāyet ile vukūf vācib olduğundan yarınki günün tedbîrini yarına te'hîr itmeli ve eğer kendüsünün tevekkülde kuvveti

[s.250] olsa ve azlık ve açlığın şiddet ve zahmetini çekmeğe şâbir ve mütehammil bulunsa ve 'ıyâlini aqvât yevmiyelerince takşîri vukû' bulsa bu hâlde anıñ için 'ıyâlini kendi hâline da'vet cā'iz değildir. Belki de anıñ için hareket ve 'ıyâliyyün iktisâb lâzımdır ve ehl ve 'ıyâlinde Allah için tâ'at ve hüsni-sîret ve 'ibâdet müşahede eylese tâ'ar ve şalâhı müsmir ve müntec olsun için anıñ üzerine keşb-i helâle ve mubâh ile 'ıyâlini it'âma sa'y ve gayret lazımdır ve anları harâm ile it'âm itmemelidir. Zîrâ haram 'ısyân ve tuğyanı müsmirdir ve hüsni-i şabr ve tâ'atde ta ki Allah Te'âlâ anıñla 'ıyâli beyniñi ıslâh ve anıñ bereket ve şalâhını 'ıyâli üzerine 'â'id ve râci' kılsun için anıñ nefsinde ıslâh-ı şıdk ve 'amele ve tahâret-i bâtine ve sa'yini bezl ve şarf eylemesi lâzımdır. Nitekim Resûlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem (*men ašlaḥa mā beynehu ve beyne'llāhi 'Azze ve Celle ašlaḥullahi mā beynehu ve beyne'n nās*)⁹⁸ buyurmuş ya'ni bir kimseye kendüsüyle Allah 'Azze ve Celle Hazretleri beyniñi ıslâh eylese Allah Te'âlâ Hazretleri nâs ile anıñ beyniñi ıslâh ider diyü haber virmişdir ve anıñ ehl ve 'ıyâli ise cümle-i nâsdandır ve bir kimse vüs'at ve miknet ve zî kudret bulunduğ hâlde kendüsünün mihmân ve misâfiri geldiğinde anıñ üzerine misafirini it'âm eylediği nesne ile 'ıyâlini daḥî it'âm vâcibdir ve bu hâlde ol kimse cem'isine kifâyet idecek ve anlardan fazla bile kalacak derecede ta'âmı çoğaltmalıdır ve eğer kendüsünün fakr ve kılet ve zâyı-ı yedi olsa ve 'ıyâliniñ daḥî misâfiri kendi nefisleri üzerine ıṣâr ve taqdîm ideceklerini ve ana rāzı olacaklarını bilse bu hâlde ol kimse misafirlerini 'ıyâli üzerine terciḥ ve taqdîm itmeli ve eğer anlardan fazla kalursa anlar daḥî anı 'alâ vechi't-teberrük ekl ve tenâvül eylemelidirler. Zîrâ Allah Te'âlâ Hazretleri karîben anlara anıñ halkını ve 'ivâz ve bedelini ihsân ider ve anlarıñ nezdinde bulunan nesneyi vâsi' kılar. Zîrâ hadîs-i şerîfde misâfir kendüsünün rızık ve kısmetiyle gelür ve şâhib-i beytin zünübunu alup götürür diyü vârid olmuştur ve fakîr zî 'ıyâl bir kimse da'vete çağırılma ve hâlbuki anıñ 'ıyâliniñ umûrunu ve hâl ve şanıñı ıslâh idecek kimesnesi de olmasa anıñ 'ıyâlini bu hâl üzere bırakup da'vete gitmesi ve kendi şehvetini

⁹⁸ Bir kimse kendisi ve Allahu Teala'nın arasını ıslah eylese, Allahu Teala'da insanlar ile onun arasını ıslah eder. (Hadis-i Şerif)

‘ıyālınıñ faqr ve fâkası üzerine tercih ve ihtiyâr eylemesi fütüvvet ve hamıyyetden değildir ve ‘ıyāliçün da‘vetden zillet ve haybetle bir nesne alması tarikat ve şer‘atçe sâlim ve müstaķim değildir. Bu hâlde ol kimseniñ da‘vete huzûrdan imtina‘ı ve ehliyle berâber şabr eylemesi lazımdır ve eğer şāhib-i da‘vet zî fütüvvet ise ve mihman ve misāfiriniñ ‘ıyāl ve evlādı olduğunu da bilse anıñ içün da‘vet ve istihzârda anı yalnız tutması lâıyık değildir. Belki anıñ ‘ıyāline kifāyet ideceğı ve anlaruñ ana muhtācı bulundukları nesneyi misafire virerek anlara göndermekle misafirin kalbini ‘ıyāli şugulünden fāriğ ve āzāde kılmalıdır ve fakir üzerine ehl ve ittibā‘ını zāhir ‘ilme ve şer‘āte mülāzemetle te’dīb itmeli ve anlara cüz’i ve küllî ‘ilme muhalefetlerine mesağ göstermemelidir ve fakir içün evlādını ehl-i sevkte teslīm idüp hırfet ve şan‘at öğretmek lâıyık değildir. Belki anlara ahkām-i dīni öğretmelidir ve anları taleb-i dünyāyı terk üzerine sevk itmeli. Ancak anıñ üzerine faqr ve kılet-ı şabr ve fazihāt ve fezāhat ve sırrı açılıp rüsvāy olmak ve akvāt-ı yevmiyyesini [s.251] ve sedd-i ramaķ ideceğı nesnesini tedārikde halka mürāca‘āt gibi hālāt gālib olur ise bu hâlde ol kimse ehl ve veledini ve nefsiñi kesble ve kendüsüyle ğinā hāşıl olacak nesneyi tahşil ile meşğul kılmalıdır. Bu hāl hıfz-ı hudūd ile berâber ğayrıdan efdāldır ve evlādına ebeveyni haķķıñıa mürā‘atın vücubunu ve anlara ‘uķūķ ve işyandan mücānebeti ta‘rīf etmelidir ve ehline haķķullaha ve kendi haķķıñıa mürā‘atı ve anıñla berâber fazilet-i şabr ve tātı ve bāb-ı nikaħda beyān eylediğimiz vecihle bunların ğayrı hālātı ta‘rīf ve beyān itmeli.

3.15.Fukara ve dervişanın hâl-i seferde adabı beyanında

(*Fuķarā’ ve dervīşānıñ hāl-i seferde ādābı beyānıñda*) Mü’miniñ seferiniñ evşāf-ı mezmūmesinden şıfat-ı maħmūdesine hürücdan ‘ibāret olması ve bu hāl ile taķvāsını taşhīh ile Mevlāsınıñ rızasına çıkması vācibdir. Bināberin fakir beldesinden çıkup āhār diyāra seyr ve seyāhati murād itdiğinde anıñ üzerine en evvel vācib olan haşmāsını rāzı etmek ve vālideyniñden ve yāhud ‘amuca ve dayı ve ced ve vecde gibi kendisi üzerine Haķķ’ıñ vücubunda ebeveyn hükümünde bulunanlardan izin ve ruķşat taleb etmek daħı rāzı olduklarında çıkmaktadır ve eğer fakir zî ‘ıyāl olur ise ve anlardan müfāreķātıyla seyr ve seferinde anlar üzerine mazarrat ve ziyā‘ vukū‘ bulaca ise anlaruñ umūrunu ıslāh itmeksizin ve yāhud anları ma‘ıyyetine almaķsızın

anî için sefer-i nekâiş ve ‘uyûbdan sâlim ve lâıık değildir. Nitekim Resûlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellem (*kefâ bi’l mer’i işmen en yuzi ‘a men yeķutu*)⁹⁹ buyurmuş ya’ni kişiniñ kendi üzerine nafaķası vâcib olan kimseyi izâ’a ve itlâfı ve kemâ hüve Haķķa anı ‘adem-i infâķı ana işm ve günâh ve vebâl cihetiyle kâfî olduķunu haber vermişdir ve seyr-i seferinde ķalbiniñ Allah Te‘âlâ Hazretlerine merbûť bulunması ve gerisinde ķalan bir nesne için ķalbiñde ‘alâķa ve muķabbet olmaması ve ilerüsündeki nesneyi muťalebeye daķı ķalbiñde ta‘alluķ bulunmaması ve her nereye nüzûl ider ise ķalbiniñ Allah ile olması ve ķalbiniñ eşyâdan hâlî ve fâriğ bulunması faķirin misâfireti şartındandır. Nitekim İbrâhim bin Duķâ’dan řu vecihle naķl olunur müşârun ileyh didi ki ben İbrâhim bin Şeybe ile bâdiyeye dâķil olduķumda İbrâhim bin Şeybe bana hitâben seniñle berâber olan ‘alâ’ıķı at dimesiyle ben daķı nezdimde bulunan her şey’i atup yalnız bir altun terk itdim bu hâlde yine benim sırrımı meşğul ķılma yanıñdaki nesneyi at dimesiyle ben daķı hemân mezkûr altunu da atdım. Yine bana ‘alâ’ıķden seniñle berâber olan nesneyi at diyince ben tezekkûr ve tefekkûre varup yanımda nâ’leyn tasmaşı olduķu vârid-i hâťır olmasıyla o anda anı daķı atdım ben Allah Te‘âlâ Hazretlerine ķasem iderim ki eşna-yı tarîķde her nerede nâ’leyn tasmaşına muťtâc oldum ise anı önümde hâzır ve mevcûd buldum ve ol hâlde İbn-i Şeybe Allah Te‘âlâ Hazretleriyle şıdķla mu‘âmelede bulunan kimseniñ hâlî bu vecihle olur didi ve faķir için hâl-i seferinde hâl-i iķâmet ve huzurunda işlemekte olduķu evrâddan bir nesneyi eksiltmek lâıık değildir. Zîrâ sefer-i fuķarânıñ ahvâlinden tezâyüdü içündür. Binâberin anıñ seferi sebebiyle a’mâl ve ef’âlinde hâlel ve nokşâniyetin huşûlü lâıık değildir ve ruķşât ve vüs‘at ve suhûlet-i zu‘afâ’ ve ‘avâm içündür ve aķviya ve havvâş için ruķaş ve ruķşat yokdur. Belki cemi’ hâllerinde anlaruñ ķaşdları ‘azîmetdir ve tevfiķ anlara şâmildir ve rahmet [s.252] anlar üzerine nazildir ve hırs ve hıfz anlar ile berâber ķâ’im ve anlar için dâ’imdir ve habîb anlar ile câlisdir ve habîb sebebiyle anlar için ins zâ’id ve ğinâ ķâ’im ve imdâd ve i‘âne mütedâr ki ve mütevâtiredir ve nuşret-i aķviya ve havvâş için lâzım ve anlar için cünûd-i nuşret mütekâşife ve mütetâbi‘âdır ve anlar ‘iñdinde müştebeke ve

⁹⁹ “Bir insana ğünah olarak şu yeter ki; Geçindirmek zorunda olduķu kimseleri perişan eder. (Hadis-i Şerif, Ebû Davud, Zekât, 45.)

müctemi'adır ve sefer anlar için akvā ve elyak ve şaded ve talebinde bulundukları nesne için ahsendir. Zīrā seferde esbābdan ba'd vardır. Esbāb ise ancak erbāb-ı müteferriqadır ve halk anlar için eşnām ve şalīb ve şulbātdan edall ve şeytāndan eşeddir ve fakīr için seferiniñ evvelinde kalbiñi gözetmek ve gaflet üzere çıkmamak ve seferinde ictihād üzere bulunup kalbiyle Rabbisini unutmamak lāyıktır ve fakīrin seferiniñ bi vechi mine'l vücūh aḡrāz-ı dünyādan bir ḡarż için olması lāyık değildir. Belki anıñ seferi hacc veya bir şeyhe mülākāt ve yāhud mevāzi'i muḡaddese-i şerīfeden bir mevzi'iñ ziyāreti gibi tā'ātden bir tā'at için olmalıdır ve fakīr hāl-i sefer ve seyāhatinde mevāzi'den bir mevzi'de kalbiñe teveccühle anda kalbiñi kudūrātdān eşfa ve 'ıyş ve şafā' ve huzūrunu iḡlā ve evfī görse ol mevzi'a mülāzemet idüp tā ki meczūmen ve kaṭ'ıyyen emr olmadıkça ve yāhud fi'l-i maḡz ve sır kadar zuhūr itmedikçe andan zā'il olmayup belki kendisiniñ emr olunacağı nesneye muntazır olmalı ve yāhud kendisi hevā ve irādeleri bi'l külliyye zā'il ve münde'fī' olmuş ve āmāl ve ümidlerinden fānī bulunmuş ve fenā fi'l ef'āl mertebesine irişmiş mef'ūlin ve murādīn ve maḡbūbin zümresinden bulunduḡunda ḡukm-i sırr-ı kadere ve maḡzā fi'lullaha müterakḡib bulunmalıdır ve fakīr için ba'zı mevzi'den ḡabūl ile bir cāh ve manşib zuhūr itdiḡinde anıñ için lāyık olan ana iltifāt itmemeli ve Allah Te'ālā Hazretlerinden maḡcūb ve ḡaz ve naşibi ḡulḡ olmasun için ol ḡabūlü kendi üzerine müşevveş ve muḡtelit ve ḡayrı maḡbūl görmelidir ve bu ḡāk ise ol fakīrde arzu ve meyl ve hevānıñ bulunmasıyla berāberdir. Amma hevānıñ kendisinden zevalī 'iñdinde anda ḡulḡ için vücūd ve ḡulḡın ḡabūluyçün bir eşer yokdur. Zīrā bu hālde ḡulḡ anıñ kalbiñden ḡariḡlerdir ve anıñla ḡulḡ beyniñde ḡācib ve māni' ve ḡāfızlar vardır ki şirk ḡāşıl olmasun ve tevḡidde teşe'uş ve çatallık vuḡū' bulmasun için ol ḡācib ve māni'ler anıñ kalbiñi ḡulḡın duḡūlünden ḡıfz iderler ve fakīr için hāl-i seferinde lāyık olan aşḡāb ve yārānıyla ḡüşn-i ḡulḡ ve medārāt-i cemīle ve cem'-i eşyāda 'iñād ve muḡālefeti terkle mu'aşeret itmelidir ve fakīr rüfeḡa ve yārānıña ḡidmetle meşḡūl olup anlardan birisini istiḡdām itmemelidir ve fakīre lāyık olan seyr ve seferinde dā'ima ṭahāret üzere bulunmalıdır ve şu bulamaz ise ana mümkün olduḡu vecihle teyemmüm itmelidir. Nitekim hāl-i ḡāzırında daḡī anıñ vuḡu' ve ṭahāret üzere bulunmaḡlığı müsteḡabdır. Zīrā vuḡū' mü' miniñ

silâhıdır ve vuzû' şeyâtin ve her müezziden emândır diyü haberde vârid olmuştur. Fakîr için merdân ve hadîsü's sin gençler ile muşâhabet itmek huşuşuyla hâl-i seferde anlar ile bulunmak lâıyık değildir. Zîrâ hadîsü's sin olanlar şeyâtinin meşâfâtına ve hamle ve hücumuna ve şürûr ve fitne ve mütâbi'at nefis ve hevâ ve töhmete akrebdirler ve anlar ile muşâhabet ve muhâlihte de haıtr -ı 'azîm vardır. Ancak kendisine iktidâ olunur şüyüh ve 'ulemâ' billah ve abdâlîn ve e'imme-i hidât ve rabbâniyîn-i mahfûzinden olur ise bu hâlde şüyüh ve civân ve nâ tüvân [s.253] her kimler ile muşâhabet ve muhâliât ider ise itsün kayd ve mübâlât yokdur ve fakîr bir beldeye dâhil olsa ve anda da bir şeyh bulunsa fakîr için lâıyık olan anda ol şeyhe selam ve hizmetle bida' itmeli ve anın fâ'idesinden mahrûm olmasun için ana 'ayn ekbâr ve haşmet ve ta'zîm ile nazar itmelidir ve fütühât ve zuhûrât vukû'unda aşhâb ve yârânından ayrı anı kendisüyçün ihtiyâr itmemelidir ve rûfeğa ve yoldaşlarından birisinin bir 'özü vukû'unda anıyla beraber turup anı zâyî' itmemelidir. Ve muvaffak haıı ve şevâb ancak Allah Te'âlâ Hazretleridir.

3.16.Fukara ve dervîşanın semâda adabı beyanında

(Fukarâ' ve dervîşânın semâ'da âdâbı beyânında) Semâ'da tekellûf göstermemeleri ve semâ'da ihtiyar ile istikbâl itmemeleri fukarâ' ve dervîşânın semâ'da âdâbı cümlesindendir ve lâ an kaşdin ittifâkı olarak semâ' vukû'unda kalbiyle Allah'ı zâkir ve tavâriı-ı gâflet ve nisyandan kalbini hıfızla müşteğil bulunduğı hâlde müstemi'in bi şartı'l âdâb ku'udu vâcibdir ve müstemi'in sem'ine kâri'-i Qur'an cihetinden bir nesne irişdiğinde müstemi' kendisine tergîb veya terhîbi veya inâsı ve yâhud 'itâbı ve yâhud Haıı Celle ve 'Alâ Hazretlerinin 'ibâdetiyle kıyâmda ziyâdeyi ve yâhud bunların gayrını mücîb-i ta'rifât -ı gaybden kendi üzerine vârid olan nesnede kâri'-i Qur'anı güya kabl-i Haııdan mustanıkattır ve mahza intâk Haıı ile söylenür görmelidir ve bu hâlde kendi üzerine vârid olan nesnenin icâbına mübâderet itmeli ve anın üzerine vâkı' olan imâ ve işaratın iktizâsına kıyâma müsâra'at göstermelidir ve semâ' şol vecihle olmalıdır ki müstemi' güya kâri'in lisanihaıı lisânıdır ve kâri'in kırâ'at eylediğı nesne ile ancak Haıı celle ve 'alâ hazretleri hitâb idiyor bilmeli ve bunlardan kalbinde hâşıl olan nesneyi haıı-ı 'ubûdiyete ve âdâb-ı şerî'ata muvâfık bulmalıdır. Zîrâ tarîkatde ve 'ilm-i haııkatde âdâb-ı şerî'ate muhâlif bir nesne yokdur ve kavm

içinde semâ'da hâzır bir şeyh olur ise fakîr üzerine mümkün oldukça sükûn ve şeyhin haşmetine mürâ'ât vâcibdir ve eğer fakîr üzerine bir emr-i gâlib vürûd ider ise ol emr-i gâlibin galebesi miqdârınca anıñ için hareket vardır. Amma galebe-i hâl hâl-i sükûnete mübeddel olduğunda şeyhin haşmetine mürâ'ât için ana sükût ve sükûn-i evvelidir ve fakîr için kâri'-i kûr'ân veya kavvâlei'l yevm ehl-i zamânıñ 'âdeti üzere kavliniñ tebdîli ve andan daha a'lâsını ityanı ve Kûr'ân okumasıyla tekâzâsı lâıyık değildir ve eğer kavm kaçd ve tecerrüd ve taşarruflarında şâdıķ olsalar idi kelâmullahın ğayrıy semâ'yla anlaruñ kulûb ve cevârihında inzi'âc ve kâlak ve ıztırâb vukû' bulmazdı. Zîrâ kelâmullah anlaruñ maħbûblarınıñ kelâm ve şıfatı ve anda maħbûblarınıñ zikri ve evliyâ' - i evvelîn ve âhiriniñ ve muħıbb ve maħbûb ve mürîd ve murâdın ve muħabbetiñi iddi'a iden müdde'ilerin levh ve 'itâbı ve bunların ğayrılarınıñ zikri vardır. Vakta ki kevmin şıdk ve kaçdları muħtel ve bilâdına velâ bürhân da'va-yı mücerredleri zûr ve kızbları zâhir ve ğarîziyye-i bâtınıyyeleri ve şıdk ve serîreleri ve ma'rifet ve mükâşefeleri ve 'ulûm-i ğarîbe ve esrâra ittılâ'ları olmaķsızın ve kurb ve inse ve maħbûba vuşûlleri ve semâ'-ı haķķî bulunmaķsızın mücerred resm ve 'âdetle kıyâmları bâhir ve anlaruñ bâtınları hâlât-ı mezkûreniñ küllîsinden nehy ve hâli olduysa anlar kulûb ve ervâhı deĝil belki tıbâ'ı taħrîk ve ol sebeble nâ'ire-i 'ışâķı tehyîc [s.254] iden kavval ve ebyât ve iş'âr ile kaldılar ve fi'l cümle fakîr için ya'ni gerek Haķķ'ıñ ve gerekse halkın fakîri olan ve gerekse dünyâdan ve gerekse 'uķbâ ve ekvânından fakîr bulunan kimse için kâri' i ve kavvâle sözünü tekrar ve i'âde ile tekâzâ itmemek lâıyıķdır. Belki bu hâli Allah Te'âlâ Hazretlerine tefvîz ve ihâle itmemelidir. Eĝer müstemi' şâdıķ ise ve anıñ için i'âde ve tekrarda maşlahat ve menfa'at ve hikmet var ise Allah Te'âlâ Hazretleri dilerse ol fakîrden tekâzide nâ'ib ve menâb olarak diĝerini ta'yîn ider ve yâhud kavvala tekrar ile ilhâm ider ve fakîr için hâl-i semâ'da ğayrıdan isti'âne lâıyık deĝildir ve eĝer fuķarâ' kendisinden harekete müsâ'adesini talep iderler ise anlara müsâ'ade itmelidir ve bu talep za'if hâle mebnîdir ve fakîr bir âyet veya bir beyt işitdiĝinde kimse için ana müzâhime ve muzâyâķa vâcib deĝildir. Binâberin fakîr bir âyet ve yâhud bir beyt üzerine harekete ve nehzat ve kıyâma gelse anı kendi hâline bırakup ilişik itmemek vâcibdir ve eĝer hâzırınıñ ana nazarları irişüp de anda takşîr ve nokşan görürler ise hâzirin

üzerine anı üzerine setr vâcibdir ve eğer vakt ana tenbîhi iktizâ ider ise ana rıfkla ve yâhud lisânla değil belki kalble tenbîh olunmalıdır ve bu maqâmda şu vecihle ana tenbîh icrâsında kuvvet-i hâle ve şafâ-ı bâtına ve ‘ilm-i daqîka ve haqâyika ittîlâ’a ve âdâb-ı kâmileye ve muhâfaza-i şedîde-i hamîdeye muhtâc olunur ve fakîr hâl-i semâ’ında hırka ve yâhud sıyâbından bir nesneden çıkırsa veya şevbini yırtup atsa bu hâlde fakîr-i mezkûr andan hâlî değildir ki ol hırkayı ya kârî’i üzerine ve yâhud ortaya atmış olur. Eğer kârî’ üzerine atmış ise şevb-i mezkûr kârî’iñdir ki anı kârî’i için taqdîr ve ta’yîn itmiş bulunur ve eğer ortaya atmış olur ise ol şevbin hükmü fakîr-i mezkûre ‘â’id olduğundan kendisine bunuñla neyi murâd itdin dinür. Eğer bunuñla şevbin fuqarânıñ hükmünde olmasını kaşd itdim dir ise bu hâlde şevb-i mezkûr bi hakimü’l fütûh fuqarâya ‘â’id olduğundan fuqarâ’ beynlerince anda her ne vecihle re’y iderler ise anıñlar ve eğer ol fakîr ben anıñla hırkasını atan şeyhe muvâfaqati murâd itdim dir ise bu hâl cidden za’îf ve haqqar giyikdir? Zîrâ hırkasından hurûcu hükmünde şeyhe muvâfaqat hâl ve vecde anıñla müttefik ve müttehid olmağladır ve bunlardan iki kimseniñ bir hâlde ittifaq ve ittihadları ise cidden ba’iddir ve elyevm fuqarâ’ beyniñde cârî ve müstemirr olan resm ve ‘âdetin ya’ni şeyhe muvâfaqaten hırkayı atmaniñ aşl ve esâsı yokdur ve māmāfih ya’ni anıza’f hâliyle berâber hırkasını tarhı vukû’uñda ‘ilm ve şerî’âte ve yâhud muқтаza-yı tarîkat ve haqîkate ibtinâ ile değil belki yalnız resm ve ‘âdete mebnî anıñ hırka-i matrûhâsınıñ hükmü şeyhe ‘â’iddir ve eğer şâhib-i hırka kavm-i hâzırına muvâfaqati murâd itdim dir ise bu dahî anıñ evvelki kavminden iz’afdır zîrâ fi’linde iştirâk-i hâl ve vecde ittifaq ve ittihad iledir. Bu ise mefkûddur ve bu hâlde kavm-i hâzırine rücû’ olunur. Anlaruñ hırkalarında hükm her ne şüretle ise tarîhin hırkası haqqıñda dahî vükm ol vecihledir ve eğer tarîh ol zamandadır. Hiçbir vecihle kaşd ve niyetim yoğ idi dir ise bu hâlde anahırkan seniñ hükmündedir. Al hırkanı dilediğın gibi anda hükm eyle dinür. Anda hâzırından [s.255] birisi için ve şeyh dahî hâzır bulunduğú hâlde anıñ için dahî kaţ’an hükm yokdur. Zîrâ anıñ şâhibi anda şâdık ve muhiqq olmadığı ve kaşdı dahî bulunmadığı gibi tarîkatde dahîanıñ için tevfiq ve tatbik olunack bir aşl ve esâs yokdur ve eğer ol vaktde hiçbir şey kaşd ve ta’yîn idilmeksizin hırkadan hurûcla bana işâret olundu dir ise bu hâlde anıñ için tarîkatde aşl ve esâs vardır. Zîrâ sultan

bir kimseye hil'at giydireceğinde maḥlū' üzerine vācib olan evvela melbūsunu nez' idüp ba'dehū hil'ati giymekdir. Hākezā ol faḳīrin ḥükmü daḥī bu vecihledir ki ḥırkasından çıkup Ba'dehū bāri'i 'Azze ve Celle Ḥāzretleriniñ envār ve ḳurb ve elṭāfindan kendisine iḥsān buyurduḡu hil'ati lābis olur. Bu ḥālde ol ḥırkanıñ ḥükmü eḡer anda ḥāzır ise şeyḫ-i ḥāzıra 'ā'iddir ve eḡer şeyḫ ḥāzır deḡilse anda mevcūd ve ḥāzır bulunan fuḳarā' ol ḥırkayı ḳāri' ve ḳavvāldan her hangisini infirād üzere iḥtiyār ider iseler ana vermeklik vardır. Ba'zıları da anı ḥükmü şāḥib-i ḥırḳa faḳīre 'ā'iddir ki kendi ḥırkası ḥaḳḳıñda ḥükme ḡayrısından evlādır didiler ve amma ḥāzırından erbāb-ı ḡinānıñ ḥırkayı şatun alup da ba'dehū şāḥibine red iḡün mu'ārizaları ṭarīḳçe maḥmūd ve maḳbūl deḡildir ancak müşteriniñ bu bābda fütüvveti ve mürüvvet ve cömerdliḡi ve ḳavm ḥaḳḳıñda taşdıḳı olup da anlar ile teḡalluḳu murād ider ise bu da mu'āvazadan ve talṭifile su'ālden bir nev'dir. Lākin cidden mezmūmdur. Zīrā ol kimse ḥırkasından ḥāl-i ḥurūcunda nefsinden fi'l ḥāl şıḍḳ izḡār itmişdir ve yine ḥırkasına rücu'la nefsiñi tafzīḫ ve tekzīb itmiş olur. Bu ḥāl ise ḡayrı merīzdir ve ḥırkasından ḥurūc iden kimseniñ yine ḥırkasına 'avdeti ve anı ḳabūl eylemesi lāyık deḡildir ve eḡer anıñ ḥırkasına rücu'u şeyḫin işāreti ve anı aḡz itmesi iḡün emr itmesiyle olur ise bu ḥālde imtişālen li emri's şeyḫ anı cebren ve 'alenen aḡz ider. Ba'dehū anı ḡayrısına def' ider ve bir şey cemā'atin ortasına atılsa anı cemā'at beyniñde tesviye vācibdir. Ve eḡer cemā'at içinde şeyḫ olur ise ve şeyḫde ol nesneniñ ḳavme ve yāḡud ḥāzırından bir nesne taḡşişini re'y ider ise anı ḥükmü şeyḫe 'ā'iddir ve anı re'yine ittibā' lāzımdır ve eḡer semā' ḥālinde bir faḳīr ḥırkasını atsa ve sā'ir fuḳarā' ḥırkalarına 'avdet idüp ol faḳīrin ḥırkası anıñ üzerine red olunsa ve kendisiniñ de ṭarḡ eylediḡi nesneye ṭarīḳinde rücu'u cā'iz olmayan şeyḫi bulunsa bu ḥālde ol faḳīr kendisinden çıkan nesneye rücu' itmemeli ve aḡvāl-i cemā'ate ittibā'en ḡāletini naḳz itmemelidir ve eḡer ol kimseniñ şeyḫi olmayup da fuḳarā'dan birisi olur ise anıñ ḡāline azref ve elyaḳ olan ḳavm teḡcīl idüp utandurmasınlar ve ana buḡz itmesünler iḡün cemā'ate muvāfaḳatle fi'l-ḥāl ḥırkasına 'avdet idüp Ba'dehū anı ḥāzırından birisine virmemlidir. Evlā olan da budur ve eḡer ol ḥırkayı meclisden ḡā'ib bir kimseye virir ise cā'izdir işte bu baḡşimiz şu vaḳtde ādāb-ı ḳavmden 'alā vechi'l iḡtişār ve'l eḳlāl ve'l imkān te'lifimizin āḡiridir ve amma rıbāt ve

tekāyāya ve sekāyata duhūle ve lebs-i hizāya ve fuḳarā' ve dervīṣān beynlerinde vaḏ' ve ihdās ve resm eyledikleri eşyāya mūte'allik ḥālāt-ı fuḳarā' nıñ mūmārese ve muḥālaḫalarından [s.256] ve anlar cānibinden olan istiḥbārāt ve işārātdan mūstefād olacağından anları bu kitaba yazmadık ve bunların a'zam ve elzemlerini esnā-yı kitābda şer'a mūte'allik ādāb bahşinde zıkr eyledik. Ba'dehū mūcāhede ve tevekkül ve ḥüsn-i ḥulḳ ve şükr ve şabr ve rızā ve şıdkı mūştemil olan bābı zıkr ile kitābı ḫatm eyledik. Zīrā beyān olunan eşyā şu ṭarīḳde aṣl ve esāsdir ve bunların küllīsi de ḫayrdır.

3.17.Mücahede beyanında

(Mücahede beyānında) Mücāhedeniñ aṣl ve esāsı Cenābı Ḥaḳḳ'ın (*velleḏīne cāhedū fīnā lenehdiyennehüm sübülenā*)¹⁰⁰ ḳavl-i şerīfde ve Ebu Naḏrā'nıñ Ebu Sa'id el-Ḥudrī Raḏıyallāhu 'anhdan eylediği rivāyetinde Resūlullah Sallallahu 'Aleyhi Vesellem efdāl-i cihāddan su'āl olunduḳda efdāl-i cihād sultān cā'iz 'iñdinde kelime-i Ḥaḳḳ'dır diyü buyurduğunu ve Ebī Sa'id Raḏıyallāhu 'anhın gözleriniñ yaşlandığını beyān eylemiştir ve Ebu 'Ali el-Deḳḳāḳ raḫimehullah bir kimse zāhirini mūcāhede ile tezyīn itse Allah Te'ālā anıñ serā'irini mūşāhede ile taḫsīn ider. Nitekim Allah Te'ālā Ḥāzretleri (*velleḏīne cāhedū fīnā lenehdiyennhüm sübülenā*)¹⁰¹ buyurmuşdur ve bidāyetinde şāḫib-i mūcāhede olmayan kimse zevḳ ve lezā'iz-i ṭarīḳatden bir şemmeye ve cüz'ī bir nesneye mālīk olmaz didi ve Ebu 'Osman el-Mağribi raḫimehullah bir kimse mūcāhedeye mülāzemet itmeksizin kendi üzerine ṭarīḳatden bir nesneyi fetḥ veya keşf olunur ḫannıñda bulunsa ol kimse ḫannıñda yanlıştır didi ve Ebu 'Ali el-Daḳīḳ raḫimehullah bir kimseniñ bidāyetinde ḳavme olmasa anıñçün nihāyetinde celse yokdur didi ve yine Mūşārun ileyh ḫareket bereketdir ve ḫarekāt-ı zevāḫir berekāt-ı serā'iri mūcibdir didi ve Ḥasan bin 'Ulviye Ebu Yezid raḫimehullahıñ ben on iki sene nefsimin ḫudād ve māni'i ve beş sene daḫī ḳalbimin mere'ti olduydum ve bir sene daḫī ḳalbimle nefsim beyniñe nāḫar ile meşḡul bulunduydum bu ḫālde ve satımda zünnār zāhir olduḳunu ḫiss etmekle on iki sene de ol zünnārın

¹⁰⁰ Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir. (Ankebut Suresi 69.ayet)

¹⁰¹ Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir. (Ankebut Suresi 69.ayet)

kaṭ'ıyla meşgul oldum. Ba'dehū naẓar idüp bāṭınımda zünnār olduğunu derk idince beş sene daḥī anıñ kaṭ'ıyla uğraşup anı vechle kaṭ' ideceğimi tefekkürde iken benim için zuhūr iden keşf üzerine halka naẓar itdiğimde halkı cemī'an mevtā gördüm ve anlar üzerine dört tekbīr itdim diyü söylendiğini beyān eylemişdir ve Cüneyd raḥimehullah sırrı raḥimehullahın ṭā'ife-i şübbān ve civānaniñ 'ibādetde kendisine lāhık olmadıkları bir zamanda anlara ḥitāben zümre-i şübbān benim sinnime erişmezden muḳaddem 'ibādet ve mücāhedece ced ve sa'y idiniz ki ol hāle vuşülünüzde kuvā-yı bedeniyyenize za'af ve fütür ṭārī olur da benim gibi kuşūr ve noḳsaniyetiniz vuḳū' bulur diyü eylediği naşḥ ve tenbīhini haber virmişdir ve Ḥasan el-Ḳazzāz Raḥimehullah emr -i mücāhede üç şey üzerine binā kılınmışdır ki anlarda yimeyüp ancak zarūret ve mecbūriyet ve pek ihtiyāc zamanında yemek ve uyumayup ancak nevmin ğalebesi 'iñde uyumak ve söylemeyüp ancak 'iñde'z-zarūre söylemekdir didi ve İbrahim bin Duḥā raḥimehullah bir kimse ta ki yedi 'akabeyi geçmeyince şāliḥin derecesine elbetde vāşıl olmaz anlardan evvelkisi ol kimse üzerine bāb-ı ni'met kapanup bāb-ı şiddet açılır ikincisi anıñ üzerine bāb-ı 'izzet kapanup bāb-ı zillet açılır. Üçüncüsü bāb-ı rāḥat kapanup bāb-ı ceḥd ve zaḥmet açılır dördüncüsü bāb-ı nevm kapanup bab-ı seher açılır beşincisi bāb-ı ğinā kapanup bāb-ı fuḳarā' açılır. Altıncısı bāb-ı emel kapanup mevte isti'dād kapısı açılır didi ve Ebu 'Amr bin [s.257] Necīd raḥimehullah bir kimse ki nefsi kendi üzerine kerīm ola. 'İzzet-i nefsi buluna anıñ üzerine dīni za'īf olur didi ve Ebu 'Ali Rūzbāri raḥimehullah şūfī beş gün sonra ben açım diye siz anı sevke mülāzemet itdürüp ana kesble emr idiniz didi ve Zünnūn-i Mışrī raḥimehullah Allah Te'ālā Ḥazretleri bir 'abdi anı zül-i nefsi üzerine delālet iden 'izzetden bir 'izz ile 'azīz kılmadı ve Allah Te'ālā Ḥazretleri bir 'abdi anı zül-i nefsinden maḥbūb ve memnu' kılar bir züllden ezil bir zül ile zelīl kılmadı didi. Ve İbrahim Ḥavvāş Raḥimehullah beni korkutmağa hücum iden her nesneye ben mücāhede ile ğālib oldum didi ve Muḥammed bin El-Fazl Raḥimehullah rāḥat ancak nefsin āmāl ve emniyyesinden ḥalāşdır didi ve Manşūr bin 'Abdullah Raḥimehullah bin abā 'Ali Ruzbāri raḥimehullahın ben āfet ve helāke üç şeyden dāḥil oldum ki anlarda seḳam-ı ṭabi'at ve mülāzemet-i 'ādet ve fesād şoḥbetdir diyü didiğini işitdiğimde benim ana seḳam-ı ṭabi'at

nedir diyü eylediğim su'âlîme ekl haramdır didi ve mülâzemet-i 'âdet nedir diyü su'âlîme dahî su'î nazar ve haram ile istimâ' ve ğıybetdir didi ve fesâd-ı şoĥbet nedir diyü eylediğim su'âlimde de nefste zuhûr iden her iştahâ ve arzûya teb'ıyyetdir diyü haber virdi ve Naşrı 'İyâzi rahimehullah seniñ sicin ve maĥbesin nefsidir sen andan çıkdığın vakıtde dâ'ima râhatda olursun didi ve Ebu'l Hasan El-Verrâk rahimehullah mebdâi-i emrimizde mescid-i Ebi 'Osman'da bizim ahkâmımız bizim üzerimize zuhûr iden fütûhatla fuķarâ'yı nefsimiz üzerine îşâr ve ihtiyâr itmek ve meblağ-ı ma'lûm üzerine gicelemeyüp anı fuķarâ'ya bezl ve şarf itmek ve bize fenâlıkda bulunan kimseden nefsimiz için intikâma kıyâm itmeyüp anı ma'zûr tutarak ana tevâzû' göstermek ve kulûbümüzde bir kimse için ĥakâret îķâ'ı vukû'unda andan ferâgatle anıñ ĥidmetine kıyâm itmek didi ve 'avâmın mücâhedesini a'mâlî îfâ ve edâdadır ve ĥavvâşın mücâhedesini ise taşfiye-i ahvâldedir ve açlık ve şusuzluk ve uykusuzluğun miĥen ve şedâ'idi sehl ve âsândır ve aĥlâk-ı reddiyyeniñ mu'âlecesi ise güç ve müşkildir ve meyli âfat-ı nefsdendir ve ba'zı kere de nefsin eşķâl 'ibâdeti üzerine alması beyân olunan hâlâtı isticlâba mübtenî olur da anıñ üzerine riyâ ve nifâķ müstevlî olur ve bunuñ emâre ve 'âlâmeti ise medĥ ve şenaniñ inķıta'ında ve nâsın anı zemmi ve tâ'na şürû'unda anıñ yine kesel ve feşle ve za'af ve fütûr hâletine 'avdet ve rücû'udur. Seniñ için nefsinin âfât ve şirki ve da'va ve kızbî tebeyyün itmez ancak iddi'â eylediği mevâtında imtiĥân zamanında ve müvâzene idildiğinde tebeyyün ider zîrâ nefsi kendisinde ĥavf bulmaksızın kelâm-ı ĥâ'ifin ile tekellüm ider ve kendisinin ĥâ'if ve ĥâşî' bulunduğunu iddi'a ider ve sen ise mevâtın-ı ĥavfında anıñla mu'âriz bulunup da andan ĥüccet taleb itdiğinde (*fe lâ ye'menu mekrallahi ille'l kavmu'l ĥâsirûn*)¹⁰² âyet-i celîlesi müfâd-ı 'âlîsınca anı emîn bulursun ve kendisinde ĥavf ve ĥaşyetden aşla bir eşer bulunmadığını fehm idersin ve nefsi takva ile imtiĥân olunmadıkça ebrâr ve sâlihîniñ kavlini söyler ve kendisinin ebrâr ve sâlihînden bulunduğunu iddi'â eyler ve sen ise anı şart-ı takva ile mu'âlebe itdiğinde anı müşrike ve mürâ'ie ve mu'cebe bulursun ve nefsi şıfat-ı 'ârifîn ile vaşıflanur ve kendisinin zümre-i 'ârifinden [s.258] bulunduğundan dem urur ve sen ise anı lede'l imtiĥân

¹⁰² Yoksa Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz. (*A'raf Suresi 99.ayet*)

huccet taleb itdiğinde kâzib bulursun ve nefis ihlâşla tecrübe olunmağsızın muķinîñ da‘vâsında bulunur ve nefis ‘inde’l ġaḡab kendi hevâsınıñ hîlâfî hâlinde bulunmağsızın ben kendisini mütevazî‘iñden zu‘m ider ve kezâ nefis ru‘ûnet ve hümķla seḡa‘ ve kerem ve îṣâr ve bezl ve ġina ve fütüvvet ve mürüvveti ve bunların ġayrı evlîyâ’ ve abdâln ve a‘yânîñ aḡlâķ-ı sâmiyyelerinden bulunan aḡlâķ-ı ḡamîdeyi iddi‘â ider ve sen ise anlar ile anı bi’l-muṡâlebe imtiḡân itdiğinde (*keseṛâbin biki‘atin yaḡsebuhu’z ḡamân’u mâ’en ḡattâ izâ câ’ehu lem yecidhu ṣey’en*)¹⁰³ âyet-i celîlesi işâret-i ‘aliyyesince anlardan anda ḡiḡbir ṣey bulmazsın ve anîñ ṣudûr-i ḡann itdiġiniñ bî aṣl serâb olduġunu ḡiss idersen ve eġer anda ṣıdk ve ihlâṣ olsa ve ḡavlinde ṣâdık bulunsa idi kendisüyçün aṣla ḡar ve nef’e mâlik ve ḡâdir olmayan ḡalk içün riyâ ve süm’a ve nifâķ ile tezeyyünü izḡâr itmez idi ve ‘inde’l imtiḡân anîñ a‘mâliniñ ṣıḡḡhati elbetde taḡaḡķuk iderdi ve ḡavli daḡî ‘ameline muvâfık ve muṡâbık bulunmuş olurdu ve Ebu ḡafṣ raḡimehullah nefsin her ḡâlî ḡulmetdir ve anîñ ṣem’ ve sirâc ve hacî ihlâṣdır. Ve serâcınıñ nuru ise tevḡıķdir bir kimse sırrında Rabbîsinden tevḡıķ-i müsteṣḡab olmasa ol kimse her ḡâlde ḡulmetde olur didi ve Ebu ‘Oṣman raḡimehullah nefsinden bir ṣey’ taḡṣîn iden kimse kendisiniñ ‘aybını ġörmez ve kendisiniñ ‘aybını ancak nefsiñi cemi’ aḡvâlde mütteḡim tutan kimse ġörür didi ve Ebu ḡafṣ raḡimehullah nâṣın ḡelâķe isrâ‘ı kendi ‘aybını bilmeyen kimsedir didi ve sırrı raḡimehullah siz aġniyâ’-i ceyrândan ve esvâķ-ı ḡarâsından ve ‘ulema-i rûṣûmundan ittiķa ve ḡazer üzere bulununuz didi ve Zü‘nnûn-ı Mıṣrî raḡimehullah ḡalk üzerine fesâd ancak altı nesneden dâḡil olur ki anlaruñ “evvelkisi” âḡiret ‘ilmine niyetin ḡa‘îf olmaķlıġıdır. “İkincisi” ebdân-ı ḡalkın ṣehvât-ı nefṣâniyyeleriniñ rehin ve esîri bulunmaķlıġıdır. “Üçüncüsü” ḡurb-i ecel ile berâber ṡûl-i emelin vücûdudur. “Dördüncüsü” ḡalkın rızâ’-i maḡlûķını rızâ’ i ḡâlîķ üzerine terciḡ ve iḡtiyâr itmeleridir. “Beṣincisi” ḡalkın hevâlarına teb’iyyetleri ve Resûlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellemiñ sünnet-i seniyyesine ‘adem-i ri‘âyetleridir. “Altıncısı” eslâf-ı kirâmın cüz’îce zellâtını

¹⁰³ İnkâr edenlere gelince; onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir. Susamış kimse onu su sanır. Yanına geldiğinde ḡiḡbir ṣey bulamaz. (Tıpkı bunun ġibi kâfir de ḡesap ġünü amellerinden bir ṣey bulamaz). Ancak Allah’ı yanında bulur da Allah onun ḡesabını tastamam ġörür. Allah, ḡesabı ḡabuk ġörendir. (*Nur Suresi 39.âyet*)

kendilerine hücet idinüp anlarıñ pek çok meḥāmid ve feẓāil ve menākīb-ı ‘ilmiyyelerini medfūn ve mestūr tutmalarıdır didi.

3.18.Mücāhedede asl ve esas olan nesneler beyanında

(Mücāhedede aṣl ve esās olan nesneler beyānıñdadır.) Mücāhedede aṣl olan hevāya muḥālefetle nefsi me’lūfāt ve ṣhehvāt ve lezzātdan kesmek ve cemi’ evkātda nefsi hevāsıññ ḥilāfına ḥaml itmekdir. Bināberin nefsiññ ṣhehvāta inhimākında seniñ anı likām-ı taḳvā ve licām-ı ḥavfullah ile oyalayup anlar ile zabt itmekliğin ve inḳıyād ve itā’atine çekmekliğin lāzımdır ve nefis tā’atle ḳıyāmda ve ‘ibādāta muvāfaqatinde ḥarīnlik ve serkeṣlik itdiğinde seniñ anı ḥavf ve ḥilāf hevā ve men’-i ḥuẓūz ḳamçılılarıyla ḍarb iderek tā’at ve ‘ibādāt semtine sevk itmekliğin elzemdir.

3.19.Mücāhedenin ancak murākabe ile tamam olması beyanında

(Mücāhedeniñ ancak murākabe ile temām olması beyānıñda) Mücāhede ancak murākabe ile temām olur ve murākabe Resūlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellemin Cibrīl ‘aleyhisselam kendisine iḥsāndan su’ālinde işāret buyurdıkları şol ḥāletdir ki Resūlullah Sallallahu ‘Aleyhi Vesellem iḥsān gūyā sen Allah Te’ālā [s.259] Ḥāzretlerini görür ve eğer sen anı görmez isen ol seni görür gibi seniñ Allah Te’ālā Ḥāzretlerine ‘ibādet itmeligidir diyü buyurdu. Zīrā murākabe ‘abdiñ Allah Te’ālā Ḥāzretleriniñ ‘ilminiñ kendisine ittıla’ını ve anıñ cemi’ aḥvāline ‘ilm-i İlahiññ dā’ima muḥīt ve şāmil bulunduğunu bilmesidir ve ‘abdiñ her bār şu ‘ilm ve ‘amel üzere bulunması Rabbisi için murākabesidir ve şu ḥālde her ḥayrın aṣl ve esāsıdır ve ‘abdiñ şu mertebeye vuṣūlü (ḥāsibū enfüsekiim ḳable en teḥāsibu) müfādınca nefsiñi ḥesāba çekdiğinden ve ḥālini ıslāhından ve tariḳ-i Ḥaḳḳa mülāzemetden ve beyne beynellāh mūrā’at-ı ḳalble iḥsāndan ve me’allah enfās-ı ma’düdesini hıfzından sonra olur ki bu ḥālde ‘abd Allah Te’ālā Ḥāzretleriniñ kendisi üzerine raḳīb ve nāzır ve ḳalbiñe ḳarīb ve aḥvālini ‘alīm ve aḳvālini semī’ olduğunu bilür ve keza mücāhede ancak ḥıṣāl-i erbā’ayı ma’rifetle temām olur ki anlardan “evvelkisi” Allah Te’ālā Ḥāzretlerini ma’rifet “ikincisi” ‘adüvvullah olan iblīs-i la’īñi ma’rifet, “üçüncüsü” nefsi emmāre-i bi’s su’i ma’rifet “dördüncüsü” Allah için ‘ameli ma’rifetdir. Zīrā bir insan pek çok zaman cehd ve meṣāḳḳatle ‘ibādet iderek mu’ammer olsa ve ḥālbuki ḥıṣāl-i mezkūreyi bilmeseydi ve anıñ üzerine ‘amel eyleseydi anıñ

‘ibâdetiniñ ana nef‘i olmayup cehl üzere bulunmuş olur ve anıñ merci‘ ve maşiri nâr olur. Meğer ki Allah Te‘âlâ Hazretleri anı fazl ve keremi ve rahmetiyle yarlıgemiş ola. Amma Allah ‘Azze ve Celle Hazretlerini ma‘rifet-i ‘abd kalbiyle Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ ana qarīb olduğunu Allah Te‘âlâ Hazretleri’niñ kuvvet ve kudretiniñ anıñ üzerinde cārī ve vākī‘ bulunduğunu ve Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ rakīb ve hafız ve mācid ve vācid ve ‘ālī ve ğanī olduğunu ve mülkünde şerīk ve nazīri olmadığını ve va‘d itdiğinde şādık ve zāmin olduğunda vāfi ve kendisine olunan tazarrū‘da mele’/millī’? ve ğani olduğunu ve anıñ içün incāz ider. Va‘d ve infāz ider va‘id olduğunu ve hālā’ıñ Allah Te‘âlâ Hazretlerine rücū‘ idecekleri bir maḳām olduğunu ve kendisi içün şibh ve mişli olmayan ‘ikāb olduğunu ve Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ kāfī ve rahīm ve vedūd ve semī‘ ve ‘ālīm olduğunu ve (külle yevmin hüve fī şe’n) āyet-i celīlesi müfād-ı ‘ālisince her anda meşī’eti mūcibince kudretini icrā itmekde olup zāt-ı ecl ve a‘lasını bir şa’n ve hāl -i diğər hāl ve şe’niñden meşğul kılmadığını ve hafī ve ahfāy ve zamīr ve hātīrātı ve vesvese ve himmet ve irāde ve vesvāsı ve turfe ve ğamze ve hemezātı ve kalb-i insana huṭur iden her hālātı ve bunların mā fevḳinde ve mādunuñda olan ve daḳīk ve edaḳḳ olup bilmeyen ve ‘ālī olup vaşf olunamayan nesneleri ḥaḳīḳatiyle bildiğini ve Ḥaḳḳ’ıñ ‘azīz ve ḥakīm olduğunu kalbiyle bilmekdir bizler bu baḥse dā’ir mesā’ili bundan muḳaddem ma‘rifet şānı‘ babında temāmıyla zıkr itdik ve bunların ‘abdiñ kalbiñde ‘ilm-i yaḳīn rāsīḥ ve ‘amel-i nāfi‘ ile teḳarrur itdiğinde anıñ her ‘uzuv ve cārīhasına ve her mufaşşal ve ‘urūḳuna ve şī’r ve beşerine te’sir ve sirāyetle anlarda daḥī teḳarrur ider ve keza Allah Te‘âlâ Hazretleriniñ anıñ üzerinde nāzır ve anıñ ahvālını ‘ālīm ve ‘ilmi anı muḥīṭ olduğunu ve hiçbir nesneniñ anı ‘ilminden dūr ve ğā’ib ve ḥāric bulunduğunu ve Allah Te‘âlâ Hazretleri (fe tebārekellahi aḥsene’l ḥālīḳīn)¹⁰⁴ mazmūn-ı münifince anı ḥulḳ idüp ḥilḳat güzel ve anı aḥsen şüretde taşvīr itdiğini teyaḳḳun ider ve bunların cemi’isi anıñ kalbiñde ṣābit olur ve anıñla ‘azm ve ḳaşdı şaḥīḥ ve ‘aḳlı ekmel olur da

[s.260] ana ma‘rifet vāşıl olur. Anıñ üzerine ḥüccet ve bürhān ḳā’im olur ve Allah Te‘âlâ Hazretlerinden şerīf ve ‘ālī bir maḳamā nā’il ve vāşıl olur ve

¹⁰⁴ Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şānı ne yücedir! (Mü’minun Suresi 14.ayet)

beyân olunan ahvâlin küllîsinde ana hâzer yâr ve yaver ve muşâhib olup cevârih ve qalbiñi hıfz ider ve işğâl -i mäsivâdan ‘alâkayı kat’ ider ve satvât-ı İlâhiyyeden hâzer ve ihtirâzına ve kurbıyyeti cihetle Allah Te‘âlâ Hazretlerinden hicâb ve hayâsına mebnî havfullah anıñ qalbiñden aşla müfârih ve münfekk olmaz ve andan irâde ve himmet dahî sâkıt olmaz. Amma ‘aduvvullah olan iblîs-i la‘îni ma‘rifet ki Allah Te‘âlâ Hazretleri tâ‘at ve ma‘şiyetde ve sır ve ‘alâniyyede anıñla mücâhede ve muhârebe ile emr eylemiş ve iblîsin Allah Te‘âlâ Hazretlerine ve ‘abdiñe ve nebîsine ve yeryüzünde halîfesi Âdem ‘Aleyhisselâm’a ‘adâvet eylediğini ve Âdem ‘Aleyhisselâm’ın zürriyeti haqqıñdaki kaşd ve zararını bildirmiş ve anı kendileriniñ ‘adüvvüsü olduğunu i‘lâm ve ihbâr eylemiş ve anı ‘adüvv ittihâz eylemelerine tenbîhle (*inne’s şeytâne leküm ‘adüvvün fettehizühü ‘adüvva*)¹⁰⁵ buyurmuşdur. Ve benî Âdem uyuduğunda iblîs uyumaz ve benî Âdem gaflet hâlinde bulunduğunda iblîs ‘gâfil bulunmaz ve benî Âdem nevm ve yaqâzasında bir nesneyi unutduğunda iblîs anı unutmaz ve benî Âdem’in helâkı haqqıñda var kuvvetini bezl idüp hadî‘a ve hîle ve mekrden fâriğ ve hâli olmaz ve anlarııcrada kat‘an kuşur itmez ve benî Âdem’in tâ‘at ve ma‘şiyetinde iblîsin ‘abdi şayd ideceği âlât ve edevâtı şol şehiyye-i mezidedir ki ‘âbidîn ve mağrûrîn ve maḥdu‘în ve gâfilînden pek çoğu anı bilmez iblîsin maḥşad ve maḥlabı benî Âdem’i ma‘şiyete ve ‘acb ve riyâyâ ikâ‘ değildir. Belki anıñ başlıca maḥşadı kendisi cehenneme ilkâ olunacağında anları da berâber göndermekdir. Nitekim Allah Te‘âlâ Hazretleri (*innemâ yed’û hızbeli yekûnu min aşḥâbi‘ sağîr*)¹⁰⁶ buyurmuş ve iblîsin ittibâ‘ ve cemâ‘atını da‘veti anlarıñaşḥâb-ı sâ‘irden olmalarıçündür diyü haber virmişdir. Binâberin ‘abd iblîsi bu şıfatla bildiğinde ‘abd içün Haqq ve bâtılda bilâ-gaflete velâ sehv anı bilmeyi qalbiñe lâzım görmekliğı lâyıqdır ve zâhir ve bâtında ve sır ve ‘alâniyyede anıñla eşedd-i muhârebe ve mücâhede ile mücâhid ve muhârib bulunmaldır ve hayr ve şerden şeytânıñ da‘vet eylediğı her nesnede şeytân ile muhârebe ve mücâhededede şarf-ı vüs‘ ve maḥderet idüp anda hiçbir vecihle kuşur itmemelidir ve ana her bir harekâtında i‘âne itsün

¹⁰⁵ Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girecek kimselerden olmaya çağırır. (*Fatır Suresi 6.ayet*)

¹⁰⁶ Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girecek kimselerden olmaya çağırır. (*Fatır Suresi 6.ayet*)

içün Allah Te‘ālā Hazretlerine tazarru‘ ve ilticâyı ve andan isti‘āneyi terk itmemelidir ve Allah Te‘ālā Hazretlerine ihtiyâcını ‘arz itmelidir. Zîrâ iblîsin şerrinden halâş ancak Hakk’ın havl ve kuvvetiyledir ve büka’ ve tazarru‘la Hakk’dan meded ve imdâd taleb itmelidir ve hâla’ ve melâda ve leyl ve nehârd gerek sırran ve gerekse ‘alâniyeten anıñla mücâhede ve muhârib bulunduğ hâlde şeytân üzerine zafer ve gâlibiyetiçün Hakk’dan nuşret taleb itmelidir ve hatta iblîs Mevlâsının ‘adüvvüsü olduğundan ‘abdiñ kendisine tevfiķ-i İlahîniñ erzân buyurulacağını bilmesiyle ‘abdiñ gözüne iblîs ile mücâhede haķır ve sehl ve âsân görünmelidir ve maḥlûkât -i İlâhiyeden en evvel Allah Te‘ālā Hazretleriniñ emrine muḥâlefetle ‘âşî olan iblîsdir ve iblîs enbîya’ ve şiddikînden Allah Te‘ālā Hazretleriniñ evliyâsına ve cemî‘ ḥalkından aşfiyâsına ‘adâvet itmiştir ve ‘abd için lâıyık olan (*kad fera’ nâ min ğazveti’ ş şağiri ve reca’ nâ ilâ ğazveti’ l kübra*)¹⁰⁷ müfâdıncı kendisiniñ cihâd-ı ‘azîmde olduğunu ve Hakk Celle

[s.261] ve ‘Alâ Hazretlerine kurbîyetde ve şerefi vaşf olunamaz. Bir maḥkamda bulunduğunu bilmelidir ve binâberin cihâd ve mücâhededede sebât gösterüb ‘acz göstermemelidir. Zîrâ ‘abd bu bâbda ‘acz veya fütür gösterir ise Rabbîsine ‘âşî olur ve cehenneme dâḥil olur ve ğazabullah anıñ üzerine olur ve ‘aduvvullaha kendisinden emniyet virmiş olur ve iblîsin ‘abd haķķında kaşd ve irâdesiniñ ğâyet ve müntehâsı ancak Allah Te‘ālā Hazretlerine küfürdür. Zîrâ iblîsin ‘abdi bir ḥâlden diğr ḥâle naql itmesi Allah Te‘ālā Hazretleriniñ ‘abde ğazab itmesi ve ‘abd nefesine i‘timâd idüp helâk olması ve me‘a’ş şeytân nara dâḥil olmasıyçündür. Binâberin ‘abd üzerine şeytândan eşedd bir ḥalk yokdur. ‘Abd andan şakınup ihtirâz itmelidir ve dâ’imâ müteḳayyız ve müteḥarriz bir ḥâlde bulunmalıdır ve andan emîn olmamalıdır. Zîrâ andan emîn bulunmak helâke vürüddur ve anıñ şer ve mekîdetinden ve vesvese ve izlâlinden necât ise maḥza Allah Te‘ālā Hazretleriniñ fazl ve rahmetine vâbeste ve mütevaḳķıfıdır. E’âznallahi ve cemî‘ ü’l müslimîn min şerr-i iblîs ve cünuda velâ ḥavle velâ kuvvete illa billâhi’l ‘aliyyi’l ‘azîm ve amma nefsi emmâre-i bi’s sü’i ya’ni cibillet ve ḥilkatinde bâṭıl ve şehevât

¹⁰⁷ “Küçük cihattan büyük cihada geldiniz.” (Hadis-i Şerif, Beyhaki, ez-Zühed, Beyrut, 1996, 1/165; Hatip Bağdadî, Tarihu’l Bağdad, 3/523-524; Zehebî, Siyer-ü Alamü’n Nübela, 56/324; Keşfu’l-Hafa, 1/511.)

ile istilzāzı eşedd ve envā‘ı münkirāta meyl ve rükūnu ezyed bulunması cihetiyle nāsa ancak su‘ ile me‘āşīye kıyām ile emr iden nefsi ma‘rifet (*inne’n nefis’l emmāreti bi’s sū’i*)¹⁰⁸ āyeti celīlesi müfād-ı ‘ālisince Allah Te‘ālā Hazretlerinin beyān eylediği vecihle ‘abdiñ anı ancak su‘ ve fezāhatle emr itdiğini ve ḥasīs ve zelīl ve denī bulunduğunu bilmesi ve ol vecihle vaşf eylemesi ve Allah Te‘ālā Hazretlerinin emri üzere anıñla mücāhede ve mukāvemete kıyām göstermesidir. Zīrā (*a‘da ‘adüvvüke nefsükelleti beyne cenbeyke*)¹⁰⁹ hadīs-i şerīfi mü‘edāsı üzere nefis ‘abdiñ iblīs-i la‘īn den ziyāde ‘adüvv ve düşmānıdır çünkü iblīsın ‘abd üzerine kuvvet ve miknet ve zafer ve galebesi nefis ile nefsin iblīsden telaqqı ve aḥz ve qabūl itdiği ilkā‘āt ve tesvīlātı sebebiyledir ki iblīs nefsin ṭabī‘at ve şehvet ve hevāsını ve kişiyi ne yol ada‘vet itdiğini ve ne ile emr eylediğini bilür ve nefsin ḥilkati za‘īfe ve ṭam‘ı ise kavīyyedir ve nefis ziyāde ḥarīşa ve müdde‘iyye ve Ḥaqq’ın ṭa‘at ve inkıyādından ḥāricedir ve nefsin ḥavfı emn ve ricası emānı ve emniyye ve şıdkı kizb ve da‘vāsı bātıladır. Andan şudür iden her şey kibir ve gururdur ve nefsin aşla maḥmūd ve maqbūl bir fi‘ili ve ḥaqlı bir da‘vāsı yokdur bināberin nefsdan ḥādīs ve şādır ve zāhir olan nesne ‘abdi maḡrūr itmemele ve nefsin emel ve emniyyesine ‘abd aldanup kapılmamalıdır ve nefsin kuyūd ve bendleri açılır ise bütün bütüne elden çıkup tuḡyān ider ve dizgini elden ḥālī üzere bıraḡurlar ise serkeşliği ve baş pekliği cihetiyle şāhibine galebe ider ve şāhibine galebe ider ve eḡer her istediği kendisine verilir ise şāhibini helāk ider ve eḡer muḥāsebesinden ḡaflet olunur ise iṭā‘atden çıkar ve eḡer ana muḥālefetden ‘aciz kalınur ise şāhibini ḡarq ve telef ider ve eḡer hevāsına ittiba‘ olunur ve ṭab‘ına mülāyim olan nesneye meyl idilür ise şāhibini nāra sevq ider ve nefsin aşl ve ḥaqqıatsız bir ṭakım da‘vāları vardır ve anıñ için ṭa‘an ḡayra rücu‘ yokdur ve nefis re’s belā ve ma‘den faẓīḥat ve ḥızāne-i iblīs ve her su‘ için mürecca‘ ve me’vādır ve nefis ḥālīki ‘Azze ve Celle Hazretlerinden ḡayrı kimsenin [s.262] ma‘lūmu deḡildir ve nefis Allah Te‘ālā Hazretlerinin vaşf eylediği şıfat üzeredir ki anıñ ḡavf diyü izḡār

¹⁰⁸ “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi. (*Yusuf Suresi 53.ayet*)

¹⁰⁹ “Senin en zararlı düşmanın, nefsidir” (Hadis-i Şerif, *Gazālī, İhyâ, 3/4; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 1/143*)

eylediği nesne emindir ve şıdk diyü iddi'ā eylediği nesbe kızbdır ve ihlāş diyü zıkr eylediği nesne riyā' ve 'acībdir ve zuhūr vukū'uña gelen her 'azīm belā' anıñ sebebiyledir. Binā'en'alā zālīk 'abd üzerine anı dā'imā muhāsebe ve murākabe ve nezāret altında tutmak ve da'vet eylediği nesnelerde ana muhālīf bulunmak ve anıñla mücāhede eylemek lāzım ve elzemdir. Çünkü anıñ da'vāsında hāq yokdur ve ancak helāk ve demāra sā'idir ve anda vaşf ve beyān olunacak hālāt-ı fāsīde pek çokdur ve nefis iblīsın kenz ve hāzinesi ve ālet-i muhaddesātı ve yār ve şādıkı ve mahrem-i esrārıdır. 'Abd nefsin şıfatını bildiğinde nefsi bilmiş olur ve bu taqdırce nefis 'abd üzerine za'if ve zelīl olur ve 'abd nefis üzerine nuşret ve tevfiķi ile gālib olur ve 'abdde zıkr olunan üç hāşlet müctemi' olduğunda anlar üzerine Allah Te'ālā Hāzretlerinden isti'āne ve mu'āvenet taleb itmeli ve gāfil bulunmamalı ve nefesine muṭi' ve münkād olmamalıdır. Zīrā 'abd nefsi te'dībe ve nefsinin hevāsına muhālefete kuvvet bulduğunda Allah Te'ālā Hāzretleri murād ider ise hışālin küllisi üzerine muvaffak olur ve 'abd üzerine her umūrunda vācib Te'ālā Hāzretlerine 'azīmetle kudümü bezl ve şarfa mülāzemet gerekdir ve bunların küllisinde Allah'dan gayrı hiçbir aḥde meyl itmemek lāzımdır. Zīrā 'abd bunlarda gayra meyl ider ise Allah Te'ālā Hāzretleri anı ḥayra muvaffak kılmayup anı umūrunda nefesine ihāle ve tefvīz eyler ve ol anda vādī-i ḥazelana düşer. Bu hālde 'abd için lāyık olan bunların küllisinde Allah Te'ālā Hāzretlerinden isti'āne itmeli ve Allah Te'ālā Hāzretlerinin aña anıñla emr eylediği ve andan nehy buyurduğu nesnede Hāqk'ıñ rızasına tabi' olmalı ve bunlar ile Allah Te'ālā Hāzretlerinden ma'āda bir eḥadī kaşd ve murād itmemelidir. 'Abd bunları bu vecihle işlediğinde Allah Te'ālā Hāzretleri anı irşād ider ve anı ḥayra muvaffak kılar ve ana muḥabbet ider ve anı şūrūr ve mekārihden hıfz ider ve anı aşfiyā-i 'ulme billāhi setr eylediği gibi setr ider ve adı hıfz ve emānı ve 'işmeti altında tutar ve amma Allah Te'ālā Hāzretleri için 'amelī ma'rifet Allah Te'ālā Hāzretlerinin kendisine bir takım umūr ile ve bir takım umūrdan dahī nehy itdiğini 'abdiñ bilmekliğidir ve Allah Te'ālā Hāzretlerinin anıñla kendisine emr eylediği nesne tā'at ve kendisini andan nehy eylediği nesne ise Hāqka ma'şiyetdir ve Allah Te'ālā Hāzretleri gerek kendisinin emrini işlemede ve gerekse nehyden ictinābda 'abde ihlāşla ve 'alā nehcü'l kitāb ve vel sünne sebīl-i Hüdā ve tarīķ-i müstaķimi kaşd ile emr eylemiştir.

Bināberin her şey'i fi'lide 'abdiñ zamīrinde Hakk'dan gayrısı olmamalıdır ve 'abd me'āsi-i zāhireyi terk idüp me'āsi-i bātıneyi terkden i'rāz idenlerden olmamalıdır ki me'āsi-i bātıne zünübun ümmühāt ve uşulüdür. Zīrā Allah Te'ālā Hazretleri me'āsi-i zāhireyi terk ve me'āsi-i bātıneyi terkden i'rāz iden kimse üzerine mağrifetle va'd itmedi ve bunuñ üzerine dār-ı cezāda sevāb ile daḥī dāmin olmadı. Bināberin 'abd niyet-i fāsıde ve irāde-i seḳıme ile 'ibādāt-i zāhireye elbetde cehd itmemelidir. Zīrā bu hālde anıñ tātiniñ küllisi me'āsiye rücu' ider de ta'b-ı beden ve kıllat-i murādiyet ve terk -i şehvet ve lezzetle berāber ana dünyā ve āḥiret 'uḳūbatı ḥulūl ve nüzul ider ve dünyā ve 'uḳbāca ḥüsrān ve ziyāna uğrar ancak [s.263] tātini iḥlāş ve takva ve vera'la ve niyetini şıdk ile tezyīn ve irādesini muḥāsebe ile ḥıfz itmelidir ve 'abdiñ hem ve kaşdı niyet-i şādıḳayı taleb ve 'azmi daḥī aḳvāl ve ef'āl ve aḥvāliniñ cemi'sinde tātate ve ma'şiyetden i'rāza şüru' 'ıñdinde iḥlāş ve tevḥīdi taleb olmalıdır ki 'ameli ma'rifet sābit olduḡu gibi niyeti ma'rifet daḥī sābit olsun ve 'abd için lāyık olan iblīs-i la'iniñ anı gāvāiliyle aldatmasından ve dām-ı şaydına ve tuzaḡına düşürmesinden ve mekr ve ḥud'asına giriftar eylemesinden ihtirāz üzere bulunmalıdır. Zīrā iblīs-i la'iniñ ḳulūb-i 'ibādda mesbūt ve mebzūl bir taḳım meşā'id ve ālātı ve gāvā'il-i şehiyye ve zarar'if-i lezīzesi vardır ki cahil anı nūr ve yakīn zann ider ḥalbuḳi anlar şek ve zulmetdirler. İblīs-i la'in 'abd için tātaden yüz ḳapu açar ve anıñla 'abdi ednā-yı menzilete ve dereke-i esfele düşürmek ve anıñla 'amelini ḡarḳ ve maḥv itmek ister el-ḥazer, el-ḥazer! Ey mü'min sen anıñ keyd ve mekīdetinden ve enva'-ı ḥiyel ve desā'isinden ḥazer üzere bulun ve eḡer 'abd Ḳur'ānı ta'allüm itdiḡi gibi iblīsın ḥud'alarını daḥī te'allüme ḳādir olur ise anı da te'allüm itmelidir ve Allah Te'ālā Hazretleri 'abde bu vecihle emr eylemişdir bināberin 'abd me'āside ḥazer üzere bulunduḡu gibi Hakk'a tātade daḥī kayd ve mekr-i iblīsten ḥazer üzere bulunmalıdır ve eḡer 'abdiñ göñlüne bir nesne ḥuṭūr ider ise ve yāḥud nefsi anı bir şey'e da'vet veya bir şüretle taḥrīk ider ise ḥaḳīḳatini ma'rifet ve 'ilmsiz anda 'acele itmeyüp te'ennī ile tāvır itmeli ve 'ulemāya mecbūren mūrāca'at itmeli ve Allah'ı ve Allah'ın emr ve nehyini 'ālem-i fuḳaha ile mücāleset ve muşāḥabetde bulunmalı ki fuḳaha anı tarīḳ-i Hakk üzerine delālet itsünler ve anıñ ḥātırına vārid olan nesneyi ana bildürsünler ve meclis-i tevbede zikri sebḳat itdiḡi vecihle ol nesneniñ

dā' ve devāsı üzere ana yol gösterebilirler ve 'abd için lāyık olan Hakk için 'amel-i hālîş bilmeyerek tūl-i kıyām ve kesret-i şıyām ve nevāfil-i zāhire ile aldanmamalıdır ve 'abd kendi fi'lini ve nefsiñi ve Rabbisini ve 'adüvvüsünü ma'rifetle berāber görür ise 'abdiñ fi'li şahih olur ve bu hālde 'abd 'ilm ve fıkha vāris olur ve şol 'abd ki 'amel-i zāhir veya 'amel-i bātında buluna bunda nazar olunur. Eğer anıñ 'ameli hālîşen ve şādıkan Allah için olur ise Allah Te'ālā Hazretleri andan ol 'ameli kabül ider ve anıñla ol 'abdi müsāb kılar ve eğer anıñ 'ameli Allah için hālîş ve şādık olmaz ise ol 'amel 'abd üzerine red olunur. ve 'iñd-i İlāhide 'abd için fi'l sākıt olmaz ve Hakk üzerine hiçbir nesne dañi hafı olmaz bālāda zıkr olunan dört haşleti ma'rifeti vukū'unda ol 'abde her vecihle hüsn-i halk i'tā olunur ve anıñ 'aklı şahih ve 'ameli sābit ve hamli ziyāde olup kendisi Allah ile nazar ider ve Allah ile tekellüm ider ve Allah ile alur ve Allah ile virir evliyaullah ve aşfiyā'ullah zümresinde olur ve bunuñla berāber nefis müttehim olur ve hevāsı dañi nefis ve dini üzerine müttehem olur ve iblīs de müttehem olur.

3.20.Ehli mücahede ve muhasebe ve uli'l azmin nefslerinde tecrübe eyledikleri on hısal beyanında

(Ehl-i mücāhede ve muhāsebe ve uli'l 'azmin nefslerinde tecrübe eyledikleri on hışāl beyānında) Ehl-i mücāhede ve muhāsebe ve uli'l 'azm olanlar nefslerinde tecrübe eyledikleri on hışali biiznillahi Te'ālā ikāme ve ahkām eylediklerinde menāzil-i şerife ve refi'aya vāşıl oldular ānlardan “evvelkisi” 'abdiñ [s.264] gerek şādık ve gerek kāzib ve gerek 'āmid ve gerekse sāhi olarak Allah Te'ala Hazretleriyle anda yemin itmemekliği ve bu hālî nefsinde ahkām ile gerek sehven ve gerekse kaşden olsun terk-i halfe lisānını alıdırmağlığıdır ve 'abd 'adem-i halfi nefsinde 'ādāt idindiğinde Allah Te'ala Hazretleri anıñ için bir bāb-ı gūşād ider ki anıñ envārından 'adem-i halfin anıñ kalbindeki menfa'atini ve bedeninde ziyādeliği ve derecesinde rıf'ati ve 'azm ve kaşdında ve başarında kuvveti ve ihvān 'indinde senāsı ve ceyrān nezdinde kerāmeti bilinür ve 'inde'n nās müheyyib ve muhterem görünür. “ikincisi” gerek lağv ve lūtfuyla ve gerek ciddī şüretle olsun kızbden ictināb itmekdir. Zīrā kızbden ictinābı 'abdin lisani'ādet idindiğinde anıñla Allah Te'ala Hazretleri 'abdin şadrını gūşāde ve vāsi' ve 'ilmini şāfi kılar ki güya 'abd kızb bilmez gibi olur ve kızbi gayrı kimesneden işitdiğinde

nefsinde ol kimseyi ta'bir ve ta'yib ider ve 'abdiñ ol kimseye andan kizbiñ zevāliyle du'a itmesi sevābdır. "üçüncüsü" özr zāhir ve beyni olmadığı ve va'dini incāz ve ifāya kudreti bulunduğu hālde va'dinde halfinden hāzer itmekdir. Zīrā va'dinden half efrād-ı kizbindendir ve 'abd minvāl-i meşrūh üzere half ve ve va'dden hāzer üzere bulunup va'dini ifā eylediğinde anıñ içün bāb-ı sehā' ve derece-i hayā açılır ve şādık'ın içre aña meveddet ve muhabbet ve 'indillāh rıf'at hāşıl olur. "Dördüncüsü" halkdan bir şey'e la'net itmekden ve halka ezādan ictināb itmekdir. Zīrā la'net ve ezādan ictināb ibrār ve şādık'iniñ ahlākındandır ve ol kimse içün dünyāda hıfz şamedānide bulunarak 'ākıbet -i hasene ve 'ind-i İlahide derecāt-ı 'āliyye vardır ve Allah Te'ala Hazretleri anı helāk ve fenādan hālāş ider ve halk'ın belāsından sālīm kılar ve anı 'ibāde rahmet ve zāt-ı ecl ve a'lāsına kurbiyetle merzūk ider. "Beşincisi" her ne kadar haqqında zulm vuku' bulur ise de halkdan birisinin 'aleyhinde beddu'adan ictināb itmek ve aña gerek kavlen ve gerek fi'ilen mükāfat ve mukābeledede bulunmayup Allah içün şabr ve taḥammül itmekdir. Zīrā şu hışāl şāhibi derecāt-ı 'āliyyeye ref' ider ve hışāl-i mezkūrenin şāhibi anıñla te'eddüb itdiğinde dünyā ve 'uqbāda menzilet-i şerīfe ve refi'iyeye ve kārīb ve ba'idden cem'-i halk'ın kulübünde hubb ve meveddete ve icābet-i da'vete ve 'izz ve hürmete nā'il olur. "Altıncısı" ehl-i kıbleden bir kimse üzerine şirk ve küfr ve nifāk ile kaṭ'iyen şehādet itmemekdir. Zīrā bu hāl-i rahmete akreb ve derecede a'lādır ve Allah Te'ala Hazretlerinin 'ilmine duḥūlden ve gāzab-ı İlahiden eb'ad ve Haqq'ın rıza ve rahmetine akrebdır. "Yedincisi" zāhiren ve bātinen me'āşiden bir şey'e kaşd ve nazardan ictināb ve me'āşiden ḥurūcu cevārihi men' itmekdir. Zīrā bu hāl-i ḥayr āhiretten idhār olunacak sevāb ile beraber dünyāda kalb ve cevārīh içün esra'ı a'māldendir. Allah Te'ala Hazretlerinden cem'imiz üzerine hışāl-i mezkūre ile 'ameli ihsān buyurmasını ve kulübümüzden shevātımızı çıkarmasını niyāz eyleriz. "Sekizincisi" az çok kendi mü'netini ve miqdār-ı kifāye zād ve zāhiresini halkdan birisi üzerine vāz ve taḥmīlden ictināb itmek belki de gerek aña muhtāc olan ve gerekse andan müstağnī bulunan halk'ın cem'isinden mü'netini ref' itmekdir. Zīrā 'ābidiniñ temāme-i 'izzeti ve müttek'iniñ şerefi bu hāldedir ve bu hāl ile ol kimse emr-i bi'l-ma'rūf ve nehyī 'ani'l münkere kuvvet ve kudret bulur ve halk'ın cem'isi [s.265] anıñ 'indinde Haqq'da bir

derecede müsāvī ve siyān olur. Bināberin ol kimse bu hāl üzere bulunduğunda Allah Te‘ala Hāzretleri anı derece-i fenā ve yakīne ve zāt-ı ecl ve a‘lāsına şika ve i‘timāda naql ider ve kendisi mü‘minin ‘izz-i ve müttekīleriñ şerefi bu bābda olduğunu ve bu bābın ihlāsa en yakīn bir bāb bulunduğunu kaç‘ıyyen derk ider. “Tokuşuncusu” ol kimse için lāyık olan tamā‘ını halkdan kaç‘ idüp halkın yedinde bulunan hiçbir şeye tamā‘ itmemekdir. Zīrā ‘izz-i ekber ve ğınā-i hālīş ve mülk-i ‘azīm ve fahr-ı celīl ve yakīn-i şādık ve tevekkül şāfi’-i şāhīh bu hāldedir ve bu hāl Allah Te‘ala Hāzretlerine şika ve i‘timād ebvābından bir bābdır ve ancak bu hāl ile verā‘a nā’il olunur ve nūsuk ve ‘ibādet bunuñla mükemmel olur ve bu hāl munkaṭı‘ın ilallah olan zevātın a‘lāmātındandır. “Onuncusu” haşlet-i tevāzu’dur. Zīrā tevāzu‘ ile şāhibiniñ derece-i mecd ve şerefi muhkem ve metīn ve kader ve menzileti ‘ālī ve Allah ve halk ‘indinde ‘izz ve rif‘āti tām ve kāmīl olur ve dünyā ve āhıret emrinden murād itdiği nesneye kādır olur ve şu haşlet tātın küllīsiniñ aşı ve a‘lāsıdır ve bu haşlet sebebiyle ‘abd serā’ ve dārā‘da Allah Te‘ala Hāzretlerinden rāzı olan menāzil-i şālihine irişür ve bu haşlet kemāl-i takvādır ve tevāzu‘ ‘abdiñ nāsdan mülākī olduğu her kimseyi kendi üzerine fazl ve meziyyeti vardır. Görmesi ve ol kimseniñ ‘indillahi benden hayurlu ve derecesinin rāfi‘ ve a‘lā olması me’ müldür dimesidir ve eğer mülākī olduğu kimse şāğır olur ise şu kimse Allah Te‘ala Hāzretlerine ‘āşī olmadı ve ben ise ‘işyān itdim şekk yokdur ki o benden hayurludur dimelidir ve eğer mülākī olduğu kimse kebīr olur ise şu kimse benden muḳaddem Allah Te‘ala Hāzretlerine ‘ibādet itdi o benden hayurludur dimelidir ve eğer mülākī olduğu kimse ‘ālim olur ise şu kimseye benim irişmediğim maḳāma irişdi ve benim nā’il olmadığım nesneye mālīk oldu ve benim bilmediğimi bildi ve işlediğini bī ‘ilm işledi. Bu hālde o benden hayurludur dimelidir ve eğer mülākī olduğu cāhil olur ise şu kimse Allah Te‘ala Hāzretlerine cehli sebebiyle ‘āşī oldu ve ben ise bī ‘ilm ‘āşī oldum ve benim için de anıñ hātimesiniñ nasıl olacağını ve benim hātimemiñ ne şüretle vuku‘ bulacağı ma‘lūmum değildir dimelidir ve eğer mülākī olduğu īāfir ise şu kimse şāyed müslümān olur da anıñ hātimesi hayr-ı ‘amel ile vuku‘ bulur ve ben de şāyed küfr iderim de hātimem şerr-i ‘amel ile vuku‘ bulur dimelidir. İmdi bir kimse beyān olunduğu vecihle tevāzu‘ üzere bulunduğunda Allah Te‘ala Hāzretleri anı ğavā’ilden sālīm kılar ve Allah için

nāşihin menāziline īşāl ider ve bu hālde yezdān ve raḥmānīn aşfiyā ve eḥibbāsından olur. Hālbuki ol kimse bundan muḳaddem ‘adüvvullah olan iblīs-i la‘īnīn a‘dāsından idi ve bunuñla beraber ol kimse ṭarīḳ-i kübrā ḳaṭ‘ itmiş ve ḥayāl-i ‘acbi kesmiş ve derece-i ‘ulvī terk itmiş ve dīn ve dünyā ve āḥiretce nefsinde derece-i ta‘azzüden mücānebet eylemiş olur ve bu hāl ise ‘ibādetin muḥi ve lübb ve ḥālīşi ve zāhidīn ve nāsikinin ḡāye-i şerefidir. Bināberin tevāzū‘dan efdāl bir şey yokdur ve bunuñla berāber lisān-ı ḥalḳ ve ‘ālemi zikirden münḳaṭī‘ olur ve cem‘ī aḥvālinde ḡill ve baḡy ve kibr-i ḳalbinden ḥāric ḳalır ve sır ve ‘alāniyyede lisānı ve yāḥud meşī‘ yeti bir olur ve ḥalḳ anıñ ‘indinde bir olur. Çünkü ḥalḳullah‘dan birisini su‘-i hāl ile zikr [

s.266] iden ve yāḥud bir fi‘il ile ta‘bīr ve ta‘yīb iden ve yāḥud āḥar bir kimseniñ kendi ‘indinde su‘ ile zikr olunmasını seven ve yāḥud bir kimse kendi ‘indinde su‘ ile zikr olunduḡunda ḳalbi şād olan kimse nāşihinden olmaz işte burada beyān olunan aḥvāl -i ‘ābidīn ve zāhidīn için āfet ve anlaruñ helākını mücib ḥāletdir. Ancak anlardan Allah Te‘ala Ḥazretleri raḥmetiyle anıñ lisān ve ḳalbini ḥıfz itdiḡi kimse müstesnādır.

3.21.Tevekkül beyanında

(*Tevekkül bābında*) tevekkülde aşl ve esās Allah Te‘ala Ḥazretleriniñ (ve men yetevekkel ‘ale‘llah fehüve ḥasbuh)¹¹⁰ ve (‘alellahi fetevekkelū in küntüm mü‘minīn)¹¹¹ ḳavl-i şerīfidir ve ‘Abdullah bin Mes‘ūd Rażiallahu ‘anhdan olunan rivāyetde Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellemiñ mevsimde cemi‘ ümem baña gösterildi ya‘ni Allah Te‘ala Ḥazretleri kāffe-i ümeme beni muṭṭali‘ ḳıldı. Ben sehl ve cebelin benim ümmetimle ṭolmuş olduḡunu gördüḡümde anlaruñ kesret ve hey‘etleri baña te‘accüb ve ḥayret virdiḡi hālde baña ümmetiniñ bu vecihle kesret ve hey‘etinde rāzī olduñ mu dinmesiyle ben dahī ne‘am rāzī oldum diyince bunlarla beraber biḡayrı ḥesāb cennete dāḥil olacaḳ yetmiş biñ kişi vardır ki anlar umūrlarında ‘acele itmezler ve teṭayyür ve teşe‘üm itmezler ve sirḳat itmezler ve ancak Rbbīlerine mütevekkildirler dindi diyü buyurduḡunda ‘Uḳāşe bin Muḥşan el-

¹¹⁰ Ve onu ummadıḡı yerden rızıklandırır. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur. (*Talak Suresi 3.ayet*)

¹¹¹ Korkanların içinden Allah'ın kendilerine nimet verdiḡi iki adam şöyle demişti: “Onların üzerine kapıdan girin. Oraya girdiniz mi artık siz kuşkusuz galiplersiniz. Eğer mü‘minler iseniz, yalnızca Allah'a tevekkül edin.” (*Maide Suresi 23.ayet*)

Esedi ayağa kalkup Yâ Resûlullah beni bigayrı hesâb cennete dâhil olacak yetmiş biñ kişiden kılmaları için Allah Te‘ala Hazretlerine du‘a eyle dimesi üzerine Resûlullah Sallallâhu ‘Aleyhi vesellem hemân (*Allahümme ‘c‘alalehu minhüm*) ya‘ni Yâ Rabbi ‘Ukāşe‘yi de anlardan kıl diyü Cenâb-ı Hakk’a eylediği niyâzının ‘akabinde âhar bir kimse dahî kıyâm idüp ol dahî Yâ Resûlallah beni dahîbigayrı hesâb cennete dâhil olacak yetmiş biñ kişiden eylemesi için Allah Te‘ala Hazretlerine du‘a eyle didiğinde Resûlullah Sallallâhu ‘Aleyhi vesellemin ol kimseye hitâben bu bâbda ‘Ukāşe seni sebkat itdi diyü buyurduğu beyân olunmuşdur ve tevekkülün hakîkatı umûru Allah Te‘ala Hazretlerine tefvîz ve zulumât-ı ihtiyâr ve tedbîrden tenkî ve sâhât-ı şuhûd-ı ahkâm ve takdîrde terakkîdir ki bu hâlde ‘abd kısmet için tebdîl olmadığını ve kendisiyçün taqsîm olunan nesnenin anı fevt itmeyeceğini ve kendisiyçün takdîr olunmayan nesneye nâ‘il olmayacağını kat‘iyyen bilür de kalbi Mevlâsının va‘diyle muṭma‘in olur ve kendisiyçün taqsîm ve takdîr olunan nesneyi Mevlâsından alur ve tevekkül üç derecedir ki anlarda tevekkül Ba‘dehû teslîm ve andan sonra tefvîzdur. İmdi mütevekkil Rabbîsiniñ va‘dine intizâr eyler ve şâhib-i teslîm Rabbîsinin anı bilmesiyle iktifâ eyler ve şâhib-i tefvîz Rabbîsiniñ hükmüne râzî olur. Ve ba‘zıları da tevekkül bidâyet ve teslîm-i vasat ve tefvîz dahînihâyedir didiler ve ba‘zıları da tevekkül mü‘miniñ şıfatı ve teslîm evliyânın şıfatı ve tefvîz dahîmuvaḥḥidinin şıfatıdır didiler ve ba‘zıları da tevekkül ‘avâmın şıfatı ve teslîm ḥavvâşın şıfatı ve tefvîz ḥavvâşü’l ḥavvâşın şıfatıdır didiler ve ba‘zıları da tevekkül enbiyânın şıfatı ve teslîm İbrâhim ‘Aleyhisselâm’ın şıfatı ve tefvîz dahîPeygamberimiz Muḥammed Mustafâ Sallallâhu ‘Aleyhi vesellemin şıfatıdır didiler ve hakîkat üzere tevekkül teslîm İbrâhim ‘Aleyhisselâm için vâkı‘ olmuşdur ki nâr Nemrûd’a tarḥ olunduğunda Cibrîl ‘Aleyhisselâm [s.267] i‘ânet şadedinde aña gelüp kendisiniñ bir ḥâceti olup olmadığını su‘âl eylediğinde (*emma ileyke felâ*) diyü cevâb virdi ya‘ni senden ḥâcetim yokdur didi. Zîrâ o hâlde İbrâhim ‘Aleyhisselâm kendisinden fânî olmuş ve kendisinden hiçbir eser kalmamış olduğundan ancak Hakkı görüp andan gayrıyı görmedi ve Sehl bin ‘Abdullah rahimehullah tevekkülde ol maḳâm ‘abdin beyne yedeyilllah ‘Azze ve Celle ḡassâl yedinde meyyit gibi olmaḳlığıdır ki ḡassâl ol meyti dilediği vecihle çevirir ve döndürür ki anda

aşla hareket ve tedbîr yokdur. Binâberin Hakk subhānehu ve Te'ālā Hazretlerine mütevekkil olan kimse su'āl itmez ve murād itmez ve red itmez ve yedinde geçen nesneyi hâbisde itmez olmalıdır didi ve yine ba'zıları tevekkül istirsâldır ya'ni umûrunu Hakk'a tefvîz ile hâli üzere bırakmak ve anıñ içün gâmm ve keder çekmeyüp münbasit bulunmaqdır didiler ve hâmdûn rahimehullah tevekkül Allah Te'ala Hazretlerine i'tişâmdır didi ve İbrâhim El- Havvâş rahimehullah hâkîkate tevekkül mâsivâyullahdan havf ve ricâyı ıskâtıdır didi ve ba'zıları da tevekkül 'ıyşî yevm -i vâhide red ve ferdâ gâmmı ıskâtıdır ya'ni bu gün ele geçeni bu gün yemek ve yarınki gün içün gâmm ve gûşsa çekmemekdir didiler ve Ebu 'Ali el-Ruzbârî rahimehullah tevekküle mürâ'âtın derecâtı üçdür. Anlardan evvelkisi virildiğinde şükr itmek ve men' olunduğunda şabr itmekdir ve ikincisi 'abdin 'indinde men' ve 'ata müsâvî olmaqdır. Üçüncüsü 'abd Cenâb-ı Hakk'ın kendi hakkında ihtiyârını bildiğiçün me'a's şükür men' iñ aña daha muhabbetli görünmesidir didi ve Ca'fer el-Huldî'den rivâyetle İbrâhim el-Havvâş rahimehullah'ın şu vecihle nakli beyân olunmuşdur ki ben beyebân-ı Mekke'de sefer üzere bulunduğum hâlde nazarıma bir şahş-ı vahşî irişmiş olmasıyla anıñ nezdine gidüp aña (*ecinniyyi ümm ins*) diyü kendisiniñ tã'ife-i cin veya insden hangisi bulunduğunu eylediğim su'âl üzerine şahş-ı mezkur kendisiniñ tã'ife-i cinden olduğunu haber virmesiyle yine ben aña teveccühünün ne cihetine idüğünü şorduğumuzda Mekke-i Mükerreme'ye gidiyor bulunduğunu ifâdesinde yine benim aña zâd ve zahîresiz gidiyorsañuz dimem üzerine şahş-ı mezkûr evet öyle gidiyorum zîrâ bizde bilâ zâd velâ rahatla maḥza tevekkül üzere sefer ve seyâhati ihtiyâr iden vardır diyince yine benim aña tevekkül naşıl şeydir diyü irâd eylediğim su'âlime (*el ehz minellah*) cevâbını virdi. Ya'ni tevekkül Allah Te'ala Hazretlerinden aḥzdır didi ve Sehl rahimehullah tevekkül bunca maḥlûkînin erzâkını hâkîkate mu'tî kim olduğunu bilmekdir ve 'indinde bi'l farz semâ bakar ve arz daḥîteymur gibi ya'ni semâdan yağmur nüzûl itmez ve yerden daḥînebât ḥurûc itmez olsa yine bu hâlde Allah Te'ala Hazretleri bu ikisiniñ beyninde kavlini unutmayup zâmin olduğu rızkını virir bilmeyince kimseniñ tevekkülü şaḥîḥ olmaz didi ve ba'zıları da tevekkül rızkı içün Allah Te'ala Hazretlerine 'âşî olmamaqdır didiler ve ba'zıları daḥîtevekkül seniñ nefsiñ içün Allah Te'ala Hazretlerinden gayrı nâşır ve

rızkının için andan gayrı hazin ve ‘amelin için andan gayrı şahid taleb itmemeklikdir didiler ve Cüneyd Raḥimehullah tevekkül seniñ bi’l-külliyye Rabbiñ üzerine iqbālın ve andan gayrıdan i’rāzındır didi ve Nevevî raḥimehullah tevekkül seniñ tedbîrini tedbîr-i Ḥaqq’da ifnâ itmemeklik ve Allah Te‘ala Ḥazretleriniñ vekîl ve müdür ve naşîr olmaqlığına rāzî bulunmaqlığındır. [s.268] Nitekim Allah Te‘ala Ḥazretleri (ve keḫā billāhi vekīla)¹¹² buyurmuşdur didi ve ba‘zıları da tevekkül İbrāhim ‘Aleyhisselam’ın ināyet Cibrîl ‘aleyhisselāma nazar itmeyüp Rabbi Celîl ile iktifası gibi ‘abd-i zelîlin dahî Rabbi celîl ile iktifasıdır didiler ve ba‘zıları da tevekkül i’timāde ‘alā ḫālīkū’l arz ve’s semāwāt harekâtından sükundur didiler ve Behlûl Mecnûn Raḥimehullah’a ‘abd ne zaman mütevekkil olur dindikde beyne’l- halk nefsiyle garîb ve qalbiyle Ḥaqq’a qarîb olduğunda ‘abd mütevekkil olur diyü cevāb virmişdir ve Ḥātem-i Esam raḥimehullah’a maḳām-ı tevekkülde emriñiz ne üzerine binâ kılınmışdır dindikde dört nesne üzerine kılınmışdır ki rızkımı gayrısının ekl itmeyeceğini bildiğim cihetle iktisāb-ı rızkla meşgûl değilim ve ‘ameli gayrın işlemeyeceğini bildiğim cihetle ‘amel ile meşgûlüm ve mevtiñ baña bağıteten geleceğini bildiğimden aña mübāderet iderim ve kendimi herhâlde nazar-ı İlāhide bildiğimden her anda Ḥaqq’dan utanırım didi ve Ebî Mūsā ed-Dübeyli bin ‘Abdurraḥman bin Yaḫyā’ya tevekkülde su’āl itdiğimde anlar eğer sen ejderhānıñ ağzına ta nihāyetine irişinceye kadar elini şokşañ Allah ile bulunduğun hâlde bir şeyden korkma diyü cevāb virdi didi ve Ebu Mūsā raḥimehullah ben tevekkülde su’āl etmek için Ebi Yezid Bestāmî raḥimehullah’ın hānesine gidüp kapusunu çaldığımda müşārun ileyh baña Yā Mūsā saña ‘Abdurraḥman bin Yaḫyā’nın virdiği cevābdan kanā‘at ḫāşıl olmadı mı ki baña gelüp andan su’āl etmek istiyorsun dimesi üzerine bende efendim kapuyu açınız didiğimde müşārun ileyh eğer sen beni ziyāret için gelmiş olsa idin elbetde ben seniñ için kapuyu açardım cevābı kapudan alup git ki eğer ‘arşa şarılmış olan ḫayye saña kaşd eylese Allah ile olduğun hâlde hiçbir şeyden korkma diyü söylediğini beyān eylemişdir. Ebu Mūsā raḥimehullah didi ki ben andan dönüp Dübeylî’niñ nezdine gidüp aña bir sene ikāmet itdikden soñra ziyāreti

¹¹² Vekil olarak Allah yeter. (Ahzab Suresi 3.ayet)

kaşdıyla Ebi Yezid Bestāmi'niñ nezdine ve şolunda daqq-ı bāb itmemekliğimi müte'ākib müşārun ileyh baña işte şimdi beni ziyāret için gelmiş bulunduğunuzdan içerüye geliñiz diyü beni 'izzet ve hürmetle kabūl itdi. Ben anıñ 'indinde bir māh ikāmetimde hātırıma her ne şey huṭūr itdiyse ben aña su'al itmeksizin baña haber virdi. Hāl bu minvāl üzre iken ben aña Yā Ebū Yezid ben bundan gitmeği murād ider ve sen daḥīb bir fā'ide taleb iderim diyü niyāzda bulunduğumda bu hālde baña hitāben yā Ebū Mūsā taḥkīken seniñ ma'lūmuñ olsun ki maḥlūkıniñ fā'idesi ašla bir fā'ide değıldir dön git demesiyle ben hemān müşārun ileyhiñ iş bu kelām-ı hikmet- āmizini kendim için 'azīm bir fā'ide bilerek dönüp gitdim ve İbn-i Tāvus El-Yemani Vālidī Tāvus Raḥimehullah'dan naqlen şu vecihle beyān ider ki bir gün bir A'rābi devesiyle geldi ve devesini çökdürüp bağladı. Ba'dehū başını semt-i semāya kaldurup yā Rabbi şu devam üzerindeki yüküyle beraber ta ben çıkıncaya değın seniñ demānıñdadır deyüp gitdi. Ba'dehū mescid-i ḥarāma dāḥil oldu. A'rābi mescid-i ḥarāmdan çıkup devesini üzerindeki ḥamūlesiyle beraber alınmış olduğunu görünce yine başını semt-i semāya ref' iderek yā Rabbi benden bir nesne sırkat olunmadı. Ancak senden sırkat olunudu diyü 'arz-ı ḥācetde bulundu. Tāvus didi ki biz i'rābıyla beraber bu hāl üzere bulunmağda iken şol eliyle deveyi yedir ve sağ el daḥīkesilüp boynuna aşılmış bulunduğu hālde re's-i cebel Ebi Kābis'den aşığa iner bir kimse [s.269] gördük ve ol kimse toğruca mezkūr A'rābiniñ yanına gelüp işte üzerindeki yüküyle beraber al deveni dimesi üzerine ben ol kimseye çekünki-i ? hālinden su'al itdiğimde ol kimse re's-i cebel Ebi Kābis de boz renklü bir at üzerinde bir kimse benim karşıma çıkup baña ya sarık uzat elini dimesi üzerine ben daḥīelimi uzatdığımda elimi bir taş üzerine koyup Ba'dehū yerden bir taş alup elimi kırup boynuma aşdı ve baña şimdicek git raḥileyi üzeriñdeki nesne ile beraber i'rābıyeye red ve teslīm eyle didi diyü cevāben beyān eyledi ve 'Ömer bin el-Ḥaṭṭab raḍıyallahu 'anh Resūlullah Sallallāhu 'Aleyhi vesellemin eğer siz Allah Te'ala Ḥazretlerine Ḥaqq-ı tevekkül ile mütevekkil olsa idiniz ṭayrı merzūk kıldığı gibi elbetde sizi de merzūk kılardı ki ṭayr olarak şabaḥlar ve tok olduğu hālde aḥşamlar diyü buyurduğunu haber virmişdir ve Muḥammed bin Ka'b'ın İbn-i 'Abbas raḍıyallahu 'anh'dan naqlen eylediği rivāyetde Resūlullah Sallallāhu 'Aleyhi vesellemin bir kimse ekrem-i nāsdan

olmaklığını arzū ider ise Allah Te‘ala Hāzretlerindeñ ittiķa itsün ve bir kimse aġniyā‘-i nāsdan olmasını temenni ider ise ol kimseniñ yed-i İlāhide olan nesneye ve vüṣūķ ve i‘timādı kendi elinde bulunan nesneden ziyāde olsun diyü buyurduġunu ġaber virmişdir ve ‘Ömer rađıyallahu ‘anh sen rızķını kendi üzeriñe sehl ve āsān ‘add ile ve anıñ iķün kendiñi miġnete dūķār eyleme zīrā meķādir-i umūr emr-i İlāhiye menūt ve merbūtdur. Ol nesne ki seniñ iķün taķdīr olunmamışdır. Seniñ yedine gelir ve geķer deġildir ve ol nesne ki seniñ maķdūr ve maķsūmuñdur. Senden firār ider ve řavuşup gider deġildir diyü buyurmuşdur ve Yaġyā bin Mu‘az raġimehullah recül-i ne vaķt mütevekkil olur diyü olunan su‘āle Allah Te‘ala Hāzretleriniñ anıñ umūruna vekīl ve kefīl olduġuna rāzı olduġu vaķitde mütevekkil olur diyü cevāb virmişdir ve bīř raġimehullah anlardan birisi ben Allah Te‘ala Hāzretlerine mütevekkilim dir. Hālbuki ol kimse ķavlinde kāzıbdır ben Allah Te‘ala Hāzretlerine ķasem iderim ki eġer ol kimse Allah Te‘ala Hāzretleri’ne mütevekkil olsa idi Allah Te‘ala Hāzretlerinin anıñ ġaķķında işleyeceġi řeye rāzı olurdu didi ve Ebū Turāb el-Naġşebi raġimehullah tevekkül ‘abdin bedenini ‘ubūdiyyete tārġı ve ķalbinin rubūbiyete ta‘alluķu ve Hāķķ’ın kifāyet ve vekāletiyile itmi’ nānıdır ki eġer kendisine veriliyor ise řükr itmeli ve eġer virilmez ise řabr itmeli didi. Ve Zūnnūn-i Mıřrī Raġimehullah tevekkül ‘abdin kendi tedbīrini terki ve ġavl ve ķuvvetden bi’l-küllıye ġurūcudur didi ve yine Zūnnūn Raġimehullah kendisine tevekkül den su‘āl iden kimseye tevekkül erbābı izāle ve esbābı ķaķ’dır diyü cevāb virdiġinde su‘āl andan bunun üzerine ziyāde eylemesini niyāzda bulunmaġla müřārun ileyh tevekkül nefsi ‘ubūdiyyete ilķā ve rubūbiyetden iġrācdır didi ve yine Zūnnūn Raġimehullah tevekkül ġıřş ve tama’dan inķıta’dır ve amma sūnnetle řābit olan kesb iķün ġareket-i zāġhire ‘abdde taķdīriñ min ķablillah olduġu taġaķķuķundan řoñra ķalbiñ tevekkülüne münāfī deġildir. Zīrā tevekkülün maġalli ķalbdır ve tevekkül ise īmānıñ ġaķķıķatını beyāndır. Bināberin bir kimse kesbī inkār itse sūnneti inkār itmiş olur ve bir kimse tevekkülü inkār itse īmanı inkār eylemiş olur ve esbābdan bir şey’iñ ta‘assürü ancak Allah ‘Azze ve Celle Hāzretleri’niñ takdiriyledir. Ve esbābdan bir şey’iñ teyessür ve āsānlıġı ancak Hāķķ celle [s.270] ve ‘alā Hāzretlerinin teyessürüyledir. Ve bu ġālda ol kimseniñ cevāriġ ve zūġuru Allah Te‘ala Hāzretleriniñ emriyle müteġarrik ve bāķını ise

Allah ‘Azze ve Celle H  zretlerini  va‘diy  n s  kin ve mu  ma‘indir didi ve Enes bin M  lik rağıyallahu ‘anh n  ka üzerinde olduğu h  lde bir recül Res  lullah Sallall  hu ‘Aleyhi vesellemin  nezdine gelüp Y   Res  lullah n  kamı h  li üzere terk idüp Allah Te‘ala H  zretlerine tevekkül iderim dimesi   zerine Res  lullah Sallall  hu ‘Aleyhi vesellemin  ol rec  le hi  taben n  k  yı ba  la. Ba‘deh   mütevekkil ol diyü buyurduğunu h  ber virmişdir ve ba‘zıları da mütevekkil tıfl ve sa  ir gibidir ki   ı ınaca  ı ma  all ancak v  lidesini  memesidir ve kez   mütevekkil da   iltic  sı ancak Rabb  sı ‘Azze ve Celle H  zretlerinedir didiler ve ba‘zıları de tevekkül      ku nefsi ve um  ru m  lik  ‘l m  l  ke tefv  zdir didiler ve ba‘zıları da tevekkül yed-i   l  hide olan nesneye ve v     k ve i‘tim  d göstermek ve iy  di-i n  sda görünen nesneden da    m  d ve emeli   at‘ itmekdir didiler ve ba‘zıları da tevekkül taleb-i rız  da sırrı tefekkürden ifra  dır didiler.

3.22.Hüsn-i h  lk beyanında

(*Hüsn-i h  lk bey  nında*) hüsn-i h  lkde a  ıl ve es  s Allah Te‘ala H  zretlerini  nebisı Sallall  hu ‘Aleyhi vesellem üzerine menzil-i kit  bda nebisine hi  taben (ve inneke le‘al   h  lu  n ‘az  m) kavlı-i   er  fleridir ki h  b  bim sen ol h  lu  -i ‘az  m   zeresi  ki sende ki h      il-i h  m  de kimsede yokdur diyü buyurmuşdur ve Enes bin M  lik Ra  ıyallahu ‘anh’dan olunan riv  yetde Res  lullah Sallall  hu ‘Aleyhi vesellem’dan (*eyy  ‘l m  ‘min  ne ef  dal     m  nen*) ya‘ni Ya Res  lallah   m  n cihetiyle mü‘minin hangisi ef  daldır diyü edilen ist  z  ha femi devr-i sa‘  det-i nebev  den (*a  sen  h  m h  lu  ka*) cev  b-ı sa‘  det-enc  mı     r olmuş ya‘ni m  ‘mini    m  n cihetiyle ef  dali h  lk yönünden a  senidir diyü buyurmuş olduğu h  ber virilmişdir. hüsn-i h  lk ‘abdin ef  al men  k  bdır ve cevahir-i rical ancak hüsn-i h  lkla z  hir olur ve insan h  lkati cihetiyle mest  r h  lkıyla me  h  rdur ve ba‘zıları da Allah Te‘ala H  zretleri nebis   Muhammed Sallall  hu ‘Aleyhi vesellem’i bunca mu‘ciz  t ve ker  m  t ve fez  ‘il ile h    s ve m  mt  z kıldı. Ba‘deh   h  lkıyla anı  üzerine   en   itdiği gibi h      il-i seniyyesinden başka bir şeyle   en   itmeyüp ancak (ve inneke le‘al   h  lu  n ‘az  m) buyurdu didiler ve ba‘zıları da Allah Te‘ala H  zretleri Res  lullah Sallall  hu ‘Aleyhi vesellem’i ancak h  lkla vaşf eyledi z  r   Res  lullah Sallall  hu ‘Aleyhi vesellem kevnini fed   idüp Allah ‘Azze ve Celle H  zretleriyle iktif   eyledi. Çünkü h  d  dan ğayrı hiçbir ma    ad ve ma    udu

yog̃ idi didiler ve Ebu el-Harraz raḥimehullah ḥüsn-i ḥulḳ Allah Te‘ala Hazretlerinden gayrıyı kaşd itmemekdir didi ve Cüneyd Raḥimehullah bin Haris el-Muḥāsibi işitdim. Biz üç şey’i üç şey’le ya‘ni ḥüsn ve cemālî şıyānetle ve ḥüsn-i kavli emānetle ve ḥüsn-i eḥā‘i ve aşdıḳayı vefā ile taleb itdik dir idi didi ve ba‘zıları da ḥulḳ-i ḥasen senden olan nesneyi ḥaḳīr görmek ve seniñ içün olacak ve menfa‘atiñe ‘ā‘id bulunacak nesneyi ‘azīm ‘add itmekdir didiler ve ba‘zıları da ḥüsn-i ḥulḳın ‘alāmeti ezāyı men‘ ve meşakḳate taḥammüldür didiler ve Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellem sizler nāsa emvāliniz ile elbetde sa‘y itmezsiniz siz anlara beşāşet vecihle ve ḥüsn-i ḥulḳla sa‘y idiniz diyü buyurmuşdur.

3.23.Hakk ile hüs-ü hulk beyanında

(*Hakk ile ḥüsn-ü ḥulḳ beyānında*) Hakk ile ḥüsn-i ḥulḳ seniñ Hakk’ın evāmirini edā ve nevāhisini [s.271] terk ve ‘ivāz-ı istiḥkākını i‘tikād itmeksizin aḥvālīñ küllīsinde aña itā‘at itmemeğīñ ve cemi‘ maḳdūrunda min gayrı tōhme aña teslīm olmaḳlığīñ ve min gayrı şirk anıtevḥīd ve min gayrı şekk anıva‘dinde taşdıḳ eylemekliğīndir ve Zünnūn-i Mısrī raḥimehullah’a hem ve ğam cihetle nāsın ekseri kimdir dinildikde ḥulḳ yönünden nāsın esve’ ve aḳbeḥ ve eşerridir diyü cevāb virmişdir ve ba‘zıları cenābı Hakk’ın (*veseba ‘a ‘aleyküñ ni‘metehu zāhireten ve bāṭineten*)¹¹³ kavlı-i şerīfinde zāhireden murād tesvīye-i ḥulḳ ve bāṭineden murād daḥītaşfīye-i ḥulḳdır dimişlerdir ve İbrāhim bin Edhem raḥimehullah’a dünyāda seniñ içün aşla feraḥ vuḳū‘ bulmadı mı diyü edilen su‘āle ne‘am iki def‘a vuḳū‘ bulmuşdur ki ānlardan “birincisi” yevmen mine’l eyyam oturur bulduğum ḥālde bir kelb gelüp üzerime bevl itdiydi “ikincisi” daḥī oturur bulunduğum ḥālde bir insān gelüp kafama sille ve toḳad ur didi. Ānlardan feraḥlandım diyü cevāb virmişdir. Şol vecihle naḳl olunur ki Üveys el-Ḳarānī raḥimehullah’ı zamanıñın şıbyanı görüp taşā tutduḳlarında müşārun ileyhiñ çocuklara ḥitāben çocuklar eğer beni taşlamanız sizce her ḥālde lazım gelmiş ise sākımı yaralayup beni şalātımdan men‘ itmemeniz içün taşın ufaḳlarıyla taşlayın

¹¹³ Göklerde, yerde ne varsa hepsini Allah’ın sizin hizmetinize verdiğini ve açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını görmediniz mi? Yine de insanlar arasında, hiçbir bilgisi, yol göstericisi ve aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışıp duranlar vardır. (*Lokman Suresi 20.ayet*)

diyü rica eylemiştir ve yine şu vecihle nakl olunur ki Aḥnef Bin Kays raḥimehullah kendisine şetm ve seb iden bir recülün arkası sıra giderek şatim-i merküm kabīlesine yaklaşup tırdığında müşārun ileyhi şatime ḥiṭāben ya şab eğer göñlünde daha söylenecek başka bir şey kalmış ise anıda söyle ki süfehā-i kavm işidüp saña tabi’ olmasunlar diyü ricā eylemiştir ve şu vecihle rivāyet olunur ki emīrū’l-mü’minīn ‘Ali bin Ebi Ṭālib raḍıyallahu ‘anh gulāmını çağırup gulām cevāb vermeyince ve yine ikinci ve üçüncü def a olarak çağırup cevāb alamayınca kalkup ve gulām-ı merķūmuñ nezdine varup anıarkası üzere yatmış gördüğünde ya gulām ben seni çağırıyorum niçin cevāb virmiyorsuñ seni cevāb virmemeğe mecbūr iden ḥālet nedir diyü eylediği su’āline gulām-ı merķūm ‘uķubetiñden emīn bulunduğum cihetle tekāsülumdür cevābını virmiş ve bu hālde müşārun ileyh gulām-ı mezkūre ḥiṭāben haydi git işte sen li vechullah ‘Azze ve Celle ḥürsüñ dimişdir ve ba‘zıları da ḥulķ-ı ḥasen cefā’i ḥulķdan ve қаза-i ḥulķdan ve қаза-i Ḥaḳḳ’dan seniñ üzeriñe vārid olan nesneyi kалаḳ ve izdirābsız seniñ қабулүndür didiler ve mālik bin dinar raḥimehullah’a bir ḥātun yā mūrā’i diyü çağırduğında müşārun ileyh ḥātun-ı mezkure ḥiṭāben ya ḥātun Başra ḥalķınıñ gā’ib itmiş oldukları ismi işte şimdi buldum dimişdir ve loķman ḥakīm oğluna ḥiṭāben oğlum üç ḥāl ancak üç ḥālīñ zuhūr vuķū’ ‘indinde ma’lūm olur. Şöyle ki ḥilm gāḫab ḥalinde ve şeci’ ve cesūr ḥarb ve veġa zamanında ve yar-ı şādıķ daḫīli ḥāce ve’l ihtiyāc kendisine olunan mūrāca‘at evānında bilinür diyü buyurmuşdur ve Mūsā ‘aleyhisselam Yā Rabbi bende olmayan şey’in benim ḥaḳķımda söylenmemesini senden niyāz ederim diyü münāca‘at itdiğinde ṭaraf-ı bāri’-i müte‘ālden Yā Mūsā seniñ dilediğīñ nesneyi ben kendi ḥaḳķımda bile işlemedim seniñ ḥaḳķıñda ne vecihle işlerim diyü kendilerine vaḫy -i İlähi şadır olmuşdur.

3.24.Şükrün asl ve esası beyanında

(Şükrün aṣl ve esāsı beyānında) şükrün aṣl ve esāsı Allah Te‘ala Ḥazretlerinin (le’in şekertüm [s.272] le ezidenneküm)¹¹⁴ kavı-i şerīfidir ve a‘ṭā-ı raḥimehullah’dan olunan rivāyetde şu vecihle beyān olunur ki ben ‘Ayşe-i

¹¹⁴ Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: “Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.” (İbrahim Suresi 7.ayet)

şiddiğe rađıyallahu ‘anha’nıñ nezdine dāhil olup ya Ayiše Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellem’den rü’yet ve müşāhede buyurduđuñuz ba’zı hālātın a‘cibini bize haber viriñiz didiğimde ‘Ayişe-i şiddiğe rađıyallahu ‘anha ağlayup ba’behu şān-ı Resūlullah’dan hangi şey ‘acīb değıl idi. Ya’ni zāt-ı risālet-penāhileriniñ her bir ef’āl ve aḥvāl-i seniyyeleri şāyān-ı ta’accüb ve ḥayret-baḥş ‘uḳūl idi. şöyle ki bir gice benim ḥücreme gelüp ve benimle beraber firāş ve leḥāfeme dāhil olup ḥatta benim cildim cild-i sa‘ādet-iktināhilerini mess itmişidi. Ba’dehū baña ḥiṭāben Yā Binti Ebu Bekir Rabbime ‘ibādetle meşgūl olmaḳlığım içün baña müsā‘āde ider misiñ dimesi üzerine ben daḥīYā Resūlullah nezdini ve ḳurbünüzüñ muḥibb-i müştāḳıyım ve lakin ben sizin meyl ve arzūnuzu ve iştıyāḳ buyurduđuñuz ḥāleti tercīh ve ihtiyārı mahza kendime şeref ‘add iderim didiğimde Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellem hemān ḳalkup ve şu ile memlū ḳurbe nezdine varup şuyu çokca dökerek abdest aldı. Ba’dehū ḳıyām ile namāza ṭurup ağladı. Hatta gözü yaşları sīne-i sa‘ādetleri üzerine akdı. Ba’dehū rüku‘a varup yine ağladı. Ba’dehū secdeye varup yine ağladı. Ba’dehū yaşını seccadeden ḳaldurup yine ağladı. Bu hāl tā ki Bilal rađıyallahu ‘anha gelüp kendilerine vaḳt-i şalātı haber virinceye değıñ bütün gice minval-i meşrūḥ üzere devām itdi. Bu hālde ben yā Resūlullah Allah seni bu derecelerde ağlamaḳlığa mecbūr iden ne şeydir Allah Te‘ala Ḥāzretleri seniñ mā teḳaddüm ve mā te’eḥḥūr zūnübünü ‘afv ve mağfıret itmedi mi diyü eylediğın istīzāḥa (*efela ekūnū ‘abden şekūra*) ya’ni ya ‘Ayişe ben ‘abd-i şükūr olmayayım mı ve bu vecihle işlemeyeyeyim ki Allah Te‘ala Ḥāzretleri benim üzerime (*inne fī ḥalkı’s semāvāti ve’l arđı vaḥtilāfi’l leyli ve’n nehari le āyātin li uli’l elbābi’ l lezīne yezkurūnallāhe ḳıyāmen ve ḳu’ūden ve ‘alā cunūbihim*)¹¹⁵ el-āye āyet-i celīlesini inzāl buyurdu didi ve ‘indi ehli’t-taḥḳīḳ ḥaḳīḳat-i şükūr ‘ala vechi’l ḥuḍu mün‘imin ni‘metini i’tirāfdır ve şu ma‘na üzerine Allah Te‘ala Ḥāzretlerinin zāt-ı ecl ve a‘lāsını şükūr ile vaşfi meşāḳḳla ve tevessü‘ ve mecāza maḥmūldür ki Allah Te‘ala Ḥāzretleri ‘ibādını şükūr üzerine mücāzāt ider ma‘nāsına cezā-i şükre

¹¹⁵ Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayaktaiken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. “Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru” derler. (*Al-i İmran Suresi 190- 191. Ayet*)

şükür tesmiye eylemiştir. Nitekim cezā-i seyyi'eye seyyi'e tesmiyesiyle (ve *cezā'-i seyyi'ete seyyi'ete mislūha*) buyurmuştur ve ba'zıları da haqīkat-i şükür ihsānını zıkr ile muhsin üzerine senādır. Bu hâlde 'abdiñ Allah Te'ala Hazretleri için şükürü Haqq'ın kendisine olan ihsānını zıkr ile 'abdiñ Allah Te'ala Hazretleri üzerine senāsıdır ve Haqq subhānehu Te'ālā nın 'abd için şükürü 'abdiñ kendisine olan ihsānını zıkr ile Haqq'ın 'abd üzerine senādır ve 'abdin Allah Te'ala Hazretlerine ihsanı 'abdiñ Allah için tātīdīr ve Haqq subhānehu ve Te'ala Hazretlerinin ihsānının 'abd üzerine olan en'āmıdır didiler. Bundan sonra şükür daḥīşükür-i bi'l ihsān ve şākir-i bi'l beden ve'l erkān ve şükür-i bi'l kalb gibi bir takım aksamına munḥasım olur. Bunlardan şükür-i bi'l lisān sıfat-ı huḏū' ve tazarru'la ni'meti i'tirāfdır ve beden ve erkānla şükür daḥīvefā-i ḥidmetle ittişāfdır ve şükür-i bi'l kalb daḥīidāme-i ḥıfz ḥürmetle besāt-ı şühūd üzere mülāzemet ve muvāzibetdir ve ba'zıları da gözlerinin şükürü şāhibiniñ haqqında gördüğün 'aybı setr itmekliğindir ve kulaqların şükürü şāhibiniñ haqqında işitdiğin 'aybı setr itmekliğindir. Hāşıl-ı kelām şükür senin [s.273] Allah Te'ala Hazretlerine ni'metleriyle beraber 'āşī ve günahkār olmağlığıdır didiler ve şükürün bir kısmı daḥī 'āleminin ya'ni 'ulemānın şükürüdür ki anların şükürü anların aqvāli cümlesinden olur. Ya'ni aḥkām-ı İlāhiyyeyi kavlen tebliğlerinden 'ibāret bulunur ve bir kısmı daḥī 'ābidinin şükürüdür ki anların şükürü anların envā-ı ef'ālinden bir nev' olur ve bir kısmı daḥī 'ārifiniñ şükürüdür ki anların şükürü cemi' ḥāllerinde Allah 'Azze ve Celle Hazretleri için istikāmetleri ve anlarda ḥayr ve zıkr ve tātīden ve Haqq Celle ve A'lā Hazretlerine 'ubūdiyetden zāhir ve şādır olacak her nesneyi kendilerinden bilmeyüp ancak Haqq'ın tevfiḳ ve en'āmı ve 'avn ve 'ināyeti ve ḥavl ve kuvvetiyle olduğu i'tikadları ve Haqq ile fānī olmaları ve kendilerinin 'aciz ve kuşūr ve cehillerini mu'terif bulunmaları Ba'dehū cemi' aḥvālde Allah Te'ala Hazretlerine huḏū' ve tevāzu' ve tazarru'la ilticālarıdır ve Ebu Bekir el-Varak rahimehullah şükür-i ni'met müşāhede-i minnet ve ḥıfz-ı ḥürmetdir didi ve ba'zıları da ni'metin şükürü seniñ anda kendi nefsiñi tıfılı ve tabi' görmekliğindir didiler ve Ebu 'Osman rahimehullah şükür şükürden 'aczi ma'rifetdir didi ve ba'zıları da şükür 'ale's-şükür şükürden etemmdir ve bu ise sen şükürünü ancak Haqq'ın tevfiḳi bilmekliğine ḥāşıldır ve bu hâlde tevfiḳ-i mezkūr seniñ üzeriñe ecl ve a'zam

-i ni‘amdan olurdu da sen Allah Te‘ala Hâzretlerine şükür üzerine şükür idersiñ. Ba‘dehû sen aña ilâ mâ lâ yetenahî şükürü’s-şükür üzerine şükür idersiñ didiler ve ba‘zıları da şükür şıfat-ı huзу‘ ve tazarru‘la ni‘âmı Mevlâsına izâfetdir didiler ve Cüneyd rahîmehullah şükür sen nefsiñi ni‘mete ehl ve müsteħak görmemekliğindir didi ve ba‘zıları da şâkir şol kimsedir ki mevcûde şükür ider ve şükür ise mefkûdda şükür idendir didiler ve şâkir-i nef‘a şükür iden ve şükür dahî men‘e şükür iden kimsedir didiler ve ba‘zıları da şâkir ‘itâyâ şükür iden ve şükür ise belâyâ şükür iden kimsedir didiler ve ba‘zıları da şâkir ni‘meti ‘indî’l bezl şükür iden ve şükür ise ‘indî’l matl şükür idendir didiler ve şiblî rahîmehullah şükür ni‘meti rûyet değil ancak mun‘imi rûyetdir didi ve bazıları da şükür mevcûdu kayd ve mefkûdu şayddır didiler ve Ebû ‘Osman rahîmehullah ‘avâmîñ şükürü muţ‘im ve meşreb ve melbes üzerinedir ve havvâşın şükürü ise kalbleri üzerine leţ‘if ve me‘âniden vârid olan nesne üzerinedir. Nitekim Allah Te‘ala Hâzretleri (ve *ḳalîlün min ‘ibādî’s şükür*)¹¹⁶ buyurdu didi ve Dâvud ‘aleyhisselâm Yâ Rab saña ne vecihle şükür ideyim ki benim seniñ içün şükürüm seniñ ni‘metleriñden bir ni‘metdir diyü münâcât eylediğinde Allah Te‘ala Hâzretleri Yâ Dâvûd işte şu anda sen baña şükür itdin diyü aña vahy eyledi ve ba‘zıları da sen yedini mükâfâtıdan ḳaşr itdiğinde lisânıñı şükür ile itâle eyle didiler. Ve ba‘zıları da ol zamandaki İdris ‘aleyhisselâm mağfîretle tebşîr olunmuş idi. Hayât talebinde bulunmağla kendisine Yâ İdrîs hayatı su‘âl ve talebin niçündür dindikde Allah Te‘ala Hâzretlerine şükür ideyim içündür. Zîrâ benim bundan muḳaddem eylediğim ‘amel mağfîret içün idi cevâbını virince melek hemân cenâhını baş idüp İdris ‘aleyhisselâmı semâya ref‘ eyledi dimişlerdir ve şu vecihle nakl olunur ki enbiyâdan birini ‘aleyhisselâm yanından mürûr itmekde bulunduğuş küçük bir taşdan çok bir şunun çıḳmağda olduğunu görüp andan ta‘accüb itdiğinde mezkûr taşâ kendisinden bu vecihle ziyâde şunun [s.274] hürûcuna sebeb ne olduğuna dâ‘ir itmiş olduğuş su‘âline hâcer-i sağir mezkûr intâḳ Hâḳḳ ile

ben Allah Te‘ala Hâzretleriniñ (*nâren veķuduhe’n-nâsu ve’l hicâre*)¹¹⁷ ya‘ni nâr-ı sa‘îri tıtuşduracak nesneler nâs ve hicâre ve taşlardır diyü buyurduķunu işitdiķim zamandan beri Allah Te‘ala Hâzretleriniñ havfından aķlarım cevâbını virmesi üzerine zıkr olunan Nebî ‘aleyhisselam ol hacerin nârdan hâlâşıyķün Allah Te‘ala Hâzretlerine du‘a itmesiyle Allah Te‘ala Hâzretleri ol nebi ‘aleyhisselam’a ben ol haceri nârdan hâlâş itdim diyü vahy eyledi. Ol nebî ‘aleyhisselâm andan gidüp bir müddet soñra oraya ‘avdetinde andan evvelkinden daha ziyâde şü aķıyor gördüğünde yine hayret ve ta‘accübe varup ya hacere niķün aķlıyorsun hâlbuki Allah Te‘ala Hâzretleri seni maķfîret itdi didiķinde hacere-i mezkûr bu kere daķıntâķ-ı Hâķķ ile evvelki beķam-i bükâ’-i havf ve hâzan idi. ve bu beķam ise bükâ’-i şükr ve sürürdür cevâbını virmişdir ve ba‘zıları da şükr me‘a’l-mezîddir. Zîrâ şâkir şükrüñ ni‘meti şühûdu hâlinedir. Nitekim Allah Te‘ala Hâzretleri (*le’in şekertüm le ezdiyenneküm*)¹¹⁸ buyurmuşdur ve şâbir me‘allahdır. Zîrâ şabr şâbiriñ belâyı rü’yeti zamanındadır. Nitekim Allah Te‘ala Hâzretleri (*inne’llâhe me’a’s-şâbirîn*)¹¹⁹ buyurmuşdur didiler ve ba‘zıları da hâmd enfâs üzerinedir ve şükr daķını‘am havvâs hâmse-i zâhire üzerinedir ve haber-i şâķîhde (*evvelü men yüd’a ile’l cenne el hâmadune lillah*) vârid olmuş ya‘ni en evvel cennete da‘vet olunacaklar serâ’ ve dârâda ve cemi‘ ahvâlde Hâķķ Celle ve A‘lâ Hâzretlerine hâmd idenlerdir diyü buyrulmuşdur. Ve ba‘zıları da hâmd kendinden def‘ olunan belâyâ içündür ve şükr ise kendi hâķķında ‘inâyet buyurulan ni‘am ve menâfi‘ içündür didiler. Şü vecihle hikâye olunmuşdur ki ben ba‘zı esfârımda seni sen şeyhühete vâşıl olmuş gördüğüm pek ihtiyâr bir kimseniñ hâlineñ su‘âl itdiķimde ol kimse ben ibtida’-i ‘ömrümde ve civânlıķım zamanında ‘ammim kızına ‘alâķa itmiş ve anıñ sevdâ ve muhabbetiñe dūķâr olmuş idim. Mezbûre daķı benim içün ol vecihle ‘âşık ve meftûn bulunmuşidi. Bir muktezâ-yı taķdîr şîve-i subhânı meyanemizde ‘aķd-

¹¹⁷ Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiķi emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır. (*Tahrîm Suresi 6.ayet*)

¹¹⁸ Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: “Andolsun, eķer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eķer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.” (*İbrahim Suresi 7.ayet*)

¹¹⁹ Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir. (*Bakara Suresi 153.ayet*)

i izdivāc vuķū‘uyla leyle-i zifāfda ben mezbūreye Allah Te‘ala Hāzretleri siziñle benim beynimizi cem‘ eylediğçün gel seniñle şu giceyi şalātla ihyā idelim didiğimde anlar tarafından daħī temāmıyla muvāfaķat gösterilerek tā-be-şabāh bütün giceyi namaz ile geçirdik ikinci gice olduğunda daħī bu hāl üzere bulunarak hākezā ve hākezā yetmiş seksen seneden beru bizler her giceyi müstemirren bu hāl üzere imrār eyledik didi ve hālbuķi zevcesi daħīānıñ yanında bulunduğundan ismin yād ile aña da ya filane hāl ve keyfiyet bu beyān eylediğim vecihle vuķū‘ bulmadı mı diyü eylediği su‘āline ‘acüz-i mezkūre evet hāl-i ihtiyarın temāmıyla söylediği vecihle vuķū‘ bulmuştur cevābını virdi.

3.25.Sabrın asl ve esası beyanında

(*Şabrın asl ve esāsı beyānında*) Şabrın asl ve esāsı Allah Te‘ala Hāzretlerinin (*Yā eyyühelleizine āmenū e şābirū ve rābiṭū vetteķullāhe le ‘alleküm tüfliḥün*)¹²⁰ ve (*veşbir ve mā şabruke ilallāh*)¹²¹ kavli şerīfidir ve ‘Ayşe-i şiddīka raḍıyallahu ‘anha’dan rivāyet olunan ḥadīṣ-i şerīfde Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi Vesellemin (*inne’ş şabire ‘inde’ş-şadmete’l ‘ula*)¹²² ya’ni şabr belānın şadme-i evvelīsinde [**s.275**] ve şiddetle telāķisindedir diyü buyurduğu ḥaber virilmiştir ve bir recül Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellemin ḥuzūr-i sa‘ādetlerine gelüp Yā Resūlallah malım gitdi ve cismim seķīm ve merīz oldu didiğinde Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellemin malı gitmeyen ve cismi ‘alīl ve seķīm olmayan kimse de ḥayr yokdur zīrā Allah Te‘ala Hāzretleri bir ķuluna muḥabbet itdiğinde anı belā ile mübtelā ķılar ve anı belā ile mübtelā ķıldığında aña şabr iḥsān ider diyü buyurduğu rivāyet olunmuştur ve Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellemin recül için ‘inde’llah derece-i ‘āliyye vardır ki recül-i mezkūr tā ki cisminde belāya mübtelā olmayıncaya değın ‘ameliyle ol dereceye nā’il olmaz ancak belāya ibtilāsı sebebiyle aña vāşıl olur diyü buyurduğu rivāyet olunmuştur ve ḥaberde şu

¹²⁰ Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz. (*Al-i İmran Suresi 200.ayet*)

¹²¹ Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı ile dir. Onlardan yana üzülme. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme. (*Nahl Suresi 127.ayet*)

¹²² “Esas sabır musibetin ilk başa geldiği anda gösterilmelidir.” (*Hadis-i Şerif, B1283 Buhârî, Cenâiz, 31*)

vecihle vārid oldu ki (*men ya ‘mele sū’ en yücze bihi*)¹²³ āyet-i celīlesinin nüzulünde Ebū Bekir Şiddīk radıyallahu ‘anh yā Resūlallah bu āyetden soñra su’ ile mücāzātđan felāh ne şüretle olur didiğinde Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellem Allah Te‘ālā seni mağfıret itdi yā ebā Bekir sen hāste ve merīz olmaz mısıñ ve saña belā işābet itmez mi ve sen belāya şabr ider ve belādan mahzūn olur değıl misiñ sen bunlar ile mücāzāt olunursuñ ya‘ni bunlardan saña isābet iden hālātıñ cem‘isi seniñ zūnūbuna keffāretđir diyū buyurmuşđur ve şabr üç nev‘ üzeredir ānlardan birisi şabr Allah ‘Azze ve Celle dir ki o da Hākk’kın emrini edā ve nehyīnden intihā ve ictinābđır ve birisi de şabr me‘allah ‘azze ve celledir ki o da Hākk’ın kazāsıñ ve sā’ir şedā’id ve belāya sende ve ef‘āliniñ cereyanı tahtında şabrdır ve birisi de şabr ‘alallah ‘azze ve celledir ki o da saña va‘d olunan rızk ve kifāyet ve nuşret ve dār-ı āhiretde şevāb üzerine şabırdır ve ba‘zıları da şabr iki kısımdır anlardan birincisi ‘abd için kesb ideceğı ve ‘abdiñ kesbi olmayan nesne üzerine şabırdır ve kesb üzerine şabr da iki kısıma munķasımdır ki anlardan birincisi Allah Te‘ala Hāzretleriniñ emr eylediğı nesne üzerine şabırdır ve ikincisi daħīHākk’ın andan nehy eylediğı nesne üzerine şabırdır ve amma ‘abd için kesb olmayan nesne üzerine şabr Allah’ın hūkm ve kazāsında kendisine ve kalb ve cesedde elem ve şiddet viren nesneden ‘abd üzerine vārid ve vāşıl olacak muķāsāt ve şedā’ide ‘abdin şabırdır ve ba‘zıları da şābirūn üçđür anlarda mutabaşşır ve şābir ve şabbārdır dimişlerdir ve şü vecihle naķl olunur ki Şiblī rahimehullahıñ nezdine gelūp bir kimse Şibli’ye hıtāben şābirīn üzerine şabrın hangisi eşeddir diyū eylediğı su‘āline Şiblī şabr fi’llāhdır didiğinde ol kimse öyle değıldir diyince Şiblī şabrullah dimeğın yine ol kimse lā didi ve yine Şiblī şabr me‘allahdır dimekle yine ol kimse lā diyerek red idince bu hālde Şiblī’nin ol kimseye ķangısı eşeddir sen söyle dimesi üzerine ol kimse şabr’anillah şābirīn üzerine eşeddir sözünü söyleyince Şiblī bu kelāmın kendisinde ziyāde te’sīrinden nāşī öyle bir feryād ve fiğānda bulundu ki rūhu kendisinden çıkmaklığa ķarīb oldu ve Cüneyd rahimehullah dünyādan āhirete seyr-i mü’min üzerine sehl ve heyn ve āsāndır ve Hākk

¹²³ İş, ne sizin kuruntunuza, ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır. O, kendisine Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir. (Nisa Suresi 123.ayet)

yolunda halkı hicrân-i şedîd ve müşkildir ve nefsinden şavb-ı Hakk'a seyr şedîden şa'b ve şarbdır ve şabr me'allah ise bundan eşedir didi ve Cüneyd rahimehullah şabrdan su'âl olunduğda şabr seniñ telh ve acı nesneyi yüzünü ekşitmeksizin nüş idüp yutmağlığındır ya'ni bess [s.276] ve şekvâda ve cez'e ve fez'ada bulunmaksızın ve hoşnudsuzluk göstermeksizin vârid olacak belâyâ tahammül itmekliğindir didi ve 'Ali bin Ebî tâlib radıyallahu 'anh şabr îmandan cesedden re's-i menzilesindedir didi ve zunnûn-i mısrî rahimehullah şabr muhâlefâtıdan tecânüb ve tebâ'üd ve mirâre-i belâyayı nüş ve tecerrü'de sükûn ve itmi'nân ve fakrın saha-i ma'îşete hulûlünde ğınâyı izhâr ve ibrâzdır didi ve ba'zıları da şabr belânın nezdinde hüsn-i edeble vuķûfdur didiler ve ba'zıları da şabr belvâ ve belânın zuhûrunda şekvâsız belvâ ve belâda fânî ve mahv ve nâbüd olmağdır didiler ve ba'zıları da şabr 'âfiyetle kıyâm gibi belâ ile de hüsn-i şöhet ve muşahabet ile kıyâmdır didiler ve ba'zıları da 'ibâdet üzerine ahsen-i cezâ şabr üzerine cezâdır ki anıñ fevķinde cezâ yokdur. Nitekim Allah Te'ala Hâzretleri (*vele nezciyennellezine şaberû ecrahüm bi ahseni mâ kânû ya'melûn*)¹²⁴ ve (*ve innemâ yûfi's şâbirüne ecrahüm biğayrı hisâb*)¹²⁵ buyurmuşdur didiler ve ba'zıları da şabr me'allah şebât ve Allah Te'ala Hâzretleri cânibinden teveccüh idecek eziyet ve belâyı si'a ve vüs'atle telakķî ve kabûldür didiler ve Havvâş rahimehullah şabr me'allah ahkâm-ı kitâb ve sünnet üzerine şebâtdır didi ve Yahyâ bin Mu'az er-Râzî rahimehullah muhibbiniñ şabrı zâhidînin şabrından eşedir didi ve ba'zıları da şabr şekvâyı terkdir didiler ve ba'zıları da hużû' ve tevâzu' ve tazarru'la Hakk'a ilticâdır didiler ve ba'zıları da şabr Hakk'dan isti'ânededir didiler ve ba'zıları da şabr ismi gibi telh ve acıdır didiler ve ba'zıları da şabr hâl-i ni'met ve miñnetin beynini fark itmeyerek ikisinde de sükûn-ı hâtır ile bulunmağdır ve taşabbur -ı eşķâl miñneti vicdân ile berâber me'a'l belâ -i sükûndur didiler.

¹²⁴ Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır. Elbette sabredenlere, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz. (*Nahl Suresi 96.ayet*)

¹²⁵ (Ey Muhammed!) Bizim adımıza de ki: "Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (ahirette) bir iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir. Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir." (*Zümer Suresi 10.ayet*)

3.26.Rızanın asl ve esası beyanında

(Rızanın aşı ve esası beyanında) Rızanın aşl ve esası Allah Te‘ala Hazretlerinin (radıyallahü ‘anhüm ve radü ‘anh)¹²⁶ ve (yubeşşiruhum rabbuhum bi rahmetin minhu ve rıdvânin)¹²⁷ el-âye kavlı-i şerîfidir ve ibn-i ‘Abbas bin ‘Abdulmuṭṭalib radıyallahu ‘anhümadan olunan rivâyetde Resûlullah Sallallâhu ‘Aleyhi vesellemiñ Allah Te‘ala Hazretlerinin rubûbiyetine râzı olan kimse imânın zevk ve lezzetini derk ve his etmişdir diyü buyurduğı beyân olunmuşdur ve ba‘zıları da ‘Ömer bin el-haṭṭab’ın Ebî Musâ el-eş‘âri radıyallahu ‘anhüma’ya yazdığı nâmesinde hayrın küllisi rızâdadır diyü taḥrîr eyledi dimişlerdir ve ḳatâde rahimehullah’dan olunan rivâyetde (ve izâ büşşire eḥadühüm bi’l ünsâ zılle vechehü müsvedden)¹²⁸ el-âye âyet-i celîlesi ya‘ni Allah Te‘ala Hazretlerinin kaçan anların yerine kızın toğıd diyü haber virilse ğamm ve kederinden yüzü siyâh olup nefret ider kavlı-i şerîfi ‘Arab müşriklerinin zay‘ı hakkında olup Allah Te‘ala Hazretleri bu âyet-i celîle ile anların ḥabs ziya‘larını ve ḳabîḥ ve çirkin fi‘illerini haber virdiğı beyân olunmuşdur ve amma mü‘min olan kimse Allah Te‘ala Hazretlerinin kendi için takṣim ve takdîr eylediğı nesneye râzı olmaḳlıĝa ḥaḳıḳ ve elyakdır ve Allah Te‘ala Hazretlerinin hüküm ve ḳazası kişinin kendi nefesine olan hüküm ve ḳazâsından hayırludur. Yâ İbn-i Âdem Allah Te‘ala Hazretlerinin seniñ kendi ḥaḳkıñda geriye gördiğın şey’ seniñ için hüküm ve ḳazası Allah Te‘ala Hazretlerinin seniñ kendi ḥaḳkıñda sevdiğın ve hoş gördiğın nesneyi hüküm ve ḳazâsından seniñ için hayırludur. Sen Allah Te‘ala Hazretlerinin ittiḳâ ile ve anın [s.277] ḳazâsına râzı olup hüküm ve fermânına kendini teslîm ile nitekim nazm-ı celîl-i İlâhîde (ve ‘asa en tekrahu şey’ en ve huve ḥayrun lekum, ve ‘asâ en tuḥıbbu şey’ en ve huve şerrun lekum vallahu ya‘lemu ve entum lâ ta‘lemin)¹²⁹ vârid olmuş ya‘ni Allah Te‘ala Hazretleri şâyed ki siz bir şey’i geriye görürsünüz me‘a hâzâ ol şey sizin

¹²⁶ Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. (Mücadele Suresi 22.ayet, Beyine Suresi 8.ayet)

¹²⁷ Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir. (Tevbe Suresi 21.ayet)

¹²⁸ Onlardan biri, kız ile müjdelendiğı zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! (Nahl Suresi 58.ayet)

¹²⁹ Savaş, hoşunuza gitmediğı hâlde, size farz kılındı. Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz. (Bakara Suresi 216.ayet)

hakkınızda hayırludur ve şâyed ki siz bir şey'i hûb ve hûş görürsünüz me'a hâzâ ol şey siziñ hakkınızda şerdir. Dîn ve dünyânızca siziñ için kendisinde şalâh olan nesneyi Allah Te'ala Hazretleri bilür siz bilmezsiñiz diyü buyurmuşdur ve Allah Te'ala Hazretleri halkıñ şalâh ve muşâlahalarını kendilerinden gizlenmiş ve anları'ubüdiyetle mükellef kılup evâmiri edâ ve menâhiden intihâ ve ictinâb ile ve maqdûre ve teslîm ve gerek lehlerinde ve gerekse 'aleyhlerinde vukû' bulacak hükm ve kazâya rızâ ile anlara emr eylemiş ve 'ilm-i 'avâkıb-ı umûru zât-ı ecl -i a'lâsı için ihtiyâr eylemiştir. Binâberin 'abd için lâıyık olan mevlâsınıñ tã'atine devâm itmek ve anıñ için takşîm ve takdîr eylediği nesneye râzı olmaqdır ey mü'min tahkîkân seniñ ma'lûmuñ olsun ki halkdan her birisiniñ giriftâr olduğı ta'ab ve meşakkati anıñ maqdûre münâza'ası ve hevâsına muvâfaqati ve kazâya rızâyı terki miqdârıncadır. Her kimse ki kazâya râzı oldu ol kimse müsterih olur ve kazâya râzı olmayan her kimseniñ şekâvet ve ta'bı ziyâde olur ve dünyâdan ancak kendisine takdîr ve takşîm olunan nesneye nâ'il olur ve ol kimseniñ hevâsı müttebi' ve kendisi üzerine kâdı ve hâkim bulunduğu müddetçe ol kimse kazâya râzı değildir zîrâ hevâsı Hakk Celle ve A'lâ Hazretlerine münâzi'dir. Binâberin ol kimseniñ ta'b ve meşakkati mütekâşif ve mütezâyiddir ve isticlâb-ı râhat ise hevâyâ muhâlefetdedir. Zîrâ anda elbetde kazâya rızâ vardır ve ta'b ve meşakkati isticlâb-ı hevâyâ muvâfaqatde ve teb'ıyyetdedir. Zîrâ hevâda elbetde Allah Te'ala Hazretlerine muhâlefet vardır. Ve rızânıñ ahvâl ve yâhud maķâmâtından bulunması hakkında ehl-i 'ilm ile erbâb-ı tarîkât beyninde ihtilâf vukû' bulmuşdur. Ehl-i 'ırâk rıza cümle-i ahvâldendir. 'Abd için anda kesb yokdur belki rızâ sâir ahvâl gibi galebe hülûl ve nüzûl ider. Şoñra zâil olur ve anıñ gayrısı gelür bir nâzile ve hâletdir didiler ve Horasâniden dahîrîza cümle-i maķâmâtıdır ve rızâ tevekkülün nihâyetidir ki 'abd anıktisâb ile vâsıl olacağı maķâmâtıñ gâyet ve nihâyetine irişür didiler ve rızânıñ bidâyeti 'abdin müktesibi olması cihetle rızâ cümle-i maķâmâtıdır ve nihâyeti ise 'abdin müktesibi olmaması cihetle rızâ cümle-i ahvâldendir diyerek şu iki kavliñ beynini cem' mümkündür. Hâşıl-ı kelâm râzı ancak Allah Te'ala Hazretleriniñ takdîrine i'tirâz itmeyen kimsedir ve Ebu 'Ali ed-Deķķâķ rahimehullah belâyı hiss itmemek rızâ değildir rızâ ancak hükm ve kazâyâ i'tirâz itmemekdir didi ve Meşâyiḡ-i 'İzâm rahimehullah

każāya rızā Allah Te‘ala Hāzretlerine vuşul için bir bāb-ı ‘aẓīmdir ve każāya rızā dünyānın cennetidir. Ya‘ni bir kimseye rızā ihsān oluna ol kimse menāzil ve sa‘ya ve maķām ve evfāya mülākī olur ve maķām-ı kurb-ı a‘lā ile ikrām olunur didiler ve ba‘zıları da şu vecihle nakl itdiler ki bir tilmizin üstāzına ‘abd Allah Te‘ala Hāzretlerinin kendisinden rāzī olduğunu biliyor mu diyüeylediği su‘āline üstāz tarafından lā ile cevāb virilince ya‘ni ‘abd anı [**s.278**] bilmez çünkü Hāķķ’ın rızāsı ğā’ib ve hāķķın ‘aql ve havāsından mestūr ve pinhāndır dinilince tilmīz cihetinden ‘abd Allah Te‘ala Hāzretlerinin rāzı olduğunu bilür dinmesi üzerine üstāz-i müşārun ileyhiñ ne keyfiyetle bilür diyü eylediği istizāhına cevāben tilmīz ben ķalbimiñ Allah Te‘ala Hāzretlerindeñ rāzī olduğunu bildiğimde Allah Te‘ala Hāzretlerinin daķı benden rāzī olduğunu bilirim didiğinde üstāz-ı müşārun ileyh (*leķad aķsentü ya ğulām*) diyerek tilmīz ve şākirdiniñ bu bābdaki kelām ve cevābını sitāyişle taķsīn itdi ve Allah Te‘ala Hāzretleri habdinden rāzī olmadıkça ‘abd Allah Te‘ala Hāzretlerinden rāzı olmaz. Nitekim Allah Te‘ala Hāzretleri (*rızāyullahi ‘anhüm ve rāzū ‘anh*) buyurmuşdur ve āyet-i celīle-i mezkūre (*yarzāhu ‘anhüm ve rāzū ‘anh*) ile tefsīr idilmiştir ve şu vecihle nakl olundu ki Mūsā ‘aleyhisselāmıñ Yā Rabbī sen beni öyle bir ‘amele delālet eyle ki ol ‘ameli işlediğimde sen benden rāzī olasıñ diyü eylediği niyāzına Allah Te‘ala Hāzretleri sen aña tākāt getüremezsın buyurmasıyla bu hālde Mūsā ‘Alehisselām mütezarr‘ān secdeye kapandığında Allah Te‘ala Hāzretleri yā İbn-i ‘İmrān benim senden rızām seniñ benim hüküm ve każāma rāzī olmaķlığıyla menūtdur diyü vahy eyledi ve ba‘zıları da bir kimse maķall-i rızāya irişmesini arzu ider ise ol kimse Allah Te‘ala Hāzretlerinin rızāsını anda ķıldığı nesneye mülāzemet ve muvāzıbet eylesün didiler ve ba‘zıları da rızā iki kısımdır ki anlardan birisi Allah Te‘ala Hāzretlerinin müdebbir olduğuna rızā diğeri de tedbiri muķtezāsınca Cenāb-ı Allah’ın hüküm ve faşlına ve andan kendüye teveccüh idecek her hālde rızadır didiler ve ba‘zıları da rāzī şol kimsedir ki bi’l-farz cehennem anıñ sağ tarafına vaż‘ olursa şol tarafına taķavvülünü istemeyān kimsedir didiler ve ba‘zıları da rızā ķalbinde feraħ ve sürürdan ma‘āda bir şey ķalmamak üzere kerāheti ķalbinden iħrācdır didiler ve Rabiatü’l ‘Adeviyye raķimehullaha ‘abd każāya ne vaķt rāzı olur diyü idilen su‘āle raķimehulla ‘abd ni‘metle mesrūr olduğu gibi muşibetle

daḥīmesrūr olduğunda każāya rāzı olmuş olur diyü cevāb virmişdir ve şu vecihle nakl olunur ki Şiblī raḥimehullah Cüneyd raḥimehullahıñ nezinde (*lā ḥavle velā kuvvete illā billāh*) didiğinde Cüneyd raḥimehullah Şiblī raḥimehullaha ḥiṭāben seniñ şu kavlin ḍayḳ-ı şadıñdan ve göñlünüñ şıķılmasındandır ḍayḳ-ı şadr ise każāya rızāyı terkden nāşīdır demişdir ve Ebu Süleyman raḥimehullah rızāsınıñ Allah Te‘ala Ḥazretlerinde cenneti istememekliğim ve nārdan daḥīAllah Te‘ala Ḥazretlerinden isti‘āze itmemekliğindir didi ve zünnün-i mışrı raḥimehullah üç nesne ‘alāmet rızādandır ki anlarda ḳable’l każā’ iḥtiyārī terk itmek ve ba‘de’l każā’ merāreti ve elem ve şedā’id belāyadan tatmış olduğu açlığı gā’ib itmek ve belānıñ ziyādeliğini arzu eylemekdir didi ve yine raḥimehullah rızā każānıñ açlığıyla ḳalbin mesrūr olmaḳlığıdır didi ve Ebu ‘Osmān raḥimehullah Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellemin (es’elūke’r rızā ba‘de’l każā’) ya‘ni Yā Rabbī ba‘de’l-każāsından rızāyı taleb iderim ḳavlınden su‘āl olundugunda zīrā ḳable’l-każā’ rızā üzerine ‘azmdır ve ba‘de’l-każā rızā ise maḥzā rızādır diyü cevāb virmişdir ve şu vecihle rivāyet olundu ki Ḥüseyn bin ‘Ali bin Ebī Ṭalib raḍıyallahu ‘anhümaya Ebūzer raḍıyallahu ‘anh baña faḳr ğınādan aḥabbdır ve saḳim baña şıḥḥatden aḥabbdır ve mevt de baña ḥayātdan aḥabbdır diyü dindikde müşārun ileyh Ebūzer ol vecihle [s.279] diyor amma ben Allah Te‘ala Ḥazretleriniñ ḥüsn-i iḥtiyārına i‘timād iden kimse Allah Te‘ala Ḥazretleriniñ anıñ için iḥtiyār buyurduğunu nesneniñ ğayrıyı temenni itmez dirim didi ve fażīl bin ‘ıyāz raḥimehullah bişrü’l ḥāfī raḥimehullah için rızā dünyāda zühdden efḍaldır. Zīrā rāzı olan menzilesiniñ fevḳinde bir nesne temennī itmez didi ve fażīliñ sözü şaḥiḥdir. Zīrā anıñ sözünde ḥāle rızā vardır ve her ḥayr ise ḥāle rızādadır. Nitekim Allah Te‘ala Ḥazretleri Mūsā ‘Aleyhisselam için (*Inni’s tafeytuke ‘ale’n nāsi bi risālāti ve bi kelāmi fe ḥuḏ mā ateytuke ve kun mineş şākirin*)¹³⁰ ya‘ni Ya Mūsā saña virdiğime rāzı ol andan ğayrı menzilet taleb itme ve ḥāli ḥıfzla şākirinden ol diyü buyurmuşdur ve kezā Allah Te‘ala Ḥazretleri nebimiz Muḥammed sallallāhu ‘aleyhi vesellem’e (ve *lā temuddenne ‘ayneyke ilā mā metta‘na bihi*

¹³⁰ (Allah) “Ey Mūsā! Vahiylerim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım. Öyleyse sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol” dedi. (*A’raf Suresi 144.ayet*)

ezvācen minhum zeḥrate'l hayati'd dūnyā li neftinehūm fīhi)¹³¹ āyet-i celīle-i müfād-ı 'ālīsınca hıfz-ı hāl ile ve kaḫa ve 'itāya rıza ile emr eylemiştir ve kezā Allah Te'ala Ḥazretleri (*ve rızku rabbike ḫayrun ve ebḫa*) ya 'nī ḫabībim saña nübüvvet ve 'ilm ve ḫanā'at ve velāyet-i dīn ve ḫudretten i'tā eylediğim nesnesinden ḡayrıya 'itā eylediğim nesneden evlā ve aḫrāddır diyü buyurmuştur. Bināberīn her ḫayr hıfz hālde ve aña rızāda ve andan ḫayrıya iltifātı terkdedir. Zīrā andan ḡayrı iltifāt olunacak nesne şol ḫālātdan ḫālī değildir ki ya seniñ naşīb ve ḫısmetiñ olur ve yāḫud senden ḡayrısını ḫısmeti olur ve yāḫud ḫiçbir kimseniñ ḫısmeti olmayup Allah Te'ala Ḥazretleri anımaḫzā fitne ve belıyye ve imtiḫān ve tecrübe içün ĩcād itmiş olur ve eğer ol nesnesiniñ ḫısmetin ise elbetde saña vāşıl olur ve seniñ anı istemekliğin ve gerekse ebā ve imtinā' itmekliğin müsāvīdir. Binā'en 'alā zālīk bu bābda seniñ cānibinden sū'i edeb gösterilmesi ve anı talebde ḫırş ve şerre izḫār idilmesi lāyık değildir. Zīrā bu ḫāl ḫaḫıyye-i 'aḫl ve 'amelde maḫmūd ve memdūḫ değildir ve eğer ol nesnesinden ḡayrısınıñ meḫsūm ve ḫısmeti ise seniñ içün āñā nāiliyet ḫāşıl olmayacağı ve eliñ irişmeyeceği nesne içün niçün zaḫmet çeküp beyḫūde yorulasıñ ve eğer ol nesne kimesne içün ḫısmet olmayup belki Allah Te'ala Ḥazretleri anı fitne ve belıyye ve imtiḫān ve tecrübe içün ĩcād itmiş ise bu ḫālde zāt-ı 'āḫl ve lebīb nefsiyçün fitne talebine ve anı isticlāba ne keyfiyetle rāzı olur ve anı taşavvurla ḫūş görür de elde itmeğe çalışur ve bir taḫımı da ḫazāya rızā 'Azze ve Celle Ḥazretleriniñ ḫazāsından gerek sevdiğin ve gerekse geriye nāḫūş gördüğün nesneniñ seniñ 'indinde müsāvī olmaḫlığıdır didiler ve ba'zıları da rızā ḫazā-yı İlāḫının acılığına şabr ve taḫammüldür didiler ve ba'zıları da rızā Ḥaḫḫ'ın ḫazāsına muḫālefet ve mūmāne'atden imtinā' ve aḫkām-ı İlāḫıyyesine temāziyla teslīmdir didiler ve ba'zıları da rıza müdebbir-i ḫaḫīḫi üzerine muḫayyirliği ıḫḫātdır didiler ve ba'zıları da rızā iḫtiyārī terkdir didiler ve ba'zıları da ehl-i rızā şol kimselerdir ki anlar ḫalblerinden iḫtiyārı ol vecihle selb ve ḫaḫ' itmişlerdir ki anlar gerek kendileriniñ arzu itdikleri ve gerek anıñ sebebiyle Ḥaḫḫı murād itdikleri eşyādan bir şey' iḫtiyār idüp aşla istemezler ve nüzūl

¹³¹ Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır. (Ta-Ha Suresi 131.ayet)

ve zuhûrundan evvel de bir hükmü tefekkür itmezler ve anlarıñ aña taħassür ve taleb ve rağbet ve muṭāla‘aları bulunmaqsızın maḥzā kabl-i Ḥaḳḳ’dan bir hükm ve ḳazānıñ vuḳū‘unda āñā rāzī ve anıñla mesrūr olurlar ve ba‘zıları da Allah Te‘ala Ḥaḳretleriniñ [s.280] bir ṭaḳım ‘ibādı vardır ki anlara belvī ve bilā tecrûbe ve imtiḥandan bir hükmün vuḳū‘unda anlarol hükm-i İlāhīyi Ḥaḳḳ’dan kendileri üzerine ni‘met bilürler ve ol ni‘met üzerine şükr idüp anıñla mesrūr olurlar. Ba‘dehū ol ni‘metle sürürleri anlara mün‘im ile iştiğâlden naḳīṣa ĩrāş ider ise bu ḥâlde anlarıñ ḳulübü ol ni‘amden geḳüp mün‘im ile meşğûl olurlar ve o anda belā anlarıñ üzerine cārī ve hükmünü icrāda bulunduğı ḥâlde anlarıñ ḳulübü belādan gā’ib olur ve belāyı hiss itmez bir ḥāl ve şanda bulunur ve anlar şu maḳāmda istiṭān ile anıñ üzerine müdāvim ve ṣābit bulunduklarında anları Mevlāları andan isnā ve a‘lā maḳāma naḳl ider. Zīrā Allah Te‘ala Ḥaḳretleriniñ mevāhib ve i‘ṭāyasıyçün gāyet ve nihāyet yokdur didiler. Ve rızānıñ en ednā derecesi ‘abdiñ māsivāyullahdan ṭam‘ınıñ munḳatı‘ olmaḳlığıdır. Zīrā Allah Te‘ala Ḥaḳretleri zāt-ı ecl ve a‘lāsından gayrıya olan ṭam‘ı zemm eylemişdir ve Yaḥyā bin Keşir’iñ ben Tevrātı okudum ve anda gördüm ki Ḥaḳḳ Şubḥānehu ve Te‘ālā Ḥaḳretleri bir kimse kendi mişline ve kendi gibi bir maḥlûḳ-ı ‘ācize şıḳā ve i‘timādda bulunsa ol kimse mel‘ündür dimişdir diyü ḥaber virdiğı rivāyet olunmuşdur ve ba‘zı aḥbārda şu vecihle rivāyet olunmuşdur ki Allah Te‘ala Ḥaḳretleri buyurdu ki ben ‘izzet ve celālime vücūd ve müceddime ḳasem iderim ki benden gayrıdan emel ve emniyyede bulunan her kimseniñ emelini ben ye’s ve ḥirmān ve nevmīdī ile ḳat‘ iderim ve āñā beyne’n nās elbetde sevb-i mezelleti gideririm ve anı elbetde ḳurbümden ba‘id ve vaşlımdan ḳat‘ iderim ve ol kimse şedā’id içre benden gayrıdan ne şüretle ümīd ve emel ve ricāda bulunur ki ḥayy ve ḳayyūm ancak benim ve şedā’id benim yedimdedir ve ol kimse bāb-ı ālihimden gayrı ebvābı ne keyfiyetle daḳḳ ider ki ol ebvāb -ı muğallaḳa ve mesdūdedir ve anlarıñ mefātiḥi benim yedimdedir ve ḥaber-i āḥarda daḥiṣu vecihle rivāyet olundu ki Allah Te‘ala Ḥaḳretleri buyurur ki i‘tişām ve ilticāsı ancak baña olan bir ‘abdin mekīdet ve maḳarrat ve mekrine arz ve semā ve anlarda bulunan her eşyā sa‘y itseler ben ol ‘abdi anlarıñ keyd ve maḳarratlarından ḥalāş iderim ve i‘tişām ve ilticāsı benden gayrı maḥlûḳa olan bir ‘abdin fevḳinden esbāb-ı semā ve emṭārı ḳat‘ iderim ve taḥt-ı

ḡadīminden daḡī arzı feti ve şedīd kılarım. Ba‘dehū anı dünyāda helāk ve it‘ābla meşakḡate dūḡār iderim ve ba‘zı şaḡābe Rıdvānullahi ‘aleyhim ecma‘inden olunan rivāyetde Resūlullah Sallallāhu ‘Aleyhi vesellemin bir kimse nās ile ta‘azzūz-i dā‘iyyesinde bulunsa ol kimse zelīl olur diyū buyurduḡu ḡaber virilmişdir ve ba‘zıları da bir kimse kendi gibi bir maḡlūḡa i‘timād eylese zelīl olur. Tam‘a anı ḡalben nā‘il olacaḡı keşūfāt ve zuḡuratdan men‘ ider ve anın hem ve ḡaşdını müteşettit ve müteferik kılar ve kendisini zelīl eyler ve bu ḡâlde anın üzerinde iki emr müctemi‘ olur ki anlarda anın rızḡında zerre-i vāḡide ziyāde olmaḡsızın dünyāda zillet ve Allah Te‘ala Ḥazretlerinden ba‘diyetdir didiler ve ba‘zıları da mürīdin ve tālībīnin ḡalblerini ziyāde ḡarāb ider ve anları ziyāde zelīl ve ḡalblerini muzlim ve Ḥaḡḡ’dan dūr ve mehcūr kılar vehm ve ḡaşdlarını şedīden perākende ve perīşān eyler. Tama‘dan ziyāde maḡarratlı bir şey bilmem ancak bu aḡvāl-i maḡdūḡā ve mezmūmeyi iḡā‘ iden tam‘adır. Zīrā mürīdīn ve tālībīn her ne ḡâlde olur ise olsun tam‘ān ānlarda bulunmasu şükürdür. Zīrā ānlardan birisi [s.281] nef‘ ve ḡarra ve ‘itā‘ ve men‘e mālīk olmayan kendi mişli maḡlūḡa tama‘la Allah Te‘ala Ḥazretlerine şirk itmiş ve mülkü memlūkune nisbet eylemiş olur. Bu ḡâlde ol mürīd iḡün vera‘ ve taḡvā ḡande ḡalur. Ḣünkü ol mürīdin vera‘ ve taḡvāsı tā ki eşyāyı mālīki ‘Azze ve Celle Ḥazretlerine nisbet ve Ḥaḡḡ’dan ḡaleb idüp Ḥaḡḡ’ın ḡayrıdan ḡalebi terk itmeyince taḡaḡḡuḡ itmez didiler ve ba‘zıları da tam‘ın aşl ve fer‘i vardır tama‘ın aşl ḡaflet ve fer‘i ise riyā ve sūm‘a ve ‘inde’n-nās cāḡ ve menziletde bulunmaḡı arzudur didiler ve ‘İsā ‘aleyhisselām ḡavāriyuna tama‘ ḡātīl-i seri‘dir ve tālīb ve mürīdin ḡālīni müzildir dimişdir ve ba‘zılarından şu vecihle naḡl olunur ki ben yevmen mine’l eyyām bir kerre emr-i dünyādan bir şey’e tama‘ itmiş bulunduḡum ḡâlde ḡātīf-i ḡaybden ey kimse murād itdiḡi her şey’i ‘indillāḡ bulur olduḡu ḡâlde ḡūr mürīdin ‘abīd cānibine ḡalben meyl ver gün göstermesi maḡmūd ve maḡbūl deḡildir diyū bir anda ḡulaḡıma irişdi didi. Ma‘lūmuñ olsun ki Allah Te‘ala Ḥazretlerinin bir ḡaḡım ḡulları vardır ki tama‘ itmeksizin bereket kendileri üzerine dāḡil olsun ve ḡālet-i tama‘ın aḡvāldē naḡışa olduḡunu bilsünler iḡün anlarıñ tama‘ idecekleri nesneye mālīk olan kimseye tam‘ı Allah Te‘ala Ḥazretleri anlar üzerine iḡfā ider ve bu ḡāl ehl-i tevekkūlden ‘ārīfīnīñ decerātından ednā derecedir ve mürīdin ḡalbine ḡuḡūr

iden tama‘ ancak Allah ‘Azze ve Celle Hazretlerinden kemāl-i ba‘diyetinden nāşīdır ki Mevlāsının kendi üzerine muṭṭalī‘ olduğunu bildiği hâlde kendi gibi bir maḥlûka tama‘ itdi ve ḥavfen minellah bu hâletden şakınup fâri‘ olmadı.

3.27.Sıdkın asl ve esası beyanında

(*Şıdkın asl ve esası beyânında*) şıdkın asl ve esası Allah Te‘ala Hazretlerinin (*yâ eyyühellezine âmenû itteḥullahe ve kūnû me‘a’s şadıkîn*)¹³² âyet-i celîlesidir ve ‘Abdullah bin Mes‘ûd radıyallahu ‘anhdan olunan rivâyetde Resûlullah Sallallâhu ‘Aleyhi vesellemin ‘abd şıdk üzere olduğu ve şıdkı taḥarrîde devâm ve şebât üzere bulunduğu hâlde ol ‘abd ‘indillâh şadık yazılır ve ‘abd kizb üzere olduğu ve kizbi taḥarrîde devâm üzere bulunduğu hâlde ol ‘abd ‘indillâh kizâb yazılır diyü buyurduğu haber virilmiştir ve ba‘zıları da Allah Te‘ala Hazretlerinin Dâvûd ‘Aleyhisselam’a Yâ Dâvûd bir kimse beni ser ve serîresinde taşdık itse ben ol kimseyi ‘ind’l maḥlûkîn-i ‘alâniyyesinde taşdık iderim diyü vahy eylediğini rivâyet eylemiştir taḥkîkan seniñ ma‘lûmuñ olsun ki her nesneniñ ‘amûdu şıdkdır ve her emrin temâmı ve nizâm ve intizâmı şıdkıdır ve şıdk nübüvvetiñ ikinci derecesidir. Nitekim Allah Te‘ala Hazretleri (*fe ülâ’ike me‘allezîne en’amellahi ‘aleyhim mine’n nebiyyine ve’s şadıkîne ve’s şühedâi ve’s şâlihîn*)¹³³ buyurmuştur ve şadık şıdkından ism lâzımdır ve şadık şıdkdan mübâlağâdır ki şadık kendisinden şıdk tekerrür idüp şıdkı kendisine ḥûy ve ‘âdet ve ṭabi‘at idinen ve dâ’imâ gerçek ve ṭoḡru sözlü olan kimsedir ve şadık aḳvâli metîn ve sedîd ve müstaḳîm olan kimsedir ve şadık aḳvâlinde ve cemi‘ ef‘âl ve aḥvâlinde şadık olan kimsedir ve ba‘zıları da bir kimse kendisiniñ Allah Te‘ala Hazretleriyle olmasını murâd ider ise şıdk üzere bulunsun ve şıdkı mülâzemet ve müdâvemet göstersün. Zîrâ Allah Te‘ala Hazretleri şadıkîn iledir dimişlerdir ve Cüneyd [s.282] Raḥimehullah şadık bir günde kırk kerre inkılâbda ve derecât-ı ‘âliyyeye teraḳḳîde bulunur ve mürâ’i ise kırk sene bir hâlet üzere turur didi ve ba‘zıları da şıdk muvâṭın-ı helâke ve vâdi-i helâkde ḥaḳkı

¹³² Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun. (*Tevbe Suresi 119.âyet*)

¹³³ Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır. (*Nisa Suresi 69.âyet*)

söylemekdir didiler ve ba‘zıları da şıdk serîñ nuṭka muvāfaḳatidir didiler ve ba‘zıları da şıdk ağzını ḥaramdan men‘dir didiler ve ba‘zıları da şıdk Allah için ‘amelde vefâdır didiler ve Süheyl bin ‘Abdullah nefesine veya ğayrısına medāhine iden kimse rāyiḥa-i şıdk şem itmez diyübuyurmuşdur ve ebu Sa‘id el-ḳarşî raḥimehullah şādık şol kimsedir ki mevta mütehiyye-i ve emâdedir ve ḥālbuki ser-i serîresi keşf olunup ḥālî meydāne çıkacak olsa andan maḥcûb değildir. Nitekim Allah Te‘ala Ḥazretleri (*fetemennevü’l mevte in küntüm şādīḳīn*)¹³⁴ buyurmuşdur didi ve ba‘zıları da şıdk me‘a’l ḳaşd tevḥîdin şihḥatidir didiler ve ba‘zıları da ḥaḳīḳat şıdk kızbden başka bir nesneniñ saña felāḥ ve necāt vermeyeceği bir muvāṭṭında yine seniñ şıdk üzere bulunmaḳlğın ve toĝru söylemeklikdir didiler ve ba‘zıları da şādıkda bilā tefāvüt üç ḥālet ya‘ni ḥalāvet ve heybet ve melāḥat elbetde bulunur didiler ve Zünnûn raḥimehullah şıdk seyfullahdır her ne şey üzerine vaż‘ olunursa anıḳat‘ıder didi ve Süheyl bin ‘Abdullah raḥimehullah şādīḳīniñ ol cināyetleri anlaruñ nefisleriyle söyleşmeleridir didi ve Mevşili raḥimehullah şıdkdan su‘āl olunduĝuna hemān elini kânûn-ı ḥüdadada ya‘ni teymur cunuñ ocaĝına şokup andan şerir feşān teymuru çıkarup avucuna aldı ve şoguyuncaya deĝin avucunda tutdu ve bu ḥâlde sâ‘ile işte şıdk budur didi ve ḥaris el-mecāsî ‘alāmet-i şıdkdan su‘āl olunduĝunda şādık şol kimsedir ki şalāḥ-ı ḳalbinden nāşî kendisiniñ her dürlü ḳadr ve i‘tibārı ḥalkın ḳulübünden çıkacak olsa aşla anı ḳayd eylemez ve ḥasen-i ‘amelinden zerre miḳdārı nesneye nāsıñ itṭıla‘ını arzu itmez ve nāsıñ anıñ sū’-i ‘ameline itṭıla‘ında geriye görmez zīrā anıñ anı geriye görmekliĝi kendisiniñ nās ‘indinde ḳadriniñ ziyādeliĝini arzū eylesine delîldir bu ise aḥlāk-ı şādīḳīnden değildir didi ve ba‘zıları da bir kimse farz-ı dā‘imī edā itse andan farz-ı muvaḳḳat ḳabûl olunmaz didiğinde andan farz-ı dā‘im nedir diyü olunan su‘āle farz-ı dā‘im şıdkdır diyü cevāb virdi ve ba‘zıları da sen Allah Te‘ala Ḥazretlerini şıdk ile taleb itdiğinde Allah Te‘ala Ḥazretleri saña bir mir‘āt ve derūnuña ol vecihle bir keşûfāt i‘ṭā ve iḥsān buyurur ki sen ol mir‘āte naẓar itdiğinde dünyā ve āḥiretiñ ‘acāyib ve ĝarā‘ibini anda rü‘yet ve müşāhede idersin didiler.

¹³⁴ De ki: “Eĝer (iddia ettiĝiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diĝer insanlar için deĝil de, yalnız sizinse ve doĝru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin!” (*Bakara Suresi 94.ayet*)

(intihā)

[s.283]

Ḳad veḳa‘a ṭab‘u kitābi (‘umdeti’ş şālihīn fī tercemeti ‘gunyeti’t tālībīn) li’l
ḳuṭbi’r-rabbāniyyi ve’l ğavṣi şamedanı e’ş-şehīri bi’Abdi’l Ḳādīri’l Ceylānī
ḳuddise sırruhu’s sāmī el-mütercem-i bi ḳalem-i Süleyman Ḥasbī el-‘ārīfī bi
küttābi-i ḥazreti tācidārī bidārī’t tıbā‘atü’l müsemmāti (bi maṭba‘atī’l-
‘osmāniyye) fī zamān-ı emāni ‘adāleti ḫilāfeti’ş-sultān ibni’s-sultāni’l-ġāzī
(Abdülhamīd e’s-sānī) elḫāmī ḥümāteddīn ve’l furḳān edāmallahü şevketehu
vestemerre ḫilāfeteḫi mādame’l ḳalemü’l a‘lā ve’ş-şahā’ifü tütālā ve şādefe
ḫitāmu ṭab‘ihī fī yevm-i vilādeti’n nebiyyi sallallahu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve
ehl-i beytihi min şehri rebī‘i’l evvel li seneti erba‘in ve şelāse mietin ba‘de’l
elfi min hicreti men lehu’l ‘izzü ve’ş şeref.

SONUÇ

Bu çalışmada 19. yy'da yaşamış ve edebiyatımıza önemli eserleri çeviri yoluyla kazandırmış olan Süleyman Hasbî Efendi'nin, Abdülkadir Geylanî'den çevirdiği Umdetü's-Sâlihîn fî Tercemeti Gunyeti't-Tâlibîn adlı eserinin 2. Cildinin son bölümü transkripsiyon alfabesi kullanılarak çevrilmiş ve incelenmiştir.

Birinci bölümde; hakkında bilgilerin kısıtlı olduğu ve birkaç çalışma dışında adını çok az duyduğumuz Süleyman Hasbî ile ilgili elde edilen bilgiler aktarılmıştır. Bu bilgilerden hareketle Hasbî Efendi'nin hayatı, eğitimi, hangi görevlerde bulunduğu, nerede vefat ettiği ve mezarının nerede olduğu ifade edilmiş ardından eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm “Eserin Muhtevası ve Dil ve Üslup Bakımından Değerlendirilmesi” ana başlığı altında 3 kısma ayrılmıştır.

İkinci bölümde ilk olarak; metinde geçtiği ve tanımı yapıldığı tespit edilen tasavvufi terimlere yer verilmiştir. Bu terimler; *irâde*, *mürîd*, *murad*, *mutasavvıf*, *sûfî*, *mücahede*, *tevekkül*, *şükür*, *sabr*, *rıza* ve *sıdk* olarak metinde geçiş sıralarına göre ele alınmıştır. Metin içerisinde “irâde” terimi “kulun âdet olarak yaptıklarını terketmesi” olarak tanımlanmış devamında ise açıklanıp örneklendirilmiştir. “Mürîd” terimi “irâde için bahsedilen hususları kendisinde bulunduran kişi” olarak tanımlanmıştır. İrade ve mürîd içerisinde anlatılanları tam olarak yapan, uygulayan kişi ise “murad” olarak tanımlanmıştır. Sûfî olmak ve o mertebeye ulaşmak için tüm gücüyle çabalayan, uğraşan kimseye “mutasavvıf” denmiştir. O kişi, karşısına çıkan tüm sıkıntılara katlanır. “Bir kimse kendisini zorlar ve evliya yoluna girmeye çalışır. Bu yolu tutar ise kendisine mutasavvıf denir. Sûfî ise “Sûfî o kimsedir ki kendisi nefsin afetlerinden yana temizdir. Onun kötülüklerinden arınmıştır. Kendisini yolların en güzeline adamıştır. Kendisini hakikatlerin kapısına bağlamıştır. Kalben ise kullardan hiçbirinin bağılı değildir.” şeklinde tanımlanmıştır. Geylanî'ye göre bir kimse tarıkata girerken ilk olarak mücahede yolunu benimsemezse; içerisine girdiği tarikat yolculuğundan hiçbir koku alamaz. Bu örnek üzerinden anlatılan mücahede terimi tarikat yolculuğunun başlangıcı olarak ifade edilmiştir. Metinde tevekkül bölümü Talak suresi 3.ayet ve Maide Suresi 23.ayet üzerine temellendirilmiştir.

Tevekkülün gerçek manasının ise İbrahim (a.s)’da kemalini bulduğunu ifade ederek konu ve örnek detaylandırılıp açıklanmıştır. Şükür terimi en temel ifadesiyle “Allah’ın kendisine olan ihsanını hatırlayıp Allah’ı senâ etmesi” olarak tanımlanmıştır. Sabır terimi, bir hal olarak ele alınmıştır ve bu hal müridin en temel ve belirgin özelliklerinden biri olarak gösterilmiştir. Rıza terimi, “Allah’a ulaşmak isteyen kişinin Allah’ın yaptığı her şeye razı olması gerektiği ve gerçek var oluşun ancak bu şekilde mümkün olacağı” şeklinde tanımlanmıştır. Son olarak sıdk terimi ise; sadakatte en ileri olma, doğruluğu adet haline getirme” olarak tanımlanıp açıklanmıştır.

İkinci bölümün ikinci kısmında; metin içerisinde adı zikredilen ve anlatılarına, sözlerine yer verilen mutasavvıflara yer verilmiştir. Bu mutasavvıflardan bazıları şunlardır: *Cüneyd-i Bağdâdî, Sırr-ı Sekâtî, Üveys-i Karnî, Ebu Ali Dekkak, Hasan-ı Kazzaz, Zinnûn-ı Mısri, Nasr İyâdî, Hamdûn, Bâyezid-i Bistâmî, İbrahim b. Edhem, Ebû Tütâb-ı Nahşî, Lokman-ı Hakîm, Şibli, Ebû Süleyman-ı Dârânî, Ahnef b. Kays* vs.

İkinci bölümün son kısmında ise; eserin dil ve üslubundan bahsedilmiştir. Metinde geçtiği tespit edilen Arapça ayet ve hadislerden birer örnek verilmiştir. Ardından eserin öğretici bir kitap olmasından kaynaklı olarak buna uygun şekilde tertip edildiği ifade edilmiştir. Yazarın amacı okuyucuya bir şeyler öğretmektir bu sebeptendir ki cümlelerin büyük çoğunluğu tanım cümlelerinden oluşmaktadır. Cümleler uzundur ve birbirlerine “ve” ile bağlanmıştır.

Üçüncü bölümde; *Umdetü’s-Sâlihîn fî Tercemeti Gunyeti’t-Tâlibîn* adlı eserin 2. Cildinin son bölümü olan “*Kitâb-ı Adabü’l Müridîn*” kısmı transkripsiyon alfabesine uygun olarak aktarılmıştır. Bununla birlikte metinde geçtiği tespit edilen 87 ayet ve hadis dipnot olarak çalışmaya eklenmiştir. Metinde başvuru ayetler; En’am Suresi 52. ayet, Neml Suresi 34. ayet, Kehf Suresi 28. ayet, Nur Suresi 35. ayet olarak sıralanabilir. Bunun yanında Bakara, İsra, Yusuf, A’raf, Ankebut, Maide, Saff, Haşr, Rahman, Tevbe, Yasin, Müdessir, Secde, Furkan, Nisa, Mü’minun, Fatır, Ahzab, Lokman, İbrahim, Al-i İmran, Sebe’, Tahrim, Nahl, Zümer, Mücadele, Beyyine, Ta-Ha surelerinden eserin farklı noktalarında ayetlere yer verilmiştir.

Süleyman Hasbî Efendi, 19. yy'da edebiyatımıza çeviri yoluyla önemli eserler kazandırmıştır. Kazandırdığı bu eserler ve Kitapçıbaşı olduğu Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde kurduğu sistem vesilesiyle adını duyduğumuz Hasbî Efendi bu noktada önemli bir yere sahiptir. Tasavvuf ve fikir büyüğü olarak gördüğümüz Geylânî ve Gazzalî gibi isimlerden önemli eserleri Türkçe'ye çevirmiştir. Çevirdiği bu eserler 19 yy'da bir yönünü Batıya dönmüş olan ve yeni edebi algıya karşı kadim olan unsurlarımızı diri tutmak, özü hatırlamak ve unutmamak noktasında çok önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızın konusu olan bu eser de tasavvuf alanının en temel kitaplarından biri olarak kabul edilebilir. Esasen II. Abdülhamid'in başlattığı bu düşünce sistemi içerisinde Hasbî Efendi ve bu bağlamda Yıldız Sarayı Kütüphanesi, kadim edebiyat ve geleneğimiz için büyük önem arz etmektedir.

İncelenen eser, muhtevası bakımından, tüm tasavvuf geleneğini ana hatlarıyla ele almıştır. Derinlemesine bahsedildiğinde ciltlere sığdırılmayacak olan konuları en temiz ve anlaşılır haliyle aktaran bu eserin ana konusu müridlerin adabıdır. Ancak konu öyle bir işlenmiştir ki müridin çıktığı tasavvuf yolculuğu ve karşılaşma ihtimali olan hususlar anlatılırken aynı zamanda tasavvufun en temel hususları tek tek izah edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ALTIPARMAK, Ömer Faruk, “Tarikat Geleneğinde Mürit-Mürşit İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.14 (2005), s. 37-55.
- ATEŞ, Süleyman, “Cüneyd-i Bağdâdî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cuneyd-i-bagdadi>, (Erişim:23.11.2023).
- AYAYDIN CEBE, Günil Özlem, *19. Yüzyılda Osmanlı Toplumu ve Basılı Türkçe Edebiyat: Etkileşimler, Değişimler, Çeşitlilik*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 235139)
- AYCAN, İrfan, “Yezid b. Ebû Süfyân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yezid-b-ebu-sufyan> (Erişim:23.11.2023).
- AYDIN, Emre, *Sultan II. Abdülhamid’in Ulema ve Meşayih ile İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 565383).
- BAHADIROĞLU, Mustafa, “İbrâhim el-Havvâs”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-el-havvas> (Erişim:23.11.2023).
- BEDİR, Murteza, “Ebû Hafs el-Kebir”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-hafs-el-kebir> (Erişim:24.11.2023).
- BİLGİN, Mustafa, “Ebû Osman el-Mağribî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-osman-el-magribi> (Erişim:23.11.2023).
- BİLGİN, Mustafa, “Hâtım el-Esam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatim-el-esam> (Erişim:24.11.2023).

BİLGİN, Mustafa, “Feth el-Mevsilî es-Sagîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/feth-el-mevsili-es-sagir>
(Erişim:27.11.2023).

BULUT, Mehmet ve öte., *Sultan II. Abdülhamid Dönemi*, İstanbul İZÜ Yayınları, 2019.

CAMCI, Selçuk, “Yahyâb. Ebû Kesîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/Yahyâ-b-ebu-kesir>
(Erişim:27.11.2023).

CANDEMİR, Murat, “Yıldız Sarayı Kütüphanesi: Saraydan Üniversiteye”,
Tarih Dergisi, S.45 (2012), 123-154.

ÇELİK, Ahmet Faruk, “Yazma Eserlerde Varaklara Numara Atama ve Varak-Sayfa Eşleştirmesi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 16 (2022), 145-162.

ÇİFT, Salih, “Ebü'l-Hüseyin Verrâk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/verrak-ebul-huseyin>
(Erişim:24.11.2023).

ÇİFT, Salih, “Yahyâ b. Muâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/Yahyâ-b-muaz> (Erişim:24.11.2023).

ÇİFT, Salih, “Ebû Bekir Verrâk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/verrak-ebu-bekir>
(Erişim:27.11.2023).

. ÇİFT, Salih, “Yahyâ b. Muâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/Yahyâ-b-muaz> (Erişim:27.11.2023).

DAĞDEVİREN, Raziye Betül, “Sultan II. Abdülhamid Dönemi Hadis Çalışmaları”, *Abdülhamid Dönemi Osmanlı Coğrafyasında İslâmî İlimler*, ed. Hidayet Aydar ve öte., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 69-86.

DEMİRCİ, Mehmet, “Muhammed b. Fazl el-Belhî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-fazl-el-belhi> (Erişim:23.11.2023).

DEMİRCİ, Mehmet, “Ebû Türâb en-Nahşebî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-turab-en-nahsebi>
(Erişim:24.11.2023).

DEMİRCİ, Mehmet, “Ebû Saîd el-Harrâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-said-el-harraz>
(Erişim:24.11.2023).

DEMİRCİ, Mehmet, “Mâlik b. Dînâr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/malik-b-dinar> (Erişim:27.11.2023).

ERGİNLİ, Zafer, “Muhâsibî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/muhasibi> (Erişim:27.11.2023).

GÜNGÖR, Berkan, “Sultan II. Abdülhamid’in Yönetim Anlayışı ve Osmanlı Bürokratik Yapısındaki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 60 (2021), 79-102.

HARMAN, Ömer Faruk, “Lokman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman#1> (Erişim:27.11.2023).

HIZLI, Kasım, “Yıldız Sarayı Kütüphanesi’nde Çeyrek Asır: Kitapçıbaşı Süleyman Hasbî Efendi (1827-1909), *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, S. 73 (2022), s. 1-9.

İLTUŞ, Cüveyriye, “Süleyman Hasbî’nin “Kitâb-ı Mirkât-i Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-i Abdülkâdir-i Geylânî” Adlı Menâkıbnâmesindeki Bazı Tasavvufî Kavramlar”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2 (2020), 588-622.

KARA, Mustafa, “Dârânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/darani> (Erişim:27.11.2023).

KAYA, Mahmut, “Tehâfütü’l Felâsife”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40013158.pdf>,
(Erişim: 21.12.2023).

KILIÇLI, Mustafa, “Kazzâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kazzaz> (Erişim:23.11.2023).

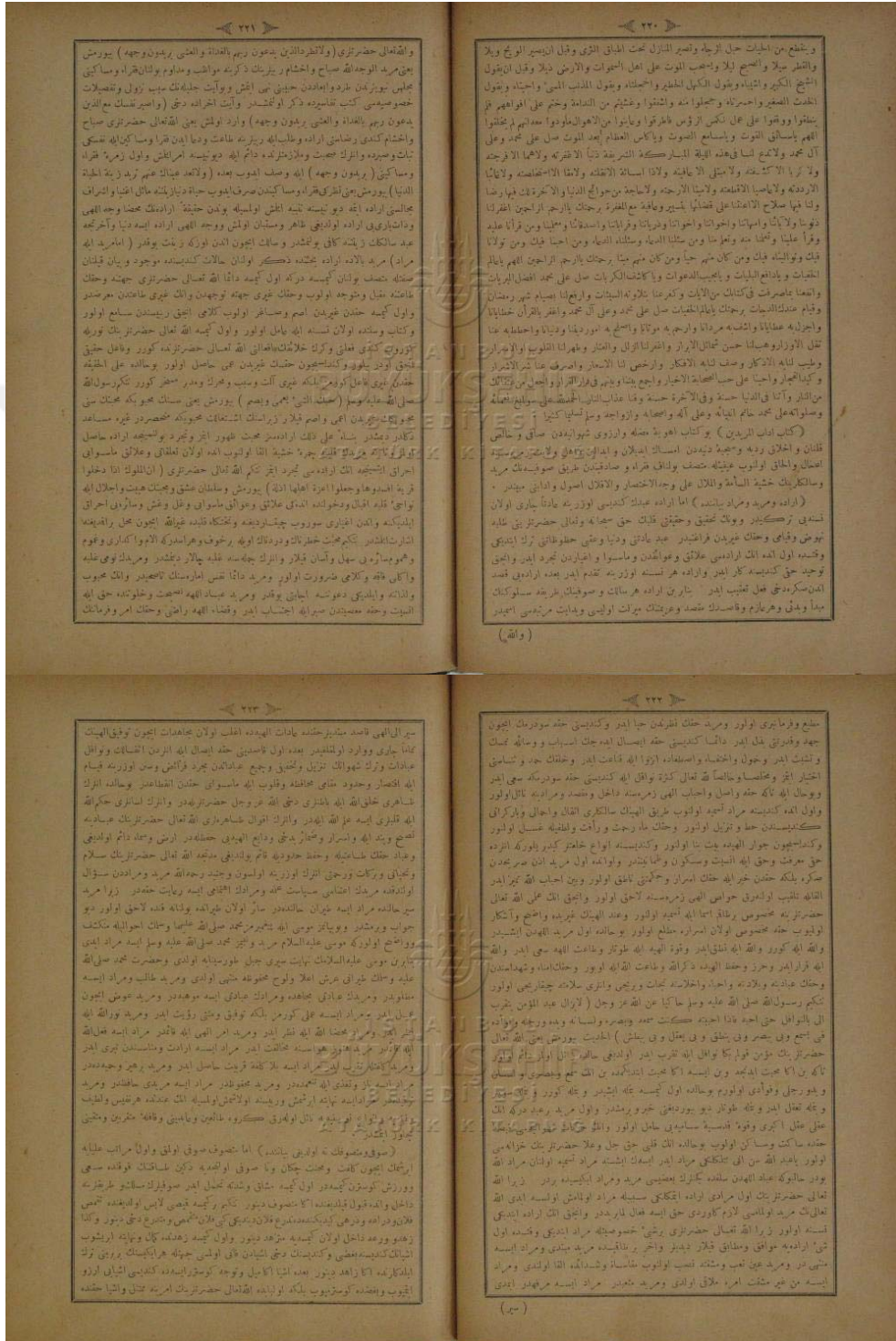
- KOBAK, Saliha, *Günyetü't Tâlibîn'de Delil Olarak Kullanılan Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 339336).
- KOÇ, Haşim, “Osmanlı’da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.4, S.8 (2006), 351-381.
- KOÇAK, İnci, “İbn Hamdûn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-hamdun> (Erişim:24.11.2023).
- KÜÇÜK, Cevdet, II. Abdülhamit, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhamid-ii>, (Erişim: 21.12.2023).
- KÜÇÜK, Hülya, CEYHAN, Semih, “Râbia el-Adeviyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rabia-el-adeviyye> (Erişim:27.11.2023).
- OKUDAN, Rifat, “Ebu Bekr Şiblî: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri”, *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, S. 19, s.211-214.
- ÖNGÖREN, Reşat, “İbrahim b. Edhem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-b-edhem#1> (Erişim:27.11.2023).
- ÖNKAL, Ahmet, “Ahnef b. Kays”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahnef-b-kays> (Erişim:27.11.2023).
- ÖZTÜRK, Mustafa, “Sehl et-Tüsterî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehl-et-tusteri> (Erişim:24.11.2023).
- TEK, Abdurrezzak, “Rûzbârî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ruzbari> (Erişim:16.12.2023).
- TOSUN, Necdet “Veysel Karanî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/veysel-karani> (Erişim:23.11.2023).
- TOSUN, Necdet, “Zünnûn-ı Mısrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zunnun-el-misri> (Erişim:23.11.2023).

- TÜNER, Osman, “Fudayl b. İyâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fudayl-b-iyaz> (Erişim:27.11.2023).
- ULUDAĞ, Süleyman, “Bâyezîd-i Bistâmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i-bistami> (Erişim:24.11.2023).
- ULUDAĞ, Süleyman, “Tasavvufî Terimler Sözlüğü”, İstanbul Kabalcı Yayınları, 2016.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Murakabe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murakabe> , (Erişim: 14.12.2023).
- ULUDAĞ, Süleyman, “Seri es-Sekati”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seri-es-sakati> (Erişim:23.11.2023).
- USLU, Recep, “Ebû Ali Dekkâk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/dekkak-ebu-ali> (Erişim:23.11.2023).
- ÜLGER, Mustafa, “19. Yüzyıl Osmanlı’da Felsefi Tercüme Faaliyetlerine Bir Bakış”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.13, S.2 (2008), 297-306.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Gazali’nin Bazı Eserlerinin Türkçe’ye Tercümeleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.9 (1961), 59-80.
- ÜZÜM, İlyas, “Ebu Nasr İyâzî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/iyazi-ebu-nasr> (Erişim:24.11.2023).
- YAMAK, Mehmet Bilal, *Abdülkadir Geylânî’nin “El-Gunye Li Talibi Tarihi” Hakkı İsimli Eserinde Tasavvufî Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 417790).
- YETİK, Erhan, “İbn Nuceyd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-nuceyd> (Erişim:23.11.2023).
- YİĞİT, İsmail, “Osman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman> (Erişim:27.11.2023).

İSİM VE AYET DİZİNİ

- A'raf Suresi, **57, 79, 102, 134**
Ahnef b. Kays, **41**
Ahzab Suresi, **117**
Al-i İmran Suresi, **124, 127**
Ankebut Suresi, **61, 100**
Bakara Suresi, **56, 57, 63, 65, 66, 126, 131, 138**
Bâyezid-i Bistâmî, **36**
Beyyine Suresi, **130**
Cüneyd-i Bağdâdî, **27**
Ebu Ali Dekkak, **29**
Ebû Ali Rudbâri, **31**
Ebû Amr bin Necîd / Ebu Ömer b. Nüceyd, **31**
Ebu Hafas, **34**
Ebû Harrâz, **37**
Ebu Hasan-ı Varrak, **34**
Ebû Osman, **39**
Ebû Süleyman-ı Dârânî, **40**
Ebû Tûrâb-i Nahşî, **36**
Ebû Yezid, **30**
Ebûbekr-i Varrak, **38**
En'am Suresi, **49, 141**
Fatır Suresi, **106**
Feth-i Musûlî, **40**
Fudayl bin İyâd, **40**
Furkan Suresi, **81**
Hamdûn, **35**
Hâris-i Muhâsebî, **41**
Hasan-ı Kazzaz, **30**
Haşr Suresi, **64**
Hatem-i Esam'e, **35**
İbrahim bin Edhem, **37**
İbrahim Suresi, **123, 126**
İbrahim-i Havâs, **33**
İsra Suresi, **56**
Kehf Suresi, **50, 55**
Lokman Suresi, **121**
Lokman-ı Hakîm, **38**
Maide Suresi, **61, 114**
Malik bin Dinâr, **38**
Muhammed bin Fadi, **33**
Mü'minun Suresi, **105**
Mücadele Suresi, **130**
Müdesir Suresi, **80**
Nahl Suresi, **127, 129, 130**
Nasr İyâdî, **33**
Neml Suresi, **51**
Nisa Suresi, **82, 128, 137**
Nur Suresi, **56, 103**
Osman-ı Mağribî, **30**
Râbia-ı Advıyye, **40**
Rahman Suresi, **69**
Saff Suresi, **62**
Sebe' Suresi, **125**
Secde Suresi, **80, 81**
Sehl bin Abdullah, **35**
Sırr-ı Sekâtî, **29**
Şiblî, **39**
Ta-Ha Suresi, **134**
Tahrim Suresi, **126**
Talak Suresi, **114**
Tevbe Suresi, **79, 130, 137**
Utbetü'l Gulâm, **28**
Üveys-i Karnî, **29**
Yahyâ b. Kesir, **42**
Yahyâ bin Muaz, **36**
Yahyâ bin Muaz-ı Râzî, **39**
Yasin Suresi, **80**
Yusuf Suresi, **56, 57, 108**
Zinnûn-i Mısrî, **32**
Zümer Suresi, **129**

EK: METNİN ORJİNALİ

[illegible][illegible][illegible]

